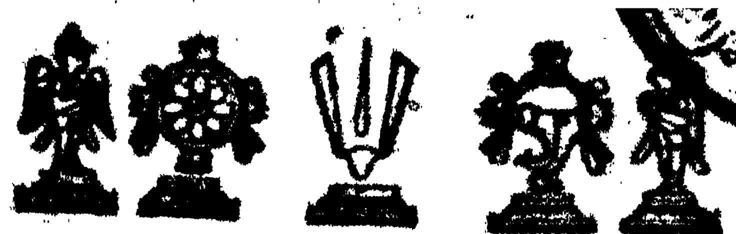
ప్రవృత్తిపాదః

1336
10,066

వేదాంతగ్రంథమాల

శ్రీరస్తు.



శ్రీమహామహోపాధ్యాయ గదాధర భట్టాచార్య

విరచితః

వ్యుత్పత్తివా

———:O:———

శ్రీరామరుద్రీయ వ్యాఖ్యానమేతః.

శ్రీమతా న్యాయశిరోమణినా

తర్కవిదుషా గాడవర్తి శఠగోపాచార్యేణ సంస్కృతః

మాఃఏదు

ఆయుర్వేద ముద్రాశాలాయాం,

ముద్రితః ప్రకటితశ్చ.

1922.

 మూల్యం ౨-౦-౦

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః

భూ మి కా





అథ తత్ర భవాన్ పరమకారుణికో మహర్షి[illegible] జగదేవ దుఃఖపంకనిమగ్నముద్దిధీర్షు రష్టాదశ విద్యాస్థానేష్వభ్యర్హితతమామా న్వీక్షికీం శాస్త్రప్రతిపాదితం ప్రణినాయ తామనుమహర్షి కల్పో గంగే శోపాధ్యాయస్స్వగ్రన్థేపి ప్రమేయసిద్ధిః ప్రమాణతదధీనేతి మనసి నిధాయ «అథ జగదేవ దుఃఖపంక నిమగ్నముద్దిధీర్షు రష్టాదశవిద్యాస్థానేష్వభ్యర్హితతమామాన్వీక్షికీం పరమకారుణికో మునిః ప్రణినాయ» ఇత్యారభ్య «అతఃసిద్ధం చత్వారి ప్రమాణానీత్యుపపద్యతే» ఇత్యంతేన ప్రత్యక్షానుమానోపమాన శబ్దాఖ్యాని చత్వార్యపి ప్రమాణాని నిరూపయత్. తేషు ప్రమాణ చతుష్టయ ప్రతిపాదనపరంతత్త్వచింతామణిగ్రన్థం శ్రీరఘునాథతార్కిక శిరోమణి రఘునాథాభిధో వ్యాచఖ్యౌ. తదనుశ్రీరఘునాథతార్కిక శిరోమణి విరచితం తత్త్వచింతామణి వ్యాఖ్యారూపం దీధితిగ్రన్థం భవానన్ద తర్కాలంకార గదాధర భట్టాచార్యాదయో వ్యాచఖ్యుః. అయంచ భట్టాచార్యః సకలం ఖండ చతుష్టయాత్మక దీధితిగ్రన్థస్య వివరణమాతనోత్. కించవ్యుత్పత్తివాద శక్తివాద విషయతావాద ప్రతిబంధకతావాదాదీన్ చతుష్షష్టి వాదగ్రన్థానప్య వ్యాఖ్యారూపాన్ స్వతంత్ర గ్రన్థానతనోత్. తత్రచాయం వ్యుత్పత్తివాదాఖ్యగ్రన్థః వితత ప్రచారశ్చేతి సుప్రసిద్ధమేవ. తత్ర భవతాం న్యాయకాంతార సంచారఖేదజుషాం విద్యార్థిప్రకాండానాం సంతతిదాన్య గ్రన్థస్య బహవో వివరణ భూతాః గూఢార్థతత్త్వాలోకాద

యః తథాపీదానీ మస్మాభిస్సం ముద్రాప్య యథా రామరుద్రీయ వ్యా
ఖ్యాం నకోప్యస్య వివరణ గ్రంథోపి చకారాను కరోత్యను కరిష్యతి చ.
మమ తు రామరుద్రః «విప్రతిపత్తిర ప్రతిపత్తిర్వా వ్యాఖ్యాబీజ"
మితిదర్శనాత్ తస్య విప్రతిపత్తి ప్రతిపత్తి ప్రకారస్సకలప్రకాశితైవ వ్యాఖ్యా
ఖ్యా. అప్రచారః అథవా వికలప్రచారోయం వివరణ గ్రంథః శ్రీమదా
కవిసార్వభౌమేన శ్రీయుతం పణ్డితరాయణాశాస్త్రిణా విద్వద్గృహేషు ప్రాప్తి
నా బహుపరిశ్రమపూర్వకము పలభ్య సమ్యమితి అథవాపి ఏవంస్థితే కేచి
ద్విషయాయిక ప్రచారః అవశ్యం ముద్రాపణీయోయం గ్రంథః. అస్మి
న్నథా అచిరాదేవాయం గ్రన్థో విలయమేష్యతీతి మయాఽపోహ్యతే. తదా
ప్రభృత్యస్మాకమే తద్గ్రన్థముద్రాపణే ప్రవృత్తిః. అస్యచ పుస్తకస్య ప్రకాశ
గ్రన్థస్యేవాస్యాపి అసంపూర్ణా యతిర్నైకవిధానా గ్రంథస్యము
లభ్యతే తేనాపిఫలమే తద్గ్రన్థస్య ముద్రాపణేన శోధనే చ ము
ద్రాపయితుం శక్నుమః ఇతి నివేదయామి

మా. జ. వి. స. |
25—1—21 |

శ్రీమాన్ గౌతమ ... శాస్త్రిణః,
శ్రీ సుబ్రహ్మణ్య ... శాస్త్రీ.

శ్రీరస్తు.

ఓం లక్ష్మీహయవదన పరబ్రహ్మణే

వ్యుత్పత్తివాదః

రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యాసమేతః.

—:O:—

ప్రథమాకారకం.

శాబ్దబోధే చైకపదార్థే పరపదార్థస్య సంబంధ స్సంసర్గమర్యాదయా భాసతే సచక్వచిదభేదః క్వచిత్తదతిరిక్త ఏవాధారాధేయ ప్రతియోగ్యనుయోగి విషయతా విషయిభావాదిః.

రామరుద్రీయవ్యాఖ్యా.

శాబ్దబోధేచేతి. చోవధారణార్థః సచసంసర్గ మర్యాదయేత్యనన్తరం యోజనీయః సంసర్గమర్యాదా సంసర్గతైవ. సాంసర్గిక విషయతేతి యావత్ ప్రకృత్యా సుందర ఇత్యాదౌ వివాభేదే తృతీయా. అభేదస్యచ భాసమానత్వే విషయతేన్వయః శాబ్దబోధ ఇత్యత్ర సప్తమ్యా నిరూపితత్వమర్థః తస్యాపి తత్రైవాన్వయః ఏకపదార్థ ఇత్యత్ర సప్తమ్యా అనుయోగిత్వమర్థః అపరపదార్థస్యేతి షష్ఠ్యాః ప్రతియోగిత్వమర్థః తయో స్సంసర్గ ఏవాన్వయః తథాచైక పదార్థానుయోగికా పరపదార్థ ప్రతియోగికస్సంసర్గశ్శాబ్దబోధ నిరూపిత సాంసర్గికవిషయతాభిన్న విషయతాశ్రయ ఇతిబోధః. అఖ్యాతస్యాశ్రయత్వార్థకత్వాత్ అవధారణార్థక చకారేణచ ప్రకారమర్యాదయా విశేష్య మర్యాదయావాభానం వ్యవచ్ఛిద్యతే. ఇదంచవాక్యం శాబ్దబోధే పదాదనుపస్థితస్యార్థస్య భాన

వారణాయ. తద్విషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి పదజన్య తద్విషయకోపస్థితిత్వేన హేతుత్వస్యావశ్యకతయా శాబ్దబోధే చాపదార్థస్య సంసర్గస్య భానేన తాదృశకార్యకారణభావే వ్యభిచార ఇత్యాశంకానిరాసాయ ప్రవృత్తం తథాచ తన్నిష్ఠ సంసర్గతాభిన్న విషయతా శాలిశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవపదజన్య తద్విషయకోపస్థితిత్వేన హేతుత్వస్యైవ కల్పనీయతయా సంసర్గస్య పదార్థస్య శాబ్దబోధే భానేపి నోక్త కార్యకారణభావే వ్యభిచార ప్రసక్తిరితిభావః ఏతేన ప్రత్యక్షాదావపి పదార్థద్వయ సంసర్గ మాత్రావగాహినైవ భానాచ్ఛాబ్దబోధ ఇత్యవ్యర్థకమితి కైశ్చిత్ప్రలపితం ప్రత్యుక్తం. ప్రత్యక్షాదావపి పదార్థద్వయ సంసర్గస్య క్వచిత్ప్రకారత్వాదినాపి భానాత్ అవధారణాసంగతేః నచఘట వ్యుత్పత్తికర్మతా నిరూపక మానమనమిత్యాది శాబ్దబోధే ఘటకర్మత్వాదేరాధేయత్వాది సంసర్గస్య ప్రకారవిధయాపి భానదర్శనాచ్ఛాబ్దబోధ ఇత్యుపాదానేపి అవధారణాసంగతిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యం ఏకపదార్థ ఇత్యాదేర్యాభ్యాం ఆకాంక్షాయోగ్యతా సత్తివిశిష్టాభ్యాం పదాభ్యాం శాబ్దబోధో జన్యతే తయోరిత్యాది పూరణే నావధారణా సంగతి వారణాత్. ఉక్తస్థలే ఘటపదకర్మపదయోరాసత్తివిరహేణ తథాత్వాత్ ఘటపదవృత్తి పదయోః కేవలతథాత్వాత్ తదర్థయోస్సంసర్గస్య విషయాపి తత్పదస్య సంసర్గతయైవ భానే నావధారణాసంగతేః ప్రత్యక్షాదావప్యేవం వక్తుం శక్యంతేషాం పదాజన్యత్వాదితిధ్యేయం.

అతో భేదేన శాబ్దబోధనిరూపకస్య భేదేన సన్నియామకస్యైవ పృథగ్వక్తవ్య తయోః తాదృశ సంసర్గో ద్విధా విభజ్యతే సచేతి ఆధారేత్యాది చైత్రః పచతీత్యాదౌ ఆధారతా సంబంధేన కృతేశ్చైత్రాదౌ

అభేదశ్చ ప్రాతిపదికార్థే స్వసమాన విభక్తికేన స్వావ్యవహిత పూర్వవర్తినా పదేనోపస్థాపితస్యైవ సంసర్గ మర్యాదయా భాసతే. యథా నీలో ఘటః నీలఘటమానయేత్యాదౌ ఘటాదౌ నీలాదేః. నత్వవి

వచ్యాగః ఏవం చైత్రేణ పచ్యతే ఇత్యాదౌ తృతీయార్థకృతౌ చైత్రాదేరాధేయతయాన్వయః నఞర్థాభావే ప్రతియోగినః ప్రకారతయైవ సర్వతన్త్రానాం పదార్థక బోధితాభావస్య చ నిపాతాతిరిక్త నామార్థ తయా త్యాపి భేద సంబంధేనాన్వయ విరహాత్ప్రతియోగిత్వాను యోగిత్వయో రుపాదానమనర్థకమేవేతి బోధ్యం. తత్ర ప్రతియోగినః ప్రతియోగితా సంబంధేనాభావేన్వయ ఇతి ప్రాచాం మతం ప్రతియోగితాయా అపి నిరూపకతా సంబంధేనా భావనిష్ఠతయా తదనుయోగిక సంబంధత్వ సంభవాత్. అతఏవ ఘటస్యాభావ ఇత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వమేవ షష్ఠ్యర్థ ఇత్యుపేయతే. నవీనమతే తు నఞర్థాభావే ప్రతియోగినః అనుయోగిత్వమేవ సంబంధః ఉక్తస్థలే షష్ఠ్యా అపి తదర్థకత్వమేవ తైరభ్యుపగమ్యతే ఇతి సిద్ధాన్తః.

ఏవం పాకః చికీర్ష్యత ఇత్యాదౌ ఇచ్ఛావిషయ కృతికర్మపాక ఇతి శాబ్దబోధోదయాత్సన్నర్థేచ్ఛాయాః విషయతా సంబంధేన కృతావన్వయః. చికీర్షతీత్యాదౌ కృఞ్ ధాత్వర్థ కృతేస్సన్నర్థేచ్ఛాయాం విషయితా సంబంధేనాన్వయ ఇతి విభాగో ద్రష్టవ్యః ఆదినా నిరూపకత్వాది పరిగ్రహః.

— అభేదశ్చేతి. పూర్వోక్త సముదాయ ఘటకో భేదసంసర్గః స్వసమాన విభక్తిక స్వావ్యవహిత పూర్వవర్త్యన్యతరపదోపస్థాప్యార్థనిప్రకారతా నిరూపిత సంసర్గతా భిన్నవిషయతా వానేవ భవతీత్యర్థః.

ద్ధ విభక్తి మత్పదార్థస్య నీలస్య ఘట ఇత్యాదౌ నీలఘటాభేదాన్వయ
బోధస్య సర్వానుభవ విరుద్ధత్వాత్ స్వసమాన విభక్తికత్వంచ స్వప్ర
కృతిక విభక్తిసజాతీయ విభక్తిమత్త్వం సాజాత్యఞ్చ విభక్తి విభాజక
ప్రథమాత్వాదినా నతుసమానానుపూర్వీకత్వం సాజాత్యం వేదాః
ప్రమాణం శతంబ్రాహ్మణా ఇత్యాదావన్వయ బోధానుపపత్తేః.

నను వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వ ఇత్యను శాసనాచ్ఛతం బ్రాహ్మణా
ఇత్యాదేస్సాధుత్వేపి వేదాః ప్రమాణమిత్యాదయః కథంప్రయోగాః విశేష్య
విశేషణవాచక పదయోరసతి విశేషాను శాసనే సమాన వచన కత్వనియ
మాత్ అన్యథా ఘటా నీలమిత్యాదేరపి సాధుతా ప్రసంగాత్. మాన

వస్త్వాః ప్రకారతార్థకత్వాత్. తస్యాశ్చ నిరూపితత్వ సంబంధేన సంస
ర్గ మర్యాదాయామన్వయాత్. స్తోకం పచతీత్యాదౌ విరుద్ధ విభక్తి
మత్స్తోకపదార్థస్యాపి సంబంధవిధయా ధాత్వర్థే భేదస్యభానాత్. అవధా
రణా సంగతిరితి ప్రాతిపదికార్థ ఇత్యుక్తం. వ్యాససమాసోభయ
సంగ్రహాయాన్యతరోపాదానం. అత్రైవకారవ్యవచ్ఛేద్యమేవ ...
యతి. నత్వాన్త్యాదినా. విరుద్ధ విభక్తిమత్త్వం విశేష్యవాచకపదో ...
త్త విభక్తి విభాజక ప్రథమాత్వాదిమద్విభక్తి ప్రకృతిత్వం తాదృశప
దోపస్థాప్య నిష్ఠప్రకారతా నిరూపిత సంసర్గతాయాః వ్యవచ్ఛేద ఏవ
కారార్థ ఇతిభావః. నను సాజాత్యం యదితదన్యవృత్తియత్కిఞ్చిద్ధర్మవ
త్త్వం తదా సర్వవిభక్తీనామపి పరస్పరం సజాతీయత్వాపత్తిరిత్యత ఆ
హ. సాజాత్యంచేతి. నను స్వప్రకృతి అనుపూర్వీమత్త్వమేవస్వ సజాతీ
యమస్తు లాఘవాత్ కింవిభక్తి విభాజకత్వాది ప్రవేశేనేత్యత ఆహ.

ధ - - - . . . . . ---మోపగమేనవేదాః ప్రమాణః త్వదేస్సాధుత్వో
పపాదనేపి "ఇతి హేతుస్తదుద్భవ" ఇతికారికాయాః "ఇతిత్రయస్సము
దితాహేతు" రితి కావ్య ప్రకాశవ్యాఖ్యాయా అసంగతిర్దుర్వారైవ.
ఏవమసమాన లింగస్థలే విశేష్యవాచకపదా సమాన వచనస్యాపి విశేష
ణ పదస్య సాధుత్వే తాదృశస్థలే ఔత్సర్గికమేకవచనమేవ సర్వత్ర విశే
షణ పదానంతరం ప్రయోక్తుముచితమితి ప్రత్యక్షానుమానోపమాన
శబ్దాః ప్రమాణాని. శిరో దేవతా ఇత్యాదేరనుపపత్తిః. నైవం యు
త్ర విశేష్యవాచక పదోత్తరవర్తి తాత్పర్య విషయ సంఖ్యా విరుద్ధసం

నన్విమి. అనుపూర్వ్యేవ పస్త్వాదిహిహా. ననుకాంతేః పురుష ధర్మ
త్వాత్యాస్య ప్రకాశికా వ్యాఖ్యానం భ్రాంతిమూలమేవేతి యదికదా
చిచ్ఛాభ్రియతే తథాపి దూషణాన్తరమాహ. ఏవమిత్యాదినా. ఏకవ
చనస్యౌత్సర్గికత్వంచ ప్రథమోపస్థితత్వాదితిబోధ్యం. యద్యపిలాఘవా
ద్విశేష్య వాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థ సంఖ్యావిరుద్ధేత్యేవ వక్తుముచి
తం. తథాపి శతపర్వత్వాప ఇత్యాదౌ లక్షణవాక్యత్వేన తత్రబహు
త్వైకత్వయోర వివక్షితత్వేన విశేష్యవాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థ
త్వసంఖ్యా విరుద్ధాయాః వివక్షాభావేన తత్రాపి సమానవచనకత్వనియ
మస్స్యాదితి తాత్పర్యవిషయ పర్యన్తానుధావనం. తథాచోక్తస్థలే విశే
ష్యవాచక పదోత్తర విభక్తేస్తాత్పర్య విషయీభూత సంఖ్యా వాప్రసి
ద్ధా సాధుత్వాగ్రనేవ తత్ర బహువచన ప్రయోగాత్. విశేషణవాచక
పదోత్తరంచ ప్రథమోపస్థితత్వాదేకైక వచన ప్రయోగఇతి తాదృశ
స్థలస్య తథాభూతత్వేన నతత్ర సమాన వచనకత్వ నియమఇతిభావః.

ఖ్యాయా అవివక్షితత్వం. తత్రవిశేష్య విశేషణ పదయోస్సమాన వచనత్వ నియమః. అతఏవ పురూరవో మాద్రవసా విశ్వేదేవా ఇత్యాదౌ ద్విత్వ విశిష్టయోః పురూరవో మాద్రవః ప్రభృత్యోర్విశేషణతయా వివక్షితత్వాత్తద్వాచక పదస్య ద్వివచనాపత్తిః. వేదాః ప్రమాణ మిత్యత్రచ విశేషణ పదోత్తరవిభక్త్యా బహుత్వ విరుద్ధమేకత్వంవివక్షితం. తచ్చ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకే ప్రమాకరణత్వేన్వేతి. శాబ్దప్రమాకరణత్వంచ శబ్దత్వావచ్ఛిన్న సమవ్యాసజ్య వృత్తి మేక మేవేతినానాన్వయాపత్తిః. వచపదార్థః పదార్థే నాన్వేతీతివ్యుత్పత్తి విరోధః సంపన్నోవ్రీహిరిత్యనేక వ్రీహితాత్పర్యకేనైక వచనస్యానేన తాదృశ వ్యుత్పత్తిసం

* అతఏవేతి. యత ఉక్తస్థల ఏవసమాన వచనత్వ నియమః. యత్రతు తద్విరుద్ధసంఖ్యా విశేషణ వాచకపదోత్తర విభక్త్యా వివక్షితా. తత్ర తద్గతైవ విభక్తిరత ఏవేత్యర్థః. వస్తుతస్తుతావచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మ విశిష్ట ఏవ పదార్థాంతరస్యాన్వయో భవతీతి నియమః. అన్యథా నిర్ధర్మితావచ్ఛేదక శాబ్దబోధాపత్తిః. నచేష్టాపత్తిరితివాచ్యం. నధాసతి శాబ్దబోధమాత్రే యోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణతా సిద్ధాంతస్యవ్యాఘాతాపత్తేః. తథాహి వాదబుద్ధికాలే శాబ్దబోధ వారణాయైవ యోగ్యతాజ్ఞానస్య శాబ్దబోధకారణత్వ మభ్యుపేయతే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదక శాబ్దబోధోపగమేచ తస్య బాధబుద్ధ్యప్రతిబధ్యతయా బాధసత్వేపి తాదృశ శాబ్దబోధ ఇష్టాపత్తిసంభవేన తత్రయోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వాభావేన శాబ్దబోధమాత్రే యోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వానుపపత్తిరితు; విశిష్టలేనాత్రయి ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకస్యైవహ సరంపరాయ బుద్ధే

కోచస్యావశ్యకత్వాత్. యదిచస్వాశ్రయ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన ప్రకృత్యర్థ ఏవైకత్వాన్వయః. వ్రీహిత్వజాతేస్స్వరూపతఏవ వ్రీహ్యాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా అన్వయితావచ్ఛేదక రూపేణాను పస్థితేః. తన్నపదార్థాన్తరస్యాన్వయానుపపత్తిరితిమన్యతే. తదా ప్రకృతే [illegible].

యత్తు సంపన్నో వ్రీహిరిత్యాదౌ ఏకవచనోపస్థితాని నానైకత్వాని నానావ్రీహిష్వన్వీయంత ఇత్యుక్త్యైవ సామంజస్యే జాతావేకత్వస్యానేకగతా నిగ్రాహకమితి. తదసత్ యతస్స్వ సజాతీయ ద్వితీయ భేదప్రతి సంధానాపేక్షా గత్యా ఏకత్వాన్వయో నగంతవ్య ఇత్యాశంకతే. * యత్తువేతి. నానైకత్వానీతి. ఏకవచనత్వావచ్ఛిన్నశక్తైకత్వావచ్ఛిన్న శక్తిమత్వాన్ వ్రీహిపదస్య చ వ్రీహిత్వావచ్ఛిన్న శక్తత్వాదితి భావః. * అన్యథేతి. వస్తుతస్త్వసాధారణ్యాత్మక కేవలాన్వయిత్వ హేతుకానుమానాదేవేత్యర్థః. తథాహి ఏకత్వం సంఖ్యాదిమత్త్వే కేవలాన్వయిత్వాదిత్యనుమానాదేవ సంఖ్యానానేకత్వ బోధోపపత్త్యా తాదృశైకత్వమాత్రే ఏకవచనస్య న శక్తిస్సంభవతి. అనన్యలభ్యశ్శబ్దార్థ ఇతి న్యాయాదితి భావః. ననూక్తన్యాయస్య ప్రమాణాన్తరాలభ్య ఏవార్థః పదశక్య ఇత్యత్ర తాత్పర్యం. తథాసతి పర్వతే వహ్నేరనుమానతోపి లాభసంభవేన పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్నిపదస్య వహ్నావపి శక్త్యభావప్రసంగాత్. కింతు సమభివ్యాహృత పదాన్తరేణాలభ్యో యోర్థస్తత్రైవపదస్య శక్తిః కల్ప్యత ఇత్యేవ తదర్థః. అతఏవ కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేణ ద్వితీయాయాః కర్తృత్వే శక్తిబోధనేపి క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వరూప విశిష్టకర్తృత్వేన శక్తిరుపేయతే ద్వితీయాయాన శక్తిరుపేయతే.

యోగితావచ్ఛేదకైకత్వరూప స్వసజాతీయ ద్వితీయరహితత్వమేకవ
చనార్థః నత్వేకత్వమాత్రం తస్య వస్తుమాత్ర సాధారణ్యేనార్థత ఏవ లా
భాత్. అనుపయోగాచ్చ. అత ఏవ పశునా యజేతేత్యాదౌ పశునిష్ఠతా
దృశైకత్వస్య వివక్షితత్వాదనేక పశుకరణక యాగాన్నాదృష్టసిద్ధిః.

క్రియాయాస్సమభివ్యాహృత ధాతునైవలాభ సంభవాత్. ఫలప్రకృ
త్యర్థయోస్సంసర్గస్యాపి ఆకాంక్షయైవ లాభసంభవాత్. ఫలమాత్ర
ఏవ ద్వితీయాయాశ్శక్తిరభ్యుపగమ్యతే పాణినీయైరిత్యలమ్. * అను
పయోగాచ్చేతి. కేవలైకత్వ బోధస్య నిష్ప్రయోజనత్వాదితి భావః.
అత్ర కతి ఘటాస్సంతీతి ప్రశ్నే అత్ర ఘటోఽస్తీత్యుత్తరం హి నానాఘట స
త్త్వ శంకానిరాసాయైవ ప్రయుజ్యతే. న త్వైకత్వ బోధమాత్రేణ తా
దృశ శంకానిరాసస్సంభవతి. బహుఘటసత్త్వేపి ప్రత్యేకఘటే ష్వేక
త్వ సత్త్వాదితి హృదయం. * అత ఏవేతి. నను పశునా యజేతేత్యత్ర తస్య
పదం యదేకవచనాంతపదం తదాఖ్యపదం పశునేతిపదం తత్సమభి
వ్యాహృతం యాగపదం తదర్థో యాగసామాన్యం ప్రకరణాద్విలక్షణ
యాగో వా తత్సంసర్గః కరణత్వం తద్విశిష్టత్వేన సజాతీయాస్సర్వేఽపి విల
క్షణయాగకరణీభూతాః పశవః. న హ్యేక పశుకరణక విలక్షణ యాగ
ఏక ఏవ కర్తృభేదేన కాలభేదేన చ తేషాం బహుత్వాత్. తథా చ తా
దృశ యాగకరణీభూత పశునిష్ఠ భేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకమేకత్వ
మప్రసిద్ధం. తథావిధ యాగకరణీభూత పశునిష్ఠైకత్వానామపి చానేక
న్యాయేన తాదృశభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాదితి మహదసమం
సం. యది చ యత్కించిత్త్వాన్వయో వివక్షితస్తదేవ స్వపదార్థః. తత్సను

సాజాత్యంచస్వసమభివ్యాహృతపదార్థ సంసర్గిత్వ విశిష్ట ప్రకృత్యర్థతా వచ్ఛేదక రూపేణ. అతోఽత్ర ఘటోఽస్తీత్యాదౌ ఘటనిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకైకత్వ ప్రసిద్ధావపి నక్షతిః. ఏతద్దేశ విద్యమాన ఘటనిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకైకత్వస్యైవ తత్ర బోధాదితి. తస్యాచ ప్రసిద్ధత్వాత్. ఏతద్దేశే బహుఘటసత్త్వదశాయాం తాదృశవాక్య ప్రయోగస్తు జాత్యైకత్వాదేవ సమర్థనీయః.

యత్తు ఏకత్వావివక్షాయామపి భావాఖ్యానస్థలే ఏకవచనస్య సాధుత్వదర్శనాత్సంఖ్యాయా అవివక్షణేపి సంపన్నో వ్రీహిరిత్యాదావేకవచనోపపత్తేరలం జాత్యైకత్వ పరతయా తత్సమర్థనేనేతి. తదప్య

భివ్యాహృతత్వేన తదన్వితత్వమేవ. తథాచ స్వాన్వయియావత్పదార్థ తత్సంసర్గిత్వ విశిష్ట ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూపేణైకత్వం పర్యవసితః తథాచ పశునాయజేతేత్యత్ర యద్యత్పశుత్వ వ్యాపకత్వమస్తి. తదన్వయియోగితా బలాత్పశుకరణకయాగస్య [illegible] యాగాన్తరం తత్కరణత్వ విశిష్ట పశుత్వేన సజాతీయం స్వయమేవ. పశ్వంతరే తద్యాగకరణత్వాభావాత్. తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకంచ స్వనిష్ఠమేకత్వం భవత్యేవేతి నాప్రసిద్ధిరిత్యుచ్యతే. తదానం పన్నో వ్రీహిరిత్యాదావపి అన్వయినో వచయ రూపాయాః సంపత్తేః వ్రీహివ్యక్తిభేదేన భిన్నతయా యద్వ్రీహివ్యక్తావేకత్వాన్వయః అభేదేనతదన్వయి సంపన్నవ్యక్తి సంసర్గిత్వ విశిష్టవ్రీహిత్వేన స్వసజాతీయం స్వమేవ నాన్యవ్రీహి వ్యక్తిరితి తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకం తన్నిష్ఠమేకత్వం ప్రసిద్ధమేవేతి యుక్త్యాదిత్యాది నూతనదూషణా నుపపత్తి

కించిత్కరం. భావాఖ్యాతస్థలే గత్యంతరవిరహేణ విభక్తేర్నిరర్థకత్వోప గమాత్. అత్ర చ సార్థకత్వ సంభవే తత్పరిత్యాగస్యానుచితత్వాత్. సతి తాత్పర్యే తద్బోధస్యానుభావికత్వాచ్చేతి. ఏవం త్రయ స్సముదితా హేతుః అత్ర హేతుపదం కార్యోత్పాద ప్రయోజక తావచ్ఛేదకసము దాయ త్వావచ్ఛిన్నపరం. తాదృశ సముదాయత్వాన్విత మేకత్వ మే కవచనార్థః. అతఏవ శక్త్యాదీనాం త్రయాణాం తృణారణిమణి న్యాయే న హేతుత్వ శంకానిరాసః. తథా సత్యేషామేకైక సమవధానద శా యామపి కార్యోత్పత్తేరావశ్యకతయా తత్త్రితయ పర్యాప్త సము

రితిచేత్. మైవం యత్రైకత్వాన్వయో వివక్షితః తదేవ స్వపదార్థగత తస్స మభివ్యాహృతత్వం విభక్త్యర్థద్వారా తదన్వయిత్వమేవ. తత్త్వం సర్థిత్వమపి విభక్త్యర్థరూప సంబంధేన తత్సంబంధిత్వం. తథా చ పశునే త్యత్ర యత్పశువ్యక్తా ఏకత్వాన్వయో యదా వివక్షితః తదా తృతీయా ర్థ కరణత్వద్వారా తత్పశువ్యక్త్యన్వయి నీతత్వాత్ కరణ విలక్షణ యాగ వ్యక్తిరేవ యోగ్యతా బలాత్. తత్కారణత్వ విశిష్ట పశు త్వేన తత్పశువ్యక్తేస్సైవ సజాతీయా తన్నిష్ఠ భేద ప్రతియోగి తా నవచ్ఛేదకంచ తన్నిష్ఠమేకత్వమితి నోక్తానుపపత్తిః. అత్ర ఘటోఽస్తీ త్యాదావపి సప్తమ్యర్థాధేయత్వద్వారా స్వాన్వయీ ఏతద్దేశ స్తన్నిరూ పితాధేయత్వ విశిష్ట ఘటత్వేన సజాతీయస్స ఏవ ఘటః తన్నిష్ఠభేద ప్ర తియోగితా నవచ్ఛేదకంచ తన్నిష్ఠమేకత్వమితి తత్రాపి నానుపపత్తిః. ఏ వమన్యత్రాప్యను సంధేయం.

దాయత్వస్య కార్యోత్పత్తి ప్రయోజకతానవచ్ఛేదకతయా తేషాం త్ర
యాణాం తథావిధైక సముదాయత్వాప్రతీయత్వానుపపత్తేః. ఏవఞ్చా
ఖ్యాకృతి వ్యక్తయః పదార్థ ఇత్యత్ర త్రితయనిష్ఠస్య పదశక్తిరూప ప
దార్థత్వస్యైకత్వం వివక్షితమితి తత్ర విశేష్య పదస్య బహువచనాన్త
త్వేపి విశేషణ పదస్యైక వచనాన్తత్వోపపత్తిః. ప్రత్యక్షాను మానే
త్యాదిసూత్రే ప్రమాణకరణత్వ రూప ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకస్య ప్రత్య
క్షాను మానాదినిష్ఠస్యైకతాయా భానత్వేన అవివక్షితత్వాత్ప్రమా
ణపదస్య బహువచనాన్తతేతి. ఏవం పితరో దేవతా ఇత్యత్రాపి పితృపి
తామహాదీనాం సహితానామేక రూపేణ దేవతాత్వవిరహేణ పితృత్వపి

గగనమిత్యాదౌ యత్రస్వసమభి వ్యాహృతం సుప్తిఙన్తరూపప
దాన్తర మప్రసిద్ధం. తత్ర కేవల ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదక రూపేణైవ
సామాన్యం వివక్షణీయమితిభావః. యదాత్వేతద్దేశే శుక్లనీలోభయ ఘ
టసత్త్వే ఏతద్దేశవృత్తి ఘట నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమేవ నీల
ఘట నిష్ఠైకత్వమితి అత్రనీలో ఘటోస్తీతివాక్యస్య ప్రామాణ్యానుప
పత్తేః. నీలపదార్థస్య స్వీయవిభక్త్యర్థద్వారా స్వాన్వయిత్వాభావాది
తివిభావ్యతే. తదాస్వస్మిన్నభేద సంబంధేన యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నస్యా
న్వయః. తాదృశ ధర్మసామానాధికరణ్యం విభక్త్యర్థద్వారా స్వాన్వ
యినః పదార్థః తన్నిరూపిత విభక్త్యర్థాన్వయ సంబన్ధ సామానాధి
కరణ్యం చేత్యుభయమేవ సమభి వ్యాహృత పదార్థ సంసర్గిత్వ మిత్య
ర్థాద్వక్తవ్యం. ఉక్తస్థలేచస్వస్మిన్నపి అభేదసంబంధేన నీలత్వాదిజాతివి
శిష్టం యన్నీలరూపం తదవచ్ఛిన్న మప్యన్వేతి. తథాచ నీలరూపసామా

తాముహత్యాదినా ప్యృథగేవత్యా గోద్దేశ్య త్వరూప దేవతాత్వం ఉద్దే శ్యతావచ్ఛేదకభేదే నైవోద్దేశ్యతా భేదాత్. తత్రైకత్వస్యా వివక్షి తయా దేవతాపదస్య బహువచనా న్తతేతిదిక్.

స్వప్రకృతి కత్వంచ స్వావ్యవహితో త్తరత్వేన ప్రతిసంధీయమా నత్వం. తేనదధి సుందరమిత్యాదౌ విశేష్య పదానంతరం విభక్తే రస త్త్వేపి నక్షతిః తత్ర విభక్తేరను సంధానం వినాశాబ్దబోధానుపగమాత్ ఏవంతాదృశ విభక్తి సజాతీయ విభక్తికత్వమపి తథా విధ విభక్త్వవ్య వహిత పూర్వ వర్తితయా ప్రతిసంధీయ మానత్వం. తేనేదందధీత్యా దౌ విశేషణపదానంతరం విభక్తేరస త్త్వేపి నక్షతిః.

నానాధికరణ్య తద్దేశవృత్తిత్వ సామానాధికరణ్యోభయ విశిష్టత్వేన సజా తీయః ఏకదేశవృత్తి ఘటఏవ. తన్నభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంచ త న్నీలఘట నిష్ఠమేకత్వమితి నోక్తవాక్యస్య ప్రామాణ్యానుపపత్తిః. యు త్రచ స్వస్మిన్న భేద సంబంధేనాన్వయి పదార్థాంతర మప్రసక్తం తత్ర స్వ స్మిన్నిత్యాది దళమనుపాదేయమేవ. అత స్తత్ర తాదృశ ప్రసిద్ధాన పినక్షతిః. ఏవంచ సంపన్నో వ్రీహిరిత్యత్రాపి అవయవ వయవ సామా నాధికరణ్య విశిష్ట వ్రీహిత్వేన స్వజాతీయానన్తర్భావ్య పచితావయవవ్రీ హయః తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకమేకత్వ మప్రసిద్ధమితి య త్త్విత్యాది మతదూషణమపి గ్రంథకృతాం సంగచ్ఛత ఏవేతి విభావ నీయం జాత్యేకత్వాదేవేతి. నను జాతావేకత్వభానోపగమే జాతౌ కిం కేవ లమేకత్వం భాసత ఇతి; వ్యక్తౌ ఉతస్వసజాతీయ నిష్ఠభేద ప్రతియోగి తా నవచ్ఛేదకైకత్వం. తత్రప్రథమే తస్య వస్తుమాత్ర సాధారణ్యేనేత్యా

అథనీలస్య ఘట ఇత్యాదావపి పదార్థోపస్థిత్యాది కారణ సమవధాన సంభవాత్కథంననీల ఘటాద్యోరభేదాన్వయ బోధః. సామగ్ర్యాః కార్యజననే ఉక్త నియమ భంగ ప్రసంగరూప బాధకస్యా కించిత్కరత్వాదితిచేత్. న. తథావిధాన్వయబోధే పదయోరాకాంక్షావిరహాత్. తథాహి. తాదృశాన్వయ బోధే ప్రథమావిభక్త్యంత ఘటాదిపద సమభి వ్యాహృత ప్రథమాంత నీలాదిపదత్వమేవా సమస్త నీలఘట పదాద్యాకాంక్షా. సమాసస్థలేచ ఘటపదావ్యవహిత పూర్వవర్తి నీలపదత్వం. నీలపదావ్య వహితోత్తరవర్తి ఘటపదత్వంవా ఆకాంక్షా. ఉ

[illegible] ద్వితీయేచ జాతే స్వసమభివ్యాహృత పదార్థా [illegible]. నచ సమానాధికరణాన్వయ విరహాత్. ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకరూపేణ స్వసజాతీయా ప్రసిద్ధిశ్చేతిచేన్న. స్వాశ్రయ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకా[illegible] సంబంధి వైశిష్ట్యస్య ఏతద్దేశవృత్తి ఘటేష్వేవా

[illegible] జాతేరేకత్వాదిత్వస్య తాత్పర్యాత్. [illegible]కత్వాద్యపి ఘటస్య [illegible]రూపేణ సజాతీయైః తద్ఘటవృత్తయ స్సర్వేపి ఘ[illegible] ఏతద్దేశత్వేన ప్రతియోగితా నిరూపితోక్త పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా రూపం ఘటత్వనిష్ఠమేకత్వం. అవచ్ఛేదకతాయాం [illegible] వైశిష్ట్యస్యైవ సంబంధేనాన్వయో వివక్షితః తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశనం చావశ్యకమేవ. అన్యథా ఏతద్దేశే ఏకఘటసత్త్వ దశాయామపి [illegible] ఘటోత్పత్త్యాదినానాత్వస్యాపి హియమాణ్యాపత్తేః. ఏతద్దేశవృత్తిఘటనిష్ఠంయదేకత్వం విషయతా సంబంధేన తదవచ్ఛిన్నభేదస్య తస్మిన్నపి సత్త్వాత్. జాతావేతాదృశైకత్వ భానప్రయోజనంతు ఏతద్దే

ర్థకస్థలేచతాదృశ్యా ఏకస్యా అప్యాకాంక్షాయా విరహాన్నాపత్తిః. కా ర్యతావచ్ఛేదక కాటావవ్యవహితోత్తరత్వ నివేశాన్నోక్తా కాంక్షాజ్ఞాన యోః పరస్పరజన్యబోధే వ్యభిచారః.

యత్తు సమాసవ్యాస సాధారణం విశేషణపదస్య విశేష్యవాచక పదోత్తరప్రకృతిక విభక్త్య ప్రకృతిత్వరూపం విరుద్ధ విభక్తి రాహిత్యమేవ తాదృశాన్వయబోధే హేతుకాకాంక్షా. విశేష్యవాచక పదవిరుద్ధ విశేష ణవాచకపదోత్తరప్రకృతిక విభక్త్య ప్రకృతిత్వాచ్చ తథా. నీలఘటమానయే త్యాదావ సంభవాదితి. తదసత్. విశేష్యవాచక పదోత్తర ప్రకృతికత్వ స్య తాదృశ పదానుత్తరత్వస్య చ దుర్జ్ఞేయత్వాత్ ప్రతిసంధీయమానత్వ రూపత్వాచ్చ నీలో ఘట ఇత్యాదౌ నీలాదిపద సమభివ్యాహృత విభక్తేః ఘట పదసమభివ్యాహృత విభక్తి భిన్నత్వరూపత్వాత్.

తద్వృత్తి మతేషు ఘటస్యైకం నానావేతి సందేహాదివ. ప్రతీవ. ఘట త్వస్య నానాత్వే ఘటస్య విశేషానామేకత్వా నామపి చాతిప్రసక్త్యాయేనో క్త పరంపరా సంబన్ధేన తాదృశైకత్వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా ప్రత్తి నతాదృశైకత్వ బోధస్యానుపపత్తేరిత్యాహుః.

* భావాఖ్యాత ఇత్యాది. ఆఖ్యాతార్థ కర్తృత్వస్య కర్మత్వాన్యత రస్య యత్రాన్వయః తత్రైవ ఆఖ్యాతార్థ సంఖ్యాన్వయ ఇతి నియమా ద్భావాఖ్యాతస్య చ కర్తృత్వ కర్మత్వాద్యర్థ విరహాత్. తదర్థ సంఖ్యా న్వయో నకుత్రాపీతి సిద్ధాంతః. నచాగత్యా తత్ర ధాత్వర్థ ఏవ సంఖ్యా న్వయః క్రియతామితి వాచ్యం. తథా సతి ధాత్వర్థస్య ద్విత్వబ

అథ విశేష్య వాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థ వ్యక్తి విభక్తి విభాజక ధర్మవద్విభక్తిరాహిత్యం వివక్షితమస్త్విత్యాశంక్యతే తర్హి విభక్త్యాదికమనుజానతః పురుషస్యైతాదృశ తత్ప్రజ్ఞానాసంభవాత్. శాబ్దబోధానుపపత్తిః. నీలో ఘట ఇత్యాదావపి ఘటపదస్య స్మృదత్యాదిభిర్దశాయాం తాదృశబోధానుదయాత్. నీలస్య ఘట ఇత్యాదావపి షష్ఠ్యాదేస్సుబ్దత్యాదిభిర్దశాయాం శాబ్దబోధోత్పత్త్యాపత్తిరూపతో విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య ప్రయోజకత్వాత్.

అథ నీలో ఘటః నీలఘట ఇత్యాదిద్వివిధ బోధ సాధారణం స్వోత్తర సమభివ్యాహృత పదానుత్తరత్వే విశిష్యస్యోత్తరత్వాపేక్ష స్వావ్యవహితోత్తరత్వస్య సంబంధేన నీలాదిపదవత్త్వం ఘటాదిపదస్యైవ తథాస్తీతి హేతుత్వే వివక్షయా భావాఖ్యాతస్య ద్వివచనాద్యుపపత్తిః. భావాఖ్యాతేషు ఏకవచనమేవ సాధు నతు ద్వివచనాదికమితి భావః.

తత్త్వన్య చ సముచ్చయ ఇతి హేతుత్రితీకాన్త ప్రకాశ వ్యాఖ్యయా అసంగతిస్స్యాదితి చేన్న. తత్ర ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకహేతుత్వస్య విశిష్య తావచ్ఛేదకశక్తి నిరూపితాదిభేదేన భిన్నతయా ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వస్య బాధాదిత్యత ఆహ. ఏవమిత్యాది. ఏకత్వంచిత్ తద్గతిః. జాత్యాకృతి వ్యక్తిషు శక్తిత్వానామత్వేన నానార్థక హర్యాది పదస్థల ఇవ ఏకత్వవిషయక శాబ్దబోధో గవాది పదేష్వపి స్యాదితి త్రిశక్తిస్వీకార ఇతి భావః.

* స్వావ్యవహితోత్తరేత్యాది. అయంభావః స్వంఘట పదజన్య ఘటవిశేష్యకాశేష సంసర్గక నీలప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న

చేన్న. నీలఘటరూపమిత్యాది వాక్య సాధారణ్యానురోధే నానాత్వాదృశ్యా ఆకాంక్షాయాస్సమాసస్థలే ఉపగంతవ్యతయా ఉపదర్శిత సమాసవ్యాస సాధారణానుగతాకాంక్షాను సరణస్య ప్రయోజకత్వాదితి.

అథ నీలఘటమానయేత్యాదా నీలాద్యుత్తరాదావద్వితీయాపగమే నీలాదిపదోత్తరాద్వితీయ [illegible] త్యాదేః కుతోన్వయ ఇతిచేన్న ఘటాదిపి. విభక్తిస్తు సాధుత్వార్థమేవ ప్రయుజ్యతే. అభేదపదవా విశేషణ విభక్తేరర్థః. అభేదస్య సంసర్గమర్యాదయా భానంతు సమానస్థలపదత్రలుప్త విభక్త్యనుసంధానం వినాపి శాబ్దబుద్ధేరనుభావకత్వాదిత్యపి వదంతి.

ప్రతి నీలపదావ్యవహితోత్తర సుబంతఘట పదజ్ఞానం హేతురితి స్వాది విభక్తిభేదేన వ్యాససమాస సాధారణమేకమేవ కార్యకారణ భావస్స్వీకరణీయః. అత్ర సమాస సమాసభేదేన కార్యకారణ భావద్వైవిధ్యం. నచావ్యవహితోత్తరత్వం తత్పదోత్తర పదానుత్తరత్వే సతి తత్పదోత్తరత్వమేవవాచ్యం. అన్యస్య మగ్రహత్వాత్. తథాచ నీలోఘట ఇత్యత్ర నీలపదోత్తరత్వసత్త్వేన సమానపద [illegible] ఆకాంక్షా [illegible] త్రితివాచ్యం. ప్రకృతే అవ్యవహితోత్తరత్వస్య పూర్వోక్తపదఘటిత పదానుత్తరత్వేసతి పూర్వోత్తరస్య [illegible]త్వాత్. ఉక్తస్థలేచ నీలపదోత్తర [illegible] పదభిన్న [illegible] మేవ. [illegible] దోత్తర విద్యమాన [illegible] పదానుత్తరత్వస్య [illegible] చ [illegible] నాకాంక్షోపపత్తిః. [illegible]. తథాపి నీలోఘట ఇత్యాదావపి అభేద శాబ్దబోధాపత్తిః. ఏవమేవ విభ

అథైతన్మతే అభేదో యది భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావస్తదాప్రసిద్ధిః. యది చ భేద ప్రతియోగికో భావస్తదా నీలం జలమిత్యాది వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తిః. జలే ద్రవ్యత్వాదినా నీలభేదాద్యభావసత్త్వాత్. నీల

స్య స్వరాన్త ఘటాదిపదస్థలే స్వోత్తరాన్యపదభిన్న పదానుత్తరత్వే సతి స్వోత్తరత్వ రూపమవ్యవహితోత్తరత్వం నివేశ్య తాదృశనీలపదావ్యవహితోత్తరానుగత ఘటాది పదత్వమిత్యాది క్రమేణాకాంక్షా నిర్వాచ్యా. * నీలఘటరూపమితి. అత్ర ఘటపదస్య స్వాద్యన్తతా విరహేణోక్తాకాంక్షాయా అసత్త్వాత్ స్వత్వత్యాగే చోక్త దోషాపత్తిరితి భావః. * అవ్యవహితేత్యాదీతి. నీలపదోత్తర పదానుత్తరత్వే సతి నీల పదోత్తరత్వాకారం స్వవహితోత్తరత్వ సంబన్ధేన నీలపదవద్ఘటపదత్వ రూపాయా ఆకాంక్షాయాః. అ[illegible]త్వాదితి. నీలఘట మిత్యాదావపి నీలఘటరూప మిత్యాదిస్థలానురోధేనావశ్య నిర్వచనీయాకాంక్షాయా ఏవసత్త్వాదితి. * ఘటాదివ్యయమితి. ఏకత్రవిశేషణత్వే నోక్తరీత్యాన్యత్రవిశేషణత్వే నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నతయా ఘట విశేషణీభూతస్య నీలస్య [illegible] విశేషణతయాన్వయాసంభవాత్. నీలపదోత్తరాన్యపద [illegible] త్వే నీలాభిన్న ఘటస్యాపి విశేషణ విధయాన్వయబోధ సంభవత్వేన. [illegible] ఘటపదోత్తర విభక్త్యర్థ [illegible] ఉపస్థాపకత్వావశ్యకత్వే. * ఘటానీతి. ఘటేత్యేవం నీలపదోత్తరం విభక్తి ప్రయోగ ఏవ నస్యాత్ "[illegible]" ఇతి సూత్రేణ [illegible] విభక్తి [illegible]. విభక్తి స్త్వితి. తచ

భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య విభక్త్యర్థత్వే నీలాది పదార్థాన్వయప్ర
సంగః నచభేద ప్రతియోగికాభావ ఏవవిభక్త్యర్థః. నీలపద సమభివ్యా
హారాన్నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నాభావః ప్రతీయత ఇతివాచ్యం. పదార్థద్వ
యసంసర్గభావస్యైవాకాంక్షా నియమత్వాన్నీలభేదత్వావచ్ఛిన్న ప్ర

విభక్తిరహితస్య నీలపదస్యానన్వయాపత్తేః సాధుత్వేపి నిరర్థకతాకారిణ్యా
త్తేః ప్రయోక్తృవ్యత్యాయత్తం తథాపిన ద్వితీయా నియమ ఇతి వా
చ్యం. విభక్త్యంతర ప్రయోగాత్తాత్పర్య విషయీభూతాభేద శాబ్ద
బోధ ప్రయోజకాకాంక్షా నుపపత్తేరితిభావః. సతిసాధకత్వే సంభవే ని
రర్థకత్వ కల్పనాయా అన్యాయ్యత్వాదాహ. * అభేదఏవవేతి. నన్వే
తస్మాత్తేభేద సంసర్గకశాబ్దబోధ ఏవాప్రసిద్ధ్యాదిత్యత ఆహ. * అభేదస్యేతి.
నను సమాసస్థలేపి లుప్త విభక్తిస్మారితాభేద ప్రకారక శాబ్దబోధస్యైవ
సంభవేన అభేద సంసర్గక శాబ్దబోధ ఏవ కుత్ర నావలంబ్యత ఇత్యత ఆ
హ. తత్రలుప్త విభక్త్యనుసంధానమితి. అప్రసిద్ధేరితి. భేదస్య కేవలా
న్వయిత్వాదితిభావః. * యదిచేతి భేదప్రతియోగికాభావ ఏవ విభ
క్త్యర్థః. నచభేదస్య కేవలాన్వయిత్వేపి నాప్రసిద్ధిః. భేదానాం నానా
త్వేన తత్తద్భేదాభావస్యాపి తథా విశిష్టస్యైవ ప్రసిద్ధత్వాత్.
తదేక దేశేభేదే ప్రత్యేకస్య నీలాదేః ప్రతియోగితయాన్వయ ఇతి
భావః. * ద్వితీయాదీతి. అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం తృతీయార్థః.
తస్యచ నీలభేదాభావేఽన్వయః. తథాచ జలే నీలభేదసత్త్వేపి నీలభేదత్వావ
చ్ఛిన్నాభావస్య తత్రాసత్త్వే నతయా తస్యాపి నీలభేద ప్రతియోగితా
కాభావత్వేనచ నీలం జలమితి వాక్యస్యాపి సాధుత్వాపత్తిరితిభావః.

తియోగితాంశస్యావేశేన వ్యుత్పత్తిం వినా భేదరూప పదార్థ తావచ్ఛేదకస్యా భావే తాదాత్మ్యసంబంధేన భానాసంభవాత్. నైవం. భేదో భావశ్చ విశేషణ విభక్త్యర్థః. విశిష్టలాభస్తు ఆకాంక్షావశాత్. ఏతేన భేదేని లాదిపదార్థాన్వయే ఏకదేశాన్వయ ప్రసక్తి ఇతి నిరస్తం. నచవిశేషణవి

* నీలభేదత్వేతి. నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ ఇత్యర్థః. అన్యథా నీల ఘటేపి నీల ప్రతియోగిక భేద సత్త్వేన నీలో ఘట ఇతి వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యానుపపత్తేః. * అనన్వయ ప్రసంగ ఇతి. విభక్త్యైవ నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నాభావబోధనే నీలపదవైయర్థ్యాదితిభావః. నచోక్తదోషవారణాయ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ విభక్త్యర్థత్వోపగమేనాన్వయ సంభవః తదేకదేశే నీలత్వే ఆధేయత్వాది సంబంధేన ప్రకృత్యర్థ నీలస్యాన్వయే కింబాధకమితివాచ్యం. తాదృశ విశేష్యకాధేయత్వాది సంసర్గక తద్ధర్మి ప్రకారక శాబ్దబోధే ఆకాంక్షా విరహస్య గ్రంథకృతైవాగ్రే ప్రతిపాదయిష్యమాణత్వాత్. యద్యప్యేవమపి విభక్త్యర్థైకదేశ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం ఆధేయతయా నాన్వయసంభవత్యేవ. తథాపి సిద్ధాంతే వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వేన తదన్వయస్యావ్యావర్తకతయా తత్పదస్య వైయర్థ్యాపత్తిస్స్యాదితి వేత్యత్రైవ గ్రంథకృతాం తాత్పర్యం. * నచేతి. ప్రతియోగితా సంబంధేన భేద విశిష్టాభావ ఏవ విభక్తేశ్శక్తిః. పరంతు నీలో ఘట ఇత్యాదౌ నీలాదిపద సమభివ్యాహార రూపాకాంక్షా బలాదేవ సంసర్గీభూత ప్రతియోగితాయాం నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నత్వం సం

భక్తేరభేదార్థకత్వే నీలంఘట ఇత్యాదావప్యభేదాన్వయబోధాపత్తిః ధాన్యోపనయవాదిత్వాద్వా తృతీయయా అభేద బోధనాత్ అభేదప్రకారకబోధే విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య నపేక్షణాదితివాచ్యం. ద్వితీయాదినా అభేద బోధనే ద్వితీయాంత విశేష్యవాచక పదసమభివ్యాహారస్య ప్రయోజకత్వ మిత్యుపగమాత్. అన్యథైవ నీలంఘట ఇత్యాదౌ ప్రకృ త్యర్థావచ్ఛిన్న [illegible] సమానాధికరణ [illegible]

న్యత్వావచ్ఛేదక విషయతాశాలిన ఇత్యుపేయతే. తథాచనోభయాభావా దిః సామానాధికరణ్యోక్తి ప్రసంగ ఇతిభావః. * పదార్థద్వయేతి. పదద్వయార్థయోరిత్యర్థః. ఏవకారేణ పదార్థతావచ్ఛేదక పదార్థయోస్సంసర్గ భానస్యవ్యావృత్తిః. ఆకాంక్షా [illegible] సమభివ్యాహారరూపేతి న హి ఘట పదాత్ [illegible] బోధః. పదాంతర సమభివ్యాహారాచ్చ తత్సంబంధాంశేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నస్య బోధ ఇతిభావః. * నీలంఘట ఇత్యాదావితి. అభేద సంసర్గక బోధ ఏవ విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య తంత్రత్వాదితిభావః. నను విభక్త్యర్థాభేద ప్రకారకబోధేపి తత్సంగ్రహమేవ అన్యోన్యాన్వయాపత్తిరిత్యతఆహ * ధాన్యోపనయవాదినేతి. తృతీయయా [illegible] అభేద ప్రకారక బోధస్య ఉత్పాదనేన ధనవత్పదార్థ [illegible] తృతీయాపత్త్యైవ ధాన్యాది విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య [illegible] నేతి భావః. * ద్వితీయాంతేతి. తృతీయాంత విభక్త్యర్థస్య. * నీలాదీతి చేతి. నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య ఘటప్రతియోగికభేదస్యాభావ సత్త్వాదిత్యర్థః. యద్యపి నీలత్వం ప్రకృతే నీలరూపమేవ తచ్చఘట

ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేన బుద్ధివాదిమాన్ఘట ఇత్యాదావపి తంబు
గ్ధివాదిమత్త్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదాప్రసిద్ధ్యా విశేషణ విధ
త్తై రభేదాన్వయబోధకత్వా సంభవః. ఏవం నీలపటాది పదనీల పదఘటితస్య
లోఘట ఇత్యాదివాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తిః. నీలత్వాదినా పటా

పటయోరైక్యకం తథాచ విభక్త్యర్థ భేద స్వప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకప
టీయ నీలరూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేన పటాన్యత్వప్రకృ
త్యర్థస్యాన్వయో వాచ్యః. తథాచ పటీయ నీల రూపావచ్ఛిన్న పటనిష్ఠ
ప్రతియోగితాక భేదస్యైవ నీలఘటే సత్త్వేన నోక్తాపత్తిసంభవః. తథా
పి ఏకైకాపేక్ష నీలారూపాద్యన్వక్తయ ఇతి మతాంతరాభిప్రాయేణేదము
క్తం. సిద్ధాంతిమతేతు పటాది పదద్రవ్యాదిపద ఘటితద్రవ్యం ఘట ఇ
త్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తి రేవేతిబోధ్యం. * ఏతేనేతి. పటాది
పదనీలాది పదేత్యాదినా ఉక్త దూషణేనేత్యర్థః. ప్రమేయో ఘట ఇ
త్యాదౌ ప్రమేయత్వస్యైవ విభక్త్యర్థతోపగమేన అప్రసిద్ధి పరిహారే
పి నీలపట పదనీల పదఘటిత నీలోఘట ఇత్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యా
పత్తిర్దుర్వారైవ ఘటపటయోర్నీలత్వ స్యైకత్వేన నీలపటవృత్తి నీలత్వ
స్యఘటే అబాధితత్వాదితిభావః. ననుఘటపటయోరైక్యకం నీలత్వం. నీ
లం రూపం నష్టం నీల రూపముత్పన్న మిత్యాది ప్రతీతి బలాన్నీలరూప
నానాత్వసిద్ధేః. అన్యథాపక నీలరూపనాశే జగద నీలరూపత్వే తేత్య
త్రాహ. * నీలత్వాదావితి. తద్ఘటవిశిష్టేనస్యేతి. అతఏవైక ఇత్యా
దౌ ఏకత్వవానేక ఇతిబోధస్యా సంభవేన ఏకాదిపదోత్తరైక వచనాదే
ర్నిరర్థకత్వం. సాంకేతమాత్రాభిన్న తత్ప్రతియోగ ఇతిసిద్ధాన్త ఇతిభా

భేదాభావస్య నీలఘటాదౌ సత్త్వాత్. ఏతేన విశేషణతావచ్ఛేదకీభూత నీలత్వ ప్రమేయత్వాదికమేవ విశేష్య విభక్త్యర్థః. నీలత్వాదేర్నీలత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావపరతయా అభేదార్థకత్వ ప్రవాదోపపత్తిరిత్యపి నిరస్తం. నీలత్వాదౌ నీలత్వాదిమతః స్వవృత్తిత్వ సంబంధేనాన్వయే ఆకాంక్షా విరహాచ్చ. యథాహి కర్తృ విశిష్టే తస్యానికరణతయా

మః. * కర్తృగచ్ఛతీతి. కర్త్రేతి ద్వితీయాంతం. గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్ర ప్రకృత్యర్థస్య గ్రామస్య ద్వితీయార్థకర్తృత్వే యథా ఆధేయతా సంబంధేనాన్వయః. తథా ద్వితీయార్థకర్తృత్వే ఆధేయతా సంబంధేన కర్తృత్వ విశిష్టస్య కర్తృపదార్థస్య అన్వయె యోగ్యతా సత్త్వేపి తాదృశబోధాకాంక్షా విరహాదేవ నకర్తృగచ్ఛతీతి వాక్యం ప్రామాణికైః ప్రయుజ్యత ఇతిభావః. అతఏవ తద్వర్తి తద్వర్తి విశిష్టస్యాధేయతా సంబంధేనాన్వయో యథా నిరాకాంక్షస్తథా తద్వర్తి విశిష్టే తద్వృత్తిత్వ ప్యభేద సంబంధేనాన్వయో నిరాకాంక్ష ఏవ. ఘటోఘట ఇత్యాదౌ ఘటాభిన్నో ఘట ఇతిశాబ్దబోధస్యానంగీకారాత్. నచైవం "వసంతకాలే సమ్ప్రాప్తే కాకః కాకః పికః పికః" ఇత్యత్ర కథం శాబ్దబోధ ఇతివాచ్యం. తత్ర ద్వితీయ కాకపిక పదయోర్లక్షణయా కాకత్వేన పికత్వేన జ్ఞాయమానార్థకత్వేనానుపపత్త్యభావాత్. అన్యథా వసంతకాలే సంప్రాప్తే ఇత్యస్య వైయర్థ్యాపాతాత్. నన్వేవం కాకాదౌ కాకాద్యభేద సత్త్వాదితి విభావనీయం. * స్వవృత్తి నీలత్వాదేరితి. సంసర్గతయా భేద స్యాన్వయేవనతు భేదాభావః. తస్యాప్రసిద్ధత్వేన సంసర్గత్వా సంభవాత్. భేద ప్రతియోగికాభావస్య ప్రసిద్ధత్వేపి తస్య సంసర్గత్వే నీలం జలమిత్యా

న్వయోఽనుభవవిరుద్ధః తథా తద్ధర్మే ఆధేయతయా తద్ధర్మవదన్వయోఽపి. అతఏవ కర్తృ గచ్ఛతీతి వాక్యస్య నిరాకాంక్షతా. నచైవం సంసర్గతానుపేక్ష్య నిస్తారః. నీలోఘట ఇత్యాదౌ స్వవృత్తి నీలత్వాదేస్సంసర్గతాస్వీకారే ఉక్తస్థలే ప్రామాణ్య ప్రసక్తేరసాంగత్యాదితి వాచ్యం స్వవృత్తి నీలత్వాదే స్స్వస్మిన్నేవ సంబంధత్వోపగమేన పటాదివృత్తి నీ

దేః ప్రామాణ్యాప్రసక్తిర్వ్యాఖ్యాతైవ. తదాత్మ్యంచ తద్వృత్తిరసాధారణ ధర్మ ఏవేతి నీలతాదాత్మ్యం నీలత్వమేవేత్యాశయే నోక్తం. * స్వవృత్తి నీలత్వాదేరితి. అత్రచ స్వపదం యద్వృత్తి నీలత్వం యత్ తత్తత్పరమేవ సంపన్న ఇతి పరిచయమాత్రేణ. తథాచాన్యవృత్తి నీలత్వం అన్యస్యాప సంబంధ ఇతి ఫలితం. నతుస్వవృత్తి నీలత్వేన సంసర్గతా గౌరవాదితి ధ్యేయం. ఇదమపి ప్రాచీనం నీలరూపస్యైకతా మతాభిప్రాయేణైవ వాస్తవతస్తు పటాది పరద్రవ్య పదఘటితత ద్రవ్యం ఘట ఇత్యాదావేవాప ప్రసిద్ధిప్రస్తావః. * స్వస్మిన్నేవేతి. అనుయోగిత్వం సప్తమ్యర్థః. ఏవకారోఽభిన్నక్రమః తథాచ స్వవృత్తి నీలత్వాదేస్స్వానుయోగిక సంబంధతామాత్రోపగమేనేత్యర్థః. యథాహి లోహితస్ఫటిక ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమిత్యుచ్యతే స్వాశ్రయ సంయోగ సంబంధేనస్ఫటికే లౌహిత్య సత్వాత్ తథా లోహితా భూరిత్యపి ప్రమాణంస్యాత్ లౌహిత్యస్య తథావిధ సంబంధేన భూమావపి సత్వాదితి చేత్తదోష వారణయస్వాశ్రయ సంయోగి స్వచ్ఛస్ఫటికాది పదార్థానుయోగిక సంసర్గత్వైవస్వీక్రియతే. ఏవం తథాభూత భూమ్యాద్యనుయోగిక సంసర్గతాపినస్వీక్రియతేతి భావః.

లత్వా దేర్ఘటాదా పటాది సంబంధతా విరహేణ తాదృశాతి ప్రసంగా భావాత్.

వస్తుతస్తు తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావ ఏవ నీలత్వాది ప్రకారేణ భాసమానానాం తత్తద్వ్యక్తీనాం స్వస్మిన్సంబంధతయా భాసత ఇతి నకాప్యనుపపత్తిః. సంబంధతాచ తస్యభేద ప్రతియోగితా కాభావత్వేన తత్తద్వ్యక్తిభేద ప్రతియోగితాకా భావత్వేన వేత్యన్యదేతత్. న చైవం విశేష విధక్తైర భేదాన్వయ మతేపి తత్తద్వ్యక్తి

ననుయత్సంబంధో యద్వృత్తి స ఏవ తదనుయోగిక స్సంబంధః తద్వృత్తి సంబంధోపి క్వచిత్తదను యోగికత్వం నాస్తీతిబ్రూమః. లోహితస్ఫటిక ఇత్యత్రాపి జపాకుసుమ విరహేప్యపి తత్ప్రతిబింబ గ్రాహిణి లోహితస్ఫటిక ఇతి ప్రతీతేః సత్యాం తత్సంయోగ సంబంధః. నాపిస్యాత్తత్సమానాధికరణ సమీపవర్తిన్యపి తత్ప్రతిబింబా గ్రాహిణి ఆదర్శాదౌ తథా ప్రతీతి విరహాత్. కింతు లోహితస్ఫటిక ఇతి ప్రతీతేరనుభూయమానాలోహిత్యమేవ స్వీక్రియతఇతి యది బ్రూయాత్తదాస్యాహ.

• వస్తుతస్త్వితి. ననుతత్తద్వ్యక్తి భేదాభావానా మనుగతేన భేద ప్రతియోగితాకా భావత్వేన సంసర్గతావా కింవిశిష్టతత్తద్వ్యక్తి భేదాభావత్వేనేత్యాశంకాయామను గతస్యైవ సంసర్గతావచ్ఛేదకత్వా చిత్యాదనుగతమేవ సంసర్గతావచ్ఛేదకమస్తు. సంసర్గోపస్థితే ర్విశిష్ట బుద్ధి హేతుత్వే నానుపస్థితానా మపి తత్తద్వ్యక్తిత్వానాం

[illegible]

వచ్ఛిన్నా భేద ఏవవిభక్త్యర్థో వక్తవ్య ఇతివాచ్యం. తథా సత్య పూర్వ వ్యక్తి నిష్ఠత త్తద్వ్యక్తిత్వస్యకథంచిదపి భానాసంభవేన తద వచ్ఛిన్న భేదాభావేఽ క్తిగ్రహః సంభవే నాపూర్వ వ్యక్తీనామభేదాన్వయ బోధానుపపత్తేః. సంసర్గజ్ఞానస్య విశిష్ట బుద్ధావహేతుత్వేన అనుపస్థిత స్యాపి సంసర్గతయాభాన సంభవేన సంసర్గతామతె నుపపత్త్యభావాత్ నచవిభక్త్యర్థేపి భేదే తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేన నీలత్వాదినా తత్తద్వ్యక్తీనామన్వయః. తాదృశభేదానామపి తత్తద్వ్యక్తి భేదత్వా వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేనాభావేన్వయఇష్యతే. తావతైవత త్తద్వ్యక్త్యా వచ్ఛిన్నా భేదలాభ ఇతివ

క్తవ్య సంసర్గతాస్తు సంసర్గానుగమేపితత్ప్ర భావాదిత్యాశయేనాహ.
* అన్యదేతేతి. ఇదంతు విచారాంతర మిత్యన్యే. తథాచ భూతలంఘటవదిత్యాదౌ యది సంయోగత్వేనైవ తత్తత్సంయోగానాం భానమనుభవసిద్ధం తదావిశిష్యైవ ప్రవృత్తేపి సంసర్గతేతిభావః. వస్తుత స్త్వనుగతరూపేణ సంసర్గతా పక్షఏవయుక్తః శాబ్దబోధే ఇదం పదమముకసంబంధ నాముకార్థక శాబ్దబోధప్రయోచ్చరిత మిత్యాకారకతాత్పర్యజ్ఞానస్య హేతుత్వేన తత్రచ సంబంధస్య ప్రకార మర్యాదయా భానేన అనుపస్థిత తత్తద్వ్యక్తిత్వాది ఘటిత సంసర్గస్య తాత్పర్యజ్ఞానే ప్రకారవిధయాభానా సంభవాదితి మంతవ్యం. కథంచిదపీతి. ప్రమేయత్వసామాన్యలక్షణయా సకల తత్తద్వ్యక్తిత్వానాం భానసంభవేపి సామాన్యలక్షణాజన్యజ్ఞానస్య సామాన్యధర్మప్రకారకత్వ నియమేనస్వరూపత స్తత్తద్వ్యక్తిత్వత్వాదినా తత్తద్వ్యక్తిత్వానాంభానేనకోప్యుపాయఇతిభావః.

కించి దనుపపన్న మితివాచ్యం. విశేషణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయా ఏ
వ ప్రతియోగితాయా అభావే ప్రతియోగిససంబంధతయా భానాత్.
అన్యథా విశిష్ట వైశిష్ట్య బుద్ధిత్వానుపపత్తేః. "ప్రతియోగి విశేషితాభా
వ్యాపక విశిష్ట వైశిష్ట్యబోధ మర్యాదాం నాతిశేతే" ఇతి దర్శనా
త్కేవలం విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా నకశ్చిదపూర్వై శేషిచేత్. సత్యం.
అభేదస్థానాస్తాం తచ్ఛక్యాన్యత్ర సాధారణోదర్శః. అసాధారణాం [illegible]
కమాత్రస్య ప్రతిత్వం. తద్ద్యస్య సామానాధికరణ్య స్వప్రతియోగి వృ[illegible]
త్త్యోభయ సంబంధేన భేద విశిష్టాయ స్తదన్యస్య మిత్యేవ మాత్రస్య
ధర్మస్యవ విశేషణ విధ క్త్వేనస్య. వృత్తిశ్చ తత్ర పర్యాప్త్యాస్య సంసర్గ

* విశేషణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే [illegible] పాలిచిత మతా [illegible]
యోగ తద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వ మేవ తద్ధర్మ విశిష్ట ప్రతియోగి
సంబంధః. నతు కేవల ప్రతియోగిత్వం. అన్య ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగిత్వం వేతి పాలితాంశః. నవీన మతేతు తాదృశ ప్రతియోగితా
కాను యోగిత్వేనాభావే ప్రతియోగిసంసర్గ [illegible]. * అన్య
థేతి. రక్తదండవా నిత్యాకారకబోధః కదాచిద్విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహీ
కదాచిద్విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా చ జాయతే. [illegible] భయసాధి
రక్తత్వ తద్వ్యాప్య దండ తద్యోగ పురుషా విషయా ఇతి విశి
ష్ట వైశిష్ట్యావగాహిబోధ విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా జాయమానబో
ధ కిం వైలక్షణ్యం. "[illegible] విశేషోహి [illegible] విషయాధీనః" ఇ
తినియమేన విషయ వైలక్షణ్యం వినా జ్ఞాన వైలక్షణ్యస్య వక్తుమశ
క్యాదితి యత్ర విశేషణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వేన సామానాధి

సమర్పకయోర్భాసతే. తాదృశధర్మస్య తద్వ్యక్తిత్వాది రూపేణ అ
ప్రాప్యవ్యక్తినిష్ఠ తాదృశధర్మస్య విశిష్య జ్ఞాతుమశక్యత్వేప్యేకమాత్ర
వృత్తిధర్మత్వేనా సామాన్యప్రత్యాసత్తి తస్య గ్రహణాత్మేవ. అథే
దస్య సంసర్గతానువృత్తేస్యే తాదృశానుగతాభేదస్యైవ తత్త్వాత్వముచి
తం. తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావ కూటస్య విశిష్య తథాత్వే
ఘటోన నీలత్వాదివాక్యజన్యబోధే ప్రతియోగ్యభావాన్యోన్యాభావానుల్లే
ఖోద్గ్రహాపత్తి ర్న్యాయేన తాదృశానుగత సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకానుగతాభావా ఏవ భాసేరన్. తథాచ ప్రతియోగి
తాశ్రయభావః. తథాపతి [illegible] తాదృశాభాన తాదృశత్వే ప్ర

సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భాసతే ప్రాప్తి వైశిష్ట్యానవగాహి యత్ర
తు కేవలసమవాయాదేవ సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భాసతేఽవిశే
షే విశేషణవిశిష్ట్యా జాయమాన ఇతి తయోర్వైలక్షణ్యాస్వీకార
[illegible] తదవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకానాం [illegible]
సంసర్గతయా భానమేవ తద్ధర్మ విశిష్ట వైశిష్ట్యానవగాహిత్వం తస్య
వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకానుయోగితాకత్వస్యైవాభావః. ఏకమాత్ర
స్య [illegible]. తత్ర తస్య [illegible]మేవ భిన్నాన్య [illegible] తత్త్వే తత్త్వేన
[illegible]మేవ వాచ్యం. ఏకస్యైవ కేవలాన్వయిత్వా [illegible] ప్రసిద్ధా
[illegible] తత్త్వే. సర్వసామాన్యా [illegible]
[illegible] స్వరూపం [illegible] ప్రతియోగి [illegible] తత్త్వం త
స్యైవ సంబంధ ఇతి [illegible]మేవ [illegible] సంసర్గ [illegible]
తథాపతి స్వత్వస్య తద్వ్యక్తిత్వ రూపేణైవ సంసర్గతా సముదా

యుక్తస్య నీలోపి న నీల ఇత్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్యం స్యాత్. ఇదం తు బోధ్యం విశేషణ విభక్తేః భేదార్థకత్వే ఘటో న నీల ఇత్యాదౌ నఞా నీలాద్యభేదాభావ ఏవ ప్రత్యాయ్యతే. న తు నీలాది భేదః. యాదృశ సమభివ్యాహారస్థలే యేన సంబంధేన యద్ధర్మిణి యేన రూపేణ యద్వృత్త్వం నఞః సత్త్వే ప్రతీయతే. తాదృశస్థలే నఞా తద్ధర్మిణి తాదృశ సంబంధావచ్ఛిన్న తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక తదభావ బోధస్య వ్యుత్పత్తి సిద్ధత్వాత్ ప్రతియోగ్య భావాన్వ[illegible]చేత్యాశ[illegible]మేవార్థః ఏవం చ నఞో భేద బోధకత్వం న కుత్రాపి సంభవతి. అనీలం ఘటమానయేత్యాదౌ ఘటపద సామానాధికరణ్యానురోధేన అనీలపదస్య

ప్రసంగాత్. సంసర్గే తత్తద్వ్యక్తిత్వ ప్రవేశే ప్రయోజన విరహాచ్చేతి ధ్యేయం. ప్రతియోగ్యభావాన్వయావితి. నఞ సత్త్వే యాదృశస్థలే యేన సంబంధేనాన్వయః. నఞ్సమభివ్యాహారే తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ఏవాభావో నఞా బోధ్యతే ఇతి న్యాయార్థః. ఇదం చ ఘటో నీల ఇత్యాదౌ తత్తద్వ్యక్తి భేదాభావ సంబంధేన నీలపదార్థస్య ఘటే న్వయేపి ఘటో న నీల ఇత్యత్రానుభవ సిద్ధైకాభావ బోధాయ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదాభావ రూపైక సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక నీలాభావ ఏవ విషయతాభ్యుపేయతే. అనుభవబలాదిత్యాశయేన నిరాసాసాంగత్యం. * భవతీవేతి. యది ఘటాభావాభావత్వం ఘటాభావ ప్రతియోగిత్వే సతి ఘటత్వం. తదా భేదాభావాభావత్వమపి భేదాభావ ప్రతియోగిత్వే సతి భేదత్వమేవేతి భేదత్వేన భానను

నీలభిన్న పదార్థయో నఞో భేదవత్త్వైవ లక్షణాయా ఉపగంతవ్యత్వాత్. ఇత్యాశ్యనధేయం. అభేదస్య ప్రకారతాయాం తేపి ఘటోనీల ఇత్యాదివా క్యస్య నీలాభేదా భావ బోధకత్వేపి తృతీయభావస్య ప్రతియోగి యావ ద్ధర్మో నఞః భేదబోధకత్వం నానుపపన్నం. కింతు భేదత్వ ప్రకారేణ భేదబోధో భవతి నవేత్యన్యదేతత్. ఇదంతు తత్త్వం. అసమస్త నీలో ఘట ఇత్యాదిస్థలే అభేదస్య సంసర్గతోపగమే గౌరవ విరహాత్. తత్ర విశేషణ విభక్తేరప్యభేదే కల్పన మనుచితం. సమాసేత్వభేదే విశేషణ విభక్తేశ్చ ... భేదస్యాపనిక లక్షణాగ్రహాదా తత్ర సర్వమత ఏవ అభేద ప్రకారక బోధస్య నీలోఘట ఇత్యాది వాక్యాదుత్పత్త్యాతా

వ్యాహతమేవ. యదితు ఘటాభావా భావత్వం ఘటాభావత్వా వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా నిరూపితాను యోగిత్వైవ తదాభేదాభావా భావత్వ మపి అనుయోగితారూప మేవేతి. నభేదత్వేన భాన నిర్వాహ ఇతిభావః. భేదత్వేన భేదస్య భానాసంభవేపి నఞో నభేదార్థకత్వా నుపపత్తి రిత్యాశయః తాత్పర్యం. నన్వేవ మసమాసస్థలేవ సంభవత్యేకత్రైవ వస్తు ద్వయం పక్షిత దీపికబోధస్యానుభవ విరుద్ధత్వాత్. నత్వభేద సంసర్గక శాబ్దబోధస్వీకరియతే. అన్యథా దీపికబోధ హేతుతా కల్పన సంశాబ్దత్వాను పూర్వ్యాదేషా మప్యావశ్యకత్వాపత్తేః. అభేదస్య సంసర్గత్వే ప్రకారత్వేపి నక్షతి రిత్యాశయాతం. తథాచ నైకతరపక్ష స్య నిర్ణయ ఇత్యాశయం గూఢాహా. ఇదంతు తత్త్వమితి. అనుచితమితి. శక్త్యన్తరకల్పనే గౌరవాదితిభావః. స్వారసికేతి. లక్షణాయాం స్వారసికత్వం. స్వేచ్ఛాధీనత్వం. నిరూఢ లక్షణాయా అనాది తాత్ప

దృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య ద్వివిధ బోధ హేతుతాద్వయం కల్పనీయం అభేదస్య సంసర్గతావా దినేతి గౌరవం. ఏవం తాదృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యా భిన్నయోగ్యతాజ్ఞాన ఘటితత్వేనద్వైవిధ్యమితి భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశ శాబ్దసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయా అప్యావశ్య మితివాచ్యం. అభేదస్య సంసర్గతావాదినో క్తస్థలేపి తత్సంసర్గక బోధస్యైవాభ్యుపగమాదితిదిక్.

స్తోకంపచతి మృదుపచతీత్యాదౌ విశిష్య విధేయాంశే పదోపస్థాపితస్యాపి స్తోక మృదాదేః తాదృశ పాకాదావ భేదాన్వయోపి వ్యుత్పత్తిసిద్ధః తదనురోధేన ద్వితీయాం తధాతు పదయోస్సమభివ్యాహారస్యాప్యభేదాన్వయ బోధా పయికాకాంక్షాత్వ ముప గమ్యతే. క్రి

యా మూలకత్వాదితి బోధ్యం. అభ్యుపగమ్యాది. అభేదస్య ప్రకారతావాదినా యథా అభేదే కర్మత్వాభావే శాబ్దబోధ ఏవా పలాప్యతే. తథా సంసర్గతా వాదినా తు స్తోక మిత్యాది లక్షణాగ్రహణ స్థలేపి అభేద సంసర్గక బోధ ఏవస్వీకార్య ఇతి భావః. నను ద్రుతం క్రియా విశేషణో త్తరం ద్వితీయేతర విభక్తి ర్నశ్రూయతే. తత్ర తాదృశ విభక్తిస్త పదధాతు పదయోస్సమభి వ్యాహారస్యాపి అభేద సంసర్గక బోధ జనకాకాంక్షాత్వ ముపేయమితి గౌరవమిత్యాశంక్యాహ. క్రియావిశేషణస్యేతి. "క్రియావిశేషణానాం కర్మత్వం నపుంసక లింగతాచ" ఇతి వార్తికమేవాను శాసన ద్రష్టవ్యం. క్రియావిశేషణే కర్మత్వ విధాయక వార్తికస్యానాత్. కర్మత్వాది దేశాదితి. సిద్ధేచ క్రియావిశేషణస్య కర్మత్వే కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేణ ద్వితీయైవభవతు. నను ద్వితీయేతరవి

యా విశేషణస్థలే చ న ద్వితీయాతిరిక్త విభక్తిరుత్పద్యతే క్రియా విశేషణానాం కర్మత్వ మిత్యనుశాసనేన తత్ర కర్మత్వాతిదేశాత్. నచైవం స్తోకః పాక ఇత్యాదావపి ద్వితీయా ప్రసంగస్తత్రాపి స్తోకాదేః క్రియాయామేవ విశేషణత్వాత్. భావకృతాం ప్రయోగసాధుత్వ మాత్రార్థకతయా ధాతునైవ తత్ర పాకాది ప్రతిపాదనాదితి వాచ్యం క్రియాపదస్య తత్ర సార్థక ప్రత్యయాం తధాతూపస్థాప్యార్థ పరత్వాత్. స్తోకం స్థీయత ఇత్యాదౌ ఆఖ్యాతస్యాపి వర్తమానత్వాద్యర్థకతయా సార్థకత్వాత్. నచ వర్తమానత్వాద్య వివక్షాయాం ద్వితీయానుపపత్తిరితి వాచ్యం. వర్తమానత్వాది వివక్షాస్థల ఇవార్థ బోధ ప్రయోజకాకాంక్షా శాలిత్వేనైవ తద వివక్షాస్థలేపి భావాఖ్యాతస్యార్థ వత్త్వాత్. నచైవం వాజపేయేనయ

భక్తిరితి భావః. నచ కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రస్య ప్రకృత్యర్థ విశేష్యతయా కర్మత్వే వివక్షితే తద్బోధికా ద్వితీయా ప్రయోక్తవ్యేత్యర్థ కతయా స్తోకం పచతీత్యాదౌ చ నిరర్థకతయా కథం ద్వితీయాసాధుత్వే నేతి శక్యతే వక్తుమితి వాచ్యం. కర్మణి కర్మసంజ్ఞార్థక ప్రకృతౌ సత్యాం తదుత్తరం ద్వితీయా ప్రయోక్తవ్యేత్యస్యైవ తత్సూత్రార్థత్వాత్. అన్యథా అనిష్పాద్యకర్మకాణాం ఆధారస్య కర్మసంజ్ఞావిధానేన స్థలీమధిశేత ఇత్యాది ప్రయోగే ద్వితీయయా ఆధారత్వస్యైవ బోధనేన తత్ర తత్సాధుత్వేన ద్వితీయా విధానానుపపత్తేః క్రియాయామేవ విశేషణత్వాదితి. నను స్తోకం పాకే ప్రకృత్యర్థ విశేష్యస్తోకస్యాభేదేనాన్వయో వివక్షిత ఇతి న ద్వితీయా ప్రసక్తిరిత్యత ఆహ. భావకృతామితి. ధాతునైవేత్యేవకారేణ కృత్ప్రత్యయస్య తత్ప్రతిపాదకత్వం వ్యవచ్ఛిద్యతే. కృతాం

చేత్యాదౌ కర్మ నామధేయ వాజపేయ పదార్థాభేదస్య యాగే అన్వయితయా వాజపేయ పదస్య ద్వితీయాంతతాపత్తిరితి వాచ్యం. ధాత్వర్థే వాజపేయ పదార్థాభేదస్యాన్వయానభ్యుపగమాత్. తత్ర తృతీయార్థాభేదస్యైవాన్వయాత్. కేచిత్తు ధాత్వర్థవిశేష్యత్వస్యాపి పాకాదౌ శక్తిరుపేయతే. అన్యథా పాకం పశ్యతీత్యాదౌ సుబ్వ్యుత్పత్త్యా సంభవ్యకర్మత్వాదీనాం నిరుక్తపాకాదావన్వయానుపపత్తేః ప్రకృత్యర్థాంశస్యాప్రాధాన్యేన ప్రత్యయార్థాన్వయిత్వాద్యుత్పత్తేః. ధాతూనాంచ సవికల్ప ప్రకృతిత్వాత్. ప్రకృత్యేకదేశేऽపి ప్రత్యయార్థాన్వయాభ్యుపగమేపచాచ పశ్యతీత్యాదితః పచమానం పశ్యతీత్యాదితశ్చ పాకాదౌ ద్వితీయార్థ కర్మత్వాద్యన్వయబోధ ప్రసంగాత్. ఏకవిశేష్యత్వే నోప

నాత్ర ప్రతిపాదకత్వే [illegible] ప్రకరణేన పత్తేస్తస్య [illegible] కర్తృత్వాత్. క్రియావిశేషణ శబ్దస్య ధాతుమాత్ర ప్రతిపాద్య విశేషణార్థత్వసంభవాత్. వ్యవచ్ఛేదకేజాతు ధాతు[illegible] ప్రతీతి సంభవే నను [illegible] భావకృత్వాత్ తత్ర శక్తికల్ప్యతే [illegible]. నను [illegible] ప్రత్యయాం [illegible] క్రియాశబ్దాః. తదాత్ర్యం స్తోకం పచతి ఇత్యాదౌ [illegible]. భావాఖ్యాతస్య [illegible] సంఖ్యానాముభోధకత్వేన నిరుక్తత్వాదిత్యత ఆహ. స్తోకమిత్యాది. [illegible] "[illegible]" ఇతి సూత్రేణ లక్షణామాత్రస్యైవ [illegible] బోధనాత్. తయిత్యాఖ్యాతస్య లక్షణాకత్వాదితి భావః. అత ఏవ [illegible]

స్థితస్యాన్యత్ర విశేషణత్వే నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నతయా తత్ర ప్రత్యయార్థ విశేషణ పాకాదేః కర్మత్వే విశేష్యతయాఽన్వయ ఇతిచేత్. తథాపి పాకాది విశేష్యతయా ముఖ్యసంఖ్యాయా అన్వయసంభవాత్ యత్ర పాకకర్త్రాదేర్ద్విత్వాదికం బాధితం పాకాదేశ్చైకత్వ బాధితం తత్ర పచంతౌ పశ్యతి పచమానౌ పశ్యతీత్యాది ప్రయోగ ప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్. ధాతూపస్థాప్యస్య ముఖ్యాన్వయబోధనం ప్రతి తత్తద్ధాతూత్తర ప్రత్యయ సమభివ్యాహార విరహస్య ప్రతిబంధకతా ముపగమ్య తాదృశాతి ప్రసంగ వారణేచ గౌరవాత్. ఏవం శోభనం పచనమిత్యాదౌ ధాత్వర్థతేన పాకాద్యుపస్థితౌచ తత్ర శోభనాద్య భేదాన్వయ బోధానుపపత్తే విశేష్య విభక్తి సజాతీయ ప్రకృత్యనుపస్థాప్యత్వాత్. ప్రకృత్యేకదేశ సాధారణ తాదృశవిభక్తి ప్రకృతిత్వస్య ప్రయోజకత్వే తత్ర [illegible] తథాపి నాన్వయబోధా [illegible]. కస్యచిత్ప్రతిబంధకతాం కల్పయిత్వా తద్వారణేచ గౌరవాత్. [illegible] పూర్వ పదార్థ ప్రధానసమాస [illegible] పిప్పల్యాద్యాదౌ విశేష్యస్యాన్వయస్య ప్రతిపది

[illegible] ప్రకృత్యేకదేశ సాధారణేతి. నను కిమిదం ప్రకృత్యేక దేశ సాధారణ ప్రకృతిత్వం యది తత్పూర్వత్వ మాత్రం తద్విభక్త్యవహిత పూర్వవర్తి పదాంతర స్యాపి తత్ప్రకృతిత్వా పత్తేః నాప్యనవహిత పూర్వత్వ [illegible]. [illegible] పచతా [illegible] వహిత పూర్వత్వా [illegible]. తత్పూర్వవృత్తి [illegible] వహితత్వేఽపి తత్పూర్వ [illegible] తత్ప్రకృతిత్వా పాదన సంభవాదితి

కాన్తరార్థాభేదాన్వయస్యచ అనుపపత్తిః. పూర్వపదస్య సమాసోత్త రవిభక్త్యప్రకృతిత్వాదితి వాచ్యం. తదనురోధేనైవ తత్రకుమ్భపిప్ప ల్యాది పదానామేవ కుమ్భసమీప పిప్పల్యాద్యర్థా లక్షణాయాః పూర్వ పదస్య తాత్పర్యగ్రాహకమాత్రోపయోగితాయాశ్చ స్వీకారాత్. వస్తు తస్తు తత్రోత్తర పదార్థ విశేషిత పూర్వపదార్థ సమీపాద్యాదౌ ప్ర త్యయార్థాన్వయబోధే తాదృశ సమస్తపద ప్రత్యయపదయోరవ్యవహి త పూర్వాపరీభావస్య కాంక్షా. ఏవఞ్చ తత్ర ప్రాతిపదికాన్తరార్థాభే దాన్వయబోధే సమాన విభక్తిక యోస్తాదృశ సమస్త పదపదాన్తర యోశ్చ సమభివ్యాహారోఽస్య కాంక్షా తథాసత్యతి ప్రసఙ్గ విరహాత్. ధాత్వర్థపాకాదౌ ప్రత్యయార్థాన్వయబోధే ప్రాతిపదికాన్తరార్థాభేదా న్వయబోధే చ ల్యుట్ ఘఞాద్యన్త సముదాయ ప్రత్యయ యోరవ్యవ హిత పూర్వాపరీ భావస్య సమానవిభక్తిక యోస్తాదృశ సముదాయ పదపదాన్తర యోశ్చ సమభి వ్యాహారస్య చాకాంక్షాత్వోపగమే త్వనా తిరిక్తార్థ కల్పకత్వాద్యాస్కలిమాత్ర ప్రసంగస్య మహర్థానయానాన్నసం భవః. అథ మాస్తు సముదాయస్య పాకాద్యర్థకత్వే సంయోగస్య వి

భావః. స్వీకారాదితి సంభవతి సార్థకత్వేకస్య విపదస్య నిరర్థకత్వాను న్యాయ్యమితి భావః. * వస్తుతస్త్విత్యాది. తథాచోప కుమ్భ మిత్యాదౌ వివక్షణాకాంక్షయా ఏవ కల్పనీయతయా తత్ర ప్రత్యయా నాం ప్రకృత్యర్థాన్వితేత్యాదివి యమస్యన ప్రసక్తిరితిభావః. * నిరా కృత్యేతి. సంపూర్వక యుజిధాతోరేవ సంయోగార్థకతయా ఘఞాద్య న్త సముదాయస్య తత్ర శక్త్యన్తర కల్పనే గౌరవాదేవ నిరాకృతం.

భాగత్వాది విశిష్టవాచకత్వం నిరాకృత్య సంయోగ విభాగాది పదా
నాం నైమిత్తిక సంజ్ఞాత్వ నిరాకరణం దీధితికృతాం విరుద్ధమితి చేన్న
మతి. నహికస్య చిద్గ్రాహ్యతోక్తో విపరీతలేఖనం యుక్తి బలాద్వస్తు వ్య
వస్థాపకం. ఏవఞ్చ యత్రధాతు సూత్రస్యైవ సాకాంక్షా తాత్పర్యం
తత్ర తద్విశేషణ వాచక పదాద్వితీయైవ. యత్రతుక్త్వదంత సముదా
యస్య సాకాంక్షా తాత్పర్యం తత్ర తాదృశపదం తత్సాధనకృదంత సము
దాయ సమాస నివర్తకమేవ. తదుక్తం కాతంత్ర పరిశిష్టే. "తథా
స్తోకః పాకః కృదంతవిశేషణత్వాత్. ధాత్వర్థైకాన్వయిత్వేతు స్తోకమో
దనస్య పాక ఇతిస్యాదేవే" తి వదంతి. తదర్థక పదోత్తర విభక్త్యా సం
ఖ్యాబోధకే అభేద సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రకారతాభిన్న తదర్థ విషయతా
శాలిశాబ్ద బోధసామగ్రీ అపేక్షితా. తాదృశశ్చ బోధ స్తదర్థ విశేష్య
క స్తదర్థ నిరూపిత భేదాన్వయ విషయకశ్చ. నీలో ఘటో ఇత్యాదౌచ
విశేష్యవాచక పదోత్తర విభక్త్యైవ ద్విత్వాదికం ప్రత్యాయ్యతే. ఏవంచ
క్రియావిశేషణ వాచక పదోత్తర విభక్త్యా అభానితయోరపి ద్విత్వ బ

నైమిత్తికసంజ్ఞాత్వం త్యక్త్వా సముదాయశక్తి రూప నిమిత్తేనైవ సంజ్ఞాత్వం
నస్తోకం పచతీత్యత్ర పచతీత్యత్రాపి స్తోక పదార్థ గతద్విత్వ బ
హుత్వ వివక్షయా ద్వివచన బహువచనం స్యాదిత్యాశంకాయా నిరా
సమాహ. * తదర్థకపదేతి. అథ స్తోకం పక్త్వేత్యాదౌ కర్తృక్త్వా
నపచ ధాతూత్తర సాధవిశేషణత్వే స్తోకస్య స్తోకపదోత్తరం ద్వి
తీయైవ పద్యతే "కర్తృకర్మణోః కృతీ" తి సూత్రేణ కర్మణి

హ్యాన్వయోః ప్రత్యాయనాసంభవాత్తాదృశ పదోత్తర సుపోఽస్వీకా మేకవచనమేవ భావాఖ్యాతస్థలవదిత్యవధేయం. అభేదాన్వయ బోధశ్చ విరూపోపస్థితయో రేవేతి వ్యుత్పత్తిః. ఘటో ఘటః దండవాన్ దండవాన్ పాకంపచతీత్యాదౌ ఘటత్వ దండవత్త్వ పాకత్వాద్యవచ్ఛిన్న తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నస్య తథావిధాన్వయ బోధానుదయాత్. అపి చ త్ప్రయోజక సమాన విభక్తికత్వాదేస్తత్ర సత్త్వేఽపి సమానాకారకాన్వయ బోధః. అత్రాయం భావః. తాదృశం ఘటాదిపదోపస్థాపితస్య తాదృశ [illegible] ాపత్తిస్సంభవతి. ఘటత్వసామాన్యబాధాత్. తాదృశం సర్వథైవాప్రసిద్ధం తాదృశస్య చాపాదకాప్రసిద్ధేరాపత్తి [illegible] ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతాకాభేద సంసర్గేణ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారక శాబ్దబోధస్య క్వచిదప్యనుపలంభాత్ తదాపత్తిః. అత ఏవ నీలఘటః దండవాన్ రక్తదండవానిత్యాదౌ [illegible] శాబ్దబోధస్య ప్రసిద్ధిః విధయ [illegible] శాబ్దబోధస్య [illegible] తి చేన్నైవం ఘటాద్యంశే విశేషణతావచ్ఛేదక [illegible] నీలాది [illegible]

* కర్తృకర్మబోధకపదాత్ షష్ఠీవిధానస్య [illegible] అపవాదం [illegible] పాక ఇత్యాదౌ తండులపదోత్తరం షష్ఠీ [illegible] త్వం. కర్తుః క్రియా [illegible] పదస్య క్రియాయా [illegible] నాన్వయిత్వ [illegible] కత్వాత్ తత్ర షష్ఠీ ప్రసక్తేః [illegible]

సామగ్రీ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యక నీలఘటత్వాద్య వచ్ఛిన్నా భే దాన్వయ బోధ ప్రయోజికా తదభావా దేవ ఘటోఘట ఇత్యాదిషు న తాదృశ శాబ్దబోధాప త్తిరితి కేచిత్. తన్న. ద్రవ్యత్వాదౌ ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంసర్గేణ ప్రసిద్ధస్య శుద్ధ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారకాభే దాన్వయ బోధస్య ఘటత్వాదావాప త్తి సంభవాత్. నచతత్రోపాద కాభావః. తాత్పర్యజ్ఞాన విశేషాత్ ఘటితాయా ధర్మితావచ్ఛేదకతయా ద్రవ్యత్వాదౌ తదుత్పాద నియామక సామగ్ర్యా ఏవోపాదకత్వాత్. నచధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వాదౌ తాదృశాన్వయబో

స్తగ విభక్తేః సంఖ్యాన్వయకత్వా భావేపి జాత్యభిప్రాయక మేవ వచనం భవత్యేవ నీలాదిశబ్దాత్ విశేష్యవాచక పద సమాన వచనత్వ నియమేనైవ ద్వివచనమితి భావః. విరూపోపస్థితయో రితి. విభిన్నరూపేణోపస్థితయో రిత్యర్థః. యథైకదండ శబ్దస్య సకల దండార్థకత్వ సంభవేన ఏకదండస్యోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకత్వే అపరదండస్య విధేయతావచ్ఛేదకత్వే యదా తాత్పర్యం. తదా దండవానేవ దండవా నిత్యత్రాపి అభేదేన శాబ్దబోధాప త్తిః. ఏకస్యైవ దండినో దండద్వయవత్త్వే విభిన్నరూపేణ ఉపస్థితి సత్వాత్. తథాపి తాదృశస్థలే ఇష్టాప త్తి సంభవాదదోషః. అథవా యత్రన్యూనత ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక విధేయ తావచ్ఛేదకభావః. తత్ర విరూపోప స్థిత యోరిత్యస్య విభిన్న రూపేణో పస్థితయో రిత్యేవార్థః. యత్రతు కించిద్ధర్మవిశిష్ట యో రభేదాన్వయః తత్ర తత్త దస్య విభిన్న ధర్మావచ్ఛిన్న రూపేణోపస్థితయో రిత్యే వాన్వేష్టవ్యం. * నచతత్రేతి. ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబోధాపాదనే ఆపాదకాభావ ఇతి

ధోత్పత్తి ప్రయోజకాద్ద్రవ్య పదజన్య ద్రవ్యత్వా వచ్ఛిన్నోపస్థితి తదవ
చ్ఛిన్న విశేష్యక యోగ్యతాజ్ఞానాది ఘటిత సామగ్ర్యైవ ధర్మితావచ్ఛే
దకతాయా స్తత్కార్య తావచ్ఛేదక సంబంధతా విరహేపి ద్రవ్యత్వాది

వచ్ఛేదేనర్థః. ఆకాంక్షా యోగ్యతాదేర్జ్ఞానస్య సర్వస్యాపి సమవా
యేన శాబ్దబోధం ప్రతి సమవాయేనైవ హేతుతయా సమవాయేన శా
బ్దబోధా పాదన ఏవ తేషామాపాదకత్వ సంభవాదితి భావః. తాత్పర్య
జ్ఞానేతి. అయంభావః. పదార్థోపస్థితియోగ్యతా జ్ఞానాది బలాదాత్మ
ని సమవాయేన శాబ్దబోధోత్పత్తి దశాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతా సం
బంధేన ద్రవ్యత్వాదావపి ఘటాద్యంశే సావగాహి శాబ్దబోధోత్పత్త్యాప
త్త్యాసంబంధేన శాబ్దబోధం ప్రతికస్యచి తాద్రూప్యేణ హేతుత్వే ధర్మితావచ్ఛేదక తా
సంబంధేన శాబ్దబోధస్యా కస్మికత్వా పత్త్యా ధర్మితావచ్ఛేదకతయా అ
భేదసంసర్గక ఘటాదిప్రకారక శాబ్దబోధం ప్రతి ద్రవ్యం తాదృశ శాబ్ద
బోధ విషయత్వేన వక్తు మిచ్ఛావిషయీ భూతమితి తాత్పర్యజ్ఞానమేవ
హేతురిత్యవశ్య మంగీకార్యం తథాచ కాలాదృష్టాది సామాన్య కారణ
సహిత తాదృశ తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశ శా
బ్దబోధోత్పాద ప్రయోజకత్వేన పతస్యాక స్మికత్వా పత్తిః. ఏవఞ్చ త
స్యాఘటో ఘట ఇత్యాదా ఘటత్వాదావపి సత్త్వేన తస్యాపవాదా పా
దకత్వసంభవఇతి సామగ్ర్యావేతి పదార్థోపస్థితి యోగ్యతాజ్ఞానయోర
భావే తాత్పర్యజ్ఞానమాత్రేణ ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశశాబ్ద బో
ధానుత్పాదనాదితిభావః* ధర్మితావచ్ఛేదకతాయామితి యద్యపిఘటాదిస
మవాయికారణేఘటో త్పాదనేపి సంయోగేన ఘటంప్రతికారణానాం

స్థితాయాస్తస్యాస్తత్కార్యతావచ్ఛేదకధర్మఘటకత్వాత్. తస్యాశ్చ

దండాదీనామపేక్షణేన కారణతావచ్ఛేదకసంబన్ధైక్యం కారణానామేవ రస్పరసహకారిత్వేన తంత్రమితి ధర్మితావచ్ఛేదకతాయాస్తత్తత్కార్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధతావిరహః అప్రయోజకఏవ తథాపియయోః కారణయోః కార్యతావచ్ఛేదకైక్యం స్వకార్యతావచ్ఛేదకయోః పరస్పరం వ్యాప్యవ్యాపకభావోవాతయోరేవ పరస్పరం సహకారిత్వాదతథాభూతయోః దండవేమాద్యోర తథాత్వాత్. తథాచ యోగ్యతాజ్ఞానాదేరపి ధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబన్ధేన శాబ్దబోధం ప్రతికారణత్వే తస్యాపితత్పురుషీయాభేదసంసర్గకఘటప్రకారకశాబ్దత్వమేవ కార్యతావచ్ఛేదకంభవేదితి యోగ్యతాజ్ఞానతాత్పర్యజ్ఞానయోరేకమేవ కార్యతావచ్ఛేదకం భవేత్తన్నాస్తీతి ద్రవ్యత్వావిశిష్టధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబన్ధేన శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నంప్రతి ప్రకారతయైవ పదార్థోపస్థితేః కారణతాయాస్తదానీం వక్తవ్యతయా పదార్థోపస్థితికార్యతావచ్ఛేదకం తాత్పర్యజ్ఞానకార్యతావచ్ఛేదకస్య వ్యాపకమేవస్యాత్ తన్నాస్తీతి ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకాభేదసంసర్గకఘటప్రకారకశాబ్దత్వమేవ కార్యతావచ్ఛేదకంవాచ్యం, తథాచతయోః కార్యతావచ్ఛేదకైక్యం నతత్కార్యతావచ్ఛేదకయోః పరస్పరంవ్యాప్యవ్యాపకభావోవేతి సమవాయస్యపదార్థోపస్థితికార్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వే ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నంప్రతి పదజన్యద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిషయకోపస్థితిత్వేనైవ కారణతా వాచ్యా. తథాచ తాత్పర్యజ్ఞానపదార్థోపస్థిత్యోరపి నైకం కార్యతావచ్ఛేదకం నవా తత్కార్యతావచ్ఛేదకయోః పర

ష్ఠానిష్ఠ ప్రత్యాసత్త్యా స్వకార్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నోత్పత్తౌ తేవ వ్యా

ప్యతం. వ్యాప్యవ్యాపక భావః ప్రమేయోఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధ స
మవాయిత్యరీయ ద్రవ్యం ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధేచ పరస్పరం వ్యభిచా
రాభావః. నతయోః పరస్పర సహకారి తేత్యభిప్రాయేణే దము క్త
మితివదు క్తేరకించిత్కరత్వ మితిభావః. కార్యతావచ్ఛేదక ప్ర
త్యాసత్త్యే ప్రకారతాసంబన్ధేన వ తస్యాః కారణత్వంవాచ్యం త
థాచక్రియ కార్యతావచ్ఛేదకస్య ప్రకారతావచ్ఛేదకతా సంబంధేన త
త్సమవాయేయ శాబ్దబుద్ధిత్వస్య ఉక్తకార్యకారణ కార్యతావచ్ఛేదక వ్యా
పకతయా తయోరపిపరస్పరంసహకారితా * ద్రవ్యత్వాది నిష్ఠాయా....
అయంభావః యథాయయోః కారణయోః కార్యతావచ్ఛేద కైక్యం ప
స్పరంతత్కారణతావచ్ఛేదకయోః వ్యాప్యవ్యాపక భావో వాతయోః ప
రస్పరం సహకారితా తథా యన్నిష్ఠ యత్సంబంధః యత్కారణస్య
కార్యతావచ్ఛేదక ఘటక తత్కారణేన స్వకార్యస్యోత్పాదనే
తత్ తస్య బంధనానుకూలం ప్రతి ప్రకారతావచ్ఛేదకతాసంబంధేనైవ ప
రామర్శస్య హేతుత్వ మంగీకరణీయం. పక్షతాయాస్తు సిద్ధ్యభావ
ఘటితాయా నతేన సంబంధేన హేతుతాసంభవః. తస్మాత్ప్రకారతావచ్ఛేద
కా ప్రసిద్ధేః. కింతుసమవాయేన పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్న విధేయకానుమితిత్వా వచ్ఛిన్నంప్రతి పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశే
ష్యక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక సిద్ధ్యభావస్య వైశిష్ట్యవిశేషణతయా
హేతుత్వమంగీకరణీయం. తథాచ పరామర్శ జన్యతావచ్ఛేదక తత్త్వ
పక్షీయవహ్ని విధేయకానుమితిత్వం. పక్షతాయాః స్వజన్య తావచ్ఛేదకం

ప్యకారతయా ఘటత్వాదౌ ధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబంధేన మాత్యతావచ్ఛి
న్నా భేదబోధా వాదకత్వేన సంభవతీతి వాచ్యం. యోగ్యతాజ్ఞానస్య
ధర్మితావచ్ఛేదకం నివేశ్యైతద్భేదేన నానాకారణతా కల్పన మపేక్ష్య
లాఘవా ద్ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబుద్ధౌ తాదృశసంబంధేన
తస్యైవ ధర్మితావచ్ఛేదక సంనివేశ్య హేతుతా కల్పనస్యైవ యుక్తత్వాత్
ఘటత్వాది ధర్మితావచ్ఛేదకక ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారకయోగ్య
తాజ్ఞానప్రకారాదేవ ఘటత్వాదౌ ధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబంధేన తదాపత్తే
స్సంభవాత్. నచ యోగ్యతాజ్ఞానస్య ధర్మితావచ్ఛేదకప్రత్యాసత్త్యా
... ప్రకృత్యాద్యవచ్ఛిన్నస్య ... దాదనుపస్థితస్యాపి ద్రవ్య
త్వాదౌ తాదృశ ప్రత్యయస్య శాబ్దబోధాపత్తిః. ఆసత్తిస్థ ప్రత్యాస

ప్రత్యయత్వావచ్ఛిన్నే ... ... కారణత్వ ... ... మితివచనా
... ... పరస్పర వ్యాప్య వ్యాపక భావో వా. ఏవమపి సమానాధిక
రణాన్యత్వాదనే పక్షతానవచ్ఛేదకస్యేవ పక్షతాయా అభావే పరా
మర్శ మాత్రాదనుమిత్యాపత్తేరివ పర్వతత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతా వచ్ఛే
దకతాయా పక్షతా కారణతా వచ్ఛేదక ఘటకత్వేన పరామర్శస్యాప
వర్ణనత్వే ఉద్దేశ్యతా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన స్వాకాంక్షిత త్వాదిక
నయా గన్ధోఽపి పరస్పరం సహకారిత్వం క్లృప్తమితి తాత్పర్య జ్ఞానేన
ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వే స్వాకాంక్షిత త్వాదనేపి ద్ర
వ్యత్వా వచ్ఛిన్న విశేష్యకత్వ ఘటిత స్వాకాంక్షితా వచ్ఛేదకకం యోగ్య
తా జ్ఞాన మపేక్ష్యత ఏవేతి. నను కిమేతావతా తత్రాపి. తస్యాశ్చేత్
పదార్థ స్థితియోగ్యతా జ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యాశ్చ సత్త్వాత్. అత్రనిష్ఠ

త్వ. హేతుభూతాం ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నే వస్తునిష్ఠ కేవలాకారాత్మక ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నేన స్థితిదశాయాం ప్రమేయత్వాదా ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన జ్ఞానస్యఫల జనకత్వాత్. ద్రవ్యప్రమేయత్వా వచ్ఛిన్నేవస్తునిః నిరూపితా కించిదర్థక త్వాభావ వాచ్యం. సమాన ప్రకారతా ప్రమాణత్వా వచ్ఛిన్నే వస్తుతే శాబ్దబోధ హేతుత్వే వగమాన్. తేన సంబంధేన సుద్ధత్వా వచ్ఛిన్న కార్యం ప్రతితేన సంబంధేన తాన్త త్వా వచ్ఛిన్న కార్యస్య వ్యాపకతా తేనసంబంధేన తద్వత్వా వచ్ఛిన్న కా ర్యత్వాదౌ సామగ్రీ ఆహితేన సంబంధేన తద్వత్వా వచ్ఛిన్న కార్యే త్వేనా వపేక్షిత తయా ప్రకారతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వాదా ద్రవ్యప్రత త్వా వదార్థేన స్థితస్యత్వే ప్రమేయ ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్ద

ప్రకారత్వాన న్యాయం. వస్తువాస్తే తేషాం. పరిణామం భావదార్థకేతి. ప్ర త్యక్షా వచ్ఛిన్న నిష్ఠతా భేదనిష్ఠ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక శాబ్దబుద్ధితా వచ్ఛిన్నే స్వాన్తేవేశ్యం. యుక్తిసాహాయ్యాత్ ద్రవ్యత్వాదౌ స్వస్త్ర వ్యాప్త్యైవ కార్యకారణభావ కల్పనమితి. కథం యోగ్యతా జ్ఞానవ ఘటత్వే ధర్మి తావచ్ఛేదక తయా శాబ్దబోధ తత్పాదనీయ ఇతి సము దాయార్థః. ఏవమపి యోగ్యతా జ్ఞానస్యాపి ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సం బంధేన శాబ్దబోధం ప్రతి కారణతయా ఘటత్వేతేన సంబంధేన యోగ్యతా జ్ఞానస్యాపి సత్త్వే తద్భావేనాపి ఘటత్వే తేనసంబంధేన శాబ్ద బోధాపత్తి సంభవతీత్యత ఆహ సమాధత్తే. యోగ్యతా జ్ఞానస్యేతి లాఘవాదితి. సచధర్మి తావచ్ఛేదకతాయాం కార్యతావచ్ఛేదక ప్రత్యా సత్తిత్వే ప్రమేయ యోగ్యతా జ్ఞానాదపి ప్రమేయ శాబ్దబోధ

బోధాపత్తేరయోగాత్. నచయత్ర ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వృత్తి జ్ఞానజన్య ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకోపస్థితావేవ శాబ్దబోధాన్తరా ద్ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నస్య భానం ప్రద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్న విషయక తాదృశ వృత్తి వారణాయ తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న విశేష్యక వృత్తి జ్ఞాన జన్య తత్తత్ప్రకారక పదార్థోపస్థితేరేవ వాచ్యా తథాచ ప్రకార విశేష నివేశస్యావశ్యకత్వే ఉక్తనిష్ఠ ప్రకారతైవ హేతుతా కల్పన ముచితం. అన్యథా పురుష భేదేన కార్య కారణ భావ బాహుల్య ప్రసఙ్గ ఇతి భావః. స్వజనక జ్ఞానీయ వృత్తి నిష్ఠ ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతా సంసర్గకతావిశిష్ట ప్రకారతా సంబన్ధ పదోపస్థితేస్తాదృ శాం సర్వేషామపి తథా ద్వ్యాపత్తేరయోగాత్. నచపదార్థేపి ప్రకారతా

వారణాయ కార్య తావచ్ఛేదక కోటౌ సమ్బన్ధాంశస్య నివేశన మావశ్యకం తథాచ పురుషభేదే నానా కార్య కారణ భావాపత్త్యా కల్పనా గౌరవమితి భావః. చైత్రా చైత్ర వృత్తి తావచ్ఛేదకానాం పురుషాపేక్షయా బహుతరత్వేన పురుష భేదేన కార్య కారణ భావభేదేపి కతిపయ కార్యకారణ భావస్యావశ్యకత్వాదిత్యన్యత్ర విస్తరః.

ఇదానీం సమవాయేన పదార్థోపస్థితేః సమవాయేన తద్విషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి జనక తద్విషయక పదోపస్థితిత్వేన హేతుత్వమితి ప్రాచీనమతే పదార్థోపస్థితిం వినాపి యోగ్యతా జ్ఞానం శాబ్దబోధ ముత్పాదయే దిత్యాశంక్యతే. నచేతి. పదార్థోపస్థితేరపి ప్రకారతా సంబన్ధేన శాబ్దబోధం ప్రతి ప్రకారతా సంబన్ధేనైవ హేతుత్వం. తథాచ ఘటత్వావచ్ఛిన్నస్య శాబ్దబోధకేన కారణేన వ్యావర్తకత్వావచ్ఛిన్నే

సంబంధేన శాబ్దబోధోత్పత్తౌ తత్ర ప్రకారతా సంబంధేన పదార్థో[illegible] ప్రతేర భావా త్ప్రకార [illegible] పదార్థోపస్థితే [illegible] వ్యభిచారేణ కల్పయితు మశక్యత్వా ద్వాచ్యా [illegible] విచారే దర్శితదిశా వ్యభిచారస్య వారణీయత్వాత్. ఇతి చే [illegible] వచ్ఛిన్నా భేద సంసర్గా వచ్ఛిన్న ప్రకారతాని రూపిత విశేష [illegible] కారకతా సంబంధేన శాబ్దబుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతి తద్ధర్మ [illegible] [illegible] [illegible] ఘట ఇత్యాద్యర్థ [illegible] [illegible] ఘట ఇత్యాది వాక్యా జ్జాయమాన [illegible] [illegible] [illegible] ప్రకారతా [illegible] [illegible] ఇత్యాది వాక్యా [illegible] ఘటత్వా [illegible]

త్పాదక కారణాపేక్షణాత్ ! యోగ్యతా జ్ఞాన [illegible] భేద సంసర్గక ఘట ప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వ వ్యాపక కేవల శాబ్దబుద్ధి [illegible] పత్తి నిష్ఠోత్పాదక పదార్థోపస్థితే ర్యోగ్యతా జ్ఞానాపేక్షణా [illegible] [illegible] సమాధత్తే. సమానేతి. యేన సంబంధేనత్యాది. [illegible] [illegible]. జన్యమాత్రనిష్ఠా లోపాధితాం గీకారే కార్యతా వచ్ఛేదక సంబంధ ఘటిత [illegible] వ్యాప్యవ్యాపక భావ విరహేపి సమవాయేనా ఘటాదికం ప్రతి కారణేనక పాలాదినా [illegible] సంబంధేన ఘటాదికం ప్రతితా దాత్మ్యేన కారణస్య కాల్పనిక పేక్షా దర్శనాత్. [illegible] వ్యాప్యతా వచ్ఛిన్నో త్పాదక కారణస్య వ్యాపకధర్మా వచ్ఛిన్నో త్పాదక కారణ నపేక్షణీయమి పవేతి ధ్యేయం.

[illegible] హేతుతా విచారేతి. [illegible] సంబం

వచ్ఛేదకకస్య జాతిత్వాది విశిష్టఘటత్వాది ప్రకారతావచ్ఛేదకకస్య చశా బ్దబోధస్యోప పత్తయే విశేష్యతా ప్రకారతానవచ్ఛేదకత్వే నిరవచ్ఛిన్నత్వే న విశేషణీయే. ఘటోనీల ఘటఇత్యాద్యన్వయ బోధస్య ప్రామాణికత్వే నాన్య ప్రదర్శితరీత్యా సోప్యుపపాదనీయః। ననఇత్యాది వాక్యాజ్జాతిత్వా ద్యవచ్ఛిన్న ధర్మితావచ్ఛేదకతాక సత్త్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదక తాకాభేదాన్వయ బోధస్య వారణాయ సత్త్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక ప్రకారతానిరూపిత ధర్మితావచ్ఛేదకత్వ ప్రత్యాసత్త్యా శాబ్దబోధం ప్రతి సత్త్వస్య భేదస్యాపి పృథక్కారణత్వం కల్పనీయం. ఏవం దండవాన్దండ వానిత్యాది వాక్యాద్దండ సంయోగిత్వా ద్యవచ్ఛిన్నవతి తదవచ్ఛిన్నవద భేదాన్వయ బోధస్య వారణాయ దండసంయోగత్వాద్యవచ్ఛిన్నావచ్ఛే

దకతాక నిరూపిత ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన పదార్థస్య హేతు త్వే [illegible] వారణాయ [illegible] సాకాంక్ష [illegible] [illegible] మహానసంవహ్నిమాన్ [illegible] మానిని సమూహాలంబనాతిరిక్తత్వస్య తత్తద్ధర్మత్వావచ్ఛేదకతా సంబంధేన మహానసత్వేఽపి [illegible] వహ్ని [illegible] [illegible] న్వచ ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ధూమవదన్యత్వా [illegible] ద్యభిధాన [illegible] [illegible] సంబంధేన [illegible] నిరూపిత ధర్మితా వచ్ఛేదకత్వాది [illegible] వచ్ఛేదకతాయాః [illegible] వచ్ఛేదక [illegible] [illegible] పదార్థ హేతుతావిచారే. తథ్య [illegible] సంబంధేన [illegible] ప్రకారతావి శిష్ట ప్రకారతాయా ఏవకార్యతావచ్ఛేదక సంబంధత్వ మభ్యుపేత్య

దకతాక ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతావ
చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా నిరూపితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకస్య సంబంధేన శాబ్ద
బోధదండత్వావచ్ఛేదస్య వ్యవస్థాకారణత్వం కల్పనీయం. అవచ్ఛేదకతా
యాం నిరవచ్ఛిన్నత్వానివేశేఽపి పూర్వవద్దోషః. వస్తుతస్తు తద్ధర్మావ
చ్ఛిన్నవ్యక్తివిషయతా సంబంధేన జ్ఞానం ప్రతి తద్ధర్మవత్త్వేన హేతుతాంగీ
కారాత్. ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతావచ్ఛేదక
తాసంబంధేన శాబ్దబోధం ప్రతి ఘటత్వావచ్ఛిన్నవ్యక్తివిషయతా సంబంధే
న జ్ఞానత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య నానార్థకస్థలే ఘటత్వావచ్ఛిన్నవిష
యతా సంబంధేన జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నస్య కార్యకారణభావస్య ప్రకృత
తావ్యక్తివిశేష్యతావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబోధాపత్తిః. ఏతచ్చ

ప్రకారకమూ పదార్థే శాబ్దబోధో న స్యాదపి వ్యుత్పత్తివాదో నాగేశః
ఇతి భావః.

నన్వనేక కార్యకారణభావకల్పనే మహాగౌరవమిత్యత ఆహ
వస్తుతస్త్వితి. ఘటో న ఘట ఇత్యాది. అథాత్ర యోగ్యతాజ్ఞానా
భావాదేవ న శాబ్దబోధాపత్తిః. ఘటో న ఘటభిన్న ఇతి బాధనిశ్చయ
సత్త్వాదేవ వచనత్వా కృత్వానుమతి ప్రతిబంధకత్వస్య కార్యకారణభావకల్పనే
నేతిచేన్న. ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన యోగ్యతాజ్ఞానబలేన నానా
ప్రసిద్ధ ఘటాశ్రయానుమిత్యాకర్షితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ఘట
త్వాదావాపత్తిసంభవాత్. వస్తుతస్త్వ పర్యాప్త్యా శాబ్దబోధాను
పపత్తిరనుపగమేవ యోగ్యతాజ్ఞానహేతుత్వకల్పనస్య
బాధనిశ్చయ ప్రతిబంధకత్వకల్పనస్యాప్యభావాత్ ప్రకృతే.

ఘటవాన్ ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధనాకాంక్షానురోధేన ధర్మితావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకాదిభిన్న ప్రకారతాసత్తా కాంక్షాంతరముపి న కల్ప్యతే. ఏవముద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవిధేయయోరైక్యే ఏకోద్దేశ్యవిత్యాది వాక్యాదేక ధర్మవత్తా దవచ్ఛిన్నే ప్రకారత్వద్విత్వాదీనాం భేదాన్వయబోధానుదయాత్. ద్విత్వాదిసంఖ్యాత్వావచ్ఛిన్న సమవాయాది సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రకారతాని రూపితవిశేష్యతాకారూపిక సమవాయాది సంసర్గావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాదిసంబంధేన శాబ్దబోధే ప్రకారత్వాదిభేదస్య. ఏవం కర్తృకర్మత్వాదౌ కర్తృత్వాదవచ్ఛిన్నే ఆధేయతా సంబంధేన తద్వ్యక్త్యన్వయబోధనాకాంక్షానుకర్తృత్వాదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా కాధేయతా సంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతా నిరూపితధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శా

నత్వేవ మపసిద్ధాన్తః ఘటేన ఘటవానిత్యాకారకస్య ... త్వా ... శాబ్దబోధం ప్రతి కారణత్వేన ఘటో ఘటవాన్ ఇతి జ్ఞానస్య ప్రామాణ్య స్యానుమేయ ... కేవలో ఘటశాబ్దబోధాపత్తిరితి వాచ్యం బాధబుద్ధేర్విశిష్టబుద్ధిమాత్రే ప్రతిబంధకతయా బాధబుద్ధికాలీన ఏవశాబ్దబోధవారణసంభవేన నవీనరీత్యా జ్ఞానస్య శాబ్దబోధం ప్రతి కారణత్వ కల్పనేన గౌరవేణాను సారేణైవ తత్ర శాబ్దబోధాపాదన సంభవాత్. నత్వేవమపి ఘటో న ఘటవానితి బాధబుద్ధేస్సత్త్వాదేవ తత్ర శాబ్దానుత్పత్తిరాపత్తిరితి వాచ్యం. ప్రతిబద్ధ ప్రసిద్ధాపి ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం తథా చ శాబ్దాహార్య విశిష్ట బుద్ధేరప్రసిద్ధ్యా తత్ర ప్రతిబంధకత్వస్యాప్యకల్పనాత్. నచ బాధబుద్ధేరపి ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేనైవ ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యతే. తథా

బ్దబోధే కర్తృత్వత్వాది భేదస్య ఘటోనఘటఇత్యాద్య నుమితేశ్శాబ్ద బోధస్యచ వారణాయ ఘటత్వావచ్ఛిన్న భేద ప్రకారతా నిరూపితధర్మి తావచ్ఛేదకతా సంబంధేనానుమితౌ శాబ్దబోధేచైవ ఘటత్వాది భేదస్య హేతుతాంతర కల్పనమనాదేయం. తస్మాత్ భేదస్యైక కారణత్వేన ప కలాని ప్రసంగ వారణ సంభవాదిత్యలం పల్లవితేన.

భేదాన్వయ బోధస్థలేతి పదికార్థ ధాత్వర్థయోః ప్రత్యయార్థ సత్యపిన్ని పాతాన్వయేనచ సమమేవ జాయతే వ్యుత్పన్నేన. సత్యపి ప్రాప్త వస్తీతి యోగ్యతా జ్ఞానాది సహకారికలాపే నీరాజా పురుషః భూపాల మట ఇత్యాదౌ పురుషాద్యం శే రాజా భేదప్రత్యయ ధీయతా సంబంధేన తండులః పచతి, చైత్రః పచ్యత ఇత్యాదౌ కర్తృత్వ కర్మత్వాది సంబం

చ ఘటత్వే ధర్మితా వచ్ఛేదక తయా ఘటోన ఘటభిన్న ఇతి శాబ్ద బుద్ధి ప్రత్యాగదేవనా సంభవ ఇతి వాచ్యం. ధర్మితా వచ్ఛేదకతా యాన్య త్వ నియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రతిబంధకతా భావా ప్రసిద్ధ్యా ప్రతిబంధకతా భావస్య కార్యహేతు తానుపపత్త్యా వృత్త్య నియామక సంబంధేన ప్రతిబంధకతా కల్పనా సంభవాదితి కృతమతి విస్తరేణ.

*సాధికవది చాక్షుషార్థస్య నామాధి. స్వార్థః ప్రకారత్వం తచ్చ భేదాన్వయ బోధకత్వ తాత్పర్యకం. అనేనాధిక్యం శాబ్దబోధ ఇతి కదాచిత్. ప్రత్యయార్థే నేత్యాదికా త్వనియమాన్నిరూపితత్వం తస్యైవ సామాన్యే ప్రత్యయార్థే సాహిత్యే నాన్వయః. సాహిత్యంచ శాబ్దబోధ ఏవా స్తీతి. తచ్చ సాహిత్యం విశేష్య విశేషణ ప్రత్యయార్థనిష్ఠ ప్రకారత్వ

ధీన పాకాద్యం శేవాతండుల చైత్రాదేరన్వయా బోధాత్. నిపాతేతి పాతిపదికార్థయోః క్రియాత్వాద్యవచ్ఛిన్న పాతిపదికార్థయోశ్చ భేదేన సాక్షాదన్వయ బోధస్య వ్యుత్పన్నత్వాత్. విభక్త్యర్థ మంతరకృత్వా తయోరప్యన్వయ బోధాత్సాక్షాదితి. నిపాతాతిరిక్తేత్య విశేషణాద్వ్యాఖ్యాత తేనఘటః ఘటోన పటఇత్యాదౌ ఘటాదేర్నఞర్థాభావేన ముఖచంద్రాదినాముపమాన సాదృశ్యాదినా "నకలంఞం భక్షయేది" త్యాదౌ నైయాయికమతే నఞుపస్థాప్యేన బలవదనిష్టా ననుబంధిత్వ విశిష్టేష్ట సాధనత్వాదిరూప విధ్యర్థాభావేన ధాత్వర్థ భక్షణాదేరనుయోగితయా సుఖమతేపి విధ్యర్థాపూర్వాంశే విశేషణతయాన్వితేన నఞుపస్థాప్యాభావే నధాత్వర్థ భక్షణాదేః ప్రతియోగితయాన్వయేపి నక్షతిః. రాజపురుషఇత్యాది సమాసే పురుషాది పదార్థేన సమంరాజాది పదార్థస్య నభేదాన్వయబోధః. కింతు తేన సమంవిభక్త్యర్థ విశిష్ట లాక్షణిక రాజాది ప

మేవ తథావ పాతిపదికార్థ ధాత్వర్థప్రకారకః అభేదాతిరిక్తసంసర్గక శాబ్దబోధః ప్రత్యయనిపాతార్థాన్య తర విశేష్యక ఏవోత్పద్యతే నాన్య విశేష్యక ఇతి సముదితార్థః. యద్యపి ధాత్వర్థస్య నిపాతార్థేన్వయోమన్నభవేత. "నకలంఞం భక్షయేది"త్యాదౌ బలవదనిష్టానను బంధిత్వ విశిష్టేష్ట సాధనత్వాదే రేవ నఞాభావబోధనాత్. తథాపినాత్ర చైత్రోన స్థీయత ఇత్యాదౌ చైత్రకర్తృకస్థిత్యభావస్యైవ నఞాబోధనాన్నదుష్టభత్వం. నచాత్ర యది ఏతద్దేశానికరణక చైత్రకర్తృకస్థితిః ప్రసిద్ధా తదా తదభావః అప్రసిద్ధఏవ. యదిచా ప్రసిద్ధాతదాప్యప్రసిద్ధఏవ ప్రతియోగ్య ప్రసిద్ధేరితి వాచ్యం. చైత్రకర్తృకస్థిత్యభావ ఏవ

దోపస్థాప్య రాజసంబంధ్యాదే రథేదాన్వయ బోధ ప్రవేశనకోషః. ఏవం ముఖం చంద్ర ఇత్యాదిరూపకస్థలే చంద్రాదిపదస్య చంద్రాది సదృశే లక్షణయా చంద్రాది సదృశా భేదాన్వయ బోధపవ నాతుసా దృశ్యాది సంబంధేన చంద్రాదేర్ముఖాదావన్వయ ఇతి నశ్ర తవ్యభిచారః. కేచిత్తు రూపకస్థలే చంద్రాది పదస్య చంద్రాది సదృశే నలక్షణా కింతు తత్ర ముఖాదౌ చంద్రాదేరేవా భేదభఫిమో ముఖాదా ముఖాన చంద్ర ఇత్యాది విశేషదర్శన దశాయాంచ నశ్రత్యశాబ్దో అభేద ప్రత్యయః. అపితు శబ్దజన్య విశకలిత పదార్థోపస్థితి మూలకో మానస ఏవాహార్యాభేద భఫిను ఇత్యాహుః. పరేతు తాదాత్మ్యాది సంబంధేన నామార్థ యోరాన్వయబోధః. తాదా త్మ్యంచ ప్రత్యేకం ... ధర్మవత్త్వం. ఏవంచ నీలోఘటః ఇత్యాదౌ ... నీలాద్యా ... సంబంధేన ఘటాద్యం భేదలాది పదార్థేన ముఖచంద్ర ఇత్యాదౌ సదృశ్యాద్య

స్యాప్య ... రూప పరంపరా సంబంధేన ప్రతేశక ... పదమాహ. సాంప్రదాయ ... రూప పరంపరా సంబంధేన ... విపయుక్తిని పశ్చ ... స్తేవి రూపమయక సంబంధసాంభావ ప్రతిపోగితా నవచ్ఛేదకత్వాత్ ఇతి ధ్యేయం. * సామానాధికరణ్యం. ఇదంచ తండులం పచతీత్యాదౌ పాకేకర్త త్వ ప్రకారక బోధ ఇవ కర్తృత్వ సంబంధేన తండుల ప్రకారకోపి బోధో భవతీత్యభిప్రాయేణ. అన్యథా తండులాం పచతీత్యాది వాక్య జన్య శాబ్దబోధానంతరం కర్తృతా సంబంధేన తండులీయః పాక ఇతి శాబ్దబోధా ప త్తేరితి భావః. యదితు ... సామానాధికరణ్య

దణ్డత్వాది మత్త్వ సంబంధేన ముఖాదౌ చంద్రాదేరన్వయ బోధ, తాదృశార్థాన్వయ బోధేపి సమాన విభక్తికత్వం తత్ర మిథోన్వయే నాతి ప్రసంగ ఇతి వదంతి. అథ రాజా పురుష ఇత్యాదౌ పదార్థోపస్థిత్యాది సత్త్వేన కథం నభేదాన్వయబోధః. సామగ్రీ కార్యజననే ఉక్త నియమస్యాగమకతయా ప్రయోజకత్వేన కించిత్కరత్వాత్. సామగ్రీస త్త్వే అవశ్యం కార్యమితి నియమాత్. నచతత్ర భేదాన్వయబోధాను గుణాకాంక్షా విరహాన్న సామగ్రీ నాస్తీతి వాచ్యం. సమభివ్యా హార రూపాకాంక్షాయా స్తత్రాపి సత్త్వాత్. నచ తాదృశాకాంక్షా యా ప్రకృతే సత్త్వేపి నాభేద ప్రకారక భేదాన్వయబోధే రాజాదిపదావ్య వహితోత్తర జన్యదన్య రూపానుపూర్వీ విశేషరూపాయా ఆకాంక్షా యా అపి ప్రయోజకత్వాత్ తదభావాన్న తత్ర శాబ్ద సామగ్రీతి వా చ్యం. సంబాధాది విశేష్యక [illegible] ప్రకారకాన్వయ బోధ ఏవ తాదృ

సంముఖాదేరన్వయ నిరాసాత్. విభక్త్యర్థ ఏవ చంద్రాదేరన్వయాదితి ధ్యేయం. ఏవఞ్చ "విభక్త్యర్థ ను [illegible]" త్యత్రాపి విభక్త్య ర్థ సంబంధే నైతేవార్థబోధః. అథవా నిరూపిత [illegible] త్వపదికార్థ ధాత్వర్థయో స్తద్విశే [illegible] పదికార్థయోశ్చ అభేదాతిరిక్త సంబంధావ చ్ఛిన్న పరస్పర నిరూప్య నిరూపక భావాపన్న విషయతా శాలిశాబ్ద బోధస్యాకాంక్షా ప్రయోజకత్వా భావాదిత్యేకే వ్యాఖ్యాన్తి. తత్ర చ నిరూప్య నిరూపక భావో విషయతయో స్సాక్షాత్పరంపరయాచ సం భవతి * నాతి ప్రసంగ ఇతి. విశ్వ విభక్తి మత్త్వే నతదా వత్తి త్వేనేతి.

శాకాంక్షా జ్ఞానస్య హేతుతయా పురుషాదౌ రాజాది పదార్థ ప్రకార కాన్వయ బోధోత్పత్తౌ తాదృశాకాంక్షా జ్ఞానరూప కారణ విరహాన్న కించిదసుకరత్వాత్. అత్ర కేచిత్. నామార్థ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధం ప్రతి సమానవిశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా ప్రత్యయార్థో పస్థితేర్హేతు త్వకల్పనాత్. నామార్థప్రకారక భేదాన్వయబోధే విశేష్యతయా ప్రత్యయార్థస్యైవ భానం నతు నామార్థాంతరస్య తత్ర విశేష్యతా సంబంధేన ప్రత్యయజన్యోపస్థితేరసత్త్వాత్. నచ సంబంధాదేరపి నామార్థతయా తత్ప్రకారకాన్వయబోధే పురుషాది పదార్థస్య విశేష్యతయా భానానుపపత్తిః. తస్య నామపదజన్య తత్తన్నామార్థ ప్రకారక శాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యయజన్యోపస్థితే ర్ప్రమాణ విశేష్యతాప్రత్యాసత్త్యా హేతుత్వేపి రాజసంబంధః ప్రమేయః రాజ్ఞః పురుష ఇత్యేతాదృశ వాక్యద్వయజన్య వాక్యార్థద్వయ విషయకాన్వయబోధే పురుషస్య రాజసంబంధ

* ప్రత్యయార్థోపస్థిత్యాది. తదా వరాజ్ఞః పురుషః రాజసంబంధః ప్రమేయ ఇతి వాక్యద్వయజన్య సమూహాలంబన శాబ్దబోధస్య సంబంధ రూపనామపద జన్యత్వేపి తదర్థ సంబంధ ప్రకారకత్వేపిచ జన్యేభ త్తి రూప ప్రత్యయజన్య సంబంధోపస్థితి జన్యత్వేన తాదృశ శాబ్దబోధస్య ప్రత్యయజన్యోపస్థితేః కార్యతావచ్ఛేదకతా కాంతతయా పురుషే ప్రత్యయ జన్యోపస్థితేః విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా జనకత్వేపి నోక్తకార్య కారణ భావే వ్యభిచార ఇతిభావః. యద్యప్యేవంసతి ప్రమేయ విశేష్యతా సంబంధేన ప్రత్యయ జన్యోపస్థితేరసత్త్వేపి తత్రభేద సంబంధప్రకారక సమూహాలంబన శాబ్దబోధోత్పాదనాత్ వ్యభిచారః పర్యవసితః. తథాపి ప్రత్య

విశేష్యతయా భానానుపపత్తిరితి వాచ్యం. ప్రత్యయాధీన తత్తత్పదార్థోపస్థిత్యజన్య తదర్థ ప్రకారక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవ ప్రత్యయజన్యోపస్థితేస్సమాన విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా హేతుత్వావగమాత్. అథైవమపి యత్ర రాజా పురుషశ్చేత్యత్ర పురుష పదాధీన పురుషోపస్థితౌ ప్రత్యయ సత్త్వాత్ తత్ప్రకృతిక ప్రకృత్యర్థోపి విషయీభూతశ్చేత్ప్రత్యయ జన్యతథావిధ సమూహాలంబనోపస్థితే ర్విశేష్యతా సంబంధేన పురుషేపి సత్త్వాత్తస్య రాజ ప్రకారక శాబ్దబోధ విశేష్యతయా భానాపత్తిస్తదవస్థైవ. తత్ప్రత్యయ జన్యతావచ్ఛేదక విశేష్యతా సంబంధేనోపస్థితేర్హేతుత్వోపగమాన్నాపత్తిః. తాదృశ సమూహాలంబనోపస్థితి నిరూపిత పురుష నిష్ఠ విశేష్యతాయా నాన్యజన్యతావచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం. స్వరూపభేదేన విశేష్యతా భేదాభావాత్. చైత్రత్వ చిత్త్వాతయా కేవలప్రకారేణ పురుషాద్యుపస్థితి

యామేవ తత్ప్రత్యయోపస్థితిజన్య భేదసంసర్గక తత్పదార్థ ప్రకారక శాబ్దబోధం ప్రతి ప్రత్యయోత్తర పదజన్యోపస్థితేర్విశేష్యతా సంబంధేన హేతుత్వాంతర కల్పనయా నాపత్తిసంభవః. యదిచైవం పురుషోపస్థిత్యా రాజ్ఞ ఇత్యత్ర రాజపదోత్తర ప్రత్యయ వాన్పురుష ఇతిబోధోనస్యాత్. పురుషపదస్య జన్యోపస్థితియో త్తరత్వ విరహాదితి విభావ్యతే. తదా ప్రత్యయోత్తరత్వ స్థానే ప్రత్యయ ప్రకారకత్వమేవ నివేశ్యం. యదిచ రాజ్ఞ ఇతి పదం ప్రమేయపదేన సాకాంక్షమేవేత్యుచ్యతే. తదా ప్రత్యయార్థాన్వితత్వేన తాత్పర్య విషయీభూతార్థోపస్థాపక పదజన్యోపస్థితేర్హేతుత్వం వాచ్యమితి నకోపిదోషః. * ప్రత్యయస్యేతి. విభక్తిత్వ

ప్రకృతా ద్యుక్తోపస్థితి నిరూపితప్రకృత్యర్థతా వచ్ఛేదకీభూతవిశేష్యతా కః పురుషాది పదజన్య పురుషాద్యుపస్థితి విశేష్యతాయా అభిన్నతయా తావతాప్యన్యాతి ప్రసంగవారణ సంభవా దితిచేన్న. స్వజనకస్తానీయ ప్రత్యయ వృత్తి ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతా విశిష్ట విశేష్యతా సంబంధేన స్వోపస్థితే స్తేనుసరూ ఉక్తసమూహాలంబనోపస్థితి నిరూపిత పురుషనిష్ఠ విశేష్యతా యాశ్చతా దృశోపస్థితి జనక తానీయ ప్రత్యయ వృత్తి ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతా సామానాధికరణ్యే విరహాన్నాతి ప్రసంగ ఇతి వదంతి. తదసత్. ప్రత్యయత్వస్యానుగతా పత్తి ప్రసక్తస్య దుర్వచతయా ఉక్తకారక తావచ్ఛేదక భావ కల్పనాయా అసంభవాత్. రాజసంబంధః పురుష ఇత్యాదౌ షష్ఠ్యర్థ సంబంధాది పదజన్య ప్రత్యయ బోధకతాయాం సంబంధాదేర్నాత్ర ప్రకారక భేదాన్వయ బోధాపత్తేశ్చ. వచనపర్యాయస్యైవ ప్రత్యయ ...

మేవ ప్రత్యయత్వం సువచమిత్యాశంకా నిరాసాయాను గచ్ఛతి. కృత్తద్ధితాది ప్రత్యయ సాధారణ్య విరహేణ తస్య ప్రత్యయత్వరూపత్వేతి భావః. పదత్వమేవవా ప్రత్యయత్వం సువచమిత్యాశంకానిరాసాయాహ ప్రసక్తేతి. తస్య పాణినీయాది సాధారణ్యే నాతి ప్రసక్త్యా గతిప్రత్యయత్వ రూపతా సంభవ ఇతి భావః. న్యాయమపి ప్రత్యయత్వం నిఖిల ప్రత్యయ సాధారణం పాణినీయాదివ్యావృత్తం జాతి విశేష ఏవేతి శక్యతే నిర్వక్తుమిత్యాహ. ఘటగతత్వాది జాత్యా సాంకర్యేణ ప్రత్యయత్వస్య జాతిత్వానుపపత్తేరితి భావః. న్యాయమపి పాణినీయసంకేత సంబంధేన ప్రత్యయ పదవత్త్వమేవ ప్రత్యయత్వం సువచమితి వా

జ్ఞః పురుష

ఇత్యాదౌ షష్ఠ్యాదేః ప్రత్యయత్వాద్యనుపస్థితి దశాయామపి ఆను పూర్వీ విశేష ప్రకారక జ్ఞానాధీనతద్గోపస్థితిసత్త్వే శాబ్దబోధోత్పత్త్యా ప్రత్యయస్య ప్రకారక జ్ఞాననివేశా సంభవాత్. ఇదంప్రకరణ గ్రన్థం. రాజా పురుష ఇత్యాదౌ పురుషాది విశేష్యక రాజాది ప్రకారక భేదాన్వయ బోధస్య ప్రసిద్ధ్యైవనా వృత్తి సంభవః. యత్ర షష్ఠ్యాది విభక్తేరేవ స్వారసిక లక్షణయా శక్త్యా భిన్నేన వా పురుషాద్యుపస్థితిః తత్ర తద్విశేష్యక రాజాది పదార్థ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధః ప్రసిద్ధ ఇతి చేత్ తాదృశాన్వయ బోధే తథా విధ ప్రకృతి ప్రత్యయానుపూర్వీ విశేష రూపాకాంక్షా జ్ఞాన సహకృత తచ్ఛక్తి భక్తిజన్య పురుషాద్యుపస్థితి ఘటిత సామగ్ర్యా ఏవ తాదృశ బోధోత్పత్తి నియామకతయా తదభావాదేవ న తదాపత్తిః. అత ఏవ స్వత్వాది సంబన్ధేన రాజాది

చన్నం. వ్యాకరణాంతర ప్రవేశ్య పురుషాంతర మూదాయని నిగమనాన్వి రహ ప్రసంగ ఇతి భావః. న్యాయమతే సంకేత సంబంధేన ప్రత్యయపదవత్త్వమేవ ప్రత్యయత్వమితి [illegible] తథానన్యాధునికస్య తస్య చిత్రతాదావపి ప్రత్యయపద సం[illegible] వేన తస్యాతి ప్రసక్తేన ప్రత్యయస్య రూపత్వానుపపత్తేః. నను విభక్తిత్వేన కృదన్యత్ మన్యేమేవ ప్రత్యయత్వమస్తు. తచ్చ భేద త్రయావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేద కూటవత్త్వం నోక్తదూషణానామవసర ఇత్యత ఆహ. రాజసంబంధ ఇత్యాదినిరుక్తే చిహ్నితాయాం. తన్న చార్థ విభక్త్యాదీనామప్యనుగతా నతి ప్రసక్తానాం దుర్వచత్వాత్. పరం

విశిష్ట పురుషాది తాత్పర్యకత దాదిపద ఘటితాత్సు సుందర ఇత్యా వాక్యాత్పురుషాది విశేష్యక స్వత్వాది సంసర్గక రాజాది ప్రకార శాబ్దబోధస్యైవ ప్రసిద్ధ్యా రాజా పురుష స్సుందర ఇత్యాదౌ పదార్థో పస్థితి యోగ్యతా జ్ఞానాదిబలా త్తాదృశ శాబ్దబోధాపత్తిరిత్యపి నిరస్తం సుందర ఇత్యాది వాక్యేనైవ శాబ్దబోధ సామగ్ర్యా స్తత్పదత్వా వచ్ఛిన్న విశేష్యక సుందరాది పదసమభి వ్యాహారజ్ఞాన సహకృతతదా పదత్వస్య తాదృశనిశ్చితార్థోపస్థితి ఘటితస్య యోగ్యతా భావాదేవాపత్త్య సంభవాత్. అతైతాదృశస్థ్యా వ్యుత్పత్తివాదేన రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ స్వత్వేన సంబంధేన పురుషాదౌ రాజాద్యన్వయబోధస్వీకారేపి వి షాణాం వ్యుత్పత్తి సిద్ధా. విధేయానాం సంబంధాది వాచకస్య మపేక్షితత్వం. నీలో ఘట ఇత్యాదౌ విశేషణ వాచకపద సమభివ్యా హృతవిభక్తేరివ సర్వవిభక్తీనాం సామాన్య మాత్రార్థకత్వేనై

తు వినిగమనా విరహేణ వ్యాకరణ ప్రసిద్ధ పురుషభేదేన నాత్రైవ ప్ర త్యయస్య స్వత్వాభావత్వం వక్తవ్యమితి. గత్యంతర విరహేణ నానా ప్రత్యయస్య ఘటితకారణతా కల్పనేనాపి భావాదిత్యస్య స్వరసేన దూషణాంతర మవతారయతి యమిత్యాది. స్వత్వేన రాజా పురుష ఇత్యాదౌ భేద సంబంధేన శాబ్దబోధం వారయతి. ఇదంపునరితి. యద్య ప్యత్రాపి స్వత్వేన్యాదౌ ప్రసిద్ధస్య భేద సంబంధేన రాజపదార్థ ప్రకా రక శాబ్దబోధస్య ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ప్రసిద్ధ్యా తస్య తేసం బంధేన పురుషత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకత్వం సంభవత్యేవ. తథాపి తాదృశశాబ్ద బోధ నియామికాయాః ప్రకారతా సంబంధేన జన్యతాయా అప్రసిద్ధేః

నోచితత్వాత్. నహి తత్ర తథావిధాన్వయ బోధోపగమే తద్ధర్మీయ సామగ్రీ బలాద్రాజా పురుష ఇత్యాదావపి తథావిధాన్వయ బోధప్రసంగస్సంభవతి. తద్ధర్మీయ సామగ్ర్యాం స్వస్వాంత రాజపదత్వావచ్ఛిన్న ధర్మిక పురుషాది పదసమభివ్యాహారరూపాకాంక్షా జ్ఞాన ఘటితాయాం తదభావాదేవ తత్ర తాదృశసామగ్ర్యా అభావాత్. ఏవఞ్చ రాజపురుష ఇత్యాది సమాసే రాజాదిపదస్య రాజసంబంధ్యాది లక్షణాస్వీకారోఽపి నిరస్తః. తత ఏవాన్వయ బోధప్రసక్త్యా క్షతి విరహాత్. న చ తత ఏవాన్వయ బోధోపగమే తద్ధర్మీయ సామగ్రీ బలాద్రాజా పురుష ఇత్యాదావపి తాదృశాన్వయ బోధాపత్తిరితి వాచ్యం తద్ధర్మీయ శాబ్దబోధే రాజాదిపదానతిరిక్తోత్తర పురుషాది పదవృత్తిత్వానుపూర్వీ విశేష జ్ఞానస్య హేతుతయా అసమాసస్థలే పురుషాది పదస్య విభక్త్యా రాజాది పదవ్యవహితత్వాత్ తాదృశానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానా సంభవేన తత్ర తాదృశబోధ సామగ్ర్యా అసిద్ధేః. నచ ప్రకృతి ప్రత్యయ [illegible]ానుపూర్వీ విశేషస్యాకాంక్షాత్వాత్ప్రాప్తి [illegible] న ఘటితోత్తరానుపూర్వీ విశేష జ్ఞానస్య హేతుత్వమేవ నిష్ప్రామాణిక

పురుషత్వాదౌ స స్వేన నత్ర తదాపత్తిరితి భావః. పర్యాయశబ్దాంతరేతి. నృప పురుష ఇత్యాద్యానుపూర్వీసత్వేఽపి. రాజాది పదస్య రాజసంబంధి నిరూపక లక్షణాస్థలే రాజసంబంధి ప్రకారకాభేద సంసర్గక పురుష విశేష్యక శాబ్దబోధస్య త్రివిధానుపూర్వీ జ్ఞానాదప్యుత్పత్త్యా తత్ర జన్య బోధే పరస్పరానుపూర్వీ జ్ఞానయోర్వ్యభిచార వారణాయ తాదృశానుపూర్వీ జ్ఞాన భేదకకోటౌ [illegible]దానుపూర్వీజ్ఞానా న్యవహితోత్తరత్వ

రితి వాచ్యం. భవన్మతేపి రాజపురుష ఇత్యాదౌ యాదృశ సామగ్రీ బలాద్రాజపదార్థ రాజసంబంధి పురుష పదార్థయోరభేదాన్వయ బోధస్తాదృశ సామగ్రీ బలాద్రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజాది పదస్య రాజ సంబంధ్యాదౌ లక్షణాగ్రహాసత్త్వే తాదృశా భేదాన్వయబోధప్రసంగ వారణాయ తథావిధానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానస్య సమాన జన్యబోధహేతుతాకల్పనస్యావశ్యకత్వాత్. అస్మాభిశ్చాభేదాన్వయబోధ ఏవ తాదృశానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానస్య హేతుతామాత్రం కల్పనీయత్వాత్. నచోభయమతే ఏవ రాజసంబంధిని రాజపదస్య స్వారసిక లక్షణాగ్రహే రాజపురుష ఇత్యత్ర రాజసంబంధి పురుషయోరభేదాన్వయ బోధోత్పత్తిః. ఇయాంస్తు విశేషో యదస్మన్మతే రాజసమ్బన్ధీ తత్పురుషః భవన్మతేతు కర్మధారయ ఇతి. ఏవఞ్చ పురుష విశేష్యకాభేద సంసర్గక రాజసంబంధి ప్రకారక బోధే రాజపదాజన్యోపస్థితేర్హేతుత్వవత్ పురుష పదస్య ప్రకారక జ్ఞానత్వేన హేతుత్వముభయమతే సిద్ధమేవ. భేదాన్వయ బోధే తాదృశానుపూర్వీజ్ఞాన హేతుతా కల్పన మతిరిక్తమితి వాచ్యం. కింత్వభేదాన్వయ బోధే తథా విధానుపూర్వీజ్ఞాన హేతుతాయాం పర్యాయ శబ్దాంతర ఘటితానుపూర్వీజ్ఞానజన్య తథా విధాన్య

స్యావశ్య నివేశ్యతయా తత ఏవ విషయాంతర విషయక శాబ్దబోధస్య భిన్నార్థ వారణ సంభవే రాజసంబంధి ప్రకారకత్వాది కార్యతావచ్ఛేదకే నైవ ప్రవేశ్యం. తథాచ భేదాభేద సంసర్గకస్యైవ శాబ్దబోధ సాధారణమేకైకమేవ తత్తదానుపూర్వీజ్ఞానస్య హేతుత్వమితి నతావతా కారణ భావానేకత్వాపాదనం ప్రసజ్యేత ఇతి సముదిత గ్రంథార్థః.

యబోధే వ్యభిచారవారణాయ తాదృశానుపూర్వీజ్ఞానానంతర్భావ్య
కార్యతావచ్ఛేదక కోటావవశ్యం నివేశనీయ తయా తత్ర విషయానివేశే
ప్రయోజనాభావేన తాదృశ కార్యతావచ్ఛేదకస్యైవ భేదాన్వయబో
ధసాధారణ్యేనానుపూర్వీజ్ఞానస్య భేదాన్వయబోధహేతుతాయా అ
నాపత్తేః. ఏవం తండులం పచతీత్యాదావపి పాకాది రూపధాత్వర్థే
కర్మత్వాది సంబంధేన తండులాదేరన్వయబోధస్వీకర్తృమతే. క
ర్మతాదేః సాకాంక్షత్వే ప్రకారత్వే తత్ర ద్వితీయార్థత్వకల్పనే
తాదృశవాక్యజన్య శాబ్దబోధే కర్మతాది సంసర్గభాసకస్య విషయ
తాసంబంధే హానాత్. తండులం పచతీత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధసా
మగ్రీబలాత్ తండులః పచతీత్యాదావపి తథావిధాన్వయబోధాపత్తి
స్తు న సంభవతి. తాదృశాన్వయబోధే ద్వితీయాంత తండులపదతా
వచ్ఛిన్న ధర్మిక పచతీత్యాద్యా తాదృశ సామగ్ర్యా అప్రసిద్ధేః. ఏవంచ
చైత్రః ఇత్యాదావపి కృతిసంబంధేన పాకాదేశ్చైత్రాదిమత్త్వే అ
న్వయబోధస్వీకారేఽపి న క్షతిః. అన్యథాపి కర్తృత్వాద్యభానాత్. తత్తదా
దృశాన్వయబోధస్వీకారే తద్ధర్మీయ సామగ్రీబలాత్ పచతి చైత్రః
పాకశ్చైత్ర ఇత్యాదౌ తథావిధాన్వయబోధాపత్తేః కర్తృత్వావా
రణసంభవాదితి. నైవం. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ షష్ఠ్యాదేస్స్వత్వా

దర్థకత్వసామగ్ర్యాదితి. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావాద్య ప్రాప్తే షష్ఠ్యాది
శాబ్దసామగ్ర్యా ఇత్యస్య. తత్ర. రాజపదార్థాభావవాన్ పురుష ఇత్యం
దరణాది విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షానాదిత్యస్య కారణ విరహే
ణైవ తాదృశ ప్రత్యక్షాపాదనా సంభవాదితి భావః. రాజ్ఞః పురుష ఇ

ది వాచకత్వ మావశ్యకం అన్యథా పురుషో నరాజ్ఞ ఇత్యాదౌ పురుషే రాజస్వత్వాద్యభావ బోధానుపపత్తేః. నహి స్వస్వత్వాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక రాజాద్యభావః ప్రతీయతే నతు రాజస్వత్వాభావ ఇతి సాంప్రతం. స్వత్వాది సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాప్రసిద్ధేః. అతఏవ స్వామిత్వాదికం పరిత్యజ్య స్వత్వాదేష్షష్ఠ్యర్థత్వం వదీనాశ్రీయ కుర్వంతి. స్వామిత్వాదేష్షష్ఠ్యర్థత్వే తస్య నిరూపకతా సంబంధేనహ్యయం తేన్వయ సంభవేపి తాదృశ సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా సంసర్గాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యాన్వయాసంభవాత్. ఆధేయతా సంబంధావచ్ఛిన్నా [illegible] ప్రకారతేవ తాదృశ [illegible] తేష్వపగమే [illegible] సంబంధి [illegible] ఆధేయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక [illegible] స్వామిత్వాభావస్యైవ [illegible] ప్రతియోగి [illegible] వచనత్వముభి [illegible] స్వత్వాదేస్స్వత్వాది వాచకత్వే [illegible] స్వత్వాదేస్తు సంసర్గతామర్యాదయా [illegible] తస్య ప్రకారత్వోపగమే తత్సంబంధస్య [illegible] గౌరవాత్. [illegible] తత్ప్రతియోగిక [illegible] త్వాభ్యుపగమేన సామగ్రీ విరహాత్ తత్ప్రతియోగిక బోధస్య తదనుభి

[illegible] సంసర్గ [illegible] ప్రకారకమేవ [illegible] బాధా [illegible] సామగ్రీ విశిష్ట [illegible] విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక విశేష్య నిర్ణయ [illegible]

వాక్యార్థస్థలే అసంభవాదితి వాచ్యం. ఏవం సతి నఞ్పదం వినాప్యాఖ్యాత సమభివ్యాహారస్థలేయత్ర ధర్మిణియేన సంబంధేన యస్యవిశేషణతయా భానం నఞ్సమభివ్యాహారే తత్ర తద్ధర్మిణి తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావః ప్రతీయత ఇతి సర్వజనానుభవస్యాపలాపాపత్తేః. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది వాక్యజన్య సామాన్యజ్ఞానానాం ... దిగ బోధకశాబ్దానాం పురుషోనరాజ్ఞ ఇత్యాదివాక్యాదపి శాబ్దబోధాపత్తేః. స్వత్వాద్యంశే సంసర్గజ్ఞానస్య విరోధితాయా అభావాత్. వ్యుత్పత్తి విశేషస్య సంబంధస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేఽపి రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ రాజస్వత్వాదేః ప్రకారతాఖ్య విషయత్వమనుచితం. అన్యథా తాదృశసమభివ్యాహారజ్ఞానసహకృత శాబ్దసామగ్రీకాలే రాజస్వత్వాభావవాన్ పురుష ఇత్యాకారక విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్ష వారణాయ తత్ర తాదృశ సామగ్ర్యాః తత్సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనానావశ్యకత్వేపి గౌరవం. న చ సామాన్యత ఏవ శాబ్దసామగ్ర్యాః భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యతే. తథాచ రాజ్ఞః పురుష ఇతి శాబ్దసామగ్రీదశాయాం ఘటాది ప్రత్యక్ష వారణాయ తచ్ఛాబ్దసామగ్రీ తచ్ఛాబ్దావిషయవిషయక ప్రత్యక్షసామాన్య ప్రతిబంధికేతి ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధకభావకోటావశ్య కల్పనీయ ఏవ తథాచ తాదృశసామగ్రీకాలే ప్యుక్తవిశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్ష వారణం ఉక్త సామాన్య ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావేనైవోపపద్యతే. కింతాదృశ విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షే తాదృశ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనే గౌరవం ఆహ. అ

గ్యాః ప్రతిబంధకతా కల్పనాధిక్యేన గౌరవాత్. అస్తు స్తతే తాదృశ నమఖి వ్యాపార ఘటిత సామగ్ర్యాః రాజపత్న్యాభావ వాన్పురుష ఇత్యాది బాధాభావ ఘటిత తయా తత్ప త్త్వే విశేష్య తావచ్ఛేదకాది ప్రకారక నిశ్చయరూప కారణ విరహాదేవ తథావిధ విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షోత్ప త్త్య సంభవేన తాదృశ సామగ్ర్యా స్తత్ర ప్రతిబంధకత్వస్యా కల్పనాత్. అన్యాదృశ ప్రత్యక్షస్థలీయ ప్రతిబంధకతయాచ త్య స్తతేన నిర్వాహః. అన్యతాదృశ విధేచ్ఛానాము త్తేజ కతయా తాదృశేచ్ఛాయా మనత్యాం చోపదర్శిత విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధత్వ ప్రకారకేచ్ఛా బలా దుపదర్శిత విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధోపపత్తయే అన్యాదృశ విషయతా రూపేవ ప్రతిబధ్య తావచ్ఛేదకకోటౌ [illegible] మావశ్యకత్వాత్ ననన్వ [illegible] ప్రకారతాను తేపి [illegible] సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక రాజాద్య భావ విశిష్ట పురుషాది వైశిష్ట్యబోధే తథావిధ సామ

న్యాదృశేతి. స్య [illegible] సంసర్గతావాది మత ఇత్యర్థః. * ననిర్వాహ ఇతి. తాదృశ సామగ్రీ కాలే [illegible] విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్ష [illegible]రణ సంభవో నేత్యర్థః. * అన్య తేతి. శాబ్దసామగ్రీస త్త్వేపి భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షస్యోత్పాదేన తద్విషయక ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ విశిష్ట శాబ్దసామగ్ర్యాః తద్విషయక ప్రత్యక్షే ప్రతిబంధకతావాచ్యా. తథా చ ఘటపటాది ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహకూట విశిష్ట రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది శాబ్దసామగ్రీ యది తాదృశ శాబ్దబోధా విషయ విషయక ప్రత్యక్షసామాన్య ప్రతిబంధకేత్యేక ఏవ ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావః కల్ప్యతే. తదా ఘటాది ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ దశాయాం రాజపు[illegible]

గ్ర్యాః ప్రతిబంధకతానైక్యేన గౌరవం. తస్యాం సంసర్గతామతే తాదృశ సామగ్ర్యాః స్వత్వాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకరాజాద్యభావవత్తా నిశ్చయాభావ ఘటితతయా తస్య త్వే కారణ విరహాదేవ తథావిధ ప్రత్యక్షవారణ సంభవాదితి వాచ్యం. మన్మతే తాదృశ ప్రత్యక్షం ప్రతి తథావిధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతానైక్యేపి నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న రాజాద్యభావ విశిష్టస్వత్వాది వైశిష్ట్యబోధే తథా విధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనే తదంశేసామ్యాత్. తథాచ పూర్వోక్త రాజస్వత్వా భావ వాన్పురుష ఇత్యాది విశిష్ట వైశిష్ట్య ప్రత్యక్షం ప్రతిరాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది శాబ్ద సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనం సంసర్గతావాదినాం మతే అధికమితి. నచస్వత్వాదేః ప్రకారతామతే ఘట ప్రత్యక్షాదికం ప్రతి తాదృశసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయాం విభక్తి జన్యస్వత్వాద్యుపస్థితి నివేశానైక్యేన రాజస్వత్వా భావ వాన్పురుష ఇ

వతి పురుషే సుందరత్వ ప్రకారక ప్రత్యక్షంమే భవత్వితీచ్ఛాబలాదపి తాదృశ సామగ్రీ దశాయాం తాదృశ విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షం చస్యాదితి తాదృశ ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ విశిష్ట శాబ్దసామగ్రీ తాదృశ ప్రత్యక్షే ప్రతిబంధికేతి విశిష్యైవ ప్రతిబంధకతా కల్పన మావశ్యకమితిభావః. * రాజస్వత్వా భావ వాన్పురుష ఇతి బాధాభావ నివేశేనేతి. యద్యపి స్వత్వస్య సంసర్గతావాదినాపి సత్వ సంబంధేనరాజాభావ వాన్పురుష ఇతి బాధాభావస్య నివేశనీయతయా స్వత్వస్య ప్రకారతా వాదిమతే తాదృశాభావ నివేశనం నగౌరవావహం. తథాపి సత్వం న రాజకీయమితి బాధాభావస్యాపి వైశిష్ట్య నివేశ నీయ తయా ద్వివి

త్యాది బాధాభావ నివేశేనచ గౌరవం. అస్తున్నతే తాదృశోపస్థితి తథా విధ బాధాభావాదీనాం తథావిధవాక్య జన్య శాబ్దబోధం ప్రత్యహేతు తయా తాదృశ వాక్య ఘటిత సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయాం తేషామ నివేశాదితి వాచ్యం. భవన్మతేపి స్వస్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక రాజాభావ వ్యాప్య రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇత్యాదినిశ్చయస్య తద భావవ్యాప్యవత్తా నిశ్చయముద్రయా తాదృశవాక్య జన్య శాబ్దబోధ విరోధితయా తాదృశ నిశ్చయాభావస్య తథా విధ సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయాం నివేశస్యావశ్యకత్వేన లాఘవానవకాశాత్. మన్మతే రాజస్వత్వాభావ వానిత్యాది బాధాభావ నివేశేన తాదృశ నిశ్చయ కాలే ప్రత్యక్షాద్యుపపత్తే స్తద భావానివేశాత్. యస్తు రాజ్ఞః పురుష

బాధాభావ నివేశ ప్రయుక్తం గౌరవముత్క్రమ్యమేన తత్త్వత ఇతిభావః.

* లాఘవానవకాశాదితి. అయంభావః రాజస్వత్వాభావవ్యాప్య వత్తా జ్ఞానాభావస్య స్వస్వప్రకారకతావాదినాం సంసర్గ ఘటకత్వేన సంసర్గతావాదిమతే రాజాభావ వ్యాప్యవత్తా జ్ఞానాభావస్య సామగ్రీ ఘటకత్వముపేయమ ఇతి సామగ్రీనివస్యత్న భావ నిర్ణయరాజాం, జావాన్ నాస్తి ఇతిజ్ఞానద్వయ కాలేపి నాస్తిశోభ్యతామితి బోధానుదయేన తద్ధర్మిక తదభావ వ్యాప్తి నిశ్చయ విశిష్ట తద్వత్తా నిశ్చయత్వేనైవ తదభావ వ్యాప్య వత్తా నిశ్చయస్య ప్రతిబంధకత్వ ముపేయం తథాచ రాజస్వత్వాభావో రాజాభావ వ్యాప్య ఇతి నిశ్చయ కాలీనస్య రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్యాభావోపి సంసర్గతావాదినాం సామగ్రీమధ్యే నివేశనీయ ఇతి స్వస్వప్రకారతావాది

ఇత్యాదౌ రాజస్వత్వవాన్పురుష ఇత్యాద్యన్వయ బోధోపగమే రాజ
కీయంస్వత్వంరాజస్వత్వవాన్పురుషఇత్యాకారక ద్వివిధానుమిత్యో
రేవ తదతిరిక్తావిషయకత్వేన తాదృశానుమితింప్రతిప్రత్యేకం తాదృశవా
క్య ఘటిత సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వద్వయం అస్తున్నతేచ తాదృశా
నుమిత్యోః తథావిధ వాక్యజన్యాద్రాజకీయః పురుష ఇత్యే తాదృశబో

మతే తాదృశా బాధాభావస్య సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశోనాధికః. నచై
వమపి రాజాభావో రాజస్వత్వాభావవ్యాప్య ఇతి నిశ్చయకాలీనస్య రా
జాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్యాభావోపి స్వత్వస్య ప్రకారతా వా
దినా సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశనీయ ఏవేతి తదంశేసామ్యమితివాచ్యం. స
్వత్వాభావో రాజాభావవ్యాప్య ఇతి నిశ్చయకాలీనస్య స్వత్వాభావ వా
న్పురుష ఇతి నిశ్చయాభావస్యాపి సంసర్గతావాదినా సామగ్రీ మధ్యే
నివేశనీయతయా గౌరవాదితి. యద్యప్యేవ మపిస్వత్వస్య ప్రకారతా
వాదినా స్వత్వం నరాజకీయం స్వత్వాభావ వాన్పురుషః రాజ స్వ
త్వాభావ వాన్పురుష ఇతి త్రివిధబాధ బుద్ధేరభావోపి సామగ్రీమధ్యే
ప్రవేశనీయః. ఏతదన్యతమబాధబుద్ధిసత్త్వేపి తన్మతే శాబ్దబోధానుద
యాత్. ఏవం రాజాభావధర్మిక రాజస్వత్వాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయకా
లీన రాజాభావ ప్రకారక పురుష విశేష్యక నిశ్చయస్య తాదృశాభావ
ధర్మికస్వత్వాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయకాలీనస్య రాజాభావ వాన్పురుష ఇ
తి నిశ్చయస్యచాభావౌ సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశ్యౌ. తయోరన్యతర స
త్త్వేపి తన్మతే శాబ్దబోధానుదయాత్. ఏవఞ్చ అభావపంచకస్య విశ

త్వాదతిరిక్త విషయకతయా తత్ర తాదృశసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనం నాస్తి తథావిధానుమితి తథావిధ శాబ్దసామగ్ర్యోశ్చ సత్యోరనుమితేరోత్పత్తేః. అపితు రాజకీయః పురుష ఇత్యాకారకస్య [illegible] సర్గాత్మక విధానుమితిం ప్రత్యేవ తాదృశసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయమితి లాఘవమితి. తదప్యకించిత్కరం. భవన్మతే యత్ర యాదృశానుమితిస్స్వీక్రియతే. అస్మాభిరపిస్వీక్రియతే. అస్మన్మతేపి తత్ర తాదృశానుమితేః స్వీకరణీయతయానుమితౌ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ సామ్యాత్. ఉపదర్శితస్థలే భవద్భిరనుమితిస్స్వీక్రియతే అస్మా

[illegible] జన్యస్యోత్పత్తేశ్చ, తన్మతే సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశ ఆవశ్యక ఏవ. స్య [illegible] సంసర్గకావగాహినాతు [illegible] వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్య రాజస్వత్వాభావ [illegible] రాజాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయశాలినస్తు రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్య స్వత్వాభావ ధర్మిక రాజాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయశాలినస్య స్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్య చాభావప్రయుక్తేన సామగ్రీమధ్యే నివేశనీయం. ఏతద్వ్యాప్త్యభావానాం స్వత్వరూప పదార్థోపస్థితేశ్చ తన్మతే శాబ్దబోధా జనకత్వాత్ [illegible] సంసర్గకావగాహినుమతే ప్రకారతావాది [illegible] లాఘవమస్మాకమేవ. తథాపి స్వత్వప్రతిబంధకతాయాం తత్తదవచ్ఛేదక ధర్మాణాం గురుత్వప్రయుక్త గౌరవాపేక్షయా అతిరిక్తస్య ద్వివిధ ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకతాద్వయస్య కల్పనప్రయుక్త గౌరవమధికమిత్యేవ గ్రంథకారాణామాశయస్తావ గమ్యతే. అథవ విధ [illegible] జన్య సంసర్గోపస్థితి రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి శాబ్ద నిశ్చయాభావయోరనేక దోషాన్న

భిరపిస్వీక్రియతే కుతః ప్రతిబంధకతాద్వయ కల్పనమితి. తథాపి తాదృశశాబ్దం ప్రతి తాదృశానుమితి సామగ్రీద్వయస్య ప్రతిబంధకతాయావాచ్యతయా సామ్యాచ్చ. ఏవం రాజపురుష ఇత్యాది సమాసవాక్యాత్స్వత్వ సంసర్గక శాబ్దబోధ స్వీకారే తాదృశ శాబ్దబోధసామగ్ర్యాః స్వత్వ సంసర్గేణ రాజ విశిష్ట పురుష తాత్పర్య జ్ఞానాది ఘటితాయాః భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షాదికం ప్రతిబంధకతానైక్యేన గౌరవాత్. తత్ర రాజసంబంధి ప్రకారకా భేదాన్వయ బోధ స్వీకార ఏవోచితః. న చ తథాప్యత్రాపి తాదృశా భేదాన్వయ బోధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతానైక్యేన గౌరవమితి వాచ్యం. రాజపదస్య రాజసంబంధిని స్వారసిక లక్షణాగ్రహదశాయామభేద సంబంధేన రాజసంబంధి విశిష్ట పురుషే తాత్పర్య గ్రహస్యాపి తథాత్వేపి కర్మధారయత్వే నాభిమతాత్తథావిధ స

మగ్రీ మధ్యే ప్రవేశేన గౌరవమాశంక్య రాజాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయ [illegible] కీనస్య తథావిధ జ్ఞాన నిశ్చయస్యాభావ స్యాపి సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశ్య ఏవేత్యేకాంశ మాదాయైవ సమాహితం గ్రన్థకృద్భిః. నను విశ[illegible]క్తిజన్య స్వత్వోపస్థితి నివేశ ప్రయుక్త గౌరవం తైః పరిహృతమిత్యవధేయం.

ఇదం పునరిహావధేయం. ప్రతిబంధక సామగ్రీమధ్యే బహూనాం ప్రవేశేపి మితర కారణైస్సహ వస్తుతః విశేషణ విశేష్యభావే వి[illegible]గమనా విరహేణ బహుతర సామగ్రీ ప్రతిబంధకతా నామానైక్యం [illegible] వతీతి ద్వివిధ ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకతాద్వయస్యానేకస్య కల్పమనోచితమితి సంసర్గతాపక్ష ఏవ లాఘవం ప్రతిభాతి. కర[illegible]

మానసవాక్యార్థాదృశ శాబ్దబోధ స్వీకారస్యావశ్యకతయా తాదృశసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్. యత్తు దధిపశ్యేతి త్యాదౌ లుప్త ద్వితీయా విభక్తి స్మరణేన దధికర్మక దర్శనబోధవద్రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి లుప్త షష్ఠీ విభక్తి స్మరణేన రాజసంబంధ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధ నిర్వాహే రాజసంబంధిని నిరూఢలక్షణాం స్వీకృత్య అభేదాన్వయ బోధోపగమో నిరర్థకః నచషష్ఠీ తత్పురుషాద్యలేపి లుప్త విభక్తి స్మరణ ఏవచేదన్వయ బోధ స్తదా బుద్ధస్య రాజపురుషంగా ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తత్రమాతంగాదౌ రాజాదీనా మన్వయ బోధోపపత్తయే రాజాది పదోత్తర షష్ఠ్యాది విభక్త్యను సంధానస్యావశ్యకత్వేన సమాన విభక్తికత్వేన రాజాదౌ బుద్ధాది పదార్థస్యాభేదాన్వయ బోధ సంభవాదితివాచ్యం. యతస్తత్ర బుద్ధరాజాదీనా ము

ర్త్వే నియామక సంబంధస్యా భావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వే సత్యేతన్మతే నగతిరితి. వచనానుగ్రాహి ఏకకారణ శివిష్టావచ్ఛేదక కారణతేన ప్రతిబంధకతాం నబూగిరోగానిత్తు తత్కార్యతావచ్ఛేదకవర్యాప్తి సముదాయత్వేనైవేతి నోక్తస్య విరిగమనా విరహ ప్రయుక్తస్య ప్రతిబంధకతా నిశ్చయస్యాప త్తిరితివాచ్యం. సముదాయత్వంహి నసంఖ్యా విశేష రూపం జ్ఞానగుణే అభావేచ తదసంభవాత్. కింతు అపేక్షా బుద్ధి విశేష విషయత్వ రూపమేవ తన్నాచ్యం. తథాచ తద్వ్యక్తి వ్యక్తిభేదేన ప్రతిబంధకతాధిక్యస్య పరిహర్తుమశక్యత్వాత్ ప్రసంగాత్. యదిచ తత్కార్యతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నత్వ రిక్తా విషయకత్వేనతి తత్కార్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయకత్వేన బుద్ధి నానుగమస్సంభవతీతి విభావ్యతే

భేదాన్వయ బోధానుప పత్త్యానాభి యుక్తానామ ప్రయోగః. అపితువ
మాసా ఘటక పదసాపేక్షతయా రాజపదస్య సామర్థ్యాతి దేశాత్తు
మాసాసాధుత్వేన. తత్సాపేక్షత్వంచ తదర్థాన్వితస్వార్థపరత్వం. స్వా
ర్థశ్చ స్వీయవృత్తి గ్రహావిశేష్యః. అతఏవః శరై శ్శాతితపత్రః చైత్రస్య
దాసభార్యేత్యాదౌ సమస్య మానశాతితపదాదేస్సాపేక్షతాభిదర్థకదేశ
శాతనదాసత్వాదావేవశర కరణకత్వచైత్ర నిరూపిత్వాదీ నామన్వయా

తథాపి కారణతావచ్ఛేదకానామపి కారణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భిన్నత
యా అసంభవాపత్తిః. భేదానాం విషయితానాంచ పరస్పరం విశేషణ
విశేష్యభావే వినిగమనా విరహేణా నన్త్యంచ. భేదానాంచ కూటత్వే
న నివేశే అనవస్థా ప్రసంగ ఇతిదిక్. * యత్త్విత్యాది. సమానవిషయ
క శాబ్దసామగ్రీ సమాన విషయకానుమితి ప్రతిబంధికా సమానే విష
యే శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాత్. అనుమితౌ శాబ్ద సమానవిషయ
కత్వంచ శాబ్ద విషయ పదార్థా విషయకత్వమేవ. ఇత్థంచ స్వత్వ
స్య ప్రకారతావాదిమతే రాజస్వత్వ వాన్పురుషః రాజకీయంస్వత్వ
మితి ద్వివిధానుమిత్యోరపి శాబ్దసమాన విషయకతయా తయోశ్శాబ్ద
సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాద్వయం కల్పనీయం. సంసర్గతావాదినాతు తా
దృశానుమిత్యోశ్శాబ్దబోధ విషయాతిరిక్త విషయకతయా నతయో
శ్శాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం. భిన్న విషయకత్వే ప్రత్య
క్ష సామగ్రీతశ్శాబ్ద సామగ్రీతోప్యనుమితి సామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాదితి
సమానేతి గ్రన్థభావః. స్వీకరణీయమతమేతి. అనుమినోమి శృణోమీత్య
నుభవే వివాదాసంభవాత్. నహికస్య చిత్ మతే ఘట ఇత్యనుభవః క

మానవాక్యాత్తాదృశ శాబ్దబోధ స్వీకారస్యావశ్యకతయా తాదృశసా
మగ్రీ ప్రతిబంధకతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్. యత్తు దధిపశ్యతీ
త్యాదౌ లుప్త ద్వితీయా విభక్తి స్మరణేన దధికర్మక దర్శనబోధవద్రా
జ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి లుప్త షష్ఠీ విభక్తి స్మరణేన రాజసంబంధ ప్ర
కారక భేదాన్వయ బోధ నిర్వాహే రాజసంబంధిని నిరూఢలక్షణాంస్వీ
కృత్య అభేదాన్వయ బోధోపగమో నిరర్థకః నచషష్ఠీ తత్పురుషస్థ
లేపి లుప్త విభక్తి స్మరణ ఏవచేదన్వయ బోధ స్తదా బుద్ధస్య రాజపు
తంగా ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తత్రమాత్రంగాదౌ రాజాదీనా మన్వ
య బోధోపపత్తయే రాజాది పదోత్తర షష్ఠ్యాది విభక్త్యను సంధాన
స్యావశ్యకత్వేన సమాస విభక్తికస్య రాజాదౌ బుద్ధాది పదార్థస్య
భేదాన్వయ బోధ సంభవాదితివాచ్యం. యతః తత్రబుద్ధ రాజాదీనా మ

త్వే నిరూపక సంబంధస్యా భావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వే సత్యే
తన్మతే నగతిరితి. నచసామగ్ర్యా ఏకకారణ విశ్లేషాద కారణత్వేన ప్ర
తిబంధకతాం నబ్రూమోపితు తత్తత్కారణ వర్గ సముదాయత్వే
న వేతి నోక్తస్య విరోధ విరహః ప్రయుక్తస్య ప్రతిబంధకతాదికస్య
స్యావ క్తిరితివాచ్యం. సముదాయత్వం హి నసంఖ్యా విశేష రూపం ద్వ్య
ణుకే అభావేచ తదసంభవాత్. కింతు అపేక్షా బుద్ధి విశేష వి
షయత్వ రూపమేవ తద్వాచ్యం. తథాచ తత్తద్వ్యక్తి భేదేన ప్ర
తిబంధకతాధిక్యస్య పరిహారస్యైవ ప్రసంగాత్. యదిచ తత్తత్కారణ
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాతిరిక్త విషయకత్వేనతి తత్తత్కారణ తావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్న విషయకత్వేన బుద్ధే నానుగమస్సంభవతీతి విభావ్యతే

భేదాన్వయ బోధానుపపత్త్యానభియుక్తానామ ప్రయోగః. అపితు మాసా ఘటక పదసాపేక్షతయా రాజపదస్యాసామర్థ్యాత్ దేశాత్స మాసాసాధుత్వేన. తత్సాపేక్షత్వంచ తదర్థాన్వితస్వార్థపరత్వం. స్వార్థశ్చస్వీయవృత్తి గ్రహవిశేష్యః. అతఏవ శరైః శాతితపత్రః చైత్రస్య దాసభార్యేత్యాదౌ దానమస్య మాసశాతితపదాదేస్సాపేక్షతాదర్థైకదేశ శాతనదాసత్వాదావేవశర కరణకత్వచైత్ర నిరూపితత్వాదీనామన్వయః

తథాపి కారణతావచ్ఛేదకానామపి కారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భిన్నతయా అసంభవాపత్తిః. భేదానాం విషయితానాంచ పరస్పరం విశేషణ విశేష్యభావే వినిగమనా విరహేణానన్త్యంచ. భేదానాంచ కూటత్వేన నివేశే అనవస్థా ప్రసంగ ఇతిదిక్. * యత్త్విత్యాది. సమానవిషయక శాబ్దసామగ్రీ సమానవిషయకానుమితి ప్రతిబంధికా సమానే విషయే శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాత్. అనుమితౌ శాబ్ద సమానవిషయకత్వంచ శాబ్దా విషయ పదార్థా విషయకత్వమేవ. ఇత్థంచ స్వత్వస్య ప్రకారతావాదిమతే రాజస్వత్వవాన్పురుషః రాజకీయస్స్వత్వమితి ద్వివిధానుమిత్యోరపి శాబ్దసమానవిషయకతయా తయోశ్శాబ్దసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాద్వయం కల్పనీయం. సంసర్గతావాదినాతు తాదృశానుమిత్యోశ్శాబ్దబోధ విషయాతిరిక్త విషయకతయా నతయోశ్శాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం. భిన్న విషయకత్వే ప్రత్యక్ష సామగ్రీతశ్శాబ్ద సామగ్రీతోప్యనుమితి సామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాదితి సముదిత గ్రంథభావః. స్వీకరణీయంతదేతి. అనుమినోమి శృణోమీత్యనుభవే వివాదాసంభవాత్. నహికస్యచిత్ఖలుతే ఘట ఇత్యనుభవః

త్. తదార్థః ప్రతీత్యత్ర అభేదాన్వయా వానివేశనీయమితి. తదసత్. స్వారసికలక్షణాగ్రహస్థలానురోధేనతాదృశ సమభివ్యాహారజ్ఞానాదే స్తథావిధబోధజనకతాయాః క్లృప్తత్వాత్ తత్ర నిరూఢలక్షణాస్వీకా రావాభావాత్. నచస్వారసికలక్షణాగ్రహస్థలేతాదృశాన్వయ బోధస్యోభయవాదిసిద్ధత్వేపి నిరూఢలక్షణామతే సంబంధితాత్పర్య

స్యాధిక్యతే వట ఇత్యనుభవ ఇతి కేనాపి శక్యతేవక్తుం సర్వేషా మనుభవస్య సమానత్వాదితిభావః. సామాన్యాదిత్యనేనోక్త సామ్యమేవోపపాదయతి. ఉపదర్శితస్థల ఇతి. ననుభవేపి కేషాంచిన్న్యాదో దృశ్యత ఏవ యథా ప్రమాణద్వయ వాదినా శాబ్దబోధస్థలే అనుమినోమీత్యనుభవ స్వీక్రియతే. శబ్దప్రమాణవాదినాతు శబ్దాదనుమినోమీత్యను భవస్స్వీక్రియత ఇత్యపరసారస్యా. సాకాంక్షేత్యాది. తథాచ సంసర్గతావాదినా రాజకీయః పురుష ఇతిశాబ్దబోధం ప్రత్యేవ ఉక్తవిధానుమితిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వద్వయం కల్పనీయమితి అనుమితౌ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వాపేక్షయా శాబ్దే అనుమితిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వాంశే విశేషాభావేన మతద్వయేపి సామ్యమేవేతి భావః. విగ్రహవాక్యస్థలే స్వస్వప్రకారక శాబ్దబోధ వాదిమతే లాఘవముపపాద్య సమాసస్థలే స్వస్వసంసర్గక శాబ్దబోధవాది మతాపేక్షయా పురుష విశేష్యక రాజసంబంధిప్రకారకాభేద సంసర్గక శాబ్దబోధవాదిమతే లాఘవ ముపపాదయతి. ఏవమిత్యాదినా. చైత్ర నిరూపితత్వాదీనామన్వయాదితి. నను వృత్తిశ్చ శక్తిలక్షణాచ నాన్యా తథాచ శక్తౌ శ్యాతిక ప్రత్యయ ఇత్యాదౌ శాతిశేష్యత్వవ శక్తిర్వాలక్షణా ధాతు ప్ర

స్థానాదిత్వ కల్పనాగౌరవం. అనాది తాత్పర్య విషయీభూత లక్షణాయా ఏవ నిరూఢలక్షణాత్వాదితి వాచ్యం. రాజపురుష ఇత్యాదివాక్య జన్య శాబ్దబోధాత్పూర్వం నియమతో లుప్త విభక్తి స్మరణ కల్పనాపేక్షయా తాత్పర్యస్యానాదిత్వ కల్పనాయాం గౌరవ విరహాదితి. నచైవం దధి పశ్యతీత్యాదావపి దధ్యాదిపదస్య దధికర్మకాదౌ లక్షణాం

త్రయ సముదాయ రూపత్వేన తస్య వాక్యత్వాత్. వాక్యేచ నైయాయికైః శక్త్యనంగీకారాత్. శక్త్యభావే శక్య సంబంధరూప లక్షణాయా అప్యసత్త్వాత్. శానచ్ధాతోర్వృత్తిగ్రహ విశేష్యే శానచ ఏవ శకలగణకత్వ స్యాన్వయాత్. శాతధాతోరపి సమస్యమానపదఘటకత్వేన సముస్య మానత్వ సంభవాదిత్యుక్త వివక్షయాపిన ప్రతీకారణత్వ స్వరసాదాహ. తదగ్రాహ్యేతి. ఆవశ్యకత్వే తాదృశ వివక్షా అన్యథాపి తు స్వర్గకామ ఇత్యాదౌ స్వర్గ పదవృత్తిగ్రహ విశేష్య ఏవ పదార్థాంతరస్యాన్వయే సమాసా సాధుత్వ ప్రసంగాదితి మందనం. నియమ ఇత్యాది. తత్రచ్ఛాబ్దబోధాత్పూర్వం నానావ్యక్తి స్మరణ కల్పనా మపేక్ష్య తాత్పర్యస్యానాదిత్వ కల్పనస్యైవ లఘుత్వాదితి భావః. యద్యపి నిరూఢ లక్షణాజ్ఞానం విభక్తి స్మరణా భావేన సంభవతి. తత్పురుషే పూర్వపదస్య స్వార్థ విశేషిత విగ్రహవాక్యస్థ విభక్త్యర్థ విశిష్ట నిరూపిత నిరూఢ లక్షణేతి సిద్ధాంతాత్ షష్ఠీ తత్పురుషే షష్ఠ్యాస్సంబంధార్థకతయా రాజసంబంధ విశిష్టే రాజపదస్య నిరూఢ లక్షణా. ద్వితీయాది తత్పురుషస్థలేతు ద్వితీయాదేః కర్తృత్వాద్యర్థకతయా పూర్వపదస్య ప్రకృత్యర్థ కర్తృత్వాశ్రయ ఏవ నిరూఢలక్షణా వక్తవ్యా. తథాచ లుప్త

స్వీకృత్యతాత్పర్యేణ సమంతస్యాభేదాన్వయ బోధ సంభవాత్తత్రాపి లు
ప్త విభక్తి స్మరణ కల్పన మనుచితమితి వాచ్యం. దధ్యాది పదస్య ద
ధి కర్మకాదౌ లక్షణాగ్రహ దశాయామపి తస్య ద్వితీయోత్తర విభక్త్యన్త
త్వ భ్రమదశాయాం దధికర్మకః పశ్యతి దధికర్మకేణ పశ్యతీత్యాదావి
వ లుప్తస్థలేపి దధికర్మక దర్శనాన్వయ బోధానుదయాత్. భవన్మతే

భక్తి విశేషస్మరణం వినా తాదృశశాబ్దే పూర్వపదస్య నిరూఢలక్షణే
జ్ఞానమేవన సంభవతీతి అథ విశేషే నిరూఢలక్షణా నిర్ణయాయ లుప్త
విభక్తి స్మరణ మావశ్యకమేవ. తథాపి నిరూఢలక్షణాతో జ్ఞానం వశా
ద్బోధోపయోగి కింతు లక్షణాశ్రయ జ్ఞానమేవ తథాచ ద్వితీయాదిసత్త్వ
రుపస్థలేపి తత్సంబంధిన లక్షణైవ బోధనీయ క్రియతే. తథాపి ద
ధ్యాది పదస్య సాంకేతిక లక్షణా సంభవాత్ కర్త్రాదే రపి సం
బంధస్తేన శాబ్దే తస్య సంభవాత్. లక్షణాయాం నిరూఢస్య
జ్ఞానంతు వాదినోపి తస్యైవ ప్రయోజకమితిన కించి దనుపపన్నం. ద
ధ్యాదీత్యాది. దధి దధి పశ్యతీత్యత్ర దధి పదానువర్తినో ద్విర పశ్యతిప
దస్యమేవాకాంక్షా. సాచ దధికర్మకేన పశ్యతీత్యాదౌ నాస్తీ దేవాకాంక్ష
మేతస్మిన్ సంగతిరితి వాచ్యం. తథాపి దధిపుత్రః పశ్యతి దధి పశ్యతి
పుత్ర ఇత్యాదావపి దధికర్మక దర్శనశాబ్ద బోధానుపపత్తిః. వక్ష
మాణవ్యుత్పత్తేశ్చేద ముపరిష్టాత్. తండులం పచతి రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ
తండుల రాజాది పదానాం తండుల కర్మకాదౌ లక్షణాం స్వీకృత్యైవ యు
క్తః భేదశాబ్ద బోధ స్స్వీక్రియతే. తదా తండులేన పచతి రాజ్ఞా పురు
ష ఇత్యాదావపి తాదృశ శాబ్దబోధాపత్తి రిత్యలమ. తత్తద్విచారః.

కైకర్మకేన పశ్యతీత్యత్ర దధి పశ్యతీతిస్థలీయ దధిపదోత్తరపశ్యతి పద స్వరూప కాంతా జ్ఞానాదిఘటిత సామగ్రీ సత్వా ద్దధికర్మక దర్శనా న్వయబోధస్యాప త్తే ద్వితీయాం తదధ్యాదిపదత్వావచ్ఛిన్న ధర్మిక తాదృశ ధాత్వాది సమభివ్యాహారజ్ఞానస్య తాదృశాన్వయబోధే హేతుతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. దధిః పశ్యతీత్యాదౌ లుప్త ద్వితీయానుసంధానస్యా వశ్యకత్వాత్. రాజ సంబంధి పురుషాద్యన్వయ బోధేచ రాజాది పదా వ్యవహితోత్తర పురుషాది పదత్వ జ్ఞానస్య హేతుతాయాస్స్వీకృత ల క్షణాగ్రహస్థలానురోధేనావశ్య కల్పనీయతయా రాజపురుష ఇత్యా దౌ రాజాది పదస్య తృతీయాద్యంతత్వ భ్రమదశాయాం రాజసంబం ధి పురుషాద్యన్వయ బోధాపత్త్యసంభవాత్. తృతీయాది విభక్త్యా ద్యనవధానాత్. దధిః పశ్యతీత్యాదౌ దధి పదావ్యవహితోత్తరత్వప్రకా రక ధాతు పదజ్ఞానస్య హేతుతాయా అక్లుప్తత్వాత్. పశ్యతి దధిః పశ్య

తదాచ ద్వితీయాంత తండులపద షష్ఠ్యంత రాజపదస్థలేపి ద్వితీయాష ష్ఠ్యోః ప్రకృతేనాద్యర్థ లక్షణాయాం తాత్పర్యగ్రాహకత్వ కల్పనేనా స్య విభక్త్యంతత్వేలే తాదృశ శాబ్దబోధ ప్రసంగ ఇతిభావః. నను వినిగ మనా విరహాత్తండులాది పదోత్తర ద్వితీయాది విభక్తేరేవ తండుల ని ష్ఠకర్మత్వ రాజస్వత్వాద్యౌ లక్షణాస్తు తస్యచ భేదసంబంధేనైవ సాధ నావన్వయోస్తు. ప్రకృతేస్తు తాత్పర్య గ్రాహకత్వమేవ కిం నకల్ప్యత ఇత్య త ఆహ. విభక్తేరితి. ప్రత్యయస్యైతాదృశ. సంఖ్యాంతరస్యాపి ప్రకృ తేరేవ లక్షణా సంభవతీతి విభక్తేః స్వసంఖ్యాంశైకదేశాన్వయ భావాదితిభా వః. నను ప్రకృతేరపి క్వాపి శక్తిః కల్ప్యతఏవ ప్రయోజనాభావాత్

తి చైత్రో దధీత్యాదావపి దధికర్తృక దర్శనాన్వయబోధాత్. తాదృశ జ్ఞాన హేతుతాయా అవశ్యం కల్పనీయత్వాచ్చేతి. తండులం పచతీత్యాదౌ తండులాది పదస్యైవ తండులాదికర్తృకే లక్షణా విభక్తేస్తు సాధుత్వార్థా. ఏవం రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజాది పదస్య సంబంధ్యాదౌ లక్షణా విభక్తిస్సాధుత్వార్థా. నన్వేవ ద్వ్యర్థ స్యాంత సమభి వ్యాహారస్య తత్తల్లాక్షణిక శాబ్దబోధ నియామకత్వాన్నేతి ప్రసంగః. విభక్తేరేవ ప్రకృత్యర్థ విశేషితస్వార్థే లక్షణేతిచేన్న సంభవతి. విభక్తేః తాదృశ శక్తేర లక్షణత్వతయా తత్రశక్య సంబంధరూప లక్షణాయా అసంభవాత్. తండులః ప్రమేయ ఇత్యాదౌ విభక్త్యర్థా మిశ్రితస్యైవ ప్రకృత్యర్థస్య భానాత్. ప్రకృతి శక్తేస్స్వార్థే శక్యతయా తత్ర లక్షణాసంభవాదితి సంచింతనీయం. రాజాది పదస్య రాజ సంబంధ్యాదౌ శక్త్యస్య భిమత్వాయామివ తస్య లక్షణాగ్రహ దశాయామపి రాజసంబంధేః

పర్యంత విభక్త్యైవ ప్రకృత్యర్థ విశేషిత స్వార్థబోధన సంభవాదిత్యాశంకాయామాహ. తండుల ఇత్యాది. అయంభావః. తండులః ప్రమేయ ఇత్యాదౌ విశేషణ విభక్తేర్నిరర్థకతయా ప్రమేయ పదాదుపస్థిత ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నస్యైవోపస్థిత్యా ప్రమేయ పదస్య ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నే శక్తిస్సిద్ధ్యతి. విభక్తేస్తు త్వాపి ప్రకృత్యర్థా విశేషిత స్వార్థబోధకత్వస్వీకారేణ నకించిదర్థే విభక్తేశ్శక్తిః కల్పయితుం శక్యతే ప్రమాణాభావాదితి. * చింతనీయమితి. చింతాబీజంతు. తండులస్యపాక ఇత్యాదావివతండులకర్తృకాభిన్నః పాక ఇత్యాకారక శాబ్దబోధస్యైవ స్వీకరణీయ తయా తండులపదాద్ద్వితీయాపత్తిః. స్తోకస్య పక్తేత్యాది ప్రయోగ వారణా

పురుష ఇత్యాదావివ రాజసంబంధి సంబంధీ పురుష ఇత్యాద్యన్వయబో-
ధస్య సర్వజనానుభవ సిద్ధత్వాత్. పచతి చైత్ర ఇత్యాదావపి కృతిసం-
బంధేన పాకాదేశ్చైత్రాద్యంశే విశేషణత్వోపగమే చైత్రోపి పచతీ-
త్యాదావన్వయ బోధానుపపత్తిర్దుష్పరిహారా. కృతి సంబంధస్యాపి వృ-
త్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్య
ప్రసిద్ధ్యా తద్బోధనా సంభవాత్. అథైవమపి జానాతీత్యాదౌ చైత్రా-
ద్యంశే జ్ఞానాదేరాశ్రయతా సంబంధేనాన్వయ బోధోపగమే క్షతి విర-
హః. ఆశ్రయతాసంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా చైత్రో
న జానాతీత్యాదావాశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక జ్ఞానా-
ద్యభావస్యైవ భానసంభవాత్. తథాచ తత్రాఖ్యాతస్యాశ్రయత్వ
లక్షణత్వం నిర్యుక్తికం నచధాత్వర్థ జ్ఞానాదేరాశ్రయతా సంబంధేన చై-
త్రాదిరూప ప్రాతిపదికార్థే సాకాంక్షత్వాదికారణోపగమే జ్ఞానం చైత్ర ఇ

యా అభేద సంబంధేన క్రియాన్వయి కర్తరి షష్ఠీవ ద్వితీయా శాబ్దీ
కల్పనస్యావశ్యకత్వాత్. ఏవం రాజ్ఞః పురుష ఇత్యత్ర రాజపదస్య రా-
జ సంబంధిని లక్షణాం స్వీకృత్య అభేద శాబ్దబోధోపగమే అభేద సంస-
ర్గక శాబ్దబోధం ప్రతి సమాన విభక్తికత్వాది తత్తత్కారణానాం విర-
హేపి బాధకపదం షష్ఠ్యంత రాజపద పురుష పదయోస్సమభి వ్యాహా-
రజ్ఞానస్యాపి తాదృశ శాబ్దబోధ ప్రయోజకత్వ మభ్యుపేత్య బాధక ప్ర-
హారే కార్యకారణ భావానైక్యం. నచవ్యక్తేపి తత్తద్వ్యక్తిత్వ తత్తద్గత
శక్తి కల్పన మనేక మితినాచ్యం. ఏకైకాపేక్ష ఏకైక విభక్తిశక్తి కల్పన-
మపేక్ష్య అభేదబోధ పర్యాప్త నానాశబ్ద ఘటితనానానుపూర్వీజ్ఞానా-

త్యాదావపి తథావిధాన్వయ బోధాపత్తి రితివాచ్యం. తాదృ
శబోధే ఆఖ్యాతానాం తథాతు సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. భ
వతోక్తస్య త్రయాణాం ప్రకారక బోధే తాదృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య
హేతుతాయా అవశ్యకత్వాత్. యత్తుపచతి చైత్ర ఇత్యాదౌ సా[illegible]
తిమాంచైత్ర ఇత్యాకారకాఖ్యాతార్థ ప్రకారక శాబ్దబోధోత్పత్త్యా తి
ఙాఖ్యాతజన్య కృత్యుపస్థితే ర్హేతుత్వ కల్పనమావశ్యకం. తథాచ తి
ఙ్పదస్య విశేషాప్రవేశే [illegible] ప్రత్యయసత్త్వే పదార్థోపస్థితేర్హేతుత్వ
కల్పనే శక్యలత్యా సమాసాది[illegible]నాఖ్యాత జన్యోపస్థితేః కారణతాబా
హుల్య మిత్యస్య విశేషణ నివేశే [illegible] ప్రకారకాన్వయబోధం ప్రతి
ప్రత్యయ జన్యోపస్థితే స్సమాన విశేష్యతా [illegible] స్త్వేవ హేతుత్వ
ముచ్యతే. తథాచ తాదృశ కారణ [illegible] విశేష్య[illegible]
విశేష్యతయా [illegible] యత్ర [illegible] ప్రత్యయత్వావ

నామతేక హేతు[illegible] నిరూపణీయం. [illegible]
[illegible] పదస్యేతి. రాజసంబంధినః పురుష [illegible]దావి వేశ్య
[illegible] పురుష [illegible]పీతి పూరణీయం. [illegible]
[illegible]. తథాచ రాజపదస్య రాజసంబంధి లక్షకత్వే [illegible]
దృశ రాజ పదఘటిత వాక్యాదా[illegible] సంబంధ్యభిన్నః పురుష [illegible]బోధ
స్య [illegible] విరుద్ధ[illegible] నపూర్వోక్త [illegible] లక్షణా కల్పనేనాథ
ద శాబ్దబోధ [illegible]. [illegible] పచతీత్యాదౌ కృతి సంబంధేన
[illegible] వాన్వయ [illegible] ఇతి యత్పూర్వమ [illegible]
దపి [illegible]. [illegible] ఇత్యాదావితి. [illegible]పీతి. అన్యథా [illegible]

నుగతానాం దుర్నిర్వచనతయా నైతాదృశానుగత కార్య కారణ భావ కల్పనం సంభవతీతి మన్యతే. తథాపి యత్ర జ్ఞాధాతోరేవ పాకాదౌ లక్షణా తత్ర జానాతీత్యాది వాక్యాత్పాక కృత్యాది ప్రకారకాన్వయ బోధోత్పత్త్యా జ్ఞాధాత్వర్థ ప్రకారకాన్వయ బోధే తద వ్యవహితోత్తరత్వ త్వాది ప్రకారక జ్ఞానజన్యోపస్థితే స్సమాన విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా హేతుతాయా స్తత్ర కల్పనీయతయా తాదృశ కారణ బాధా న్నైవ చైత్రో జానాతీత్యాదౌ చైత్రాదేర్జ్ఞాన విశేష్యతయా భానాపత్తిర్దుర్వారైవేతి.

తదసత్. ప్రత్యయాంతరార్థ విశేష్యక శాబ్దబోధే వ్యభిచారవారణాయ తాదృశోపస్థితేర్వైశిష్ట్యస్య తాదృశోపస్థితి జన్య తావచ్ఛేదక కోటావవశ్యం నివేశనీయతయా తదనుత్తర శాబ్దబోధే చైత్రాదేర్జ్ఞానాది విశేష్యతయా భానే తాదృశ కారణ బాధస్య కించిత్కరత్వాత్. తాదృశానుపూర్వీక ఘటక జ్ఞాధాతు జన్య జ్ఞానాద్యుపస్థితి చైత్రాదిరూప విశేష్య

తాశ్రయత్వం చైత్ర ఇత్యాదావపి జ్ఞానాశ్రయ శ్చైత్ర ఇత్యాది శాబ్ద బోధాపత్తిరితి భావః. పాక కృత్యాది ప్రకారకేతి. కృతి సంబంధేన పాక ప్రకారకాన్వయ బోధోపగమే పాకే లక్షణా జ్ఞాధాతు ఘటిత నజానాతి చైత్ర ఇతి వాక్యాత్ కృతిసంబంధేన పాకాభావ విషయక బోధానుపపత్తిశ్చ న్యస్య నియామక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాదితి జ్ఞాధాతోః పాకే లక్షణాస్థలే కృతి ప్రకారకబోధ ఏవాంగత్యా స్వీకరణీయ ఇతి భావః. ప్రత్యయాంతరార్థేతి. జానాతీత్యాదౌ తత్ప్రత్యయార్థ కృతి విశేష్యక జ్ఞాధాత్వర్థ ప్రకారక బోధ ఇత్యర్థః. వ్యభిచారేతి. జ్ఞాధాతూత్తర తిప్పద జన్యోపస్థితి రూప కారణస్య వ్యభిచార

వృత్తి యోగ్య జ్ఞానత్వాది ఘటిత సామగ్ర్యా ఆశ్రయతా సంసర్గక శాబ్దబోధ జనకే బాధకాభావాత్. [illegible] ఆశ్రయతా సంబంధేన జ్ఞానాది ప్రకారక శాబ్దబోధే తాదృశ యోగ్యతా జ్ఞాన హేతుత్వాంగీకార కల్పనాదికం ఆశ్రయతా సంబంధేన జ్ఞానాది విశిష్ట [illegible] త్వాది కాన్వయ కారణానాం సాంకేతిక [illegible] తాదృశ సంబంధేన జ్ఞానా ప్రకారక చైత్రాది విశేష్యక శాబ్దబోధస్య సామగ్ర్య ఏవ ప్రసిద్ధావపి తాదృశ శాబ్దబోధే పదార్థాంతర భానస్య [illegible] యోగ్య తాజ్ఞానస్య తత్ర హేతుతాయా అనవశ్యకత్వాత్. జ్ఞానాది విశిష్ట చైత్రాది మాత్ర విషయక యోగ్యతా జ్ఞానస్య జ్ఞానాది విశిష్ట చైత్రాది విషయక శాబ్దబోధే [illegible]. హేతు [illegible] త్వాదితి వాచ్యం. [illegible] విశేష్యక శాబ్దబోధే భవ [illegible] జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక [illegible] విశేష్యక శాబ్దబోధే [illegible]. ఆశ్రయతా సంబంధావిధ యోగ్యతా జ్ఞాన హేతుతా [illegible].

[illegible] ప్రవృత్తేః. [illegible] [illegible] తే. [illegible]. [illegible] తి. [illegible] ఆశ్రయతా సంబంధేన జ్ఞానస్య [illegible] త్రాదౌ ప్రకారకో [illegible] హేతుతాయాం [illegible] ఆశ్రయతా [illegible] తే శాబ్దబోధం ప్రతి [illegible] భావేన [illegible] శాబ్దబోధస్య [illegible] జన్యోత్పత్తి [illegible] భావేన తాదృ [illegible] ఇదమేవోపపత్తి కార్యతావ చ్ఛేదకానా [illegible]. చైత్రాది విశేష్య [illegible] తాదృశ [illegible]. [illegible] ప్రకారక యోగ్యతా [illegible]. ఆశ్రయతా ఆశ్రయతా సంసర్గక జ్ఞానప్రకారక యోగ్యతా [illegible]

గతక జ్ఞానీయ కారణతావచ్ఛేదకస్య తదీయ సాంసర్గిక విషయతాఘటిత తచ్ఛాబ్దప్రకారక జ్ఞానకారణతావచ్ఛేదకాపేక్షయా లఘుశరీరతయా ఆశ్రయతాయాః స్వసంసర్గతావచ్ఛిన్నైవ లఘుత్వాత్. నచ యత్రాశ్రయత్వే జ్ఞాధాతు సమభివ్యాహృతాఖ్యాతస్య శక్తిభ్రమస్సాంకేతిక లక్షణాగ్రహో వా తత్ర జ్ఞానాశ్రయతాప్రకారక శాబ్దబోధస్యోభయమతసిద్ధత్వాత్ తత్ర తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞానస్య హేతుత్వ ముభయమతసిద్ధమేవేతి వాచ్యం. ఆశ్రయతాయాస్సంసర్గతావాదినా తత్తాత్పర్యా ఆశ్రయతాప్రకారక బోధస్యానభ్యుపగమాదితి చేన్నైవం. ఏతదభిప్రాయేణైవ జ్ఞానాశ్రయత్వే ఆఖ్యాతస్య నిరూఢలక్షణాం మణికార ఊరీచకార. తత్రాశ్రయత్వే నిరూఢ లక్షణామభ్యుపగచ్ఛతాం దీధితికారాణాం పునరేష ఆశయః. యత్ర జ్ఞాధాతోర్జ్ఞానాశ్రయత్వే శక్తిభ్రమస్సాంకేతిక లక్షణాగ్రహో వా తత్ర జ్ఞాత్రాదిస్వంశేఘాద్యర్థైకదేశ జ్ఞానాదేరన్వయా

తా ప్రకారక శాబ్దబోధస్యైవ ప్రసిద్ధ్యా తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞానస్య హేతుత్వానభ్యుపగమాదితి భావః. సర్వనామ్న ఇతి. సమందర ఇత్యాదౌ తచ్ఛబ్దస్య జ్ఞానవిశిష్ట చైత్ర పరత్వే తత్రత్య శాబ్దబోధస్య చైత్రవిశేష్యకాశ్రయతా సంసర్గక జ్ఞాన ప్రకారకత్వే పీత్యర్థః. సంకేతితశక్త్యంశేతి. జ్ఞానవిశిష్ట చైత్ర సంకేతిత డిత్థాది పదఘటిత వాక్యాదేత్యర్థః. పదార్థాంశేతి. ఏకదేశశాబ్దబోధానుదయాత్ ఏకపదార్థేపరపదార్థస్త్వన్వయయోగ్యతా స్వాపత్యాజ్ఞాన విశిష్ట చైత్రసుందరరూప యోగ్యతా జ్ఞానస్యైవ తత్ర హేతుత్వం క్లృప్తం. నతు చైత్రే జ్ఞానవత్త్వరూప యోగ్యతా జ్ఞానస్యేతిభావః. అనేకమితి. జ్ఞానాభావ

సువత్త్యా స్వరూప సంబంధేన జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక చైత్రాది విశేష్యకాన్వయబోధ ఏవ తత్ర మణిక్యతాస్వీకరణీయః. తథాచ గత్ర జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక శాబ్దబోధే యోగ్యతాజ్ఞానహేతుతాయాః క్షుపత్వాద్యాశ్రయతా సంసర్గక శాబ్దబోధ తాదృశ యోగ్యతా జ్ఞానహేతుతా కల్పన మనేకమేవ మణిక్యతాంమతే. నవదీధితిక్యతాంమతే తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞాన హేతుత్వా కల్పన లాఘవేపి జానాతీత్యాద్యానుపూర్వీ జ్ఞాన ఘటిత జ్ఞాధాతు శక్తిజ్ఞాన జన్యజ్ఞానాద్యుపస్థితి ఘటిత శాబ్దసామగ్ర్యా భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకతాయామాఖ్యాత జన్యాశ్రయతోపస్థితేః నివేశనస్యావశ్యకత్వాద్గౌరవ మితివాచ్యం. ధవ నత్వేపి జ్ఞానాశ్రయత్వ భాన వాంఛిత స్పందర ఇత్యాది విశిష్ట [illegible] శిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షే జానాతి [illegible] ఇత్యాద్యానుపూర్వీజ్ఞా

ధాతు [illegible] నాతేః పశ్చాత్

వాంఛిత స్పందరత్వేతి ప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వస్య ప్రమాణాభావేన కల్పనీయత్వేపి విశేషితస్య సంబంధేన జ్ఞానాభావవిదా ప్రయోజ్యా [illegible] ప్రత్యక్షం ప్రత్యేపి ఉక్త శాబ్ద సామగ్ర్యా స్సంసర్గతావాదినా ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం. ఆశ్రయతాయాః ప్రకారతావాదినాతు తన్న కల్పనీయం తాదృశ ప్రత్యక్ష శాబ్దసామగ్ర్యోః యుగపద వస్థానా సంభవాత్ప్రతిబధ్యత్వే రహోరాదితి దర్శితరీత్యాను సంధేయ మితిభావః. పరంత్వేవ మాతీత్యా రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజపదస్య తాజన్య త్వే శక్తిభీను ప

'మాం [illegible] సంసర్గతా [illegible] ది

మన్నతేచ తాదృశ సామగ్ర్యాః విరోధిజ్ఞానాశ్రయత్వాభావత్వాన్నిశ్చయ ఘటిత తథావిధ విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధసామగ్ర్యాః స్తాదృశ శాబ్దసామగ్ర్యాః సమం యుగపదవస్థానా సంభవేన తాదృశ ప్రతిబంధకత్వ కల్పనా విరహాదిత్యధికం దర్శిత దిశావసేయం.

అథైవం రీత్యా భూతలేనఘట ఇత్యాదౌ ఘటాది పదస్య ఘటప్రతియోగికాదౌ తదుత్తర సుబ్విభక్తేరేవవా ప్రతియోగితాయాం లక్షణా మభ్యుపేత్య తత్ర ఘటప్రతియోగికా భావోభూతల వృత్తిరిత్యాకారక ప్రతియోగితా ప్రకారక శాబ్దబోధోపగమ ఏవసముచితః. తథాసతి తథావిధ సమభి వ్యాహారజ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యాః ఘట ప్రతియోగికత్వా భావవానభావః ప్రమేయ ఇత్యాది విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధం ప్రతి ప్రతి బంధకత్వా కల్పనేన లాఘవా దిత్యుక్తనియమే నిపాతాతిరిక్తస్య విశేషణ వైయర్థ్యమితిచేన్న. భూతలేనఘట ఇత్యాదౌ ఘటాద్యభావే భూతలాద్యన్విత సప్తమ్యర్థాధేయత్వ స్యైవ తాత్పర్యవశాత్సంసర్గతా సత్త్వస్యాభ్యుపగమాత్ భూతలాది వృత్తిత్వాభావస్యాన్వయ బోధోనుభవసిద్ధః. అన్యథా తాదృశవాక్య జన్యస్య ప్రామాణ్య జ్ఞానానాస్కందిత బోధస్య భూతలేనఘట ఇత్యాది వాక్యజన్య ఘటాది విశేష్యక భూతలాధేయత్వ ప్రకారక బోధ విరోధితాయా స్సర్వానుభవ సిద్ధాయా అనాపి స్యాత్ప్రకారక బోధసిద్ధ్యోపగంతవ్యతయా ద్వివిధ శాబ్దబోధ ద్వివిధయోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వం సంసర్గతావాదినా కల్పనీయమితి గౌరవమిత్యవధేయం.

సుబ్విభక్తేరేవవేతి తథావ విభక్త్యర్థ ఏవనామార్థస్యాన్వయా

మనుపపత్తేః. నఞ్పదం వినాయత్ర ధర్మిణియస్య విశేషణతయా భానం యాదృశ సమభి వ్యాహారాద్భవతి. తాదృశ సమభి వ్యాహారస్థలే న ఞ్ప్రక్త్వే తత్ర ధర్మిణి తదభావః ప్రతీయతే ఇత్యనుభవాపలాప ప్రసం గాచ్చ. ఏవఞ్చ నఞర్థాభావేతు యౌగికత్వా సమాసాదావన్వయ బోధోప పత్తయే నిపాతాతిరిక్త నామార్థ విశేషణ మాత్రస్య సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి ప్రసఙ్గ వచన మిత్యాద్యా పాకర తి ప్రతియోగ్యాదేః భావస్య నఞర్థస్య ప్రత్యయాదావన్వయ బోధోపపత్తయేచ నదావశ్యకం. వహో నఞర్థేషు న ఞో భావ వల్లక్షణికతయాభావ నత్వా సమ్మనను నామోనః అభే దాన్వ యబోధ ఏవోపేయత ఇతివాచ్యం. నఞాపతి నఞర్థాభావనశ్వవ నఞ ర్థతయా ముఖ్యార్థ వానఞో ముఖ్యత్వాత్తేః అభావస్య భేదాన్వయ బోధోపగమేపి కాన్యకారణ భావకల్పనాపి విశేషా భావనతి లక్ష ణాసాచిత్యాత్. అభావస్య అభేదాన్వయ బోధోపగమే భూతలే న ఘ ట ఇత్యాదివాక్య జన్యబోధే భూతలేఘటో ఇత్యాది వాక్య జన్యబోధ స్య విరోధితాపత్తేః. తాదృశవాక్యద్వయ జన్యబోధయో ర్విరుద్ధ భావ విషయకత్వేన విరుద్ధ బుద్ధి విరోధిత్వాత్. నఞర్థేన సమానకాలీన గాణి పర్యుదాసాత్రచ ప్రకారక విషయతా. నిరోధాదౌ ఇత్యాదౌ విశే

దుక్త నియమేనాన్వయ పాతాతిరిక్త నామార్థ విశేషణ మాత్రస్య మేవేతి భావః. అత్రచ నాఞర్థాన్వయానాం అనాస్థాబీజంచ ప్రథమాయా స్సంఖ్యాతిరి క్తార్థకత్వే సిద్ధాన్త ఏవైతద్బోధ్యం. అనుపపత్తేరితి. ననుభూతలేన ఘ టాభావ ఇతి శబ్దజన్యాన్వయాదిబోధానాన్వయోత్పత్తిశాబ్దబోధ దశా యాం భూతలేనఘట ఇతి శాబ్దబోధాయుక్తాపి నఞ్జన్యాను భవ విరు

ణ విధ స్వైర భేదాద్బోధస్య సమత్వేపి యద్యప్యుక్త రీత్యాలాఘవం సంభవతి. తథాపి తత్రాపి తనో విద్వేషణ ఇతిదిక్.

ప్రసంగాత్ సుబర్థవిభక్త్యర్థా భేదేన నానావిధాః. విభక్తిః సుప్తిఙ్ భేదేన ద్వివిధా. తత్ర సుబ్విభక్తయః ప్రథమా ద్వితీయా దయస్సప్త. తత్ర ప్రథమాయాః ప్రకృత్యర్థే విశేషణ విధయాన్వయినీ సంఖ్యైవ. అతఏవ నామార్థ విశేష్యవాచక పద సమాన విభక్తికం పదం విశేషణ వాచకం నానా. తత్ర ప్రథమాయాస్సంఖ్యా విశేష్యః విశేషణం తయోః భావక సామాన్యాది భావాదశా ముఖ్య విశేష్యతయైవ భాసతే. సంఖ్యా వాచకానాంచ ఏకవచన ద్వివచన బహువచనానాం ఏకత్వ ద్విత్వ బహుత్వాదయః సద్విశేష్యతః. తత్తాదృశ్యా జన్యాదినా. తదు సాధారణ్యైక వచనత్వాదినా. ఏకవచనత్వ దేర్ధర్మత్వాత్. ... వాచకతాయాస్తు తానచ్ఛే దకత్వం ... . విభక్తిభేదేన ద్వివచనాది ... . ప్రత్యయాదినా ... . నవశక్తి సంబంధేనైకవచన పద ... . తాదృశ జ్ఞాన ... సత్వాదినాశక్తి

ర్గ్రాహకత్వాత్ ... ప్రతీయతే నమురాభావ ఇతి న ... . ఏకత్వాదివిధ బోధస్య ... విరుద్ధ ఏవ తత్స్వరసాత్. ... నీలోఘట ఇత్యాదావపి. నీలాభేదా భావవాన్ఘటః ... ప్రతిబంధక తినీలోఘట ఇత్యాదౌ ... శాబ్దసామాన్యే ప్రతిబంధక

ధర్మాదేవ శాబ్దబోధః. ఏకవచనాది శబ్దస్య పదద్వయాత్మకతయా తాదృశ సముదాయశక్తేరేవ ప్రసిద్ధేరనుమానా కల్పనీయం. ఏకం వ క్తీత్యాది వ్యుత్పత్త్యా ఏకవచనాది శబ్దస్య స్వాదిబోధకత్వే ఏకాది శ బ్దేపి తాదృశ వ్యవహారాపత్తేరేకవచనాది శబ్దస్య స్వాదావేవ రూఢిస్వీకా రస్యావశ్యకత్వాదితి వాచ్యం. గ్రంథకారీయ సంకేతేనైవోపపత్తే ఏ కవచనాదిపదే శక్తేరప్రామాణికత్వాత్. తాన్యేకవచన ద్వివచనైత్యా ది పాణిని సూత్రస్య తదీయ సాంకేతగ్రహ పరతయా వ్యుత్పత్తేః. నహి యూస్త్ర్యాఖ్యౌ నదీత్యను శాసనాత్స్త్ర్యాఖ్యే దూవంతాది పదేన నద్యాదిప దస్య శక్తిస్సిద్ధ్యతి. కింతు తదీయ సంకేత ఏవ. అతఏవ నద్యాది సంజ్ఞా ఆధునిక సంకేత శాలిత్వాత్ పారిభాషికత్వేవ. తత్రాపి. అథైవమ పి పాణిని సాంకేత సంబంధేన తాదృశపదస్య శక్తిమత్త్వే కత్వాది శక్తతా వచ్ఛేదకమస్తీతిచేత్. తాదృశ సంకేతస్యైకేన రూపేణ సంబంధతా. సంకేతత్వేనైవ చేచ్ఛక్తికస్య చిత్త్వేన ఏకవచన పదానాం స్వాదిరూప్యత్వ స్య ఇత్యాకారక సంకేతస్యాపి సంభవాదతి ప్రసక్తిర్దుర్వారైవ. పాణి ని సాంకేతత్వేన తత్త్వేన చేచ్ఛక్తి వ్యాకరణాంతర ప్రణేతుః పురుషాంతర స్యాపి తాదృశసంకేతస్య సంభవాత్తదీయ సంకేత సంబంధేన తస్య క వత్త్వస్య డిత్థాదిపదానాం స్వాదిరూప్యత్వ ఇత్యాకారక పురుష విశేష సంకేత సంబంధేన డిత్థాదిపదవత్త్వస్యాపి వినిగమనా విరహేణ శ క్తి

శ్చ ముక్తేరస్య ప్రకారాంతరేణాపి కల్పనీయం. పంచగవ్యాదినామ గ తవ్యావినీయా యితి రీత్యా ఽర్థః. * నహ్యో విశేష ఇతి. విధ శేర భే దాభావః కత్వ ఇష్టాపత్తి రేవేతి భావః. * ద్వైతీక తాంత్రికే

తావచ్ఛేదకతా ప్రసంగః తథాచాగత్యానుపూర్వీ విశేష ఏవశక్తతావచ్ఛేదక ఇతి. యత్తు సంఖ్యాపి ప్రకృతేరర్థః ఏకవచనాదికంచ ఏకత్వాద్యర్థే తాత్పర్య గ్రాహకమేవ. నచైవమేక ప్రకృత్యుపస్థాప్య యోరర్థయోః పరస్పర మన్వయబోధే ఆకాంక్షా విరహాద్ఘటాదావేకత్వాన్వయానుపపత్తిః. అన్యథా హర్యాది పదాదుపస్థాపితయో రశ్వ సూర్యయోరాధారాధేయ భావేనాన్వయాపత్తిః. ఘటాది పదస్యైకత్వాది విశిష్ట ఘటాదావవ శక్తిసంభవః. ఘటరూపం పశ్యేత్యాదౌ సంఖ్యానవచ్ఛిన్న ఘటాదేరేవాన్వయ బోధాదితి వాచ్యం. ఆకాంక్షా వైచిత్ర్యాదేక ప్రకృత్యుపస్థాప్య యోరపిఘటైకత్వాద్యోః పరస్పరమన్వయ సంభవాత్. అతఏవ ఖండశక్త్యాపన్న కారాద్యుపస్థాప్య యోరన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాద్యోః పరస్పర మన్వయబోధః. నచైవం కర్మత్వాదికమపి ప్రకృత్యర్థ ఏవాస్తు కింతత్ర ద్వితీయాది శక్త్యేతి వాచ్యం. నామార్థధాత్వర్థయోస్సాక్షాద్భేదే నాన్వయబోధస్య వ్యుత్పన్నతయా కర్మత్వాద్యన్వయాసిద్ధేః తేనసమం ధాత్వర్థాన్వయా సంభవాత్. నచ సంఖ్యాయాః ప్రాతిపదికార్థత్వే పటితాత్పర్యక జ్ఞానే విభక్తిం వినైవ శక్తి భ్రమం లక్షణాగ్రహంవ ద్వివచనాద్యంత పదాదేకత్వాది బోధ సంభవాత్. ఏకత్వాది తాత్పర్యస్యైక వచనాంతస్యేవ ద్వివచనాంతస్యాపి పదస్య సా

న్యాయమతే ద్వ్యేకయోరిత్యనుశాసన ఘటకపదనిర్దేశతయా ద్విత్వైకత్వ వాచకే ద్వివచనైకవచనే ఇత్యర్థకతయా తథానుశాసనస్య సంఖ్యాపి ప్రకృతేరేవార్థ ఇతి వైయాకరణమతేతు ద్వ్యేకయోః ద్విత్వైకత్వ విశిష్టయోః ప్రకృతి తాత్పర్య విషయయోస్సతోస్తదుత్తరం ద్వివచనైకవచనే ప్ర

రసిక ప్రయోగాపత్తిరితి వాచ్యం. అనాది తాత్పర్యస్యైవ స్వారసిక ప్రయోగ మూలత్వాత్. ఏకవచనాద్యంశే పదస్యైవ చైకత్వాద్యవవాది తాత్పర్యోపగమేనాప్రసంగ విరహాత్. తేనైకశాస్త్రీయ వచస్త్వైకవచన ఇత్యాదౌను శాసనంచ తాదృశాన్య తాత్పర్యగ్రాహకమేవేతి వైయాకరణ సమయసిద్ధాంతః. అనంతానాం ప్రకృత్యానుపూర్వీణాం శక్తతావచ్ఛేదకత్వాపేక్షయా అల్పతర విభక్త్యానుపూర్వీణా మేకత్వాది శక్తతావచ్ఛేదకత్వస్యైవోచితత్వాత్. నచ ప్రాతిపదికత్వమేవ శక్తతావచ్ఛేదకం నతు ఘటపదత్వాదికమితి నకత్వానంత్యమితి వాచ్యం. ప్రాతిపదికత్వస్య దుర్నిర్వచత్వాత్. తదజ్ఞానేప్యేకత్వాది జ్ఞానస్యానుభవసిద్ధత్వాత్. పదత్వేన వృత్తిత్వేన వా కేనాపి విభక్తేరపి తద్వాచకతా సిద్ధేః. ఏకత్వాది శాబ్దబోధాన్యథానుపపత్తేరప్యనావశ్యకత్వాచ్చ. ఫలానురోధేన గౌరవస్యాపి న్యాయ్యత్వాత్. ఏవమానుపూర్వీభిన్నస్య వాచకతావచ్ఛేదకత్వే ఘటకమానుపదంచన సంఖ్యావాచకమితి విపరీతకల్పనాయామపి తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నస్యవాచకత్వాసంభవాత్ ఘట ఇత్యాదౌ సంఖ్యాయా బోధాపత్తేః. అథవిభక్తీనాం సాంఖ్యాశక్తత్వమతే ప్రకృతి విభక్త్యోరేక వాక్యతా నిర

ర్థకత్వా ఇత్యేవాన్యత్రయుక్తస్యేతి భావః. * ఏకవాక్యతానిరూపిత. మో "అర్థైకత్వాదేకం వాక్యం సాకాంక్షంచేద్విభాగేస్యాత్" ఇతి జైమిని సూత్రానుసారేణ సాకాంక్షత్వే సతి విశిష్టైకార్థ ప్రతిపాదక శబ్దసమూహో వాక్యత్వమితి యత్ర పదసమూహద్వయస్యైక వాక్యతా నిరూపితృత్వం తత్రాపి తయో శాబ్దబోధే జనకత్వం ఇత్యనుసంధేయం.

హ నిశ్చయ దశాయాం విభక్త్యుపస్థాప్యైకత్వాదేః ప్రకృత్యర్థేన్వయ బోధ వారణాయ తయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞానస్య ఘటాది విశేష్యకై కత్వాన్వయ బోధం ప్రతికారణత్వ మావశ్యకం కల్పనీయం. ఏకపదోపస్థా పితయోర్ఘటైకత్వాదో ర్నన్వయ బోధోపగమేచ సమభివ్యాహారజ్ఞా నస్య తత్రహేతుతాకల్పనేన ఇతి లాఘవాత్ప్రకృత్యానుపూర్వీజ్ఞానం ఖ్యావాచక తావచ్ఛేదకస్య ముపేయాన ఇతిచేన్న. ఆకాంక్షావిచారేణసమ భివ్యాహారానాకాంక్షా జ్ఞానస్య హేతుతాయా నిరాకృతత్వాత్. అ ర్థేవమపి విభక్తేస్సంఖ్యాన్వయకత్వే నిరుక్తరూపా విరహేణ ప్రకృతి ధర్మిక స్య విభక్తిజన్యకస్యచ సంఖ్యా ప్రకారకాన్వయ బోధ పరస్య జ్ఞానస్య హేతుతా కల్పనీయా. విభక్త్యర్థోన్వయకత్వ మతేతు విభక్త్యర్థాన్వయవి రహేణ ప్రకృతి ధర్మికమేవ తాత్పర్యజ్ఞానం శాబ్దబోధాన్వయినిహేతు రితి లాఘవమితిచేన్న. విభక్తేస్సంఖ్యావాచకతా విరహేపి ప్రకృతి విభక్త్యో రానుపూర్వీజ్ఞానస్య శాబ్దబోధ హేతుతాయా నిర్విభక్తి కపదార్థానన్వయబోధ వారణాయావశ్యం కల్పనీయతయా సంఖ్యావా చక ప్రకృతిత్వేన పదవాచక విభక్తేరపి సంఖ్యాన్వయబోధకస్య ప్రకా కేచ్ఛావిషయస్య పదత్వ శాబ్దబోధపరస్య సంభవేన విభక్తి ధర్మి

తథాచ ఘటపదసుపదయోరానుపూర్వ్యైకవాక్యతా విరహ నిశ్చయదశా యామపి ఏకోఘట ఇతి శాబ్దబోధ వారణాయ తయోరానుపూర్వ్యైకవాక్య తాజ్ఞానం శాబ్దబోధహేతు రిత్యవశ్యాభ్యుపేయ మిత్యర్థః. ఏక పదార్థయో ర్ఘటసుపదాన్వయాన్వయి స్వీకారేతు శాబ్దబోధే పద యోరేకవాక్యతా జ్ఞానస్య హేతుతాసంభవః. తం వినాప్యేకపదోపస్థా

కజ్ఞానహేతుతాయా వినిగమనావిరహేణావశ్యకత్వాత్. అథ స్వాది
నాం సంఖ్యావాచకత్వ కల్పనాపేక్షయా ప్రకృతేస్తత్ర లక్షణైవోచి
తా శక్యలక్ష్యయోః పరస్పర మన్వయోపగమే క్షతి విరహాత్. ప్రథ
మావిభక్తేః కుత్రాపి శక్తిగ్రహస్యాభావేన తస్యాః శక్యసంబంధరూపల
క్షణా నసంభవతి. ద్వితీయాదేః కర్మత్వాదౌ శక్తత్వేపి తాదృశ విభ
క్తిసత్త్వసమభివ్యాహృత ప్రకృతేర్వా సంఖ్యాయాం లక్షణేత్యత్ర వినిగ
మకం దుర్ఘటం. నచైకత్వాద్యన్వయ బోధే ఘటపటాది పదజ్ఞాన జన్యో
పస్థితిత్వేన అనంత హేతుతా కల్పనమపేక్ష్య స్వాది పదజ్ఞానజన్య తదుప
స్థితిత్వేన కతిపయ హేతుతా కల్పనాయాం లాఘవాత్ క్విపయ శక్తి క
ల్పనే గౌరవమకించిత్కరం. సామాన్యతః పదవృత్తి జ్ఞానజన్య తదుపస్థితి
త్వేనైక కారణతా కల్పనాయా ఆవశ్యకత్వాత్. నిరుక్త శక్తిక కుంభ పదాది
తస్సంఖ్యోపస్థితి పదస్యాహిత వృత్తిక ఘటాదిపదే సన్నిభక్త్యం తత్స
జ్ఞానవతః కుంభాదిఘటాది సంఖ్యాన్వయ బోధ ప్రసంగాత్. ఘటపదా
దిజ్ఞానజన్యైకత్వాద్యుపస్థితి త్వేనైకత్వాది విషయక శాబ్దబోధేహే
తూనాం కల్పనీయత్వే వినిగక్తి ఘటాది పదానుపూర్వీ జ్ఞాన తాదృశోపస్థి
త్యోః పరస్పరసహకారేణ ఫల జనకతాయా అవశ్యక్త్వుపేయత్వా
దితిచేన్న. ఘటాది పదసైకత్వాదౌ లక్షణాగ్రహానంతరం ఘటః ప్రమే

యతదా. పరస్పర మన్వయ బోధాదిత్యేయం. నమభివ్యాహృతజ్ఞాన
హేతుతామాదాయ. యద్యప్యేకాంతత్ర విచారే ఘటపదాభ్యుదయో న్న
పభివ్యాహృత జ్ఞానం ఘటాదికర్తృతా విషయక శాబ్దబోధ హేతురిత్యే
వవ్యవస్థాపితం. తథాచైతద్గ్రన్థస్య సంగతిరేవేతి. ప్రతిభాతి తథాపి న

య ఇత్యాదివాక్యాదేకత్వం ప్రమేయ మిత్యాద్యన్వయ బోధస్య పర్యవసానశాలితయా తదను రోధేనైకత్వాది విషయక శాబ్దబోధే ఘటాదిపదజన్యైకత్వా ద్యుపస్థితే ర్హేతు తాయాస్సర్వ సమ్మతత్వాత్. మైవం. యాదృశ యాదృశపదానాం లక్షణయైకత్వాది శాబ్దధీ జనకత్వం నోభయ వాదిసిద్ధంతా దృశానంత పదజ్ఞాన జన్యైకత్వాద్యుపస్థితి నాంతచ్ఛాబ్ద హేతుత్వ కల్పనం ప్రకృతేస్సంఖ్యా వాచకతావాదినా మధికమితి తత్కల్పనాపేక్షయా చాల్పతర పదజన్యైక త్వాద్యుపస్థితి హేతుతా కల్పన మేవలాఘవం ఏతేనసంఖ్యా విశేషా వచ్ఛిన్న ఘటాదిర్లక్షణయా ప్రకృతేరస్తు. పశుసంఖ్యా ప్రకృతేరస్తు. శాబ్దబోధేపి ధర్మిజన్యసంఖ్యోపస్థితి కల్పనానిక్యైవ గౌరవాత్. ఘటాది పదజన్యైకత్వాది విశిష్ట ఘటాద్యా లక్షణాగ్రహ దశాయాం సర్వమత ఏవ తజ్జన్య విశిష్ట విషయకోపస్థిత్యా విశిష్ట విషయక శాబ్దధీజన నాన్యథానుపపత్తి హేతుతాయాస్సర్వైరేవ మతత్వాత్. పద స్తరా సమభివ్యాహృతాస్తు ఘట ఇత్యాది పదాదేకత్వాది విశిష్ట ఘటాది శాబ్దబోధ స్సర్వలీక ఏవ. తద్విషయ కస్మరణస్యైకత్వాద్యవశమాత్. తథాచోక్తం. ‹‹ సర్వంహి వాక్యం క్రియాయాం పరిసమాప్యత ” ఇత్యపినిర స్తం. యాదృశ పదానాం లక్ష

మభివ్యాహారే జ్ఞానస్యైత్వస్య విశిష్టైకార్థ ప్రతిపత్తి పత్తి పరత్వ రూపైక వాక్యత్వ నిశ్చయస్యైత్యర్ధకతయా నా సంగతిః అతఏవ శంకా సమాధాన గ్రంథయో రేకార్థ పరతాపి సంగచ్ఛత ఇత్యవధేయం.

• సర్వానుమతత్వాదితి. నన్వేవం ఘట ఇతి ప్రథమాంత ఘటపదాదేకత్వ వాన్ఘట ఇతి బోధోపిస్యాత్. త్వన్మతే విభక్తేర్నిరర్థ కత

ణామైకత్వాదివిశిష్టస్వార్థబోధహేతుత్వం నోభయవాదిసిద్ధం తాదృ శానంతపదజన్య విశిష్టోపస్థితీనాం శాబ్దధీహేతుతా కల్పన మపేక్ష్య విభక్తిజన్యసంఖ్యోపస్థితినా మేకస్యానాం [illegible] ల్పనే లాఘవాత్. ఇదం పునరిహావధేయం. విభక్తిస్సంఖ్యా బోధకత్వే సమాన విషయతాను మిత్యాదికం ప్రతిశాబ్ద సామగ్రీ [illegible] ఘటత్వాదీనాం [illegible] పదిక జన్యా ఘటాద్యుపస్థితిః యాచ విభక్తిజన్యా సంఖ్యోపస్థితి స్తయోశ్చ మిథో విశేష్య విశేషణభావే వినిగమనా విరహాత్ [illegible] బాధకతా బాహు ళ్యం. ప్రకృతేర్విశిష్ట లాక్షణికత్వేతు సముభయస్థలీయ విశిష్ట విషయ కోపస్థితి రేకైవ సామగ్రీ మంగీకృత్య లాఘవంచ విశిష్ట విషయ కోపస్థితే రపేక్షత్వాది ప్రకారతా నిరూపిత ఘటాది విశేష్యతా శాలి త్వేన, ఘటాది విశేష్యతా నిరూపిత [illegible] విషయతా శాలిత్వేన వా ప్రవేశ ఇతి వినిగమనా విరహాత్ [illegible] భవ త్వేతే యో గ్యతా [illegible] ఘటోపస్థితేః తోప్యపస్థితి [illegible] విశేష్య విశేషణ భావే వినిగమనా విరహేణ ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావ [illegible] తేన యోగ్యతా జ్ఞానే విశిష్ట విషయకోప స్థితే ప్రత్యేకం [illegible] భయ [illegible] వైశిష్ట్యం నివేశ్య సముదాయం ప్రత్యేకం తాదృశ [illegible] ద్వయా వచ్ఛిన్నా యా ముపస్థితౌ యోగ్యతా జ్ఞానస్య వైశిష్ట్యం నివేశ్య

యా ఘట ప్రదేశే వ ప్రకృత్య విశిష్ట ఘట స్మరణేవ తదన్వయి పదార్థాంశ స్మరణాభావా దిత్యాశంకా మూలద్వా ప క్తిమేవాహ. పదాంతరేతి. నై యాయికనీతి. జ్ఞానముటిత [illegible]. తథాచోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక వ్యాప్తి విశిష్టత్వం ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వేన [illegible] మానత్వమేవ [illegible]

ద్వయమితి తచ్చతుష్టయ మిత్యర్థాస్స్మాక మల్పతర తత్కల్పనే మహా
లాఘవం. తాదృశరీత్యైవచ ప్రణమతీత్యాదౌ ప్రకర్ష విశిష్టనత్యాది
ర్థానామేవార్థః ప్రాదియోర్ద్యోతకా ఏవనతు ప్రకర్షాది వాచకా
ఇతి సర్వానుమతః పన్థాః పరిష్కర్తుం శక్యతే. అన్యథా నంతధాతుజన్యా
ప్రకర్షాది విశిష్ట తత్తదర్థోపస్థితీనాం శాబ్దధీ జనకతా మపేక్ష్యైకతి
పయోపసర్గాధీనా ప్రకర్షాద్యుపస్థితీనాం తజ్జనకతా కల్పనే లాఘవాత్.
స్వాదీనా మివప్రాదీనామపి వాచకతా నిరాబాధా సిద్ధ్యేదితి.

సంఖ్యాయాశ్చ ప్రకృత్యర్థే పర్యాప్తి సంబంధేనైవ విశేషణత్వం
నతు సమవాయాదినా. తథాసత్యేక వ్యక్తిబోధపరాదాకాశ శబ్దాదపి
ద్వివచన బహువచనాద్యాపత్తేః. తత్తదర్థయోర్ద్విత్వ బహుత్వయోస్స
మవాయాదినా ఆకాశాద్యన్వయ యోగ్యత్వాత్. నచపర్యాప్తేస్సం
సర్గత్వేపిత ద్దోషతాదవస్థ్యం ఘటాకాశాదౌ ద్విత్వాదేః పర్యాప్తిసత్త్వే
ప్రత్యేక మాకాశాదౌ తత్పర్యాప్తిర్నాస్తీతి వక్తుమశక్యత్వాత్. ప్ర
త్యేకస్యోభయానతిరిక్తత్వాదితి వాచ్యం. ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్తి
విశిష్టపర్యాప్త్యైవ సంసర్గత్వోపగమాత్. ఆకాశత్వాది వ్యాప్యతా
యాద్విత్వాది పర్యాప్త్యానసత్త్వేనాతి ప్రసంగవిరహాత్. వైశిష్ట్యంచవై
జ్ఞానికంనతువాస్తవం. తేనయత్ర యోగ్యతా భ్రమజన్యోయత్రాకాశా

స్వ పసంబంధేన వ్యాప్తి మత్త్వం. యోగ్యతా భ్రమేణాకాశావితి
వాక్యజన్య శాబ్దబోధే ఘటాకాశగ ద్విత్వాదేస్సంసర్గీభూయ భాస
మానాయాం తాదృశ ద్విత్వపర్యాప్తావానైతస్యాకాశత్వవ్యాప్యత్వస్య
సంసర్గతానవచ్ఛేదక విధయా భానాత్సంసర్గతావచ్ఛేదక కోటి ప్రవేశాద్వి

యాది వృత్తి ధర్మస్యైవావచ్ఛేదాత్. తదనవచ్ఛిన్నైక మాత్రవృత్తి ధర్మావచ్ఛేదేన తద్వద్భేదస్య తేన సంబంధేన ద్విత్వాదిమద్భేదస్య చ తద్వత్తి వృత్తౌ బాధకాభావాత్. నన్వేవం ఘటపటౌ న ద్వావిత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. ఘటపటయోరపి ప్రత్యేకం ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదవత్త్వాదితి వాచ్యం. ద్వివచనాద్యుపస్థాపిత ద్విత్వాద్యవచ్ఛేదేనైవ ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య బాధేన తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తేః. తథా వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదస్యోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవేతి వ్యుత్పత్తేర్ద్విత్వాది సామానాధికరణ్యేన తద బాధస్యాకించిత్కరత్వాత్. నచ ఘటత్వాదేరతిప్రసక్తతయా ద్విత్వాది పర్యాప్తేరనవచ్ఛేదకత్వాత్తదవచ్ఛేదేన ద్విత్వవద్భేదస్య భవతానభ్యుపగతత్వాత్ ప్రకృతోద్దేశ్యగతైకత్వ వివక్షాయాం ఘటో న ద్వావిత్యాది ప్రయోగాప

త్తేః. ఆకాశపదోత్తరం ద్వివచన బహువచనయోర్ద్విత్వ బహుత్వ ప్రమాజనకత్వ వారణాయైవ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తేర్ద్విత్వాది సంసర్గతయా స్వీకారావశ్యకత్వాత్. ఏకత్వస్య సమానన్యాయేన ప్రకారతోపగమే తాదృశదోషాప్రసక్తేరిత్యాకాశత్వ వ్యాప్య పర్యాప్తేరేవాప్రసిద్ధ్యా నోక్త ప్రకారసంభవ ఇతి వాచ్యం. పర్యాప్తిశ్చాయమేక ఇమౌ ద్వావితి ప్రతీతి సాక్షిక స్వరూపసంబంధ విశేష ఇతి దీధితి గ్రన్థ విరోధాపత్తేః. ప్రకృత గ్రన్థేపి సంఖ్యాయాః ప్రకృత్యర్థే పర్యాప్తి సంబంధేనైవాన్వయితావచ్ఛేదకవ్యాప్త క విశేషణానుపాదానస్యాపి విరోధాపత్తేశ్చేతి ధ్యేయం. అత్ర ప్రవ ర్తతేతి. ఘటద్వయవృత్తి తద్ద్విత్వవ్యక్తిరూపస్యాపి ఘటత్వాదేః

త్తిరితి వాచ్యం. తాదృశ ప్రయోగాభావే ఘటత్వాదే ర్ద్విత్వాది ప ర్యాప్తేరివ ద్విత్వవత్త్వేదస్యాప్యను యోగి తావచ్ఛేదకతాయా అప్ర మాణికత్వాత్. ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకా నవచ్ఛేదకతాయా భేదావచ్ఛే దకతా నియామకత్వాసిద్ధేః. అస్తువాతి ప్రసక్తోపి ఘటత్వాది ర్ద్విత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకః ఘటావిత్యాది ప్రతీతి బలాత్. వస్తుతస్తు ఘట త్వాదేః ప్రత్యేకం ద్విత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వేపి ద్విత్వపర్యాప్తితావ చ్ఛిన్నానతి ప్రసక్తతయా తదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వ మవ్యాహతమేవ. అ థ పర్యాప్త్యాఖ్య విలక్షణ సంబంధ ఏవా ప్రామాణికః కథం తత్సంబంధ తా. ఆకాశోనద్వావిత్యాది ప్రతీతిస్తు సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్ర తియోగితావచ్ఛేదకతాక ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేద విషయకైవాస్తాం. ఆ కాశాదౌ ద్విత్వసమవాయ సత్త్వేపి ద్విత్వాదేః నోభయాది మాత్ర

వృత్తిత్వేనోక్తత్వాత్. విశిష్య త్వాద్యేకత్వ వివక్షాయాం ఏకత్వస్యాన్యత్వ పర్యా ప్త్యనవచ్ఛేదకత్వేన ఘటోనద్వావితి ప్రయోగ ఇష్టాపత్త్యైవ సాధ్వితి గ్రన్థిప్రాయోణ ప్రకృతగ్రన్థకైకత్వ వివక్షయా మిత్యుక్తం. ఏకత్వ వివక్షాయామపి ఘటోనద్వావితి ప్రయోగ ఇష్టాపత్తిస్సంభవతి ఉభ యాదివృత్తి ధర్మావచ్ఛేదేనైవ ద్విత్వాది మత్త్వావగమేన ఆకాశావితి ప్రయోగ వారణస్య ఘటావితి ప్రయోగేప వారణస్యాద సంభవాది త్యాశయేన తాదృశ ప్రయోగా భావ ఇత్యుక్తం. * అప్రామాణిక త్వాదితి. నను భేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదక ధర్మస్య వ్యాప్త్యనవచ్ఛేద కోభయాదర్శనస్య భేదానుయోగితావచ్ఛేదక ఇతి నియమేన ఘటత్వస్య ద్విత్వవత్త్వేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వే ప్రమాణం ధర్మిస్వాతత్త్వ్య అ

వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నత్వోపగమాత్తదవచ్ఛేదకతాకా శక్త్యవచ్ఛేదేన సమవాయ సంబంధేన తద్వత్వోభేదస్య వృత్త్యా బాధకాభావాదితిచేన్న. ఆకాశావిత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధస్యాప్రమాత్వానుపపత్త్యైవ తాదృశసంబంధ సిద్ధేః. తాదృశబుద్ధేస్సమవాయ విషయకత్వే ప్రమాత్వ నిరాకరణస్యాశక్యత్వాత్. ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్తి విశిష్టసమవాయస్య సంసర్గతోపగమే ఘటానిత్యాది వాక్యస్య ప్రమాణతాపత్తేః. సమవాయస్యైకత్వేన ఘటాది విశ్వస్య ద్విత్వాది సమవాయస్య పటాదావపి సత్త్వేన ఘటత్వాద్యవ్యాప్యత్వాత్ నచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్య ద్విత్వాది సమవాయత్వేనైవ సంబంధతాస్తు ద్విత్వాది సమవాయస్య ఘటత్వాద్య వ్యాప్యత్వేఽపి ద్విత్వాదేస్తద్వ్యాప్యత్వాన్న ఘటౌ నిత్యాదేః ప్రమాణతేతి వాచ్యం ఏ

హ. *ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి. ప్రతీతి బాధాదితి. నన్వేవం "నవ్యాతి ప్రసక్తమవచ్ఛేదక" మితి గ్రంథకారాణాముక్తిరయుక్తేత్యస్వరసాదాహ.* వస్తుతస్త్వితి. ప్రత్యేకమితి. తత్తద్వ్యక్తి పర్యాప్తిత్వావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః. తదవచ్ఛిన్నేతి. ద్వివచనస్య ద్విత్వత్వావచ్ఛిన్న శక్తతయా ద్విత్వత్వేనైవ ద్విత్వస్య ప్రకారతయా నానాత్వావచ్ఛిన్న పర్యాప్త్యైరనతిప్రసక్తమేవ. ఏతద్ద్విత్వస్య ఘటాన్యఘటాంతరేపి ద్విత్వాంతర సత్త్వాదనుపపత్తి ప్రసక్త్యం తు ఘటత్వస్య తత్తద్వ్యక్త్యైక్యోపపత్త్యైరుపపాదనీయమితి భావః. ద్విత్వాదేరేకత్వేన కాలేన గత్వం బాధస్య సమవాయస్యావ్యాప్తిః. ఆదినా బహుత్వ పరిగ్రహః. అథయాదివ్యాప్తీతి. స చ ధర్మో ఘటత్వాదిరేవ ఆదినా తాదృశ బహూనాం పరి

పాపత్తి తథా విధ ద్విత్వాదేరేవ లాఘవేన ద్విత్వాది సంబంధత్వ ఔచిత్యాత్. అథ స్వరూపమేతావతాపి పర్యాప్తి సంబంధస్య విలక్షణత్వాసిద్ధి రితిచేన్న. ద్విత్వ స్వరూపస్యైవ ద్విత్వాది పర్యాప్తితయా అభిమతత్వసిద్ధేః. ఉక్తంచ దీధితికృతా "పర్యాప్తిశ్చాయమేకో ఘట ఇమౌ ద్వావితి ప్రతీతి సాక్షికస్స్వరూప సంబంధ విశేష" ఇతి. సమవాయస్య నానాత్వమతేచ ద్విత్వాది సమవాయ ఏవ తత్పర్యాప్తిర్నతు స్వరూపమతిరిక్త పదార్థోవేత్యస్య దేతత్. యత్తు ఆకాశంనద్వఇతి ప్రతీతివదాకాశంన ద్విత్వవదితి ప్రతీతేః ప్రమాత్వస్య వారణాయ సమవాయేన ద్విత్వాది మద్భేద ఆకాశత్వావచ్ఛేదేన నస్వీకర్తవ్యః. తథాచ పర్యాప్తేర విలక్షణత్వే ఆకాశం నద్వఇతి ప్రతీతేర ప్రమాత్వాపత్తిరితి. తన్న. ఆకాశం నద్విత్వవదితి ప్రతీతౌ ద్విత్వ సమవాయావచ్ఛిన్న భేదఏవ విషయః నతు పాసంబంధస్యోల్లేఖాత్. నతు ద్విత్వావచ్ఛిన్న భేదః. ఏవంచాకాశంనద్వఇత్యాదావాకాశత్వావచ్ఛేదేన ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేద ఏవ స్వీకార్యః. నతు తత్సంబంధావచ్ఛిన్న భేద ఇత్యాకాశంనద్వ ఇతి ప్రతీతేః ప్రమాత్వస్యాకాశం నద్విత్వవదితి ప్రతీతేర్వా ప్రమాత్వస్యచవ ప్రసంగ ఇతి. అథోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాసజ్య పర్యాప్తేర్విలక్షణ సంబంధత్వే ధవఖదిరాభి నశ్చిత్యాదావుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకీభూతధవత్వఖదిరత్వవ్యాగ్రహః. అప్రమాత్వానుపపత్తేరేవేతి. యద్యప్యుభయ వ్యాసక్త స్యైవ ద్విత్వావచ్ఛేదకతయా ఆకాశత్వాదేస్తథాత్వేన ద్విత్వానవచ్ఛేదకత్వాత్. తత్ర తదవచ్ఛేదకత్వావగాహిత్వాదాకాశావితి ప్రతీతేర్ప్రమాత్వానుపపత్తి తాత్పర్య మిత్యవధేయం. తథాచ మీమాంసకేతి.

స్యం ద్విత్వాదిద్వయమేవ ప్రత్యేతవ్యం నతు ధవ ఖదిర పర్యాప్త ద్విత్వాదికం తథాచైకైక ధవఖదిరాదితాత్పర్యేణ తథాప్రయోగానుప పత్తిరితి ద్విత్వాన్వయితావచ్ఛేదకమనేక బుద్ధి విశేష విషయత్వరూపముభయాదినిష్ఠం సాహిత్యం ద్వంద్వ సమాసార్థో వాచ్యః తథాచ మీమాంసక మతప్రవేశ ఇతిచేన్న. యత్రైక ధర్మస్య ద్విత్వాద్యుద్దేశ్య తావచ్ఛేదకతా తత్రైవోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తే స్సంసర్గతా నియమః. యత్ర చ స్వద్వయాదే స్తథాత్వం తత్ర కేవలా పర్యాప్తి స్సమవాయ ఏవవా సంసర్గ ఇత్యుపగమాత్ వినైవసాహిత్యస్యాన్వయి తావచ్ఛేదకతాం ఏకైకతాత్పర్యేణ ధవ ఖదిరా విత్యాది ప్రయోగోపపత్తేః. నచైవమేకైకధవ ఖదిరాది తాత్పర్యేణధవౌ ఖదిరావిత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తాదృశ వాక్యజన్య సమూహాలంబన శాబ్దబోధే నానాధర్మావచ్ఛిన్నోద్దేశ్య తాకతయా పర్యాప్తేరపి సంసర్గతయా అవగాహన సంభవాదితి వాచ్యం. యత్ర నానాధర్మావచ్ఛిన్న విశేష్యతా నిరూపితా ఏకాదిత్వాది ప్రకారతా తత్రైవ పర్యాప్తేః సంసర్గతయా భానాత్ ధవౌ ఖదిరావిత్యాది నానావాక్య జన్య సమూహాలంబన శాబ్దబోధే విశేష్యతా

"సాహిత్యేహి ద్విబహువచనే ద్వంద్వ సమాసేవే" తి మీమాంసకోక్త్యా తత్పురుషే పూర్వపద ఇవ ద్వంద్వసమాసె ఉత్తరపదస్య సాహిత్యే లక్షణాశక్తతే. నచైకం సాహిత్యస్యైకదేశవృత్తిత్వాదన్యస్య దుర్వచతయా ఆధేయతా. యాశ్రయాధేయ భేదేన భిన్నతయా ధవాదిష్వాధారస్య వాచ్యత్వం ద్విత్వపర్యాప్తౌ నాస్తీతి తత్ప్రయోగానుపపత్తి

ఛేదేన ప్రకారతాభేదేన చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకధవత్వాది వ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తే స్సంసర్గతా నియమేనైకైక ధవఖదిరాది తాత్పర్యేణతథా ప్రయోగా సంభవాద్ధవ ఖదిరావిత్యాది సమాసోత్తరం ద్వివచనేన ధవత్వ ఖదిరత్వాద్యవచ్ఛిన్న నానావిశేష్యతా నిరూపితైక ద్విత్వాదిప్రకారతాశాలి జ్ఞానమేవజన్యతే. తాదృశవాక్య బోధస్య సమూహాలంబ నానాత్మకతయా విశేష్యతాభేదేన ప్రకారతాభేదాభావాత్. యథాహి సమూహాలంబ నానాత్మకే ఖడ్గినశ్చైత్రః కుండలీత్యాకారక నానావిశేషణైకైక విశేష్యకజ్ఞానే నానాప్రకారతా నిరూపితైకా విశేష్యతా. తథా తథావిధ ధవ ఖదిరావిత్యాకారకే నానా విశేష్యైక విశేషణక జ్ఞానే విశేష్యతాభేదేప్యభిన్నైవ ద్విత్వాది ప్రకారతా. అన్యథా సమూహాలంబనత్వస్యైవ లక్షణ్యానుపపత్తేః. సమాస ఘటకధవ ఖదిరాది పదానామేక వాక్యతానుపపత్తిశ్చ. తత్ప్రయోజక విషయతయా సాకాంక్షత్వరూపతయా నానిరూపితాయా విషయతా తత్ప్రయోజకత్వస్యైవ పదైకవాక్యతా ప్రయోజకత్వాత్. తత్ర తాదృశైక వాక్యతా సంకోచపి కేతి విరహః. తథాసతి సమాసస్యైవానుపపత్తేః. అయమేతి ప్రత్యాసత్తిర్జ్ఞః పురుషోప సాకాంక్షామిత్యాదౌ రాజపురుష పదాదీనాం సమాసవారణాయ సమర్థ పదానామేవ సమాసానుశాసనాత్. సామ

తివాచ్యం. సాహిత్యస్య సామానాధికరణ్య రూపత్వే గోత్వాశ్వత్వయోర్ద్వంద్వసమాసానుపపత్త్యా తద్విషయక బుద్ధి విశేషస్యైవ సాహిత్య రూపతాయా అభ్యుపేయత్వాత్. తాదృశ బుద్ధేశ్చ తత్ర ద్విషయిత్వా పకత్వేనోక్తాపత్తివిరహాత్. న్యాయమతేషు ప్రాంచైః కర్త

ర్థ్వస్య నిరుక్తైకవాక్యతా రూపత్వాత్. జల పృథివ్యో స్స్నేహ గంధా విత్యాదితోఽపి నజలే స్నేహః పృథివ్యాంగంధ ఇత్యాకారక సమూహాలంబనబోధః కింతు తద్విలక్షణో ద్విత్వాది నిష్ఠైక ప్రకారతా నిరూపిత జలత్వ పృథివీత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్మక ప్రకారతాద్వయనిరూపితాధేయత్వ ప్రకారతా నిరూపితం యద్వర్తి తావచ్ఛేదకద్విత్వాది నిష్ఠైక ప్రకారతా నిరూపకం స్నేహత్వ గంధత్వాద్య వచ్ఛిన్న విశేష్య తాద్వయంతద్వానితి. అతోన కుతోఽపి స్యైకవాక్యతా భంగః. చైత్రో మైత్రశ్చ గచ్ఛత ఇత్యాదావాఖ్యాతార్థ ద్విత్వాది ప్రకారేణ భాసమానే చైత్ర మైత్రోభయాదౌ గమనాశ్రయత్వా న్వయేన నిరుక్తైక వాక్యతా సంభవేఽపి సమానవిభక్తి భాసానైకాకీయత్వా దసమాసః. తత్ర విశేష్యతావచ్ఛేద భిన్న ద్విత్వనిష్ఠ ప్రకారతాద్వయ ప్రతియోగీ సమూహాలంబన బోధ ఇతిహ సమస్యక్. తథాపస్యార్థ యుక్త్వా చైత్ర మైత్ర తాత్పర్యేణ తథా ప్రయోగానుపపత్తేః. ఆఖ్యాతోపస్థాపి తద్విత్వాదికం చోభయమాది రూపాన్వయి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవాన్వేతీతి వ్యుత్పత్తేః. తేనోక్త ప్రయోగదర్శ నాత్కిం నియామపదస్య విశేష్యవాచక సమానవచనకత్వా నియమేఽపి ఘటద్వయాది తాత్పర్యేణ ఘట స్తిష్ఠత ఇత్యాద

ధారణేచ నకించిద్బాధ లక్షణా సమస్యమాన పదద్వయార్థ మాత్ర విషయక ప్రతీతేరేవ వైగర్భ్యుపగమాత్. ఇయాంస్తు విశేషోయత్కర్తారయోపపదద్వయార్థయో రభేదేనాన్వయ బోధే వివక్షితఏవ భవతిద్వంద్వేషు సమస్యమాన పదార్థయోర్వా స్తవిక భేద ఇతి వక్తృమతే ద్వంద్వే

యోన ప్రయోగాః. ఏకవచనాంతం క్రియాపదంచ తాదృశవిశేష్య వాచక పద ప్రయోగ ఏవ సాధుః. అతో ఘటాస్తిష్ఠతీత్యాదయోన ప్రయోగాః. అథైక ఘటాది వ్యక్తౌ తద్దేశవృత్తితా దశాయామత్ర ఘటాస్తిః ఘటాస్సంతీతి కథం నప్రయోగాః. ఘటాదౌ ఘటత్వవ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తి సంబంధేన ద్విత్వాదేః స్వరూప సంబంధేన తద్దేశవృత్తిత్వాశ్రయత్వాదేశ్చ సత్త్వాత్. నచ ద్విత్వేనోపస్థితయోర్ద్వయోరేవ వ్యక్త్యోరేవం బహుత్వేనోపస్థితాసు బహుషు వ్యక్తిషు విధేయాన్వయాత్ వ్యక్త్యంతరేష్వేవ తద్దేశవృత్తిత్వాశ్రయత్వాని బాధాన్న తాదృశ ప్రయోగ ఇతివాచ్యం. వ్యక్త్యంతరే అయోగ్యతయా తాదృశ విధేయానవగాహిన ఏకఘటాదేరవగాహినో బోధస్యోత్పత్తౌ తాదృశాభావాత్తథా తాత్పర్యేణ తథాప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. నవవ్యాసజ్య వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్న ద్విత్వాది తావచ్ఛేదకత్వస్య వక్తవ్యత్వాత్ తావచ్ఛేదకస్య పర్యాప్తిస్థానతామేవ పదార్థాంతరేణాన్వయే వృత్తిత్వ స్విత్వాదేస్తు తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్న ఇతరాన్వయ బోధ జనక సాకాఙ్క్షోభయాంశ విషయక పదార్థాంతరాన్వయ బుద్ధ్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకం వక్తవ్యమితి ద్విత్వాద్యేక ఘటాది మాత్ర విషయకత్వే తద్దే

సాహిత్యాలకత్వాంగీకార స్సంభవతీతి భావః. సాక్షాత్పరంపరయేతి. రాజపురుష ఇత్యాది సమాసే రాజపురుష పదయోరేక వాక్యతాపన్నయోః సాక్షాదిత్యర్థం. ఇహ ఘట ఘటౌ ఇత్యాదౌ ద్వంద్వసమాసే ఘట ఘట పదయోస్తథాత్వే పర్యాప్తయోః పరంపరయేత్యర్థ ఇతిబోధ్యం. తత్తద్విశిష్టత్వేనేతి. అనుపస్థితేరితి. నన్వత్ర ఘటాస్తు ఇత్యాదౌ తత్తు

శవృత్తిత్వాన్వయ బోధోన సంభవతీతి వశాద్యత్ర బోధకతాన్యతరేణతా దృశ ప్రయోగా పత్తిరితివాచ్యం. యోగ్యతా భ్రమేణాకాంక్షావశాత్తత్ర ఇత్యాది వాక్యాద్ద్విత్వాది నైక వ్యక్తిమాత్ర విషయక పదార్థాంత రాన్వయ బోధాత్తాదృశ వ్యుత్పత్తే స్సన్నిర్వాహక కార్యకారణ భావ స్యైవ కల్పనా సంభవాత్. యత్తుద్విత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాక బుద్ధా ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదక వ్యాపకతా నియమతో విధేయ సంసర్గే భాసత ఇతి వ్యుత్పత్తిః. యత్రోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విశిష్టాధికరణ ప్రసిద్ధ్యా త ద్వ్యాపకత్వ మప్రసిద్ధం తత్రాపి ఖండశః ప్రసిద్ధానాం త ద్ఘటకపదా ర్థానాం విశేష్య విశేషణ భావా పన్నానాం భానసంభవాన్న పీశ శత ఖావ తేత్యాత్తాదృశ వ్యుత్పత్తి సంభవః. ఏవంచైక ఘటాది మాత్రా ధికరణ పరస్యాత్ర ఘటౌ స్త ఇత్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్యం సుఘట మేవ. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకీభూత ఘట మాత్ర వృత్తి ద్విత్వవ్యాపకతా యాస్తాదృశ వాక్య ప్రతిపాద్యాయా విధేయ సంసర్గే బాధాదితి. నద పితువ్యం. అత్రఘటౌ స్త ఇత్యాదౌ ద్విత్వ సమానాధి కరణాన్యోన్యా భావ ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వస్య ద్విత్వ పర్యాప్తి నిష్ఠాన్యోన్యా భావ ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వస్యచ తదధి కరణావృత్తి ఘటాంతర నిష్ఠాభా

ద్విత్వ వ్యాపకత్వ విశిష్ట స్వరూప సంబంధేనైవ తద్దేశవృత్తిత్వస్య ప్రకారత్వ మిత్యుక్తం తత్రచ ద్విత్వ నిష్ఠత త ద్వ్యక్తిత్వస్య వ్యాప్య మనుపస్థితత్వేపి సంసర్గ ఘటకతయా త ద్వ్యక్తిభానం నానుప పన్నం. సంబంధజ్ఞానస్య విశిష్ట బుద్ధావహేతుత్వాదిత్యాశయేన శంకతే. నచేతి. త ద్వదవచ్ఛిన్నస్యేతి. త ద్ద్విత్వ వ్యాపకస్వరూపత్వావచ్ఛిన్న

వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతే తత్తద్విధేయ సంసర్గాంశే బాధాద్ఘట ద్వయాధికరణ పర తాదృశవాక్యస్యాప్రామాణ్యాపత్తేః. తత్తద్వి ధేయ సమానాధికరణాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య తు విధేయాం శే భానోపగమస్తు నసంభవతి తత్తద్విధేయత్వేనానుపస్థితేః. నచైవమ వచ్ఛిన్న సంసర్గతయా భానే తేనరూపేణోపస్థితేరనపేక్షితత్వాత్ త త్సంసర్గావచ్ఛిన్న తత్ప్రకారతా నిరూపిత తద్విశేష్యతా శాలి శాబ్దబోధ పరమితాకారక తాత్పర్యజ్ఞానే సంసర్గస్య విశేషణతయా తజ్జ్ఞాన నిర్వాహాయ సంసర్గ ఘటకోపస్థితేరపి శాబ్దబోధాత్ప్రా గావశ్యకత్వాత్. ప్రకృత సంసర్గేణైతత్పదార్థ విశిష్ట పదార్థబో ధ పరత్వ జ్ఞానస్య ప్రకృత వాక్యార్థ విషయకతయా ప్రాగసంభవేనో పదర్శిత తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ శాబ్దధీహేతుత్వే పరమాత్. ఏవమా కాఙ్క్షా ఘటక సంసర్గాంశ నమగమేనాప్రత్యుక్తా ఇత్యాశా వాక్య భేద ప్రసంగాచ్చ. అత్రోచ్యతే. వ్యాసజ్య వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నోద్దేశ్య తాకబుద్ధౌ స్వవ్యాప్య తాదృశ ధర్మవత్త్వమపి విధేయ సంసర్గతయా భాసత ఇతి వ్యుత్పత్తిః. వ్యాప్యత్వం చ తద్వదన్యా వృత్తిత్వం వ్యతిరేకి విధేయస్థలే తాదృశ ధర్మవత్త్వం చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటక సం

సంసర్గక జ్ఞానే తాదృశ స్వరూపత్వేన జ్ఞానం నాపేక్షితమితి భావః.
* తత్సంసర్గావచ్ఛిన్నేతి. తద్విధేయత్వ వ్యాపకత్వ విశిష్ట స్వరూప సంబం ధావచ్ఛిన్నేత్యర్థః. * తన్నిష్ఠ ప్రకారతా పర్యవసిత వ్యుత్పత్తి నిష్ఠ ప్రకా రతా. * తద్విశేష్యతా. ఘటాదినిష్ఠ విశేష్యతా. శాబ్దపరం శా బోధవ్యుత్పాదితం. తజ్జ్ఞాన నిర్వాహాయ విశేషణ జ్ఞాన ని

బంధేన బోధ్యం. అత్రఘటో న ఇత్యాదౌ ఏతద్దేశ వర్తమానత్వాది రూప విధేయస్య తద్వదన్యావృత్తిత్వ రూపవ్యాప్తిమత్త్వ తద్దేశస్థైక ఘటాది వ్యక్తి మాత్రావృత్తి కరణత్వే ఘట పటాదినిష్ఠ ద్విత్వమేవ. ఘటత్వావచ్ఛిన్న పర్యాప్తి రూపోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నం తద్వృత్తిత్వంచ ఘటాదౌ బాధితమితి తాదృశవాక్యస్య ప్రామాణ్యం. అధికరణస్య ఘటద్వయాది మాత్రేవ ఘటత్వాది వ్యాప్యం ద్విత్వమేవ తథేతి ఘటత్వాది వ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన తద్వృత్తిత్వం ఘటాదావ బాధితమితి తాదృశవాక్యస్య ప్రామాణ్యం నిర్వహతి. కేవలాన్వయి విధేయకస్థలే ద్విత్వత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకత్వమేవ సంసర్గ ఘటకం. కేవలాన్వయి నిష్ఠాదృశ వ్యాపకతాయా అప్రసిద్ధత్వాత్. నను తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకత్వ మితి నవ్యాభ్యుప దోషావకాశః. ఘటావాన [illegible] ఇత్యాదౌ [illegible] నమన కృత్స్నత్వాది [illegible] ద్విత్వాది [illegible] నిరూపకతా [illegible] సంబంధేన కృత్స్నత్వా [illegible] ఘటాదేర్నవ్యో [illegible] బుధ్యన్తు. తేన [illegible] నానేక [illegible] కృత్స్నత్వేన [illegible] ప్రసఙ్గాత్. [illegible] త్వంచ ప్రకార

తా. అవశ్యకత్వాదితి. నను ఏతద్దేశవృత్తిత్వ [illegible] నఘట నిషయక శాబ్దబోధస్య జ్ఞానమేవ తాదృశ శాబ్దబోధే హేతుః ఏతాదృశతాత్పర్య జ్ఞానేన నిరుక్త సంసర్గ ఏతద్దేశ వృత్తిత్వస్య సంసర్గవిధయైవ భాసక ఇతి నకదాపి [illegible] అవశ్యకత్వమితి ఆహ. * ప్రకృత సంసర్గస్యేతి. తాదృశ శాబ్దబోధతాత్పర్యవిషయస్య. శాబ్దబోధతాత్పర్యాత్మకజ్ఞానోపగమే శాబ్దబోధస్యైవ [illegible] అనుపపత్తిరిత్యాశయః. * వాక్యస్యేతి.

తావచ్ఛేదకీభూత ఘటత్వాది వ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన బోధ్యం తేన చైత్రస్య పటాదిసహితైక ఘటాదివ్యక్త్యానయన కర్తృత్వేపి న తాదృశ ప్రయోగః. ఏవమన్యదప్యూహనీయం. యత్రైక వృత్తి ధర్మ ద్విత్వాద్యాత్మకావచ్ఛేదకతయా భాసతే తత్రోభయాదిన్యేవ సమంపిదా ర్థాంతరస్యాన్వయః. యత్రైకమాత్ర వృత్తిస్తథా తత్రైకేనాపీత్యప ర్యాప్తి భేదావలంబనాత్కారణభావ వైచిత్ర్యాచ్చ సర్వం సమంజసమి త్యపి వదంతి. అథ ఘటాది వ్యక్తిభేదేనానయన కర్తృతాభిప్రాయేత్యను సంధానస్య పుంసో ఘటానానయతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధానుపపత్తిః తన్నేకత్వ తాదాత్మ్యావచ్ఛిన్నే సాధేయతా సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న ఘటాద్యభావస్య నిశ్చయసంభవాత్ తస్యాఽఽత్మా

పదానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న వాక్యనిష్ఠైక ధర్మావచ్ఛిన్న విషయక బోధజన కత్వ ప్రసంగాదిత్యర్థః. సంసర్గతావచ్ఛేదక ధర్మాణాం నానాత్వే తద్వ్య క్తిత్వఘటితత్వాదితి భావః. * తద్వ్యక్తి వృత్తిత్వం ఉక్తైక్య తావ చ్ఛేదక ధర్మవత్త్వం. నను వ్యాప్యత్వం వ్యాపక సామానాధికరణ్య ఘటి తమేవ ప్రవేశ్యం నతు తద్వదన్యావృత్తిత్వం తథాపతి ఘటత్వాదిర్వ్యా పిత కేవలాన్వయి ధర్మవిధేయకస్థలే వ్యాప్తేర ప్రసిద్ధ్యాపత్తేః తథాచ వ్యాప్యత్వస్య సామానాధికరణ్య రూపవ్యాప్తేరాశ్రయత్వ తావచ్ఛేదకీభూతద్వి త్వనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వ ఘటితతయా తాదృశ సంసర్గస్య తాత్పర్య జ్ఞానే ప్రకారతయా తద్జ్ఞానం దుర్ఘటమేవేత్యత ఆహ. * వ్యాప్యత్వ మితి. కేవలాన్వయి ధర్మవిధేయక బోధవాక్యే వస్తుగత్యా [illegible] విధాను విశేషణం తన్నైవ మప్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదక ఘటద్విత్వాది [illegible]

ది నాఘటాది విశిష్టధీ విరోధిత్వాదితిచేన్న. ఉభయత్వాద్యవచ్ఛిన్నా భావవత్తా జ్ఞానముభయత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితాధేయతా సంసర్గావగాహి జ్ఞానమేవ ప్రతిబధ్నాతి. నతు కేవలం విశేష్యే విశేషణ మితిరీత్యా జాయమాన ముభయత్వాది నోభయాది విశిష్టజ్ఞానం. అతో విశేషణ ర్థినాం తాదృశవాక్యాదాధేయత్వాంశ ఉభయత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితత్వావగాహి భ్రమాత్మకం జ్ఞానంనభవత్యేవ. అపితు సదంశే సదవగాహి ప్రమాత్మకం జ్ఞానమితి. ఉభయత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితాధేయత్వంచో భయాదివృత్తావేక స్మిన్నప్యేవ నతు ప్రత్యేకమాత్రవృత్తావితి త్తత్వాంశే తాదృశాధేయత్వావగాహి జ్ఞానస్య భ్రమత్వమేవ మిత్యవధేయం. సంఖ్యాత్వప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకగతాః క్వచిత్ప్రతియోగితే య

స్సమవాయఘటితం పర్యాప్తి ఘటితంవా సంసర్గఘటక మిత్యుచ్యతే. తదా ఏతద్దేశ ఏకఘటమాత్ర సత్త్వదశాయా మత్ర ఘటాస్త ఇతి వాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిర్దుర్వారైవ. తదాద్యాంతర సాధారణ ఘట నిష్ఠద్విత్వస్యైత ద్దేశ వృత్తిత్వ వ్యాప్యత్వాత్. సమవాయకేన్య పర్యాప్తిభ్యాం తద్ద్విత్వస్యాసత్వాచ్చేత్యగ్రాహ. * తాదృశధర్మ వత్త్వాచేతి. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకతా ఘటక సంబంధనేతి. నచ సంబంధః ప్రకృతే ఘటత్వవ్యాప్య పర్యాప్తిరేవ సంఖ్యాయా ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన ప్రకారస్య నియమాదితిభావః. ఏతద్దేశ ఏకఘట మాత్రసత్త్వేత్ర ఘటాస్త ఇతివాక్యస్య ప్రామాణ్యముపపాదయతి. * అత్రఘటాదితి. పూర్వోక్తదోషఇతి. సంసర్గఘటక తత్తద్వ్యక్తిత్వా నుపస్థితి ప్రయుక్త దోష ఇత్యర్థః. నన్వేవంరీత్యాదివ్య

థాసంపన్నా పీతిహి యవావిశ్యాదావత ప్రత్యయంప్రాగేవాభిహితం. విరుద్ధసంఖ్యా వచ్ఛిన్న వాచకశతాది పదోత్తర విభక్త్యవస్థాపాత్వేన సంఖ్యా ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదక సంఖ్యాయా మేవాన్వేతి. యథా శతమేకం ద్వేశతే త్రీణి శతానీత్యత్ర శతత్వాదావేకత్వ ద్విత్వ బహుత్వానామన్వయః అతఏవచ ఏక శతద్విశత తాత్పర్యేణ నశతానీతిప్రయోగః. తత్ర ప్రకృత్యర్థస్య శతస్య బహుత్వాన్వయ యోగ్యత్వేపి ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకశతత్వాంశే బహుత్వాన్వయ ఏవ బహువచనస్య సాధుత్వాత్. తత్రచయోగ్యతా విరహాత్. నచైకశతేపి నానాపురుషీయాపేక్షా బుద్ధిజన్యనానాశతత్వ సంభవాదేక శతవృత్తిశతత్వేపి బహుత్వాన్వయయోగ్యతా అస్త్వేవేతివాచ్యం. పరస్పర సమానాధికరణద్వయావృత్తి బ

త్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్య కేసర విధేయక బోధస్థలే నిర్వాహేపి ద్విత్వస్య యత్ర నోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకతా కింతు ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వైవ తత్రఘటా నానయతీత్యాదౌ కాగతి రిత్యతఆహ. ఘటానానయతీతి. * అన్వదతీతి. ఘటాభ్యాంసించ తీత్యాదౌ తృతీయాద్యర్థ కరణత్వాదౌ ద్విత్వవద్ఘటాదేరుక్తా ధేయతా సంబంధేనైవాన్వయ ఇత్యాశయః నియమ ఇత్యర్థః. * వ్యుత్పత్తిభేదేతి. నియమభేదేత్యర్థః. ఉభయవృత్తి ధర్మస్య ద్విత్వాద్యుద్దేశ్య తావచ్ఛేదకత్వే ద్విత్వవతి ఘటాదిద్వయ ఏవ విధేయాన్వయః. యత్రత్వేక వృత్తి ధర్మస్తదాత్వేకస్మిన్నపి విధేయ ఇతి నియమభేదో ద్రష్టవ్యః. ఏతాదృశ నియమ రక్షాయైవ ఉభయ విశేష్యక విధేయ ప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వమేవ అత్రఘటా ద్విత్వాద్యాను పూర్వీజ్ఞానజన్య తావచ్ఛేదకముపేయతే. అతోహి శాస్త్ర

నిచన సంఖ్యాయా బోధకాని ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవిధేయ యోరైక్యే నైకత్వాన్వయే ఆకాంక్షా విరహాత్. తదుత్తర ప్రథమాది విభక్తిస్సా ధుతామాత్రాయ. నిత్య బహువచనాంతదారాది శబ్దపరప్రథమా బహువచనమపి క్వచిన్నిరర్థకమేవ. యత్రైక వ్యక్తిమాత్ర తాత్పర్యేణ దారాదిశబ్దః ప్రయుజ్యతే. తత్ర బహుత్వాన్వయే యోగ్యతా విరహాత్. యత్తు తద్గతగుణాది సాధారణ బహుత్వస్య సత్త్వాన్నయోగ్యతా. తన్నశోభనం. ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకవ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేనై వానేకవృత్తి సంఖ్యాన్వయస్య వ్యుత్పన్నత్వా తాదృశ సంబంధేన తథావిధ బహుత్వాన్వయే యోగ్యతా విరహాత్. అన్యథోదాసీన ఘట పటాది సాధారణ బహుత్వస్యాన్వయ సంభవేన తద్గతగుణాది సాధారణ బహుత్వాను ధావనస్య కించిత్కరత్వాత్. అథాజహత్స్వార్థ లక్షణయా గుణాది సాధారణ ధర్మావచ్ఛిన్న ఏవ ప్రకృత్యర్థ ఇతి చేత్తర్హి బహుత్వేన భాసమానేషు గుణాదిష్వపి పదార్థాంతరాన్వయస్స్యాత్. తథాచాపోద్రవ్యాణి దారా అగ్నయోహి సంతీత్యాది వాక్యానామప్రమాణతాపత్తిః. గుణాదిషు ద్రవ్యాభేద కృతాన్వయితాయా అభావాత్. సంఖ్యార్థమాత్ర పరతాదశ శబ్దానాం బహువచనాంత తాపత్తిశ్చేత్యేతేనకించిదేతత్. అబాదిపదార్థే ఏకత్వద్విత్వాన్వయ యోగ్యతావత్త్వేన సాధుత్వాదేవ తదుత్తరమేకవచనం న ప్రయుజ్యత ఇతి ధ్యేయం. ఆఖ్యా

త్యాశంకాయామాహ. * ఉభయత్రావచ్ఛిన్నేతి తాదృశభానేతి. ఆఖ్యాతార్థ భావనేత్యర్థః. భావనాచ భవితుర్భవనాను కూలో భావయితుర్వ్యాపార విశేషః పురుష ప్రయత్నరూపః. విశేష్యత్వేతి.

త్తైక వచనస్య సంఖ్యార్థకత్వే వివదంతే నిష్కర్షానుసారిణః. ఘటోస్తి
త్యాదౌ సుబేక వచనాదేవ సంఖ్యాబోధ సంభవాత్. చైత్రేణదృష్టో
ఘట ఇత్యాదిస్థలాను రోధేన తస్య తదర్థకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్.
నచైకవచనత్వే నానుగతేనైకత్వ శక్తత్వాత్తిఙేక వచనస్యాప్యేకత్వ
వాచకత్వ మక్షత మితివాచ్యం. ఏకవచనస్యైకత్వ శక్తతావచ్ఛేదకతా
యాః ప్రాగేవ నిరాకృతత్వాత్. అస్తువాతేన రూపేణాపి తిఙేకవచనస్యా
ప్యేకత్వే శక్తిస్తథాపి తజ్జన్యైకత్వోపస్థితే శ్శాబ్దబోధోపయోగిత్వే
మానాభావః. నహి సామాన్యత ఏకవచన జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన తచ్ఛా
బ్దబోధ హేతుతాసంభవః. తథాసత్యేకత్వే అగృహీత సుపకస్య తిఙ్
స్యపుంసస్సుపద ప్రకృతి ఘటాది పదోపస్థాప్య ఘటాదౌ పటాదిపదో
త్తరామాది పదోపస్థాప్యైకత్వాన్వయ బోధ ప్రసంగః కింతు సుపద
త్వేన ప్రకారక జ్ఞానజన్య తేనోపస్థితిత్వాదినైవ. తథాసతి ఘటాది ప
దోత్తర సుపదత్వాది రూపానుపూర్వీ విశేష రూపాణాంతు జ్ఞానఘ
టితానాం ఘటాదావేకత్వాన్వయ బోధ సామగ్ర్యాం సుపదత్వాది
ప్రకారకధీ జన్యోపస్థితే రేవాంతర్భావాత్తు దృశాపత్తేర నవకాశాత్.
ఏవంచతిబాది పదత్వ ప్రకారక జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన తచ్ఛాబ్దబోధహే
తుత్వే మానాభావశ్చేతి. యత్తుతిబాదే స్సంఖ్యానభిధాయకత్వే చైత్రః
పచతి తండులాం శ్చైత్రేణపచ్యతే తండుల ఇత్యాదౌ కర్తృ కర్మవాచక

ముఖ్యవిశేష్యత్వేత్యర్థః. తేన చైత్రస్యవృత్తి కృతిజన్య పాకజన్య విక్లిత్తి
మాంస్తండుల ఇతి బోధే ప్రథమాంతపదానుపస్థాప్య పాకవిక్లిత్త్యో
ర్భావనాంశే విశేష్యతయా భానేపినక్షతిః. నచచైత్రేణ పచ్యతే తం

పదా త్తృతీయా ద్వితీయయోరాపత్తిః. కర్తృకర్మగత సంఖ్యాయా అనభిధానే «కర్తృకరణయోస్తృతీయా» «కర్మణి ద్వితీయే» తి సూత్రాభ్యాం తయోరనుశాసనాత్. నైయాయికమతే లకారస్య కర్తృకర్మావాచకతయా తద్గతసంఖ్యానభిధానస్య తృతీయా ద్వితీయానియామకత్వాసంభవాత్. నచ కర్త్రాదిగత సంఖ్యానభిధానమేవ కథం కర్త్రాదివాచక పదోత్తర తృతీయా ద్వితీయా నియామకం. నైతేఽనపస్యతే తండుల ఇత్యాదావప్యతేః లకారస్య నైయాయికగత సంఖ్యాభిధాయకత్వాదే కత్వాద్యనభిధానాదేకవచనాద్యభిధానం త్వాదితివాచ్యం. యుక్తస్వగత సంఖ్యానభిధాయకస్య ప్రత్యయస్య తత్తత్ సంఖ్యానిష్ఠ ప్రకృత్యర్థనిరూపకత్వం అపితు తద్విశేష్యక సంఖ్యా ప్రకారక శాబ్దబోధానుకూలత్వమేవ. తథాచ కర్త్రాదివిశేష్యక సంఖ్యాప్రకారక బోధాజనక లకారాది సమభివ్యాహృత కర్త్రాదివాచక పదాత్తృతీయాదయో భవంతీ త్యనుశాసనతాత్పర్యం. నైతేఽనపస్యతే తండుల ఇత్యాదౌ నైయాయికవిశేష్యక సంఖ్యాయా బోధకత్వం నాఖ్యాతస్య. ఆఖ్యాతార్థ భావనాయాః ధాత్వర్థాన్వయః తద్విశేష్యక సంఖ్యాన్వయి బోధస్త్వనాఖ్యాతేన జన్యత్వాత్ భావనాయాః ప్రకృతే విశేషణత్వ ప్రసక్తేః పదోపస్థాపనాపేక్షా. పచతి తండులం ఇత్యాదౌ నైయాయికేష్టాదేవ భావనా విశేష్యః నైతేఽనపస్యతే తం

డుల ఇత్యాదౌ నైయాయికపదోత్తర తృతీయానైవ తృతీయాబోధనాత్ పరంపరయాపి తండులాదేర్వ్యాఖ్యాతార్థ భావనా విశేష్యత్వాత్. శబ్దాకరణోత్తర తృతీయాబాధే కేవలకృతి శక్తత్వాదితివాచ్యం. «ఆఖ్యాతస్యయత్నే

డుల ఇత్యాదౌ తు పరంపరయా చైత్రాది నిష్ఠభావనాజన్య ఫలశాలిత్వం డుల ఇత్యాకారక బోధస్య తతో౽నుదయాత్. తస్మాత్ త్రిత్వాదేరపి సంఖ్యా బోధకత్వ మావశ్యకమితి. తన్న విచారసహం. తథాహి కర్త్రాది నిష్ఠ సంఖ్యాన్వయ బోధానను కూలత్వం. యది తాదృశబోధోప ధాయక జ్ఞాన విషయతా౽భావవత్త్వం. తదా యాదృశ శబ్దాది జ్ఞానేన నహి కాలాంతర విరహాత్ తాదృశబోధో న జనిత స్తద్వ్యక్తే స్తృతీయాద్యావృత్తేః యద్యేవ తాదృశ బోధస్యాహేతు యోగ్యజ్ఞాన విషయతా౽భావః తదా యణాది సమభివ్యాహృతత్వ స్థలే పదజ్ఞానస్యాపి తాదృశ బోధస్యాజన కత్వాత్ తస్యాపి తాదృశ జ్ఞానావిషయతేతి వ్యాఖ్యాతస్యైవాప్ర సిద్ధేః. అథ కర్త్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్న జన్య తా నిరూపిత జనక తావచ్ఛేదక విషయతా నిరూపకత్వమేవ తాదృశ బోధాననుకూలత్వం. చైత్రః పచతీత్యాదౌ వాక్య ఘటకత్వావిషయ తా చైత్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్న జన్యతా ని రూపిత జనకతావచ్ఛేదకతా తాదృశాన్వయ బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి చై త్రాది పదసమభి వ్యాహృత తిబాది పదజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. చైత్రే ణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాది వాక్య ఘటకతయాతి పద విషయతాయాశ్చ న తాదృశీ చైత్రాది పదసమభివ్యాహృత తాదృశ పదజ్ఞానత్వేన తాదృ

వాచ్య" ఇతి సామాన్యనిరుక్తి దీధితికారోక్తేః. ఆఖ్యాతసామాన్యస్యైవ గ్ర యస్య సామాన్య శక్తత్వాత్. కర్తృత్వే త్వాప్యస్మిన్ పదమాత్రస్యైవ త్వాద్యవగమాత్ నపరస్య ఆఖ్యాతస్య కర్తృత్వవాచకత్వం. చైత్రేణేతి తృతీయాయా నిరూఢత్వాన్ న తత్రైవ వాచ్య. ఆఖ్యాతస్య

త బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యహేతుత్వాత్. నచ చైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ చైత్రవిశేష్యక ఆఖ్యాతార్థ సంఖ్యాన్వయ బోధోత్పత్త్యా చైత్రాదిపద సమభివ్యాహృత తయాది పదజ్ఞానత్వేన తాదృశాన్వయ బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న హేతుతా అస్త్వేవేతి చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాది వాక్య ఘటకీభూత తయాదిపద విషయతా పి తాదృశ్యేవేతి వాచ్యం. చైత్రేణపచతే చైత్రః పచ్యత ఇత్యాదివాక్యాచ్చైత్రాది విశేష్యకస్య భావనాయాస్సంఖ్యాయా శ్చాన్వయబోధస్యానుదయాత్. తద్విశేష్యకస్తదుభయాన్వయబోధే ప్రథమాంత చైత్రాది పద సమభివ్యాహృత కర్త్రాదివికరణోత్తర తత్తదాఖ్యాత పదజ్ఞానత్వేన హేతుత్వాచ్చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదివాక్య ఘటకతయాదీనాం తాదృశ సమభివ్యాహార శూన్యతయా తద్విషయతాయా అతాదృశత్వాత్. తండులః పచ్యత ఇత్యాది తచ్చైత్రః పచతి ఇత్యాది తత్ర తండుల చైత్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బోధోత్పత్త్యా చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యత్ర ఉభయవిశేష్యక సంఖ్యాన్వయబోధాపత్తిః సమభివ్యాహారస్య న విషయతాయాస్తత్ర ఇత్యాదౌ సత్త్వేన కర్తృకర్మణోః తృతీయా ద్వితీయయోః ప్రసక్తావపి నతాదృశవాక్యం వ్యుత్పన్నాః ప్రయుఞ్జతే.

త్యన్వయస్యాఖ్యేయత్వస్యైవ తదర్థత్వోపగమాత్. నచైవం "కర్తృకరణయోస్తృతీయా" ఇతి సూత్రస్య తృతీయార్థకర్తృత్వ కరణత్వశా-క్తిగ్రాహకతయా తద్విరోధ ఇతివాచ్యం. కర్తృకరణయోః ప్రకృతి తాత్పర్య విషయీభూతయోః సదుత్తరం తృతీయా ప్రయోక్తవ్యే త్యస్యైవ సూత్రార్థత్వాత్. కరణత్వ బోధక పదాంతరాభావేన కరణ

కర్తరి సాక్షాత్కర్మణీవ దర్శిత పరంపరయా యుగపద్భావనా విశేషణ కాన్వయ బోధజనకతాయాః ఆఖ్యాతస్య వ్యుత్పన్నతయా తాదృశవా క్యాదుభయ విశేష్యకాన్వయ బోధాసంభవాత్. నచాకాంక్షా యో గ్యతాదిసత్త్వే కథం నతాదృశాన్వయ బోధ ఇతివాచ్యం. అగత్యా ఏకవిధాన్వయబోధే అన్య విధాన్వయ బోధే సామగ్ర్యాః స్వఘటక తా త్పర్యజ్ఞానస్యవా ప్రతిబంధకత్వోపగమాత్. నచ చైత్రేణ తండులః ప చ్యతే చైత్రః తండులం పచతి ఇత్యాది వాక్యద్వయ విషయక స మూహాలంబన దశాయా ముభయ విధాన్వయ బోధానుప పత్తి రితివాచ్యం. తాదృశైక విధాన్వయబోధ జనకత్వేనా స్మద్వ్యాఖ్యామాన గ ధావిధాఖ్యాన ధర్మిక ప్రకృతాన్వయబోధ పరత్వజ్ఞానస్య హేతుతయా చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యాదివాక్యాత్తస్య ద్వివిధాన్వయ బోధ వారణస్య దర్శిత వాక్యా... శక్యత్వాత్. నచవిభక్తి సంఖ్యానభిధానస్య తృతీయా ద్వితీయా నియామకత్వే చైత్రేణాస్వత్వ త్యతే చైత్రస్య పచతీత్యాదౌ తృతీయా ద్వితీయయోరాపత్తిః. కర్త్రాది విశేష్యక సంఖ్యా ప్రకారకాన్వయబోధా పయికాకాంక్షా వివిషయత్వే నిరూపకత్వస్య కర్త్రాదికత్వే సత్త్వాదితివాచ్యం. కర్త్రా దిరయస్పదాఖ్యాత పదయోస్సమభి వ్యాహార స్సంఖ్యాన్వయ బుద్ధి

త్వే తృతీయాయాశ్చ త్వోపగమేపి కర్తృత్వ ఖ్యాతస త్త్వేన తృతీయా యాః ప్రకృత్యర్థ కల్పనాత్. యదిచ చైత్రేణ పక్వ మిత్యాదావ ఖ్యాతాభావేన తృతీయాయాః కృతిశక్తిరావశ్యకీతి విభావ్యతే. తదా స్తు తృతీయాయా అపికృతౌ శక్తిః. ఆధేయత్వే తు సాంసర్గికమేవ. నన

త్వావచ్ఛిన్న ప్రయోజక విషయతా నిరూపక తత్పదోత్తరం తృతీ యాది విభక్తిరిత్యేవం నియమో౽గమేన ప్రథమాన్తత్వేనాత్ర పరస్పరపదా ఖ్యాతపదయోః. ద్వితీయేచ తణ్డుల చైత్రాభ్యాం తపదయో స్సమ భివ్యాహారస్యైవ తద్విశేష్యక సాఖ్యాతబోధ ప్రయోజకతయా క్ర మేణ చైత్రపదస్య పదాభ్యాం తృతీయా ద్వితీయానోర నుపపత్తే రన కాశాదితి చేన్న. "అనభిహితే" ఇత్యనేకార్థే "కర్తృకరణయోస్తృ తీయే" త్యను శాసనం కిం ప్రయోజనకమితి చేన్న చైత్రః పచతి తణ్ డులః పచ్యత ఇత్యాదౌ చైత్ర తణ్డులపదాభ్యాం తృతీయా ద్వితీయ యో రప్రయోగ ఇతిచేత్. తర్హి తద్విధాయక వాక్యాన్యేన నా దృశాను శాసనస్య తథావిధ ప్రయోగ విరోధితాయేన తదభాన యుక్తత్వాత్. నత్వేవం సంభవతి. పచతి పచ్యత ఇత్యాది క్రియావాచే కర్తృకర్మవాచక పదానంతర తృతీయా ద్వితీయా యోరసాధుత్వస్య తత్కర్తృత్వ తత్కర్మత్వాబోధ ప్రయుక్తాకాంక్షా విరహితత్వాదిరూ పస్య ప్రతిపత్తిః ప్రయోజనంతస్యేతి చేత్ తర్హి నియమస్యైవ తత్ర స్వల్పాభః. ప్రథమాంతే చైత్ర తణ్డులపదా తత్పదాఖ్యాతపదా స్సమభి వ్యాహారస్యైవ చైత్ర తణ్డులవిశేష్యక తత్పదాఖ్యాతా సం

ఖ్యాతాఖ్య తత్తాదవచ్ఛిన్నస్య కర్తృత్వం నిరస వాదమేన. కతి కర్తృత్వమోఽధికారే సాక్షాత్వావనా విశేష్య ఏవ సంబంధస్య నియమోఽవగమ వంద వాన్య కాపనాపస్ష బోధ విధానసిద్ధం. * శబ్దా దిని. "ఏ కరిశబి" తి సూత్రేణ కర్తృ విశేష్యకబోధ పరాఖ్యాతే ప రతో కర్తరి శప్రత్యయో విహితః. తేన చోభయపది పచధాతో ప

ఖ్యానన్వయబోధ ప్రయోజకతయా చైత్రేణ పచతి తండులం పచ్యతే ఇ
త్యాది వాక్య ఘటక చైత్ర తండులాది పద తదాఖ్యాతపదయోస్సమభి
వ్యాహారస్య తథాత్వేన తద్ఘటక తృతీయా ద్వితీయ యోస్సాఘుత్వ
స్యాక్త నియమావ్యవచ్ఛేద్యత్వాత్ స్యాన్మతం భాక్త సాధారణక ర్తృ
త్వ కర్మత్వయోః కర్తృ కర్మవాచక పద సమభివ్యాహృత లకృత్తద్ధిత
సమాసైరనభిధానమేవ తృతీయా ద్వితీయా జనియామకం. శిరోమణి
భిరప్యేవ నిర్ధారోవిహితః. లాదినాంతదనభిధాయ కత్వంచ నతద వాచ
కత్వం తన్నిష్ఠవృత్త్య నిరూపకత్వంవా. ఆఖ్యాతత్వేన తే త్వాదినావా
కర్తృత్వాదినిష్ఠ శక్తిలక్షణా నిరూపకత్వాత్. కర్తృత్వా నభిధాయ
కాఖ్యాతస్యైవా ప్రసిద్ధేః. తచ్చాబ్దబోధా పయికాకాంక్షా శూన్యత్వ
మేవతత్. చైత్రేణపచ్యతే తండుల ఇత్యాదావాఖ్యాతస్య కర్తృత్వా
దివాచకత్వేపి తచ్చాబ్దబోధా పయికాకాంక్షా రాహిత్యం తత్రాపితు
తమేవ. చైత్రాది పదోత్తర తృతీయయైవ కర్తృత్వాది బోధన సం
భవాత్. తత్ర తాదృశాకాంక్షాయా అకల్పనాత్. ఇత్యపిన. చైత్రే

ణపి పచత ఇతి రూపంసిద్ధ్యతి. ధాత్వర్థ కర్మాన్యతర ముఖ్య విశేష్య
కబోధ పరాఖ్యాతేపరతః నిరర్థకోయత్ప్రత్యయో విహితః. చైత్ర ప
తే ప్రథమాంతత్వ నివేశ ప్రయోజనం చైత్రేణ పచత ఇత్యాదౌ చై
త్రేణ సంఖ్యాన్వయ వారణాం. ఆఖ్యాతే శబ్దేతరశో స్తరత్వ నివేశ ప్రయో
జనం చైత్రః పచ్యత ఇత్యాదౌ చైత్రే సంఖ్యాన్వయవారణం. పచతీతి
పచ్యత ఇత్యాదౌ తుల్యన్యాయకరణాం కర్తరి కర్మణి ముఖ్య విశేష్యతయా
భిమతే భవతీతి కర్తరి కర్మవాచక యోర్ద్వయో ప్రథమాంతత్వం

ణపచ్యతే ఇత్యాదౌ తృతీయానుపపత్తేః. పచ్యతే చైత్రేణ ఇత్యాదిత చైత్రాదౌ పాకకృతేః కేవలాత్పచ్యతే ఇత్యాదితశ్చ ముఖ్యవిశేష్యతయా తస్య బోధాత్తాదృశాఖ్యాతధాత్వోరానుపూర్వీవిశేషాకాంక్షాయాః కృతిబోధేఽప్రయోజకత్వాత్. నచ సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షైవ వివక్షణీయా ప్రకృతే ప్రకృతిప్రత్యయయోరానుపూర్వీరూపాకాంక్షా నతు సమభివ్యాహార ఇతి నోక్తానుపపత్తిరితివాచ్యం. తథాసతి చైత్రేణ పచతీత్యాదావపి తృతీయాయా అసాధుతాపత్తేః తత్ర చైత్రపదాఖ్యాతపదయోస్సమభివ్యాహారస్య కృతిబోధే ప్రయోజకత్వాత్. చైత్రేణ విశేష్యతే చైత్ర ఇత్యాదౌ తృతీయానుపపత్తేశ్చ. విశేష్యతే చైత్ర ఇత్యాదితో చైత్రకృతిబోధః తత్ర ఖ్యాతచైత్రపదయోస్సమభివ్యాహారస్య కృతిబోధే ప్రయోజకత్వాత్. కింతు తత్తాత్పర్య శూన్యత్వమేవ. తథాచ చైత్రేణ పచ్యతే ఇత్యాదావాఖ్యాతస్య కర్తృత్వాది తాత్పర్యకత్వే తృతీయా అసాధురేవ చైత్రేణ పచతీత్యాదావాఖ్యాతస్యార్థా వివక్షాయాం తృతీయాయా స్సాధుత్వమి

తదన్య ఏవకర్తృనిర్ధారణో త్రాఖ్యాతార్థస్య సాఖ్యాన్వయః. తత్రనిర్ధారణంతు భవిష్యత్యాఖ్యాతాకాంక్షాఖ్యాతే పరసెవ జాయతే "భావకర్మణోః" రితి సూత్రాత్తస్తు ప్రాకోథాన్వయః. ధాత్వర్థక్రియా జన్యఫల తాత్పర్య ముఖ్య విశేష్యత్వేన తాత్పర్య విషయత్వాస్యతోరాప్తేః పదాఖ్యాతపదం ప్రయోక్తవ్యమితి. ఆఖ్యాతార్థస్య వివక్షాయాం నకేవలం పచ్యైతేనపద మాత్రస్య సాధుత్వం కింతు శబ్దీకరణస్యాపీత్యాహ. ఆఖ్యాతార్థేతి. నను శబ్దీకరణస్య సాధుత్వ మిష్టమత ఆహ. కర్తృత్వేతి

పరస్మైపదస్యాసాధుత్వాచ్చ. ధాత్వర్థ విశేష్యస్య ప్రత్యయేనావివక్షణే "భావకర్మణో" రితి సూత్రేణాత్మనే పద నియమాత్. అఖ్యాతార్థా వివక్షాయాం చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాది ప్రయోగః శబాదివికరణస్యాసాధుత్వాత్. కర్తృత్వ తాత్పర్యక సార్వధాతుక యోగ ఏవ తత్సాధుత్వాత్. కర్తృత్వ కర్మత్వోభయ తాత్పర్యేణ చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యాదయస్తు న ప్రయోగాః. తదేకతరబోధే స్వపరత్వేనాగృహ్యమాణాఖ్యాత ధర్మిక ప్రకారతాన్వయ బోధ పరత్వజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదౌ కర్తృత్వాదాఖ్యాతస్య తాత్పర్యగ్రహే కర్తృత్వాద్యన్వయ బోధోపి నభవత్యేవ. అత ఏవాస్మద్గురు చైత్రః ఓదనః పక్త్వా భుజ్యత ఇత్యాదౌ క్త్వాక్రమేణ కర్తృత్వ కర్మత్వాభిధానాచ్చైత్రౌదన పదోత్తరం తృతీయాద్వితీయే స్యాతాం సత్యాం కర్తృత్వానభిధానేప్యాఖ్యాతేన తదభిధానాన్నాభిహితత్వం స్వసమభివ్యాహృత పదాభిహితత్వ సామాన్యాభావస్యైవానభిహితపదేన వివక్షితత్వాత్. సమభివ్యాహృతేతి క

సార్వధాతుకే. లడాదీనాముపరి ధాత్వాఖ్యాతయోర్మధ్యే విహితాః నిరవకాశప్రత్యయాః "వికరణా" ఇతి పరిభాషితాః. నన్వస్తు చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యపి ప్రయోగస్స్యాత్. పచధాతోరుభయ పదిత్వేన కర్తర్యప్యాత్మనే పదస్య సాధుత్వాచ్ఛబ్వికరణస్యాత్. కర్తృత్వ కర్మత్వోభయార్థకాఖ్యాతే పరస్యాసాధుత్వాదిత్యాశంకాయాం పూర్వోక్తమేవ సమాధానం స్మారయతి. చైత్రః పచ్యత ఇత్యాది. నను చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యత్ర చైత్రపదోత్తరం తృతీయానుపపత్తిః. అఖ్యా

రణాచ్చ చైత్రేణ గమ్యతే గ్రామస్తం చైత్రోగచ్ఛతీత్యాదౌ నతృతీ యా. ద్వితీయయోరనుపపత్తిః. గచ్ఛతి గమ్యత ఇత్యాఖ్యాతస్య తత్పదాద్య సమభివ్యాహృతత్వా దితివాచ్యం. తథాసతి భుంజానేన చైత్రేణ పచ్యతే భోక్తవ్యమోదనం పచతీత్యాదౌ తృతీయా ద్వితీయయోరనుపపత్తిః. కృతాం కర్తృకర్మణోరభిధానాత్. కృదాత తభోజనకర్తృత్వ కర్మత్వయోరభిధానేపి పాకకర్తృత్వ కర్మత్వయో రనభిహిత మితిచేన్న. తర్హి ప్రకృతేపి తదనభిహితమేవ. నచ ప్రధాన క్రియా నిరూపిత కర్తృత్వాద్యనభిధానే తృతీయాదేర్నియతే. తదుక్తం "ప్రధానశక్త్యభిధానే గుణశక్తిరభిహితవత్ప్రకాశతే" ఇతి. శక్తిః కర్తృత్వాదిరితివాచ్యం. తథాపి చైత్రేణ దృశ్యమానః ఘటం చైత్రః పశ్యతీత్యాదౌ జ్ఞానఫలేదేవ విషయతా భేదాభావా చ్చైత్ర దర్శన చైత్ర దర్శనోభయ నిరూపిత విషయత్వ రూపకర్మతాయాః ప్రకృతానభిధానాం ద్వితీయానుపపత్తిరితిచేన్న. తస్తిత్యాంతిపదార్థ విశేషణతాయా కర్తృత్వ కర్మత్వాద్యవివక్షయైవ తదనభిధాన పదార్థత్వాత్. గచ్ఛత్యాంతి పదార్థ విశేష్యతయా కర్తృత్వ కర్మత్వాది వివక్షాయాం

తస్యైవ ప్రకృతి శక్యత్వేన పక్వత ఇత్యాఖ్యాతస్యాపి చైత్ర నిష్ఠ ప్రకృతి తాత్పర్యకత్వ సంభవేన కర్తృత్వాద్యభిధాయకత్వా దిత్యాహుః. చైత్రకర్తృకత్వాది కర్మత్వాద్యన్వయ బోధోపీతి. తదావ యదా ప్రకృతీయార్థస్యైవ కర్తృత్వే తాత్పర్యం తదైవాఖ్యాతేన కర్తరి ప్రత్యయతే. యదాత్వాఖ్యా తస్యైవ కర్తృత్వే తాత్పర్యం తదాచైత్ర కర్తృకపాక కర్మతండుల ఇతి బోధస్యైవానుదయేన తాదృశ

ద్వితీయా విభక్తేః సాధుత్వ మిత్యర్థే తాత్పర్యస్య పర్యవసితత్వాత్ శేషమాఖ్యాతార్థ విచారే వివేచయిష్యత ఇత్యలమతిరేకేణ.

ఆఖ్యాత ద్వివచన బహువచనయోస్తు సంఖ్యా బోధకత్వ మావశ్యకం చైత్రో మైత్రశ్చ గచ్ఛతః చైత్రో మైత్రో దేవదత్తశ్చ గచ్ఛంతీత్యాదౌ "చంద్రే కళంక స్సుజనే దరిద్రతా వికాస లక్ష్మీః కమలేషు చాచలా. ముఖ ప్రసాదస్సధనేషు సర్వదా యశో విధాతుః కథయంతి ఖండితః" మిత్యాదౌ చ ద్విత్వ బహుత్వ బోధక సుపోऽభావాత్. నచ తత్ర సుబేకవచనస్యైవ ద్విత్వ బహుత్వాదౌ లక్షణాస్త్వితి వాచ్యం. ఆనుశాసనికాతిరిక్తార్థే సుబ్విభక్తేర్లక్షణాయా అనభ్యుపగమాత్. అస్తునా చైత్రో మైత్రశ్చ గచ్ఛత ఇత్యాదావివ కథంచన లక్షణయైవ స్యా

బోధ తాత్పర్యేణ న తాదృశ ప్రయోగస్సంభవతి. కింతు చైత్రః పచ్యత ఇత్యేవ ప్రయోగ ఇతి భావః. కృతేతి. యద్యపి కృతః కర్త్రీతి సామాన్య శాస్త్రేణ ప్రత్యయస్య కర్తరి శాలీనత్వ వత్స్యాప్యుక్తమేవ. తథాపి బోధనప్రకారో నిరూపితం కర్తృత్వం కృతానభిహిత మిత్యత్రైవ తాత్పర్యం ద్వితీయాసూత్రే కించిద్విధయా నిరూపిత మపి కర్తృత్వం కృతానభిహిత మేవేతి భావః. సముభి వ్యాహృతేతి కరణాదితి. లక్ష్యస్థలేషు తత్పదసముభి వ్యాహృతత్వంచ న తత్పదేన సహోచ్చరితత్వం. అపితు తత్పదార్థస్య వాక్యతా పన్నత్వమేవ. నాగస్తైశ్చైత్రేణేతి పదసముభి వ్యాహృతత్వం గచ్ఛతీత్యాఖ్యాతస్యాతునమితి ద్వితీయాంత పదసముభి వ్యాహృతత్వంచ నగమ్యత ఇత్యాఖ్యాతస్యేతి మంతవ్యం. ప్రత్యయేతి. విద్యాభుక్తే చైత్ర ఇత్యాదావపీత్యర్థః. పాక కర్తృత్వస్య ప్రకారేణాన

దినా ద్విత్వాదిబోధన సంభవా దాజపాది రూపాదేశి ష్టప్రతి ద్వారా ద్విత్వాది బోధ నిర్వాహాయ ఛందసి «సుపాంసులుగ్» ఇత్యాదిసూత్రే ణాడాడ్యాజాదిస్థానే స్వాద్యాదేశస్య నైయర్థ్యాత్. చైత్రాదిపదోత్తరై క వచనస్య ద్విత్వాది లాక్షణికత్వే తత్ర ప్రకృత్యర్థ మైత్రాది సాధార ణ ద్విత్వాది బోధస్యోక్త వ్యుత్పత్తి విరోధేనానుపపత్తేశ్చ. ఆఖ్యా తార్థ సంఖ్యాన్వయ బోధేవ సమాన విశేష్యకతదర్థ భావనాన్వయబో ధసామగ్రీ అపేక్షితా. భావనాయా ఆఖ్యాతగ్రహకాలే తాత్పర్య శూన్యకాలేవా ఉక్తస్థలే ద్విత్వాద్యన్వయా బోధాత్. భావనాయా అవి శేష్యే ధాత్వర్థాదౌ సంఖ్యాయా బోధాచ్చ తాదృశ సామగ్ర్యాస్సం

భిధానాదితి భావః. యద్యపి తత్రత్యః కర్త్రింగత్వే లక్ష్యత్వేన సా మాన్యైర్గ్రన్థైరభిహితం తాక కర్తృత్వం. తథాపి కర్తరిభావే చ విహి తానాం కృతాం యథా కర్త్రర్థకత్వం తథో త్తరకాలీనత్వాద్యర్థకత్వా ప్రత్యయస్యాపీతి గ్రన్థకృతాం తాత్పర్యం. అన్యథా క విశేషణత్వేనో పస్థితస్యాన్య విశేషణత్వే నాన్వయే నిరాకాంక్షత్వాత్ కర్తరి విశేషణ తాపన్నస్య ధాత్వర్థస్యోత్తర కాలీనత్వే విశేషణత్వే నాన్వయా సంభ వాదితి ధ్యేయం. ప్రధానేతి. ఆకాంక్షా నివర్తక క్రియా ప్రధానక్రియా తన్నిరూపితా శక్తిః కర్తృత్వాదిః. తస్యాభిహితత్వే గుణశక్తిః అప్ర ధానీభూత క్రియానిరూపిత కర్తృత్వాదిః. అభిహిత వత్ప్రతీయతే. అ భిహితత్వే యథా ప్రథమా తృతీయాదేః సాధుత్వం తదేవ భవతీత్యర్థః. విశేషణత్వమాత్రేణేశ్యస్య విశేష్యత్వేనా వివక్షితత్వే సతి విశేషణ త్వే నివివక్షే తత్త్వార్థకతయా వ్యవసితార్థ మాహ. పాకాదికార్థ

ఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతి నస్వాతంత్ర్యేణ హేతుతా తదక ల్పనేపి ఆఖ్యాత జన్య సంఖ్యోపస్థితి యోగ్యతాజ్ఞాన విశేషాది ఘటితసా మగ్ర్యా భావనా నవగాహి సంఖ్యాన్వయ బోధస్య కదాప్యజననాత్ సంఖ్యాన్వయ బోధ సాధారణ భావనాన్వయ బోధత్వా వచ్ఛిన్న హే తూనా మపి తాదృశ సామగ్రీ ఘటకత్వే నావశ్యభావాత్. నచతా దృశ కారణానాం భావనాన్వయ బుద్ధిత్వం సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వం జ న్య తావచ్ఛేదకముభయత ఇత్యత్ర వినిగమనా విరహః సంఖ్యాను విష యీ కృత్యాపి భావనాన్వయ బోధస్యానుభవ సిద్ధత్వాత్. ద్వితీయ స్య జన్య తావచ్ఛేదకత్వా సంభవాదితిదిక్. అథ గుణాది వాచక పదో త్తర ద్వివచన బహువచనయోః కథం ద్విత్వాది బోధకతా. సంఖ్యా

విశేష్యకత్వేతి. ఆఖ్యాతార్థ విచారస్యైవ కర్తృవ్యతయా ప్రసంగాదే వ లకారాభిహితత్వాదేః కించిద్విచారః ప్రసక్త ఇత్యభిప్రాయేణాహ.
* అలమనాప్రసక్తేనేతి.

* అనుశాసనికేతి. అనుశాసన బోధితార్థ వ్యతిరిక్తార్థే ను ద్బోధకేష్వలక్షణేత్యర్థః. సంబంధత్వా వచ్ఛిన్న శక్తస్యాపి “కర్తృ కర్మణోః కృతి” తి సూత్రానురోధేన కర్తృత్వ కర్తృత్వాద్యర్థే లక్షణా స్వీకారాదుక్త మానుశాసనికాతిరిక్తేతి. * తాదృశ సామగ్ర్యా ఇతి. భావనాన్వయ బోధ సామగ్రీ ఘటకకారణానా మిత్యర్థః. * స్వా తంత్ర్యేణేతి. భావనాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్న కార్యతా నిరూపితకా రణతా భిన్నత్వేనేత్యర్థః. తథాచ భావనాన్వయ బుద్ధిత్వమేవ భావ నోపస్థిత్యాది కార్యతావచ్ఛేదకం. నతు సంఖ్యాప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వ

...మాగుణత్వేన గుణాద్యబాధాత్. నచ ప్రకృత్యర్థయోః సమవేతత్వ సంబంధేన ప్రత్యయార్థం ద్విత్వాదికమేవ భాసత ఇతి వాచ్యం. ఏకవ్యక్తావపి తాదృశ సంబంధేన ద్విత్వాదేః పరిసమాప్తతయా ఏకవచనాది తాత్పర్యేణాపి ద్వివచనాద్యాపత్తిరితి చేత్. నైవం. అపేక్షాబుద్ధి విషయత్వమేవ తదుత్తర ద్వివచనాది నాపేక్షతే. తత్ర ప్రత్యయార్థ స్య ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకతాప్రతి ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశిష్ట పర్యాప్తి సంబంధేన ప్రకృత్యర్థేఽన్వయాత్. అన్యత్ర శుద్ధపర్యాప్తిసంబంధేనేతి నద్వంద్వాదిస్థలే దోష ఇతి విభావనీయమ్.

ఇతి శ్రీమహామహోపాధ్యాయ

గదాధరభట్టాచార్య విరచితే

వ్యుత్పత్తివాదే ప్రథమా.

మపి తత్కార్యతావచ్ఛేదకమితి భావః. తత్రాఽఖ్యాత జన్యోపస్థితికానామేవ కార్యతావచ్ఛేదకమహిమ్నా నైవ సంఖ్యాప్రకారక బోధ ఇతి భావః.

* ఏకవ్యక్తావపీతి. ఘటపటయోరేకసంయోగవ్యక్తౌ ద్విత్వస్య ఘటపటసమవేతత్వ సంబంధేన సాకల్యేన ద్విత్వ పర్యాప్తి సత్త్వాదితి భావః.

ఇతి వ్యుత్పత్తివాద వ్యాఖ్యానే రామరుద్రీయే

ప్రథమావిచారః.



శ్రీ ర స్తు.

ఓం లక్ష్మీహయవదన పరబ్రహ్మణేనమః.

వ్యుత్పత్తివాదః

రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యా సమేతః.

—:O:—

అథ ద్వితీయా.

కర్మణి ద్వితీయేత్యనుశాసనాత్కర్మత్వం ద్వితీయార్థః. తత్రక ర్మపదస్య ధర్మపరత్వాత్ కర్మణశ్చనతథాత్వం కర్మణి నామార్థస్య గ్రామాదేరభేదాన్వయ సంభవేపి ధాత్వర్థ గమనాదినా తదన్వయా సంభవాత్. గౌరవాచ్చ. కర్మత్వంచ క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వం తత్రచ క్రియాంశో ధాతునైవలభ్యతే. జన్య జనకభావస్య చవినైవ పదార్థత్వం సంసర్గ మర్యాదయాభాన సంభవాత్ ఫలమాత్రం కర్మ ప్రత్యయార్థః. నచ సంయోగ విభాగ రూపఫలమపి ధాతులభ్యమేవ. గమిత్యజి ప్రభృతీనాం తదవచ్ఛిన్న స్పందాది రూప వ్యాపార వాచకత్వాదితి

ఓం లక్ష్మీహయవదన పరబ్రహ్మణేనమః.

రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యా.

* తదన్వయా సంభవాదితి. గత్యాది క్రియాయాః కర్మభూత గ్రామాదేర నిరూపకతయా నిరూపకతా సంబంధేన తస్య ధాత్వర్థాన్వయ యోగ్యతా విరహాదితిభావః. నను న్వ నిష్ఠకర్మతా నిరూపకత్వాభావ పరంపరా సంబంధేనైవ కర్మణో ధాత్వర్థేన్వయ స్వీకారణీయ ఇతి

వాచ్యం. వ్యాపార మాత్రస్య ధాత్వర్థత్వాత్. ఫల విశేషాన్వయ బోధక ధాతు విశేషజన్య వ్యాపారోపస్థితౌ తు తయా గ్రామం త్యజతీత్యాదౌ ధాత్వర్థ స్పందే గ్రామనిష్ఠ విభాగజనకత్వమేవ గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌచ స్పందే గ్రామనిష్ఠ సంయోగ జనకత్వమేవ ప్రతీయతే. నతు విపరీతం. గ్రామం గచ్ఛతీతి వద్గ్రామం స్పందత ఇత్యాదయో న ప్రయోగాః. ద్వితీయాదేర్ధాత్వర్థోపస్థాపిత స్పందాదావేవ ఫలాన్వయ బోధకత్వాత్. స్పది ప్రభృత్యుపస్థాపితే తస్మిన్ ద్వితీయార్థానాం ఫలాన్వయ బోధ జననా సంభవాత్. నహి యేన కేనచిదుపస్థాపితయో రేవార్థయోః పరస్పర మన్వయః ప్రతీయతే. తథాసతి ఘటకర్తృత్వా

నాద్యోగ్యత్వ మిత్యర్థః. * గౌరవాచ్చేతి. అనంత ధర్మ్యంతర్భావేణ శక్తికల్పనే గురుభూత వర్గం గా సంబంధస్య శాబ్దబోధ విషయత్వ కల్పనేచ గౌరవాదిత్యర్థః. * ఫలమాత్రమితి. సంయోగవిభాగాది రూప క్రియాజన్య ఫలమాత్ర మిత్యర్థః. మాత్రపదేన క్రియాయాః జన్యత్వ జనకత్వయోశ్చ వ్యవచ్ఛేదః. జన్యత్వంతు క్రియాయాః ఫలే సంబద్ధ్యాతో గమ్యతే గ్రామ ఇత్యాదౌ ప్రతీయతే. జనకత్వంతు క్రియాయాం ఫలస్య సంబంధః గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ ప్రతీయతే. నయోస్సంసర్గత్వేన పదార్థయో సమభివ్యాహార ... లాభ సంభవేన క్రియాయాశ్చ ... లాభ సంభవాత్ తత్ప్రకారక ప్రత్యయస్య శక్తిః కల్ప్యతే. "అనన్యలభ్యః శబ్దార్థః" ఇతి న్యాయాదిత్యర్థః. * తదవచ్ఛిన్నేతి. గమిధాతో రనుకూలతా సంబంధేన సంయోగ విశిష్టవ్యాపారే త్యజిధాతోశ్చ తేన సంబంధేన విభాగవిశిష్టవ్యా

రపదోప స్థాపితయోరపి ఘటకర్తృత్వాద్యోః పరస్పరాన్వయ బోధ ప్రసంగాత్. కృఞాది సమానార్థకయతి ధాతూపస్థాప్య ఫలే విషయత్వాత్మక ద్వితీయార్థాన్వయ సంభవేన ఘటం కరోతీతి వద్ఘటం యతత ఇత్యాది ప్రయోగ ప్రసంగాచ్చ. అపితు యయోర్యాదృశాన్వయబోధే ఆకాంక్షా తదుపస్థాపి తయోరేవ తాదృశాన్వయ బోధః. ఆకాంక్షాచ ద్వితీయాదేర్ధర్మ్యాది నాకృఞాదినాచ కల్ప్యతే. నతత్సమానార్థే నాపి స్పదియతి ప్రభృతినేతి. నచాకాంక్షా సమభివ్యాహారః సచగమ్యాదినేవస్పందాదినాపిసమాన ఏవేతి వాచ్యం. యతో ద్వితీయాదేర్ధర్మ్యాది సమభివ్యాహారస్యైవ ఫల బలాదన్వయ బోధౌ పయికత్వ ముపగమ్యతే. నతుస్పంది ప్రభృతి సమభివ్యాహారస్యేతి నతస్యాకాంక్షాత్వ మన్య

థాతేన కర్తృత్వాదిబోధ ప్రసంగః. ననుః క్రియా మాత్రస్య ధాత్వర్థత్వే ఏక క్రియాత ఏవ విభాగ సంయోగయోరప్యుత్పత్త్యా యస్మాద్గ్రామాద్గచ్ఛతి తంగ్రామం గచ్ఛతీతి ప్రయోగాపత్తిః. యంగ్రామం గచ్ఛతితం గ్రామాంత్యజతీతి ప్రయోగాపత్తిశ్చ. సంయోగ విభాగయోర్ద్వయోరేవ ద్వితీయార్థత్వాత్. ధాతుద్వయస్యాపి క్రియా మాత్రార్థకత్వాదిత్యత ఆహ. * ఫలవిశేషేతి. సర్వేషామపి స్పందిధాతోః క్రియాజన్యఫలశాలిత్వాత్మక కర్మత్వాత్ కర్తృకత్వా పత్త్యా గ్రామంగచ్ఛతీతివద్గ్రామం స్పందత ఇత్యపి ప్రయోగస్స్యాదిత్యాశంకాం నిరాకురుతే. గ్రామమిత్యాదౌ. * అన్వయబోధ జనతా స్వభావాదిని. నన్వేవమనాకాంక్షితం యదేకేనపదే నోపస్థాపితే తస్మిన్నర్థే పదార్థాంతరాన్వయో ఆకాంక్షాల్పతే పదాంతరేణోపస్థాపితేచ తస్మిన్నేవ పదార్థాంతరాన్వయబోధవ

యబోధా పయుక్ సమభివ్యాహారస్యైవ తథాత్వాత్. అత ఏవ సమా నార్థకత్వేపి గమ్యాదేరివ స్పద్యాదేరపినస కర్మత్వ వ్యవహారః. ఫలా న్వితవ్యాపారబోధకధాతుత్వస్యైవ తన్నియామకత్వాత్. అథథా తోర్వ్యాపారమాత్రవాచిత్వేత్యజతి గచ్ఛతిత్యాగో గమన మిత్యాది వాక్యాద విలక్షణ బోధ ప్రసంగః నహితత్ర భగిమాద్య జన్యయోస్తా దృశ వాక్యజన్యబోధయో ర్వైలక్షణ్యం కశ్చిదభ్యుపైతి తథాసతి త్యా గాది తాత్పర్యేణ త్యాగగమనాది పదం వృద్ధాన్నా అపి ప్రయుంజీరన్ నచ తత్ర ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారేలక్షణా స్వీక్రియత ఇతి విలక్షణ బో ధోప పత్తిరితి వాచ్యం. లక్షణయా విలక్షణ బోధజననేపి శక్త్యా అవి లక్షణ బోధ జననసంభవేన దర్శితాతి ప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్. నచ

సానకల్ప్యత ఇత్యాశంకా మూమాహ. * నహీతి. అన్వయబోధప్రసం గాదితి. సమభివ్యాహృతస్య ఘటస్య సమభివ్యాహృతావిషయకః శా బ్దబోధః. తాదృశ శాబ్దబోధే ప్రకృతి ప్రత్యయనాగానుపహాస్య ఏవాకాంక్షాత్వాన్నామం గచ్ఛతీత్యత్ర ద్వితీయాంత పద ధాతు పద యోస్సమభి వ్యాహార ఏవ గామికర్తృక క్రియా విషయక శాబ్దబోధే కారణం. నావన ప్రకృతి ప్రత్యయనాగానుపహాస్య. కింతు సుబంతతి ఙంత పదద్వయమాను పూర్వేవ. నాచ గామం స్పందత ఇత్యాదావపి సమానత్వేత్యాశంకాయాం సమశీలం దృష్టాంతమాహ. * స్పందాదినేతి. స్పందయతి ప్రభృతినేతి. నన్వాకాంక్షా ద్వితీయాంత ధాతు పదయో స్సమభి వ్యాహారరూపైవ నాచగామం గచ్ఛతీత్యత్రేవ గామం స్పం దతే ఘటం యతత ఇత్యాదావపి నిరాబాధైవేతి కథ మత్రాకాంక్షా

గమ్యాదిశక్తిజ్ఞాన జన్యోపస్థితేః ఫలావిషయక బోధస్య తతోఽప్యజననాత్. తాదృశోపస్థితి సామగ్రీ తదితరఫల విశేషబోధక సామగ్ర్యాం నివేశ్యతే. తథాచ త్యాగ గమనాది పదయోశ్శక్త్యా నానా విలక్షణబోధ జనకతేతి వాచ్యం. త్యజిగమ్యోరేకార్థవాచకతా రూప పర్యాయతాంపి పర్యస్యతో గమనాది పదాత్త్యాగాది పదజన్య బోధసమానాకారక బోధస్య సర్వానుభవ సిద్ధతయా గమ్యాదిశక్తి జ్ఞానాత్ఫలా విషయక బోధస్యాపి ప్రసిద్ధత్వాత్. ఏవంతాదృశ పుంసో గ్రామం గచ్ఛతి గ్రామంత్యజతీ త్యాదితోఽప్య విలక్షణ బోధోదయాత్ఫల విశేష బోధే తద్ఘటితయోగ ఏవనియామక ఇతి నశక్యతే వక్తుం ఏవంచా గ్రాంత

విరహస్సంభవతీత్యాశంకతే. * నహీతి. నకేవలం పదద్వయ సమభివ్యాహార ఏవాకాంక్షా. కింతు తాదృశాన్వయ బోధ ప్రయోజక పదద్వయ సమభివ్యాహార ఏవ. పదేన తాదృశాన్వయబోధ జననీయోఽకాంక్షా. తథాచ ద్వితీయాంత గ్రామపద స్యద్యాదిధాతోస్సమభివ్యాహారేణ గ్రామకర్మక స్పంద శాబ్దబోధే ప్రయోజక ఇతి నతస్యాకాంక్షాన్వయమితి సమాధత్తే. యతఇత్యాది. * అతఏవేతి. యతఏవ ద్వితీయాంత పద స్యదిధాతో స్సమభివ్యాహారేణ తాదృశాన్వయ బోధ ప్రయోజకః కింతు ద్వితీయాంత పద గమ్యాదిధాతోస్సమభివ్యాహార ఏవ తథా అత ఏవేత్యర్థః. * అపిలక్షణేతి. సంయోగ విభాగాది బోధక పదాంతరాభావాదిత్యర్థః. ఇష్టాపత్తౌ బాధకమాహ. * నహీతి. శక్తిభ్రమాదిత్యాదినా లక్షణా పరి

స్యాపి భవన్మతే తత అవిలక్షణబోధ సంభవేన ఏక బోధ తాత్పర్యేణ ప్రయుక్తానాం తాదృశ బోధ ప్రసంగో దుర్వార ఇతిచేన్నైవం. కర్తృ ప్రత్యయ సమభివ్యాహృత గమనాదిపదస్య తత్ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారే నాదితాత్పర్యం కల్ప్యతే న కేవల వ్యాపారే. అనాది తాత్పర్యమేవచ స్వారసిక ప్రయోగ నియామక మిత్యేతాదృశ తాత్పర్యేణ ప్రామాణికానాం నత్యాగ గమనాది ప్రయోగః. ఏవం త్యజిగమి సమభి వ్యాహృత కర్తృ ప్రత్యయస్యాపి ఫలవిశేష ఏవనియతం తాదృశ తాత్పర్యమితి నవిభాగాది తాత్పర్యేణ గ్రామం గచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగః. తదర్థబోధకత్వ మాత్రంతు నతదర్థ తాత్పర్యేణ స్వారసిక ప్రయోగ

గ్రహః. త్యజిగమ్యోః సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారమాత్రే శక్తి రితి మతస్య లక్షణాగ్రహాస్య వానత్త్వే త్యజతిగచ్ఛతీత్యనయో రవిలక్షణ బోధస్య సర్వానుమతత్వాద జన్యాంతం తాదృశవాక్యజన్య బోధవిశేషణం.

• కల్పితేతి. పరోక్తభ్యుపేతిత్యర్థః. నన్వత్రైవ వివాద ఇత్యతఆహ.

• తథాసతీతి. తాదృశోపస్థితీతి. త్యాగమిధాతు జన్యోపస్థితీత్యర్థః.

• ఫలవిశేష బోధక సామగ్రీతి. సంయోగరూప ఫలోపస్థితి తదో త్యత్జ్ఞాన రూపేత్యర్థః. తథాచ త్యాగమిధాతు జన్య ప్రయోపస్థితే స్సంయోగా ద్యుపస్థితి సహకృతాయా ఏవ శాబ్దబోధా పయికత్వ ముపేయతే. నతు తదసహకృతాయా ఇతి త్యాగమిగ్యజభ్యాం నావిలక్షణ శాబ్దబోధ ప్రసంగ ఇతిభావః. • విపర్యస్తస్యేతి. భ్రామ్యత ఇత్యర్థః. • ఫలావిషయకేతి. త్యజిగమ్యోస్స్పంద మాత్ర శక్తత్వ ధీ విషయతాయాం త్యాగగమన పదాభ్యాం స్పందత్వా వచ్ఛిన్న శాబ్దబోధ

నియామకం. తథాసతి శక్తిభ్రమాదినా ఘటపదస్యాపి పటాదిబోధకతయా పటేపి ఘటాదిపద ప్రయోగాపత్తేః. నచశక్త్యాబోధకత్వేంతథా. నిరూఢలక్షణయాపి స్వారసిక ప్రయోగాత్. శక్తిభ్రమయుక్ గాజ్ఞానం చాంతరేణ గమ్యాదేర్విభాగాది రూప ఫలవిశేషిత స్పందాది బోధకత్వాభావనియమః అసిద్ధ ఏవేతి తాత్పర్యభ్రమసహకృతశక్తిభ్రమయా తాదృశబోధ జననేపి నక్షతిః. వినాలక్షణాగ్రహం భ్రమానధీన తాదృశబోధోఽగమి ప్రభృతితోన సంభవతీత్యేవ నియమః. నచ తాత్పర్యభ్రమేణైవ నిర్వహతీతి విభాగాద్యర్థే పూర్వ పూర్వోపాదానాది తాత్పర్యభ్రమవతోవక్తుస్స్వీయ తాత్పర్యేణ గ్రామం గచ్ఛతి

పైవ సర్వానుమతత్వాదితిభావః. యదుక్తం పూర్వం గమిధాతూపాత్తస్య స్పందస్య సంయోగరూప ఫలాన్వయ ఏవాకాంక్షా నతు విభాగరూప ఫలాన్వయ ఇతి తదపి రూపయతి. * ఏవమిత్యాది. తాదృశేనేతి. ధాతుద్వయస్యాపి స్పందమాత్ర శక్తత్వ భ్రమవత ఇత్యర్థః. ఇదంచ దూషణద్వయం విశిష్టస్య ధాత్వర్థతావాదినాం నవీనానాం మతానుసారేణైవ సంగచ్ఛతే. క్రియామాత్రం ధాత్వర్థ ఇతి ప్రాచాం మతేతు నసంగచ్ఛతే. తైశ్శక్త్యా త్యజిగమిభ్యాం స్పందమాత్ర విషయక శాబ్దబోధస్య గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్ర శక్త్యా విభాగబోధస్య చానంగీకారాదితి మంతవ్యం. పరంతు లక్షణాగ్రహాభావే శక్త్యా ముఖ్యార్థబోధస్యాస్వీకారే శబ్దస్య మూకతాపత్తిరేవ దూషణ మవసేయం. * శక్త్యాపత్తయేతి. శక్తత్వార్థక ప్రత్యయేనార్థః. తథావిధాశ్చ ప్రత్యయాః ద్వితీయాత్మనే పదాఖ్యాత ప్రత్యయాః. ఏవంచాగత్యేతి క

ప్యప్రయోగో యత్ర తత్ర త్రైతు స్వార్థ్యర్థయోరసంభవేపి వక్తృ ర్యానాదిత్వ ధర్మ ఏవ ప్రయోగ సంపాదనద్వారా తదర్థశాబ్ద బోధ ప్రయోజక ఇతి నకాద్యర్థ నియమతాత్పర్యతి ప్రాచీనపథ పరిష్కార ప్రకారః.

నవ్యాస్తు సంయోగాది రూపఫల విశేషావచ్ఛిన్నస్పందో గమ్యాత్యర్థః. తద్ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వమేవ తద్ధాతుక ర్మత్వం. నాతోగమ్యాది కర్మత్వస్య పూర్వదేశాదౌ ప్రసంగః. నవాప్యుద్యాదేస్స కర్మకత్వం. తత్ర ఫలస్య ధాత్వర్థతానవచ్ఛేదకత్వాత్. ఏవఞ్చ ధాతోరేవ ఫల విశేషలాభాత్ఫలాన్వయి నిష్ఠత్వగేవ ద్వితీయార్థః. నచ

వృత్తి త్యాగో గమన మిత్యాదౌ ధాత్వర్థ వ్యాపారమాత్రేనాది తాత్పర్యం తాదృశ ప్రత్యయ సమభివ్యాహారా ధావాత్తత్ర త్యాగస్య కృత్యర్థకత్వాత్. కృతేశ్చ భావఏవ విహితత్వాదితిభావః. స్వారసిక ప్రయోగ నియామకమితి. స్వారసిక లక్షణాద్యనధీన ప్రయోగస్సారసికప్రయోగః. తథావిధశ్చ శక్తి నిరూఢ లక్షణాన్యతర జ్ఞానాధీన ప్రయోగ ఏవేతిభావః. * శక్త్యేతి. శక్తిప్రయుక్తస్య. అన్యథాఘటపదాచ్ఛక్తిభ్రమేణ పటబోధేపి శక్త్యాపట విషయక బోధజనకత్వస్య ఘటపదేప్యక్షత్వా తత్ప్రయుక్త తాత్పర్యేణ స్వారసిక ఘటపద ప్రయోగస్య శక్త్యేత్యుక్తావపి వారణా సంభవేనసందర్భవిరోధాపత్తేః. * నిరూఢలక్షణయేతి. జానాతీత్యాదావాఖ్యాతస్యాశ్రయత్వాది శక్తత్వ విరహేప్యాశ్రయత్వాది తాత్పర్యేణ నిరూఢలక్షణయా ఆఖ్యాతస్య స్వారసిక ప్రయోగాదితిభావః. తస్యైవమపి శక్తిభ్రమం లక్షణా ప్రమాంవ

కర్మణి ద్వితీయేత్యనుశాసనవిరోధః. తత్ర కర్మణి ఫలనిష్ఠాధేయతా
న్వయిని ప్రకృతితాత్పర్యే తదుత్తరం ద్వితీయోత్పత్త్యర్థకత్వాత్. ఏ
వం తస్యాః శక్తిగ్రాహకత్వానుపపత్తిః. అనాది తాత్పర్యగ్రాహకోపా
దకత్వేన పరంపరయా శక్తిగ్రాహకత్వసంభవాత్. నచ ఫలస్య పదా
ర్థైకదేశతయా తత్ర ద్వితీయార్థవృత్తేరన్వయాసంభవః. వ్యుత్పత్తి
వైచిత్ర్యేణ ప్రత్యేకైకదేశాన్వయస్వీకారాత్. అథ
ద ఇత్యాదినా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే స్పందభేదాన్వయబోధసం
భవేన తాదృశప్రయోగస్య వారణాయ ఫలవిశేష్యకాన్వయబోధం ప్ర
త్యేకవిశేష్యక వ్యుత్పత్తిజ్ఞానజన్య ఫలోపస్థితిత్వేన హేతుత్వస్య కల్పనస్యావశ్య
కత్వాత్. తాదృశ కారణబాధేన ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే ద్వితీయా
ర్థాన్వయాసంభవః. నచ యాదృశ యాదృశ సమభివ్యాహారజ్ఞానాత్ఫ
లవిశేష్యకస్పందభేదాన్వయబోధః ప్రసిద్ధః తాదృశ సమభివ్యా

వినా గమిధాతోర్విభాగవిశిష్ట వ్యాపారవిషయక శాబ్దబోధజనకత్వా
భావనియమస్య వ్యాపారమాత్రే త్యజ్యాదిశక్తివాదినాం మతే భంగ
ప్రసంగో దుర్వారఏవ. గమిధాతోర్వ్యాపారే శక్తత్వాత్. ద్వితీయా
యాశ్చ విభాగే తథాత్వాత్. కింతు గమిధాతు సమభివ్యాహృత ద్వి
తీయాయా విభాగే నాది తాత్పర్యగ్రహమేవ తాదృశ శాబ్దబోధే ప్ర
యోజకః. నహి శక్తిమాత్రం లక్షణాగ్రహో వా తాదృశ శాబ్దబోధ
స్యాతిప్రసంగిత్వాదిత్యేవం తాదృశ నియమాసిద్ధేనా స్వీకార్య
త్వమేవనాస్తీతి. * శక్తిశ్చ మిత్యాది. నను తాదృశస్య సమభి
వ్యాహారే త్యక్తస్థలే ద్వితీయాయా విభాగేనాది తాత్పర్యగ్రహం వినా

ద్వితీయా కారకం.

తజ్జ్ఞాన తాదృశ పదజ్ఞాన జన్య ఫలాద్యుపస్థితి ఘటిత సామగ్ర్యా స్తా
దృశాన్వయ బోధ ప్రయోజకతాయా అనన్త్యే నోక్తస్థలే అవశ్య భా
వాదితి వాచ్యం యత్ర గమనాది పదాదేవ లక్షణయా శక్తి భ్రమా
ద్వా స్వాతంత్ర్యేణ ఫలోపస్థితి స్తత్ర ఫలవిశేష్యకస్పన్ద భేదాన్వయ
బోధ ప్రసిద్ధ్యా గమన పద సమభివ్యాహార తజ్జన్య ఫలోపస్థితి ఘటిత
సామగ్ర్యాః ఫల విశేష్యక స్పన్ద భేదాన్వయ బోధ ప్రయోజ కతా
యా అవశ్యకత్వాత్. తన్మతేన శక్తి ప్రమాధీన బోధేపి ఫలాంశే స్య
న్ద భేదాద్భాన ప్రసఙ్గాత్. ఏతేన ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ఛక్తి
తాకేపి న నిస్తారః. తథాత్వే గమనం సస్పన్ద ఇత్యాదౌ ఫలే శక్తి ప్ర
మయా స్పన్ద భేదాన్వయ సంభవేన తాదృశ ప్రయోగా పత్తేరనివా
ర్యత్వాదితి చేన్న. తద్విశేష్యకత్వ నిర్జ్ఞానజన్య తదుపస్థితిజన్యతావచ్ఛేదకకోటౌ తా
దృశోపస్థిత్యవ్యవహితో త్తరత్వనివేశస్యావశ్యకం విశిష్య తత్తద

గ్రామం గచ్ఛతీతి వాక్యాద్గ్రామస్య విభాగానుకూల వ్యాపార విష
యక శాబ్దబోధాపత్తిర్వార్యైవేత్యతో నియమాన్తర మాహ. వి
శేష్యాది. నిర్వాహేతి. నను తాత్పర్య భ్రమేణాపి నోక్త నియమనిర్వా
హః. యత్ర వక్తుర్గ్రామి సమభి వ్యాహృత ద్వితీయాయాః విభాగేఽపి
తాత్పర్య భ్రమేణ గ్రామం గచ్ఛతీతి ప్రయుఙ్క్తే తత్ర శ్రోతుః శక్తి ప్ర
మయా విభాగే వక్తుస్తాత్పర్య ప్రమయా చ శాబ్దబోధోత్పాదేన తాదృ
శ తాదృశ శాబ్దబోధస్య వక్తృ తాత్పర్య భ్రమాజన్యత్వాదిత్యాశం
కాం వక్తురనాది తాత్పర్య భ్రమస్యాపి ప్రయోగ సంపాదకద్వారా తా
దృశ శాబ్దబోధే ప్రయోజకతయా భ్రమాధీన శబ్దస్య చ భ్రమా ప్ర

మంతర్యాప్యైవ పదార్థోపస్థితే శ్శాబ్దబోధే నానా హేతుతాయా వ్య
వస్థాపితత్వాత్. ఏవంచ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే ద్వితీయార్థాన్వయ
బోధేపి క్షతి విరహః. తత్ర తాదృశ కారణస్య వ్యభిచారాత్ప్రసక్తిరితి
వదంతి. అతేదం చింత్యతే. వ్యాపార మాత్రస్య ధాత్వర్థతాయామపి
సర్వానుపపత్తి నాముద్ధ్య తత్తాత్ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారస్య గుమత
యా తద్ధాత్వ మనుచితం. అథఫలే ద్వితీయాదేర్వృత్త్యంతరకల్పనాపే
క్ష్య ధాతోర్నిరూఢ శక్తి కల్పనమేవోచితం. నచ భవన్మతే ప్యాధే
యత్వే ద్వితీయాదేర్వృత్త్యంతరస్య కల్పనీయత్వాత్తదంశే సామ్యమితి
వాచ్యం. గ్రామమధ్యాస్తే గ్రామమనుశేతే గ్రామం సంయుక్తత్వా
దౌ ద్వితీయాదేస్సర్వమత ఏవాధేయత్వ బోధకతయా ద్వితీయాదేః
ఫలవాచకత్వ మతేపి ఆధేయత్వ వాచకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. కిం చ
ద్వితీయాదేస్సంయోగాది వాచకత్వమతే ఆధేయత్వే తస్యాంశతశ్శక్తి

యత్వాత్కతమోన్తి నియమో నిర్వాహ్యత్వేతి పర్యాయత్వే. * విశాల
దస్వేతి. తద్ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలేతి. యద్యప్యత్ర ఫలత్వం గమ్యతా
వచ్ఛేదకం శక్యతేనవక్తుం. తథాపి స్వనిరూపితధాత్వర్థతావచ్ఛేదకస్వం
దస్యజాతే రజస్వలయా తస్యాన కర్తృత్వ వారణ సంభవేపి గంగ తా
లాద్యవ్యభిచారస్య పరధాత్వర్థతయా కంఠతాల్వాది మని శరీరావ్యా
ప్త్యాప్త్యేవ తైర వారణాత్. తథాపి ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకస్య తద్ధాత్వర్థ
జన్యత్వమేవ ప్రకృతే ఫలత్వమితిన దోషః. * విరోధఇతి కర్తృత్వ వాది
తా ద్వితీయేతి తత్స్వార్థనస్య స్థాత్వం ప్రతిపాదితత్వాదితి భావః.
* అనాదితాత్పర్యేతి. ద్వితీయాయా ఆధేయత్వ వాచకత్వేనాపి తా

వతు కర్త్రేతి వాచ్యం. అథయతాత్వస్య ఘటకతయా సంయోగత్వా
ది సమవేతత్వ స్సంయోగత్వా ద్యవచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్న వాశక్తిః క
ల్ప్యేతి ఇత్యత్ర వినిగమనా సంభవాత్. అను మయూవా।
లక్ష్యైవ కర్తృస్తు సంఖ్యాయామేవ. యదిచ ద్వితీయాదేః ఫల బోధ
కతాయాంతే ఫలేపి తస్యాః లక్షణ వచనేకర్తృః. కర్తృస్తు సంఖ్యాయా
మేవ సంయోగ విభాగాదిమాత్ర ప్రత్యేక ఫలాపేక్షయా సంఖ్యాయాం
తన్నిరూపిత సామర్థ్యస్య వినిగమ కత్వాది త్యుద్యతే. తథాపి త
తే ధాతు ప్రత్యర్థస్య వ్యాపారోపస్థితేః శాబ్దబోధ హేతుతా కల్పన మ
ధికం. ద్వితీయాద్య సమభి వ్యాహారస్థలాను రోధేన ఫల విశేషావచ్ఛి
న్న వ్యాపారే ధాతో శ్శక్తాయా భవతా మవశ్యవక్తవ్యత్వాత్తు త
స్య తాదృశ వ్యాపారోపస్థితి హేతుతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్.
యదిచ స్పందత ఇత్యాదిక ఇవకర్తృ భిన్నత్వా దిత్యాదితోపి

స్యాదేవ ... ఏవ గామిమన్య ... సాధనాయా ... సం
భవతి. నాద్యస్థా తద్వ్యాపార పదాంతరాభావాత్. అనాది ...
ద ... విరోధ ... సం ... సాధ్య ... ।
... సంభవతి వ్యాకరణే ... భావః. యదపి
విరోధ ... సంభవేనాపి ...

వ్య కర్తృత్వే సామానాధి కరణ్య సంబంధేన ... విరోధ ల
క్షణా సంభవాత్. తథాపి యుగపద్వృత్తి ద్వయ విరోధేన యుగప
త్పద్వయ విషయకబోధోన సంభవతీతి నగద్భోవగమ సంభవతీతిభావః
తాత్పర్యతః. సంయోగాది వాచకత్వస్య స్వాతంత్ర్యాదితి. ముఖ్యవిశే

వ్యాపారబోధ అను భావిక ఇతి మన్యతే. తథాసితన్మతే శాబ్దబోధా ద్వితీయాది జన్యఫలోపస్థితేః కారణతాయాః కల్పనాధిక్యం తజ్జన్యాధే యతోపస్థితి హేతుత్వ కల్పనస్య చోక్తస్థలాను రూధేనో భయమత ఏవావశ్యకత్వాత్. ఇతిచేత్. అస్తుతన్మతే తాదృశ కారణతాయా ఆధిక్యం నవ్యమతే తుగ్రామం గచ్ఛతీత్యాది వాక్యజ్ఞాన ఘటితశాబ్ద సామగ్ర్యాః స్వసమాన విషయకానుమి మిత్యాది ప్రతి బంధకతాయాం ఫల ప్రకారతా నిరూపిత వ్యాపార విశేష్యతా శాలిత్వేన ధాతుజన్యో పస్థితే ర్నివేశనీయతయా తస్యాస్తాదృశ విశేష్యతా శాలిత్వేన వ్యాపా ర విశేష్యతా నిరూపిత ఫల ప్రకారతా శాలిత్వేనవా నివేశ ఇత్యత్ర వి నిగమనా విరహాత్. సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాధిక్య మవచ్ఛేదక గౌరవం చ ప్రాచీనమతే ద్వితీయాజన్య ఫలోపస్థితే స్సామగ్ర్యాం తన్నివేశస్తుత వ్యనుగసిద్ధ గజన్యాధేయతోపస్థితి నివేశస్థలీయ ఇతి. నవ్యమతే శా

ష్యగతమేశ్యస్థః. నను సంయోగవ్యాపారయోః పృథక్ ధాత్వర్థత్వేవ గమే నోక్తానుపపత్తిః. సంయోగ విశేష్యక వృత్తి జ్ఞానజన్యోపస్థితి త్వేన సంయోగే ఆధేయత్వాన్వయే బాధకాభావాదిత్యాశంకాయాం గమనం సస్పంద ఇత్యాది తస్సంయోగే స్పందభేద బోధో దుర్వార ఏ వేతి సమాధత్తే. ఏవంచేత్. వ్యవస్థాః తత్వాదితి. అగృహీత వృత్తిక ఘటపదా ద్వితీయార్థవణే నిర్విభక్తిక గృహీతవృత్తిక కుంభపదశ్రవ ణేవ ఘటీయ కర్మతా విషయక శాబ్దబోధ వారణాయ పూర్వం ఘట పదజన్య ఘటోపస్థితిత్వే నైవ పదార్థోపస్థితేః కారణతాయా వ్యవస్థా పితత్వాదిత్యర్థః. తథాచ ఘటపదజన్య ఘటోపస్థితిం వినాపి కుంభపదా

ద్యాదిస్థలే శాబ్దబోధస్యాధిక విషయకతయా తాత్పర్య జ్ఞానాదేరపి వ్య ధికవిషయకమేవ శాబ్దధీహేతుత్వమిష్యతి (ప్రతిబంధక సామగ్ర్యాః) ము ఖ్యాంతత్వమిష్యతేచ గౌరవం. అథ ఫలస్య ద్వితీయార్థత్వే భూమిం గచ్ఛ తినమహీరుహా విత్యాదౌ మహీరుహవృత్తి సంయోగాదేర్జనకతా సం బంధావచ్ఛిన్నాభావ ఏవ నఞా బోధనీయః సచ వృత్త్యనియామక సం బంధస్యాభావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకతయా ప్రసిద్ధః. నన్వనుమతేతు ద్వి తీయార్థస్యాధేయత్వస్య ఫల నిష్ఠాభావ ఏవాగతిరితి నానుపపత్తిః. సచ భూమికర్తృక గమన కర్మణీతి మహీరుహా కర్తృక గమన కర్తృత్వాన్వ భావః. ప్రతీయతఇతి వాచ్యం. కర్తృవాచక పదానభి వ్యాహార స్థలే తదసంభవాత్. నచ తత్రాపిస్యాఖ్యాతార్థాన్వయ బోధానురోధే న కర్తృవాచక పదాధ్యాహారస్య నయ్యాకతయా ధ్యాహృత పదోప స్థాప్య కర్తురేవ తాదృశాభావేనఞా బోధయిష్యత ఇతివాచ్యం. అ

ఘట విషయక శాబ్దబోధోత్పత్త్యా భవతి వ్యభిచారఇతి తదారణాయ తత్పదోపస్థిత్యవ్యవహితో త్తరత్వ మపి తత్తదుపస్థితి జన్య తావచ్ఛేదక కోటౌ నివేశనీయమితి సంయోగ విశేషణక స్వావృత్తి జ్ఞానజన్య సంయోగో పస్థిత్యనుత్తర శాబ్దబోధాద్యాపత్త్యా తాదృశోపస్థితి విరహేపి వక్ష్యమాణ భావః. అనుయోగి విశేష్యకేనఞ్. అయంభావః. నఞోన్యోన్యాభావా త్యంతాభావశక్తః. నఞాత్యంతాభావబోధే అనుయోగి వాచక ప దోత్తరం న ప్రథమాపేక్షితా యథాభూతలేన ఘట ఇత్యాదౌ. అన్యో న్యాభావ బోధనేచ ప్రథమాపేక్షితా. యథా ఘటోనపట ఇత్యాదౌ. తథాచానుయోగివాచక పదానన్తరమేవ అభావ విశేష తాత్పర్య నిశ్చ

ఖ్యాతార్థ విశేష్యకస్యాప్యన్వయ బోధస్య సంభవేనా ధ్యాహారస్యా వశ్యకత్వే ద్వ్యామేర్గమనం సమాహారుహాస్యేత్యాదౌ గ్వతియా [illegible] నార్థక షష్ఠ్యర్థాభావ బోధకతాయా ఆవశ్యకత్వాచ్చ. సహితత్వాన్య శ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కగమనాద్యభావః ప్రతీయ త ఇతి నవ్యాః. అనుయోగ్య నుపస్థితే ర్నఞోను యోగి వినిర్మోకేనా భావబోధకతాయా అవ్యుత్పన్నత్వ దితిచేన్న. వృత్తే ర్నియామక సంబంధస్యా భావ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదక సంబంధత్వే దోషః. అథ సకలాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక సంయోగాద్య భావస్యాతిరిక్తస్య కల్పనే గౌరవమితిచేన్న. తాదృశాభావస్య సంయోగ జనకత్వాద్యభావ సమ నియతత్వేన తత్స్వరూపత్వాత్ స్వాచ భయవాది సిద్ధత్వా దతిరిక్త ప్రతియోగితాకల్పనే గౌరవమితి చేదస్త్వేతద్గౌరవం.

యా సంభవేన తాత్పర్య నిశ్చయం వినాచ శాబ్ద బోధస్యా నుత్పాదే నానుయోగ్య విషయతా భావ విషయక శాబ్దబోధో న్నవ్యానాంత్వాద యితుం శక్యతే. ప్రతియోగ్యను యోగ్య విషయక మభావ బోధక ప్రత్యక్షమపి నానుభవసిద్ధం. అతఏవ నద్యాముభయాభావో నిరూప్యత ఇతి వదంతి సాంప్రదాయికాః. నద్యాభ్యమనుయోగి ప్రతియోగిభ్యాం సహైభావో నిరూప్యత ఇతి ప్రత్యక్షాది విషయో భవతీతి తద్వ్యక్తత్వా దిత్యవధేయం. గుణోన గుణమితి. గుణవృత్తి సంయోగ ప్రసిద్ధ్యా తాదృశ సంయోగానుకూల వ్యాపారాశ్రయత్వా భావ ప్రకారక గుణ విశేష్యక శాబ్దబోధస్య గుణే సంయోగాను కూల వ్యాపారాశ్రయత్వస్య తాత్ప త్వేన గుణవృత్తిత్వా భావవత్సంయోగాను కూల వ్యాపారాశ్రయత్వ

పదర్శిత బహువిధలాఘవేనే ద్రవ్యత్వ గౌరవస్య కించిత్కరత్వాత్. అథ ఫలస్య ద్వితీయార్థత్వే వృత్త్యనియామక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి ద్రవ్యం గచ్ఛతీవ గుణమిత్యాదౌ గుణాదినిష్ఠస్యసంయోగాదిరూప ఫలస్య ప్రసిద్ధ్యా నఞర్థాన్వయ బోధానుపపత్తిరితి చేన్న. తత్తాదృశతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రకృత్యర్థాభావస్యైవ ద్వితీయార్థే ఫలే నఞర్థో నోపగమాత్. గుణో న గుణం గచ్ఛతీతి వాక్యస్యోభయమతే ఏవ ప్రమాణత్వాత్. అస్తు వా తత్వాభావస్య ద్విధాభానోపగమేన గుణాభావవత్ఫలానుకూల స్పందాశ్రయత్వాభావవాన్ గుణ ఇత్యాకారక ఏవాన్వయబోధః. పరే తు వృత్త్యనియామక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే నఞ్గుణేపి ద్రవ్యం గచ్ఛతి నాభానమిత్యాదౌ గతివిరహస్తథాపి. సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతైవ ద్వితీయార్థో వాచ్యః. అన్యథా గ

ప్రకారక గుణవిశేష్యక శాబ్దబోధస్యచాపంథనేన తాదృశ వాక్యస్య మగధ్యేమేపి ప్రామాణ్యానుపపత్తిరితిభావః. నఞ్గస్య ద్విధాభానోపగమే తత్రాపి ప్రామాణ్యం సంభవతీత్యాహ. అస్తు వేతి. ప్రాగుపదర్శితేతి. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే సామానాధికరణ్య సంబంధేనాన్వయ స్వీకారే గామోగచ్ఛతీత్యాదావపి గామాధేరాధేయతయా సంయోగేన్వయ ప్రసంగ స్తాదృశ శాబ్దబోధ ద్వితీయాంగ గామపద సమభివ్యాహారస్య నియామకత్వోపగమేన వారయితుం శక్య ఇతిభావః. దర్శితత్వాదితి. ఆధేయతా ప్రకారక బోధోపగమే గామం గచ్ఛతీతి సమభివ్యాహారజ్ఞానఘటిత శాబ్దసామగ్ర్యా గామపవృత్తిత్వాభావ

లికాది సంబంధావచ్ఛిన్న గోత్వాది వృత్తి సంయోగాదిక మాదాయా తి ప్రసంగాత్. తథాచ భావాది నిరూపిత ఆధారాధేయత్వ ప్రసిద్ధ్యా తదభావబోధా సంభవః. నిరూపితత్వ సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రకృత్యర్థాభావ బోధేన సంభవత్యే వేత్యాహురితి. అతోపి చ్యుతే. స్వస్య నియామక సంబంధస్యాభావప్రతియోగి తావచ్ఛేదకత్వే ఆధేయత్వం సంసర్గః. విభక్తేస్సంఖ్యా మాత్రమర్థః. ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారో ధాత్వర్థ ఇత్యేవోచితం. అస్తు చ వ్యుత్పత్తి వైచిత్ర్యేణ నామార్థ ధాత్వర్థయోరపి సాక్షాదన్వయ బోధ స్తథా సత్యపి ప్రసంగస్య ప్రాగుపదర్శిత ప్రకారేణ వారణ సంభవాత్. న చైతత్కల్పే లాఘవానవకాశః. ఫలే స్వాతంత్ర్యశక్తి కల్పనేనానుగత ప్రతిబంధకతాయాం ద్వితీయాజన్య ఫలోపస్థితి ధాతుజన్య వ్యాపా

రోపస్థితి సంయోగః ప్రమేయ ఇత్యాకారక ప్రత్యక్షం ప్రతి నిరూపితత్వేన సంబంధేన గోత్వాభావవదాధేయత్వం ప్రమేయమితి ప్రత్యక్షం ప్రతిచ ప్రతి బాధకత్వంచ కల్పనీయం. యోగ్యతాజ్ఞాన ఘటితశాబ్దసామగ్ర్యాస్సామాన్యే విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక నిశ్చయ ఘటితాయా విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షసామగ్ర్యాశ్చ యుగపదసత్త్వా సంభవాత్. అనయోశ్చ సంసర్గత్వేతు శాబ్దసామగ్రీ ఘటక యోగ్యతాజ్ఞానేన సాకం తాదృశ ప్రత్యక్ష జనక విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక నిశ్చయస్య విరోధాభావేన సామగ్ర్యోర్యుగపదవస్థితి సంభవేనోక్త ప్రతిబంధకతాద్వయ కల్పన మావశ్యక మితి నావః. నను నవీనమతే కర్తృ ప్రత్య

రోపస్థితిరిత్యుభయోపస్థిత్యపేక్షయా ధాతుజన్యవిశిష్టవిషయకోపస్థితేరే
కస్యా నివేశేన లాఘవాత్. వస్తుతస్తు శాబ్దబుద్ధేరేకవిషయత్వే రాజ్ఞః
పురుష ఇత్యాదౌ స్వత్వాదేః సంసర్గతా నిరాకరణాపత్తేః సామగ్రీప్రతి
బంధకతాయాం లాఘవస్య దర్శితత్వాద్ ద్వితీయాదేరాధేయత్వమర్థః
ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారశ్చ ధాతోరిత్యేవముక్తం. కర్మాఖ్యాతస్య ఫల
మర్థః. అన్యథా గ్రామో గమ్యత ఇత్యాదౌ గ్రామాదేర్వ్యాపార జన్య
ఫలాశ్రయత్వరూప కర్మత్వప్రతీత్యనుపపత్తేః. ప్రత్యయార్థ విశేష్యవి
శేషణ భావాపన్నయోః పదార్థయోః తాదృశ విశేష్య విశేషణభావా
పన్నయోరేవ శాబ్దబోధే భాన సంభవాత్. న చ విభక్త్యర్థ విశేష్య విశే
షణ భావాపన్నయోః. యత్తు ఫలే ధాతోః శక్తిః వ్యాపారే ప్రత్యయస్య వృ
త్తిరైచిత్యేన కర్మాఖ్యాత సమభివ్యాహారస్థలే వ్యాపార విశేష్య
తయా భాసమానస్య ఫలస్య కర్మాఖ్యాతస్థలే వ్యాపారవిశేషణతయా భానం,

య ద్వితీయాయా ఆధేయత్వార్థకత్వే కర్మాఖ్యాతస్యాపి గ్రామో వి
శిష్టక శాబ్దబోధోపపత్తయే ఆశ్రయత్వార్థకత్వమేవోచితం. తచ్చ న
సంభవతి. గ్రామే సంయోగానుకూల వ్యాపారాశ్రయత్వస్య బాధి
తత్వాదిత్యాశంకాం నిరాకురుతే. కర్మాఖ్యాతస్యేతి. కర్మాఖ్యాతస్య
సంయోగార్థకత్వాభావేపి ధాతూపస్థాపితసంయోగానుకూల వ్యా
పారః ప్రతీయతే. క్వచిచ్చ వ్యాపారజన్య సంయోగః ప్రతీయతే. ఇ
త్యుక్త్యైవ సామంజస్యే ఆఖ్యాతస్య సంయోగే శక్తికల్పనమనుచిత మి
త్యాశయః. యాదృశేత్యాది. తథా చ సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారే
శక్తికల్పనే వ్యాపార విశిష్ట సంయోగస్య వ్యాపార విశిష్ట సంయోగే

తి. తన్న. ప్రకృత్యా శీఘ్రకాలే శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతాయా
విశిష్ట విషయకోపస్థితిస్థల ఉపస్థితిద్వయ కల్పనే గౌరవాత్. గమ్యాదే
స్సంపూర్వ యుజి ప్రభృతి సమానార్థకతా భ్రమవతా మిత్ర విశేష
దర్శినామపి గమనంసంప్ర ఇత్యాది వాక్యా త్సంయోగాద్యా స్సాధ భే
దాన్వయ బోధోత్పత్త్యాయా దుర్వారత్వాచ్చ. సంయోగాదివిశే
ష్యక స్స్త్రీ జ్ఞాన జన్య తదుపస్థితి ఘటితాయా స్తదాధేయాన్వయ బోధ
సామగ్ర్యా అక్షతత్వాత్. తత్ర ధాతూపస్థాప్య వ్యాపారాంశే తత్త్వ
ద్విశేషణక బోధ తాత్పర్యస్థానస్య తాదృశాన్వయబోధే హేతుతా క
ల్పనే గౌరవాదితి. ఫలస్య ద్వితీయార్థాభావం చేతసి విధాయ విముక్తం తదా ప్రవర
నాయా తాదృశ ఫలవ్యాపారయోః ఖండశః శక్తిద్వయమేవ ధాతో స్స్వీ
కరణీయం ఆఖ్యాతస్య ప్రయత్నమాత్రే లాఘవేన శక్తి రనేక మగ్రే వక్ష్య
తే. అత ఏవ గ్రామం గచ్ఛతి అగ్నే రుత్తరాంశే వ్యాపారే తదన్వయతాత్ప

ర్య కల్పనే సంయోగానచ్ఛిన్న వ్యాపారస్య శాబ్దబోధానుపపత్త్యా ఫ
లాంశానస్య సంయోగే శక్తికల్పన మావశ్యకమితి భావః. ఉపస్థితి ద్వ
యేతి. అపోదమనర్థకం. ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ శక్తి కల్పనేపి
తాదృశార్థేక ధాతు శక్తి రుపేయా అన్యథా శక్తిభేదే నానార్థస్థల
ఇవ క్వచిద్వ్యాపార మాత్ర విషయకస్య క్వచిత్ఫల మాత్ర విషయక
స్య శాబ్దబోధస్యాపత్తేః. ఏక శక్త్యుపగమేను తన్మాత్రాను శక్తిజ్ఞానా
త్సమూహాలంబన రూపా ఉభయ విషయకైవోపస్థితి ర్జాయతే.
పుష్పవన్తపదేన చంద్రసూర్యోభయ విషయకోపస్థితివత్. తథాపి త
దుపస్థితి నివేశ ప్రయుక్త గౌరవం న సంభవత్యేవ. ప్రత్యేక విశిష్టోప

ర్త్వేన సప్తమ్యా ఇవ ద్వితీయాయా అపి ప్రయోగాపత్తేః. నహి గృ
హే పచతీత్యాదివద్గృహం పచతీతి కశ్చిత్ప్రయుఙ్క్తే. నైవం. ధాత్వ
ర్థతావచ్ఛేదకఫలాంశే ఆధేయత్వాన్వయ ఏవ తాదృశద్వితీయా
యాస్సాకాంక్షత్వకల్పనా ద్వ్యాపారే తదుపస్థాపితాధేయత్వాన్వయా
సంభవాత్. సప్తమ్యాదినాధేయత్వోపస్థితిసత్త్వే సప్తమీసమభివ్యాహార
జ్ఞానఘటితాయా ఏవ సామగ్ర్యాస్తదన్వయబోధనిర్వాహక
త్వాత్. ద్వితీయాసప్తమ్యోః సమానార్థకత్వేపి వ్యుత్పత్తిభేద
పనాయైవ పృథక్ పృథక్సూత్రేణ తద్యోగవిధానాత్. అథాత్ర సం
యోగావచ్ఛిన్నస్పందసంజనకధాత్వర్థత్వాత్. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక
ఫలే ఆధేయత్వాన్వయతాత్పర్యేణ భూమిం పచతీతి ప్రయోగాపత్తిః.
న చ ద్వితీయోపస్థాప్యాధేయత్వప్రకారకఫలవిశేష్యకాన్వయబోధే క
ర్మాద్విజన్య ఫలోపస్థితి సప్తమ్యభివ్యాహారజ్ఞానఘటితసామగ్ర్యేవ ప్ర

స్థితే సామగ్రీవిరహః ప్రవేశ ఏవ సంయోగనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవ్యా
పారనిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వేన వ్యాపారనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత
సంయోగనిష్ఠప్రకారతాశాలిత్వేన వావిశిష్టోపస్థితేః ప్రవేశ ఇత్యుభయవి
నిగమనావిరహేణ సామగ్రీద్వైవిధ్యం భవతీతి గౌరవం. ఏవం గమ
నం వస్త్రాదావిత్యాదావపి సంయోగే స్పందకశాబ్దబోధాపత్తిరపి న
సంభవత్యేవ. ధాతునా సంయోగవ్యాపారయోరుపస్థితావపి తయో
ర్న్వయే స్పందత్వేన సాకాంక్షత్వాత్. వస్తువన్తో నవికారనిశ్చ
కరాదీనాం వ్యాపారబోధాపత్తిర్వారణాయ తత్తద్వ్యుత్పత్తికల్పనేవ
సాపేక్షేషు యావత్స్వేవ సాక్షాత్ప్రకారకశాబ్దబోధోజన్యతే నత్వేతి

యోగానాం పతధాతుజన్య తదవస్థితి ఘటితా సామగ్రీ తదాపి ప్రసం
గ ఇతి వాచ్యం. పతధాతు న్నైవయత్ర సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారో
ఘటాది నోపస్థాపిత స్తత్ర సంయోగే ద్వితీయార్థాధేయత్వాన్వయాత్
అతాత్పర్యాః. ధాతుజన్య శుద్ధ సంయోగావచ్ఛిన్న స్పందోపస్థితే శాబ్ద
బోధకారణతాయా అవచ్ఛేదక ఘటక సంయోగ విషయతాయాం అన
కరణా నవచ్ఛిన్నత్వం విశేషణదేయం. తథాచ తాదృశ విషయతా శా
లి సంయోగాద్యుపస్థిత్యాది ఘటిత సామగ్ర్యా ఏవ సంయోగ విశేష్య
క ద్వితీయావస్థా వాక్య ధేయత్వాన్వయ బోధ ప్రయోజకత్వోపగమా
న్నాతి ప్రసంగః. నచైవమపి ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారబోధకతయా ఽతే
స్పష్ట కత్వ వ్యవహారానుత్పత్తిర్వాచ్యేతి వాచ్యం. అత్రయానవచ్ఛిన్న

---

* స్మిన్నితి నయమస్య స్వీకరణీయత్వాదితి. ననుసంయోగ విశేష్యకస్పంద
ప్రకారక శాబ్దబోధం ప్రతిధాత్వర్థ వ్యాపార నిష్ఠవిశేష్యతా నిరూ
పిత సంయోగ నిష్ఠప్రకారతా శాలిశాబ్దబోధే వక్తృతాత్పర్యజ్ఞానం ప్రతి
బంధకం కల్ప్యతే. తథా చోక్తస్థలే సంయోగ ప్రకారక వ్యాపారవి
శేష్యక బోధఏవ వక్తృతాత్పర్యేణ నోక్తదోషాత్స్పందభిన్న సంయోగా
నుకూల వ్యాపార ఇతి శాబ్దబోధ ఇష్యతఏవ. తత్రాధ్యాత్వాదితి. ఫలస్యేతి.
నచినను తే గామ్యోగస్యేతి ఇత్యాదౌ సంయోగానుకూల వ్యాపార
స్య సంయోగాశ్రయో గామితి శాబ్దబోధ స్యైవస్వీకరణీయ త్వాదితి
భావః. అనాయత్యేతి ప్రతిబంధకతాకల్పన ప్రయుక్త గౌరవపరిహార
స్యేదానీమా భావనేత్యర్థః. గృహేపదమితి. యద్యపి విక్షిప్తస్య కూల
వ్యాపారః కాలః పురుష నిష్ఠఏవ. తస్యాద గృహావృత్తిత్వం తాదృశ

ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపార బోధకత్వస్యైవ తాదృశ వ్యవహార నియామ
కత్వాత్. ఉత్తర దేశానవచ్ఛిన్న సంయోగః ఫలం గమ్యర్థ తావచ్ఛే
దకమితి నానుపపత్తిః అతఏవాగ్ని సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల
వ్యాపారస్య జుహోత్యర్థ తయా ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక సంయోగాశ్ర
యస్యాప్యగ్నేర్న తత్కర్మతా. ఆశ్రయానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాశ్రయ
ఫలవత్త్వ విరహాత్. సంయోగనిష్ఠాయా అవచ్ఛేదకతాయా ఆశ్రయో
తాగ్ని నావచ్ఛిన్నత్వాత్. నచాగ్ని విశేషిత సంయోగస్య ధాత్వర్థతా
వచ్ఛేదకత్వే అగ్నౌ ఘృతం జుహోతీత్యత్రాగ్ని నన్వయ ప్రసంగః. ఉద్దే
శ్య తావచ్ఛేదక విధేయ యోరైక్యాదితి వాచ్యం. తత్ర సంయోగ ని
ష్ఠాయా ముద్దేశ్యతాయా వహ్న్యాధేయతా సంసర్గావచ్ఛేదకతయా

పేతి సప్తమ్యర్థాధేయత్వస్య కర్తరి చైత్రాదావేవాన్వయ ఉపసంగ
స్యాత్ గృహేపచతీత్యత్ర కర్తృవాచక పదాభావేపి చైత్ర పద మధ్యా
హృత్యైవ తదన్వయ బోధస్యైవ గంతవ్య త్వాదిదమసంగతం. తథా
పి స్వాశ్రయాశ్రయత్వ రూప పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నా ధేయ
త్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇతి నాసంగతిః. ఇత్థంచ ధాత్వర్థవ్యాపారేయదా
న సప్తమ్యర్థాన్వయః తదా పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్న మేవాధేయత్వా
తద్గోవాచ్యా. ద్వితీయాయాశ్చ సాక్షాత్సంబంధావచ్ఛిన్న మేవాధేయ
త్వం ప్రత్యాయ్యత ఇత్యతోపి నగృహంపచతీతి ప్రయోగ ఇతిధ్యేయం.
వృపహ్నా కేనేతి, „కర్మణి ద్వితీయా" „సప్తమ్యధికరణేచ" ఇతిసూ
త్రద్వయమేవేత్యర్థః. అన్యథా „ఆధేయత్వే ద్వితీయా సప్తమ్యౌ" ఇతి
సూత్ర ప్రణయనమేవ పాణినిః కుర్యాదిత్యర్థః. భూమింపచతీతి. భూ

సప్తమ్యర్థస్య చాగ్ని వృత్తిత్వస్య విధేయతయోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయయోరైక్యానవకాశాత్. వస్తుతస్తు తత్ర వహ్నౌ రసస్వాదేఽపి వ్యుత్పన్నానాం తాదృశ ప్రయోగస్య ప్రామాణికత్వాత్. సంస్కృతే వహ్నౌ జుహుయాదిత్యాదిస్థలేచ విధేయాంశేసిక్తావగాహనాన్నాస్త్యేవానుపపత్తిః. ఘృతాదేశ్చ క్రియావచ్ఛిన్న ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక క్రియారూప ఫలశాలిత్వాత్కర్మత్వోపపత్తిః. యత్తు ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకత్వం ధాతువృత్తి గ్రహ విశేష్యాంశే సాక్షాత్ప్రకారత్వం. తచ్చ క్రియాయామేవ నసంయోగాదౌ ఇతి నాగ్నేర్జుహోతి కర్తృతావత్తిరితి. తదసత్. అజాంగ్రామం నయతీత్యాదౌ సంయోగావచ్ఛి

న్నాపత్తీతి ప్రయోగస్యైవ సాధుత్వాదితి భావః. యద్యపి నరక పతిత ఇతి ప్రయోగ నిర్వాహాయ ద్వితీయా శ్రిత పతితేత్యాది సూత్రేణ ద్వితీయా తత్పురుష సమాస విధానేన భూమిం పతతీతి ప్రయోగోఽపి సాధురేవేతి ప్రతిభాతి. అన్యథా పతితశబ్దయోగే నరకమితి ద్వితీయాంత పదస్య సామర్థ్య విరహేణ సమాస విధానానుపపత్తేః. తథాపి యత్ర పతధాతో ర్విభక్త సంయోగానుకూల వ్యాపారే లక్షణా తత్రైవోక్త సూత్రేణ సమాస విధానాన్నానుపపత్తి రితిభావః. వహ్నౌ ఘృతం జుహోతీతి ప్రయోగస్యాధః పతతీతి ప్రయోగవద ప్రామాణికత్వాభిప్రాయేణాహ. వస్తుతస్త్వితి. తత్ర ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకీభూత వహ్నివృత్తి సంయోగే వహ్నివృత్తిత్వస్య సప్తమ్యర్థాధేయత్వ ద్వారేతాన్వయః నామార్థ ధాత్వర్థయోః సాక్షాద్భేదాన్వయ బోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్. సంస్కృత ఇతి. నవీనైర్దండవాన్ రక్త దండవానిత్యాదా

న్న ప్రయోజకతాయా [illegible] సంయోగాదేర్న్యాయ
[illegible]

[illegible]

యోగేనేతి యథార్థాన్వయబోధప్రయోజకత్వస్యైవాద్యప్రయో గాపత్తిః. యత్తు తన్నసంయోగావచ్ఛిన్న స్పందో పతత్యర్థః. అవిశే గురుత్వజన్యతావచ్ఛేదక జాతివిశేషావచ్ఛిన్న ఏవ అతఏవ ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారాబోధకత్వాన్న సకర్మకత్వమితి తన్న ఫలస్యార్థాన్వయిత్వా త్స్పందఏవ న పత్యర్థాన్వయి స్యాద్గంతవ్యతయా పర్ణాదికస్య భూతలావృత్తితయా భూతలే పతతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. పర్ణాదికర్తృ స్పందస్య గగనపరతయా భూతలాద్యవృత్తిత్వాదితి చేత్ [illegible] వృక్షాత్పత తీతి వదృక్షే పతతీత్యపి స్యాత్. అస్మన్మతే చాపాయ వ్యాపారే [illegible] [illegible] దథసంయోగరూప ఫలస్య [illegible] అన్యథాభూమ్యాదే

క్షే పతతీతి. [illegible] క్రియాయాస్స్వ సమవాయి సమవేతత్వ రూప ప రంపరా సంబంధేన వృక్షేపి సత్వాదితి భావః. నస్త్వేవం భవత్వేతేపి వృ క్షే పతతీతి ప్రయోగో దుర్వారఏవ. భూమౌ పతతీతి ప్రయోగస్యా ధేయ పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నా ధేయతాసాంసర్గికత్వేన [illegible] వ్యాపారే బోధనీయత్వాత్ [illegible] అస్మన్మతేచేతి. అస్మన్మతే గృహీ [illegible] విశ్లేషానుకూల వ్యాపారస్య [illegible] [illegible] వృక్షాద్భావేపి [illegible] క్రియాయాః రూప పరంప రా సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంసర్గేణ [illegible] వ్యాపారే బోధ [illegible] [illegible] [illegible] సంబంధే [illegible] భూమి వృత్తి [illegible] న ప్రయోగ బోధనాదితి భావః. అతేరిః. [illegible]

కర్తృత్వవివక్షాయాం భూమిం పతతీతి ప్రయోగ ఇష్యత ఏవ అత ఏవ ద్వితీయా
శ్రితేత్యాదిసూత్రేణ నరకపతిత ఇత్యాదిస్థలే ద్వితీయా సమాసవిధా
నముపపద్యతే. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకఫలేఽపి ద్వితీయార్థాన్వయ
ఏవాశ్రయమానచ్ఛిన్న ఫలోపస్థితేగతేః సా అగ్నిం జుహోతీతి ప్రయోగవా
రణాయ స్వీక్రియత ఇతి వదంతి. తదపి న శోభనం తథా సతి భూమ్యాదిప
దోత్తరం కదాచిత్స్వనిరూపకాద్వితీయోత్పత్తి ప్రయోజకాభావప్ర
సంగాత్. వ్యాపారాంశ ఆధేయత్వ వివక్షాయాం సప్తమీ ఫలాంశే
తద్వివక్షాయాం ద్వితీయేత్యప్యయుక్తం ఫలాంశ ఏవ సప్తమ్యర్థా
న్వయస్యావశ్యం స్వీకరణీయతయా సమానప్రమాణకత్వాదితి ప్రకారాంతరాను
ధనం దదాతీత్యాదౌ స్వస్వత్వ [illegible] విశిష్ట [illegible]

తథాచ పత ధాత్వర్థ [illegible] ధాత్వర్థవ్యాపారే సప్తమ్యర్థాధేయత్వాన్వ
య నియమేఽపి పత ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫల ఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయ
స్వీక్రియతే. ధాతుభేదేన [illegible] నైయాయికాభిప్రాయః. ద్వితీ
యాశ్రిత పతితే' త్యాది సూత్రం. శ్రిత పతితాదిభిశ్శబ్దైః ద్వితీయాం
త పదం సమస్యత ఇతి తదర్థః. [illegible] నరక పతితః [illegible]
శ్రిత ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్తిః. పతధాత్వర్థ కర్తృత్వే పతిత ఇత్యా
దిశబ్దయోగే నరక పదోత్తరం ద్వితీయాయా అనుపపత్త్యా సమాసవి
ధాన మసంగతమేవ స్యాదితి భావః. నన్వేవ మాశ్రయమానవచ్ఛిన్న ధాత్వ
ర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలినోఽపి కర్తృత్వస్య గమే వహ్నిం జుహోతీతి
ప్రయోగాపత్తిర్దుర్వారైవేత్యస్యాహ. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకతావచ్ఛే

ఇచ్ఛాధాత్వర్థః. తాదృశస్వత్వరూపధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలవత్త్వ తిఙర్థాన్వయః. ఉపేక్షాయామపి ప్రసంగవారణాయ పరస్వత్వానివేశః. దానంచ నసంప్రదానస్వత్వజనకమపితు తత్స్వీకార ఏవేతి మతేతు స్వస్వత్వధ్వంసానుకూల పరస్వత్వప్రకారికేచ్ఛైవ దదాత్యర్థః. తత్ర స్వస్వత్వధ్వంసరూపఫలాశ్రయత్వాద్ధనస్య కర్మతా. ధనం ప్రతిగృహ్ణాతీత్యాదౌ స్వస్వత్వజనకేచ్ఛారూపస్వీకారవిశేషో ధాత్వర్థః స్వస్వత్వరూపఫలేచ ద్వితీయార్థాధేయత్వాన్వయః. తండులాన్ పచతీత్యాదౌ రూపపరావృత్తిజనకాగ్నిసంయోగానుకూలో ధాత్వర్థః. రూపాదిపరావృత్తిఫలేచ తండులాదివృత్తిత్వాన్వయః. ఓదనం పచతీత్యాదౌ ఓదనాదిపదస్య తన్నిష్పాదకతండులా

దకేతి. తథాచ సాక్షాద్ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలస్యాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వేపి తచ్ఛాలినః కర్మత్వమిష్యతే. పరంపరయా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలవదాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వం కర్మత్వస్య ప్రయోజకం నేతి భావః. ఉక్తయుక్త్యేతి. వస్త్రనిష్ఠక్రియాయాః పరంపరాసంబంధేన వృక్షేపి సత్త్వేన వృక్షం పచతీతి ప్రయోగాపత్తేరిత్యర్థః. తత్స్వీకార ఏవేతి. ప్రతిగృహ్ణాతేస్తు స్వీకార ఇత్యర్థః. తథాచ దానాత్స్వత్వనివృత్తిమాత్రం ప్రతిగ్రహాదేవ పరస్వత్వోత్పాదః. దానం స్వత్వజనకమితిమతేతు ప్రతిగ్రహః దానజన్యస్వత్వస్య పరిచాయక ఏవేతి భావః. పరస్వత్వప్రకారికేతి. స్వస్వత్వధ్వంసానుకూలేచ్ఛారూపత్యాగస్యైవ దదాత్యర్థత్వే ఉపేక్షాస్థలేపి దదాతీతి ప్రయోగాపత్తిరత ఇచ్ఛాయాం పరస్వత్వప్రకారకత్వనివేశః. ఉపేక్షాత్మికా ఇచ్ఛాపి ఇదం

తా లఘుతా అవయవ విభాగా నభ్యుపగమేచ తండులం పచతీత్యాదా

తండులాది పదస్య ...

త్యాగతా ధ్వంసనం ధాత్వర్థః. తస్యాగతా ధ్వంసయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల వ్యాపారః. తాదృశ క్రియారూపఫల సంపాదన వృత్తి త్వాన్వయః. ఉక్తయుక్త్యా గతాధ్యో దేశస్యాన కర్మత్వం. ఏవమన్యాసక కర్మతామా మప్యర్థా న్వయమూహ్యః. గాం దోగ్ధి పయ ఇత్యాదౌ త్యక్త గృత ధాతు సమభి వ్యాహార్య గవాది పదోత్తర ద్వితీయా క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వాదన్య దేశ కర్మత్వం బోధయతి. కారకాధికారీయోగా ఽకథితంచ" ఇ సూత్రేణా పాదానత్వాది భిన్న ధాతు ప్రతిపాద్యాన్వయి తర్థాంశతా వచ్ఛిన్నస్యాపి కర్మసంజ్ఞాభిధానాత్. గ

... ధాతు ... గవాది సంబంధో

ధ ...

మహూన భవతీత్యా కార్యైవ. దానరూపా ఇచ్ఛాతు కార్యైవేదం భవతీత్యాకారికైవ భవతి తత్ర పరస్వత్వం ప్రకారః. ధనాదేస్తా త్వత్వ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వేన కర్మత్వేన ప్రత్యయో స్వస్వత్వ ధ్వంసానుకూలత్వస్య ధాత్వర్థాంశత్వాన ఇతిసూచయతి. స్వస్వత్వేతి. అర్థైవం సంప్రత్యస్తేపి దదాతీతి ప్రయోగాపత్తిః. తత్రహీదం ప్ర స్యం మమభార్యాయాంకంద భవతీత్యాకారకేచ్ఛాయా ఏవ సంస్పృష్టి రూపత్వేన తాదృశేచ్ఛానైవ సర్వేషాం స్వత్వముత్పాద్యతే. తథా చ తాదృశేచ్ఛాయా అపి పరస్వత్వ ప్రకారకత్వేన దానరూపత్వాత్ పద తత్ర స్వస్వత్వ స్యానుత్పత్యా తాదృశేచ్ఛాయా స్వస్వత్వ ధ్వంసాను కూలత్వ విరహాన్న దాన రూపత్వా పత్తిరితి వాచ్యం.

న విశేష్యతే. అపితు క్షీరాద్యన్వయిన ఇతి కర్తృత్వా వివక్షయా ద్వితీయానవకాశః. కింతు శైషికీషష్ఠ్యేవేతి. అత్ర ధాతుప్రతిపాద్యత్వం తదర్థతావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట సాధారణం. గాందోగ్ధీత్యాదౌ తదర్థతావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట ఏవ ద్వితీయార్థాన్వయాత్. తథాహి క్షరణానుకూల వ్యాపారో దుహేరర్థః. ద్వితీయార్థశ్చ జనకతా సంబంధేన క్షరణాన్వయీ విభాగః విభాగే చాధేయతయా ప్రకృత్యర్థ గవాదేరన్వయః. ఏవంచ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక క్షరణజన్యఫలే ప్రధానకర్మ క్షీరాద్యన్విత ద్వితీయార్థ వృత్త్యన్వయ ఇతి గోనిష్ఠ విభాగానుకూల పయోనిష్ఠ క్షరణానుకూల వ్యాపారకర్తా మైత్ర ఇతి గాంపయోదోగ్ధి మైత్ర ఇతి వాక్యార్థనిర్బోధః. ఏవ విభాగోపాదానత్వమేవేతి తద్విషయాయాం ద్వితీయానవకాశేతి వాచ్యం. ధాతు వృత్తిగ్రహ విశేష్యాన్వయినో విభాగస్యైవాపాదానత్వ హానత్వాత్. వృత్యనుపపత్త్యర్థం పర

స్వత్వవతి స్వత్వాంతరానుత్పత్త్యా స్వీయస్వత్వవతి పరస్వత్వాపాదనే తాదృశేచ్ఛయా ఏకైక మాత్రస్వత్వస్యాపి నాశాభ్యుపగమాత్. అతఏవ పితుః పుత్రాంతరోత్పత్తావపి పూర్వతన పుత్రాణాం స్వత్వమపి నివర్తతే పునస్సాముదాయికం స్వత్వముత్పద్యత ఇతి సిద్ధాంత ఇతిచేన్న. పరస్వత్వ మాత్రప్రకారక తాదృశేచ్ఛాయా ఏవ దదాత్యర్థతాయా ఉపగంతవ్యత్వాదితిధ్యాతవ్యం. * ఉక్తయుక్త్యేతి. అత్రయానవచ్ఛిన్న ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలశాలిన ఏవకర్తృతాన్యథా అగ్నింజుహోతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః త్రి టీకయుక్త్యేర్థః. క్రియాజన్యఫలశాలిత్వాదితి. యద్యపి "ధాత్వర్థేహి క్రియాశ్లేషః భావ ఇత్యభిధీయతే" ఇతి కారికయాం ధాత్వర్థ మాత్రస్య క్రియాత్వముక్తం. తథాపి

…స్పంద రూప విశేష్యాంశే ఏవపంచమ్యర్థ విభాగాన్వయాత్
… విభాగా వచ్ఛిన్న తురగానుకూలో వ్యాపారోదుహ్యర్థః. గో
… ద్వితీయార్థశ్చ విభాగాన్వయినీ వృత్తిరేవ. నచైవం ధాత్వ
…వచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వ రూపం కర్తృత్వమేవాశ్వాపి ప్రతీయత ఇతి
…ధితం వేత్యస్య విషయ ఇతివాచ్యం. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేద కత్వస్య
…తుర్య త్రిగ్రహ విశేష్యాంశే సాక్షాద్విశేషణస్య రూపత్వాత్. యు
…త తురగానుకూల వ్యాపారమాత్రం ధాత్వర్థతయా వివక్షితం తుర
…గాన్వయియో విభాగాశ్చ విభక్త్యర్థతయా తత్ప్రతిపాదనస్య బోధితా పం
చమీ. ఏతేనకదా చిద్గాందోగ్ధిపయః కదాచిన్న గోర్భ్యాదోగ్ధి పయః
ఇత్యత్రనా నియమః. అథవా గోర్భ్యాదోగ్ధి పయ ఇత్యత్రాపి విభాగో…
ధ్వర్థ తావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టఏవ. వృక్షాద్విభజతే ఇత్యత్రాపాదానస్య

తురణస్యాపి విశేషణ విధయామహ ధాతు ప్రతిపాద్యత్వేన గవిజన్య
విభాగాశ్రయత్వం క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వమేవ ద్వితీయయా బోధ్య
ఇతి క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వాదన్య దిత్య సంగతం. తథాచాత్ర క్రి
యాపదం ముఖ్య విశేష్య విధయా ధాతు ప్రతిపాద్య పరంపురుష వ్యా
పారస్య వసాక్షాత్పరో విభాగేజనకః కింతు పరంపరయా క్రియైవసాక్షా
త్పయసో విభాగజనికేతి నాసంగతిః. కారకాణి కారకేభ్యోనేతి. కర్తృకారక
సంజ్ఞావిధాన ప్రస్థానఫలేన. సూత్రస్థ అపాదా నత్వాభావ విశ
తురగ ధాత్వర్థానిత కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్న మపి కర్మ సంజ్ఞకం భవతీతి. తథా
చతురగస్యాపి ధాతు ప్రతిపాద్యత్వేన జనకతా సంబంధేన పదవ్యాఖ్యా
తియాదౌ విభాగవత్త్వే తత్సాపేక్షేణ భవతీగోరపి కర్మేతి భావః.

[illegible]

పాదానస్య వివక్షా తాం కారయతి. ఆశ్రయస్య [illegible]
తీయా. అవనిశ్యంచా శ్రయత్వాదస్య ఏవ సంబంధ విశేషః. తత్ర
కరణాన్వయినః పరసమవేత త్వస్య ద్వితీయార్థత్వాత్. పయోనిష్ఠ
కరణస్ పయోనిష్ఠ విభాగ జనకత్వేపి సతః పయోదోగ్ధీతి ప్రయో
గః. పరత్వం విభాగాన్వయి తావచ్ఛేదకతా వచ్ఛిన్నాపేక్షయా బోధ్యం.
దుహ్యతే గాః క్షీరమిత్యాదౌ క్షరణజనక విభాగాశ్రయస్య మేవగవాది
స్యాను ప్రధానక ర్తృత్వ మాఖ్యాతార్థః అప్రధానే దుహాదీనామిత్యను
శాసనాత్. క్షీరస్య ర్తృత్వస్య ధాత్వర్థక్షరణ ఏవాన్వయః ఆఖ్యాతార్థ
క్షరణేన ధాత్వర్థ వ్యాపారాన్వయః. తథాచ విభాగావచ్ఛిన్న క్షీర ని
ష్ఠ క్షరణానుకూల వ్యాపారజనక క్షరణజన్య విభాగాశ్రయో గౌరిత్యా
కారకో బోధః. అథవా విభాగక్షరణ వ్యాపారేషు విశకలితేషు ధాతో

రశ్చైవం గవాంపయోదోగ్ధీతి ప్రయోగానుపపత్తిః. కారక విభక్తీనాం
షష్ఠ్యపవాదత్వేన తత్రషష్ఠ్యర్థస్య గోసంబంధస్య మహాధాత్వర్థ ఏ
వాన్వయస్యోపగంతవ్య తయా దోహ సంబంధినో గవాదేః కర్తృత్వేన
ద్వితీయయా వ్యక్తిసాధనా దిత్యతఆహ. గవామిత్యాది. క్షీరాన్వయి
తి. కారక విభక్త్యర్థస్యైవ క్రియాన్వయ నియమాదితి భావః. క్షర
ణాన్వయినీ. పయోనిష్ఠ క్షరణానుకూల క్రియాయా ఏవ గోపయసోర్వి
భాగ జనకత్వాద్దోహ నాన్తక పురుష వ్యాపారస్య విభాగం ప్రత్యస్య
ధాసిద్ధత్వా దితిభావః. అపాదానత్వమేవేతి. కథమన్యథా గామిత్యా
చ్ఛిత్యాదౌ గాంపయసో న్తకం పంచమ్యుపపత్తిః. తత్రాపి విభాగావ
పంచమ్యర్థః. తస్యచ జనకతా సంబంధేన గమ్యాది ధాత్వర్థేన్వయః.

త్వ త్రితయం. విశిష్ట లాభోఽన్వయబలాత్. కర్త్రాఖ్యాతస్థలేచా న్వి తానాం చిత్వేఽపి తేషాం విశేష్య విశేషణ భావ వైపరీత్యాత్. వ్యాపార జనక కరణజన్య విభాగ జన్యసంయోగస్య ధాతున ఏవలాభః. ఆశ్రయత్వ మేవాఖ్యాతార్థః. ఏవంచ కరణ విభాగయోర్న ద్వితీయార్థాభానం. గౌణ కర్తృసమభివ్యాహృతే దుహ్యంతే క్షీరాణి గావ ఇత్యత్ర దోహన క్షరణేన ధాతు సహితేన వా విభాగావచ్ఛిన్న కరణాశ్రయత్వం గౌణ ప్రధాన కర్తృత్వస్య బోధనేఽపి కదా ఉభయవిధ కర్తృత్వబోధనస్యా న్యత్ర వృత్తయా దుహ్యంతే క్షీరాణి గావిత్యాద్యసాధుప్రయోగాః. పౌరవం గాం యాచతే ఇత్యత్రాదౌ సోపాధికర్తృకాదేశ్యాయా నత్వః. ప్రధాన కర్తృ గవాద్యన్వయ ద్వితీయార్థో విషయత్వం ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకతానన్వేతి. సవిషయకజ్ఞానాదిరూప విషయోపహితేచ్ఛాబోధక ధాతుస్థలే ఇచ్ఛా విషయ విషయత్వమేవ ప్రధాన కర్తృత్వం అతఏవ

క్రియాజన్య విభాగాశ్రయ ఏవ అపాదానత్వేన అపాదానే పంచమీతిసూత్రేణైవ గోభ్యో దోగ్ధీత్యత్ర పంచమ్యా ఉపపాదనీయత్వాదితిభావః. విభాగాన్వయాదితి. వస్తుతః గోభ్యోదోగ్ధి పయ ఇతి ప్రయోగానుపత్తేః. కరణాన్వయి విభాగస్యైవ పంచమ్యా బోధనీయతయా గవ్యాపాదానత్వ రూపతా విరహేణ పంచమ్యా బోధనాసంభవా దిత్యగతిః. వస్తుతస్త్వితి. విభాగావచ్ఛిన్నత్వం జనకతా సంబంధేన నిష్ఠాక విశిష్టత్వమేవ విశేషణత్వే రూపతాయా ఇతి. తథాచ గాం పయో దోగ్ధీత్యత్రాపి గాం పయ యాచత ఇత్యాదౌ గామాదేవ గవాదేరప్యకథితంచేతి సూత్రేణైవ కర్మసంజ్ఞేతిభావః. తథాసతి గోభ్యః పయో

ఘటో జిజ్ఞాస్యత ఇత్యాదౌ ఘటాదేస్సన్నంతకర్మతా. అథైవం యద్వ
స్తు విషయకం దాన మప్రసిద్ధం తద్వస్తు రూపకర్మ సమభి వ్యాహృత
ధాతు ఘటిత వచసః కాగతిరితిచేత్. యూగతిర్గగనం దదృశత ఇత్యా
దికస్య భ్రాంత పురుషీయ గగనాది ప్రకారక దర్శనేచ్ఛా బోధక వా
క్యస్య. గగన విషయకత్వ ప్రకారక దర్శనేచ్ఛా బోధ స్తత్రేతిచే
దిః గోవిషయితా ప్రకారతా నిరూపిత స్వత్వేచ్ఛా నిష్ఠ విషయతా
లీశాబ్ద బోధ సద్భావస్య. వివేచనీయం చేదమగ్రే. పౌరవపో త్రం

దీతీయాయాస్తు వృత్తిరేవాస్తు. తస్మాదానేన్యయః. పౌరవస్యత్వాదృ

గోన్వీత్యాదౌ గోపదోత్తరం కథం పంచమ్యువప త్తిరిత్యత ఆహ. య
నచేతి. తత్రాపి పాదానస్య బోధికేతి. తథాచ విశేషణ విధయా ధాత్వ
ప్రతిపాద్యాన్వయి విభాగోన్య పాదానతా రూపవే త్యభిప్రాయః. నా
నియమాదితి. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట విభాగాన్వయ్యార్థేయ
స్య వివక్షాయాం ద్వితీయా. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలతావ్వయి విభా
గ వివక్షాయాంతు పంచమీతి నియమ సంభవాదితి భావః. నన్వేవం
ధాత్వర్థ ద్వయ కల్పనే గౌరవమిత్య స్వరసాదాహ. అనవేతి. అవ
ధిత్వ యూపపాదానత్వేతి. విశేషణ విధయా విశేష్య విధయావాధా
తు ప్రతిపాద్య విభాగావధిత్వస్యైవా పాదానత్వ రూపత్వాదితి భావః.
ద్వితీయేతి. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదక ఫలశాలిన ఏవాత్ర చే
తి సూత్రేణ కర్మసంజ్ఞా విధానాదితి భావః. యద్వత్యేవంసతి ఘటంజా
నాతీత్యాదౌ ఘటాది పదోత్తరం ద్వితీయానుపపత్తిః. తేషాం కర్మ
త్వ విధాయక సూత్రాంతర విరహాపాదానత్వావధి రవివక్షిత తాత్

ద్వారా ఆశ్రయత్వమేవ ప్రధానకర్తృత్వం. న చైవమిచ్ఛావిశేషరూ
పదానస్యాశ్రయత్వం కర్తృత్వమేవేతి వాచ్యం. ధాతుజన్యప్రతీప
త్తివిశేష్యీభూత దానాశ్రయత్వస్యైవ తత్కర్తృత్వరూపత్వాత్.
అత్ర చ దానస్య తాదృశప్రతిపత్తివిశేష్యరూపధాత్వర్థే విశేషణ
త్వాత్. నైతేభ్యః పారలౌగాం యాచ్యత ఇత్యాదావుక్తక్రమేణా
ప్రవృత్తీచ్ఛావిషయో కర్తృదానాశ్రయ ఇత్యన్వయబోధో
ధ్యః. యద్యపి నిరుక్తయాచ్ఞా భిక్షైవేతి మహిమాయాచి రుగ్వృచ్ఛిభిక్షి
చిఞామిత్యత్ర ధాత్వర్థపరభిక్షుపాదానేనైవ చరితార్థా తయా యాచే

ధాన్యాయి కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నం కర్తృత్వర్థస్యైవ అకథితం చేతి సూత్రేణ
వక్తవ్యతయా చ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వస్య ఘటాదిష్వస
భవేన తేషాం కర్మత్వానుపపత్తిః. తథాపి సామాన్యధాత్వర్థతావ
చ్ఛేదక ఫల భిన్నధాతుప్రతిపాద్యాన్యధర్మావచ్ఛిన్న ముపాదానత్వా
దిభిర్వివక్షితం కర్తృత్వానర్థకతయా తత్తుల్యత్వస్య తేషాం కర్మసంజ్ఞైవ
త్తిరితి ధ్యేయం. నన్వేవం తర్హ్యాశ్రయస్య యోగ్యత్రి స్వరూపసంబంధేన
యా ద్వితీయా వాచ్యాః కథం భిన్నార్థక తేష్వపి. అత
త్వం చేతి. ఆశ్రయత్వాద్యన్యదేవేతి. తథా చాగత్యా ఏకం ధర్మిస్వరూ
పమపరం చ తద్గత ధర్మస్వరూపమితి విశేషః కర్తృత్వ ఇతి భావః. పరస
మవేతత్వస్య ద్వితీయార్థత్వాదితి. యద్యపి పరసమవేతత్వస్య పంచ
మ్యర్థత్వాదిత్యేన వక్ష్యమాణం పయత ఇతి పంచమీ వారణాయ న
పరసమవేతత్వస్య ద్వితీయార్థత్వోపగమస్యానుచితత్వాత్. అత్ర
తృతీయానాం ప్రత్యేకార్థాన్వయిసాపేక్షబోధకత్వనియమాత్ తస్య ద్వి

పాదానమనర్థకం. తథాపి యాచ మానశ్చైవం పురానిత్యాదౌ యాచతే ర్న నిరుక్త భిక్షార్థకతేతి తదుపాదానం. తత్రహి వ్యాపారజన్యత్వ ప్రకారికేచ్ఛా ధాత్వర్థః. ఇచ్ఛాయాం ప్రధానకర్తృ కల్యాణాన్వితః ద్వితీయార్థ విషయతాయా అన్వయః. వ్యాపారేచ పురాన్విత వృత్తిత్వస్య ద్వితీయార్థస్యాన్వయః. తథాచ పురవృత్తి వ్యాపారజన్యత్వ ప్రకారక కల్యాణ విశేష్యకే చ్ఛాశ్రయ ఇత్యన్వయబోధః. గాం వ్రజతి గచ్ఛతీత్యాదౌ దేశాన్తర సంచార విరోధి వ్యాపారో ధాత్వర్థః. సంచార విరోధిత్వం సంచారానుత్పాద ప్రయోజకత్వం అనుత్పాదే ప్రధానకర్తృ గోవృత్తిత్వాన్వయః. దేశ విశేషణభేదే వ్రజతి ద్వితీయా

తి గామ్యార్థే తదేక దేశ పరత్వే ప్రతియోగితయా ప్రకృత్యర్థభిన్న గోత్వాద్యస్య స్వీకరణీయతయా తస్య చాశ్రయతయా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకత్వరణ ఏవాన్వయస్య స్వీకరణీయతయా ద్వితీయార్థ పరసమవేతత్వే కథంచిదపి ప్రకృత్యర్థాన్వయితా భావాత్తదృశ నియమానుపపత్తేః. తథాపి గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ స్వం గచ్ఛతి చైత్ర ఇత్యపరోగవారణాయ పరసమవేతత్వస్య ద్వితీయార్థతావశ్యకీ. తత్రపరత్వే భేదే ప్రకృత్యర్థస్య గ్రామాదేః ప్రతియోగితయాన్వయః తస్యాశ్రయ తథాత్వగ్రహే గమనాదావన్వయో వాచ్యః. తథాచ చైత్రసమవేత గమనాదేః చైత్ర భిన్న సమవేతత్వాభావాన్న స్వం గచ్ఛతీత్యాదయః ప్రయోగాః ఏవంచ పరసమవేతత్వే ద్వితీయార్థత్వే స్వపతయా తదేవ పయసః పయోయోగీత్యాది ప్రయోగ వారణ సంభవే పంచమ్యా పరసమవేతత్వార్థకత్వ కల్పన మనుచితం. పంచమ్

స్వార్థే ప్రజ ప్రతియోగిత్వాన్వయః. దుహ్యతేగాం ప్రజ్ఞత్వా దావన్వ యా బోధకస్యైవ యమాహానీయః. గురునర్థం పృచ్ఛతీత్యాదౌ జిజ్ఞాసాబోధక వ్యాపారో ధాత్వర్థః. బోధే గురు వృత్తిత్వస్య జిజ్ఞాసాయాం ధర్మ విషయకత్వ స్యాన్వయః. శిష్యం ధర్మం బ్రూతే ఇత్యాదౌ జ్ఞానానుకూల శబ్ద ప్రయోగో ధాత్వర్థః. జ్ఞానే ధర్మ విషయకత్వస్య శిష్యవృత్తిత్వ స్యాన్వయ ఇతి. తచ్చ చారురం. తథాసతి యత్ర శిజ్ఞాసా విషయక చైత్రజ్ఞానేచ్ఛయా పశ్యన్నాదర్శ శబ్దాచ్చ సామగ్రి బలేన మైత్రస్యాపి వృచ్ఛక జిజ్ఞాసా జ్ఞానం తత్ర మైత్రం పృచ్ఛతీతి ప్రయోగస్య ఏవం యత్ర చైత్ర జ్ఞానేచ్ఛయా బ్రూతే దైవవశాచ్చ మైత్రస్యా

దుహాది ధాతు సమభివ్యాహారే పరత్వే పంచమ్యంతపదోపస్థాపితస్య ప్రతియోగితయా పరసమవేతస్యాశ్రయతయా ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలేనా వాన్వయ స్స్వీక్రియతే. నచైవం ప్రశ్నయానా మిత్యాది నియమ భంగ ఇతివాచ్యం ఆధేయత్వస్యాపి ద్వితీయార్థ తయా నయాదావైవ ప్రత్యయానా మిత్యాది నియమో పపత్తేః. నహి ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్విత స్వార్థబోధకత్వ నియమః. ఆఖ్యాతార్థ సంఖ్యాయాః ప్రకృత్యర్థ భిన్న కర్తృ కర్మణోరన్వయ దర్శనాదితి భావః. నైవమిత్యాదినా. కర్మాఖ్యాతస్థలే ఆఖ్యాతార్థ వృత్తి వ్యాపారః. వ్యాపారే ఫలం ఫలే విభాగో విశేషణతయా భాసతే. కర్మాఖ్యాతస్థలే వ్యుత్పత్తి వైచిత్ర్యాదాఖ్యాతార్థా శ్రయత్వే విభాగః విభాగే ఫలం ఫలే వ్యాపారో విశేషణతయా భాసత ఇతి వైలక్షణ్యం బోధ్యం. తద్విధాభావాదితి. పూర్వకల్పే ధాత్వర్థ తయా

విజ్ఞానం తత్ర చైత్రం బ్రూతే ఇతి ప్రయోగస్య చాపత్తేః. సాక్షాద్ధాత్వర్థ విశేషణజ్ఞాన రూప ఫలాశ్రయతయా తత్ర గుర్వాదీనాం ప్రధానకర్మ తయా అప్రధానే దుహాదీనా మిత్యను శాసన విరోధశ్చ ప్రసజ్యేత. గురుర్గమ్యం సమ్యక్ త్వేన కర్తవ్యం భో శిష్య ఉచ్యతే ధర్మమిత్యాదిస్థలే లకారాదినా తత్కర్మత్వాభిధానా నుపపత్తేశ్చ. పరంతు జిజ్ఞాసాజ్ఞానోద్దేశ్యక ప్రవృత్త్యధీనశబ్దః పృచ్ఛతేరర్థః. జ్ఞానే గురుర్న శిష్య స్యాన్వయః. తస్యైవ ధర్మ విషయకత్వస్యాన్వయః. శబ్దస్యచ విషయతావ్యాపారానుబంధినీ జ్ఞానస్య పరంపరయా శబ్దరూప ధాత్వర్థ విశేషణత్వాత్తదాశ్రయీభూత గురోర్గౌణ కర్మతా. ధర్మస్యచ ధాత్వర్థ విషయతయా ప్రధానకర్మతా. బ్రూతేశ్చ జ్ఞానోద్దేశ్యక ప్రవృత్త్యధీన శ

ఖ్యాతాన్తతయాచ తయోస్తథాభానా దితిభావః. గౌణకర్తా సమభివ్యాహృతేతి. అప్రధానే దుహాదీనామితి సూత్రేణ గౌణకర్మ సమభివ్యాహారస్థల ఏవ తన్నిష్ఠ కర్తృత్వస్యాఖ్యాతే నాభిహితత్వ ప్రతిపాదనాత్. తద సమభి వ్యాహారే పయోనిష్ఠ కర్తృత్వ మఖ్యాతేనాభిధీయత ఇతిభావః. కేవలేనేతి. తుదనా జన్య విభాగాశ్రయత్వ పర్యంతస్య ఆఖ్యాతార్థత్వ మతాభిప్రాయేణ. ధాతు సహితేనేతి ఆశ్రయత్వ మాత్రస్య ఆఖ్యాతార్థత్వ మతాభిప్రాయేణేతి విభాగః. జిగమిషతీత్యాదౌ గమనాది విషయకేచ్ఛా సన్ ధాత్వర్థస్తేనేచ్ఛావిషయ విషయత్వం కర్తృత్వం. ఇచ్ఛావిషయ గమనాదేర్విషయతా ప్రసిద్ధేః. అతస్తద్విషయకత్వం విషయ విశేషణం ఘటో జిజ్ఞాస్యత ఇత్యాదావ ప్రధానకర్మ గుర్వాది తన్నిష్ఠం కర్తృత్వం ప్రధానకర్మ సమభివ్యాహారేఽ

ర్థః. జ్ఞానే శిష్యవృత్తిత్వస్య శక్తేశ్చ ధాత్వవిషయకత్వస్య సామ్యాత్. అ
జాంగాదిమం నయతీత్యాదౌ గ్రామం ప్రాపయతీత్యాదౌచ ఉత్తరదే
శ సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల వ్యాపారరూప ప్రాపణార్థకో
ర్థః. తత్ర క్రియారూపే ఫలే అజాదీనాం వృత్తిత్వాన్నయః. సం
యోగ రూపఫలేచ గ్రామాది వృత్తిత్వాన్నయః. తథాచ గ్రామ
వృత్తి సంయోగ జనకాజాది వృత్తి క్రియానుకూల వ్యాపారానుకూల
కృతిమానిత్యన్వయబోధః. అజాదీనాం ప్రకృతే ఉత్తరదేశాన్వితా
మాత్రే ... సత్త్వాదా ఉత్తర సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియారూపం ఫల
కర్మాఖ్యాతాన్వః. తత్రచ ధాత్వర్థస్య తాదృశ వ్యాపారస్య జన్యతా సం
బంధేన తస్య చాశ్రయతా సంబంధేనాజాదావాదిరూప ప్రధాన ...

ఖ్యాతేన నాభిధీయతే తత సమభివ్యాహృతోపి అభిధీయత ఏవేతి బో
ధ్యం. గోవిషయత్వ ప్రకారతా నిరూపితేతి. గోవిషయిణీ మతిరిత్యస్య
తేచ్ఛాభావాత్ప్రకృతి భవతీతి ప్రతీతేచ్ఛాకారః. రాజ్ఞ ఇచ్ఛాప్రకారక
విషయీభూతస్యాపి స్వర్గం భవతీతి విశేషబోధః. ఉక్తక్రమేణేతి. ము
ఖ్యార్థత్వాత్ యథా విభాగోత్తరం వ్యాపారానాం వ్యవహారైకవర్త్త ము
వగమ్య కర్తృ ప్రయోగేచ విశేషణ విశేష్య భావ విపరీతవిశే
ణ విశేష్య భావాపన్నానాం తేషాం కర్మాఖ్యాతస్థలే బోధస్సిద్ధః.
తథాప్యుక్తేశ్చ కధానేచ్ఛారూపం వ్యవహారాన ధాత్వర్థ క్రియానుగమ్య
కర్మాఖ్యాతస్థలీయ విశేషణ విశేష్య భావ విపరీత విశేషణవిశేష్య భా
వాపన్నయోరిచ్ఛాదాన ... ముఖ్యత్వం తేషాం. ఆశ్రయత్వ
మాత్రం కర్మాఖ్యాతార్థ ఇతిభావః. అర్థాపత్తేతి. భిక్షాపదస్య భిక్షా

ణ్యాన్వయః. గామిత్యాదివ్యుత్పత్త్యాన్వయస్తు సంయోగఏవ. ఏవంచ చై
త్రకృతిజన్యో యస్సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల వ్యాపారస్తజ్జన్య
గామివృత్తి సంయోగానుకూల క్రియావానశ్వాది రిత్యన్వయబోధః. న
చకారక విభక్త్యర్థస్య ధాత్వర్థ ఏవాన్వయ నియమాత్పరిస్పంద స్థా
పక సంయోగే కథం గామిత్యాది వ్యుత్పత్త్యాన్వయ ఇతి వాచ్యం. భూత
లేనేతి ఇత్యాదౌ ఘటాదిపదార్థే వ్యాకరణ స్మృత్యాధానయా త్రా
దృశ నియమాసిద్ధేః. అస్తు వాధాత్వర్థతావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకతయా
భాసమానే సంయోగ ఏవ తదన్వయః. ఫల వ్యాపారయోః ప్రకృత్య ధీ
నత్వే చాశ్రయత్వ మేవార్థే తదార్థః. సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియా
రూప ధాత్వర్థ ఏవ వ్యాపార రూప ధాత్వర్థే విశేష్యతయా. ఆశ్ర

ధేయక ధాతు పరత్వేన బిల్వఃపతతీత్యత్ర యోజేకతి సంగ్రహ ఇతి భా
వః. భిక్షార్థకత్వేతి. కల్యాణ విషయక స్వాస్థ్య ప్రత్యక్షం స విశిష్ట పర
స్య త్యాగానుకూలేచ్ఛారూప వ్యాపారస్య పరాణామ సంధవాదితి భావః. న
నేన తత్ర యాచన స్యైకఇత్యాకాంక్షాయామాహ. తద్గ్రహీతి. గథా
చోత్తార్థకయాచేరర్థః పరభిక్షా పాదానేన సంగ్రహః సంధవాత్త్యా
త్రివ్యుత్పత్త్యా చిగ్రహణమితి భావః. దేశాంతరేతి. భిన్న దేశో దేశాం
తరం. ప్రయోజకత్వం చాత్ర నజకతారూపం నాపిజనకజనకతా రూ
పం. అయత్యాదస్యోత్పత్త్య భావ రూపస్య నిత్యత్వాత్. కింతు ఏతద్వి
షయ వ్యాపారాద్యోష్షు దేశాంతర సంచారోస్తు త్వాదర ఇతి ప్రతీతి సా
క్షిత్వరూప సంబంధరూప ఏవేత్యవధేయం. స్వయమూహనీయ శ్రీ.
అయంభావః. భేదదేశ సంచారోత్పత్త్య భావ వ్యాపారేషు ప్రకృ

యత్వ విశేషణతయా చాన్వేతి. న చైకదేశే సంయోగ ఏవ గ్రామాది వృత్తిత్వాన్వయః. చైత్రీయ క్రియాజన్య వ్యాపారజన్య గ్రామవృత్తి సంయోగానుకూల క్రియావానజాదిరిత్యాకారకో బోధః. జ్ఞానానుకూల శబ్దేతి. ద్రవ్యం నిరూపయతీత్యాదౌ కాశోక్తః. తాదృశ విశిష్టార్థస్యైకదేశే జ్ఞానాంశే ధాత్వర్థాన్తరస్య బోధన సామర్థ్యాయాస్సాకాంక్షా నాస్తీతి యతో అపితు విషయతాయా బోధ ఏవేతి శిష్యం ద్రవ్యం నిరూపయతీత్యాది ప్రయోగః. యతః ధాత్వర్థాన్తరమేవ సకర్మకాల వ్యాపారస్య జనకతేతి. నను. ధాత్వర్థస్య ద్రవ్యం సకర్మకత్వ ప్రయోజకత్వానుపపత్తేః విరోధాత్. అన్యథా నిరూపయతీత్యస్య జ్ఞాపయత్యాది సమశీలతయా శిష్యం జ్ఞాపయతీత్యాదివచ్ఛిష్యం నిరూపయతీతి

ధాతోరస్య క్షి. కర్త్రాద్యభిప్రాయకే భేదే త్యజి మిత్యనేనస్య త్యజి ప్రతియోగికత్వస్య భేదే భేదస్యాశ్రయతయా దేశే దేశస్య పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతయా సంచారే సంచారస్యాధేయతయా ఉత్పత్త్యాదస్య ప్రతియోగితయా అభావే అభావస్య ప్రయోజకతా సంబంధేన వ్యాపారేన్వయం స్వీకృత్య త్యజి ప్రతియోగిక భేదాశ్రయ దేశవృత్తి సంచారోత్పత్త్యభావ ప్రయోజక వ్యాపారకర్తా చైత్ర ఇతి బోధః. సంచారోత్పత్త్యభావ ఏవ గామిత్యస్య గోవృత్తిత్వస్యాన్వయో బోధ్యః. కర్తరి ప్రయోగేతు విశేష్య విశేషణ భావ వైపరీత్యేన బోధో వక్తవ్యః చైత్ర కర్తృక వ్యాపారప్రయోజ్య గోవృత్త్యభావ ప్రతియోగ్యుత్పత్త్యాశ్రయ సంచారాశ్రయ దేశ నిష్ఠభేద ప్రతియోగీ త్యజి ఇతి శాబ్దబోధః. కేచిత్తు అత్ర ముఖ్యార్థస్య దూషయంతి. గురుత్వాత్. దూ

ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. అజాంగామిమం మాపయతి శిష్యం శా
స్త్రిం జ్ఞాపయతి శాస్త్రిణమన్నం భోజయతి సుజమానం మంత్రం పా
ఠయతి ఘటంజనయతి నాశయతీత్యాదౌ ణిజ్వృత్త్యయ ప్రకృతి భూత
ధాత్వర్థ కర్తృవాచకాజాది పదోత్తర ద్వితీయాయాః ముఖ్యాభాక్త
సాధారణం కర్తృత్వమేవార్థః. గతి బుద్ధీత్యాది సూత్రేణ కర్మ క
ర్తృ సంజ్ఞా విధానాత్. గతిజ్ఞానోత్పత్త్యాది నిరూపితం కర్తృత్వం చా
శ్రయత్వమేవ. గత్యర్థస్యాంతర్గతాను కూల క్రియానుకూల వ్యాపార
రూప భోజనకంఠ తాల్వాద్యవచ్ఛిన్న ఘూత్కారూప పాఠ నిరూపితంచ తదను
కూల కృతిమత్త్వం. [illegible] నిరూపితంచ ప్రతియోగిత్వం. తస్యచ ని

ష[illegible] సాధ్యేతి. మోక్షసాంకేతాభిధానంచ జిజ్ఞాసాబోధ
కేత్యత్ర జిజ్ఞాసాబోధ్యో [illegible] కేత్యు[illegible] జ్ఞానానుకూలేత్యత్ర జ్ఞానోద్దేశ్య
కేత్యు[illegible]చ [illegible] ఇత్యభిప్రాయః. అనుశాసన విరోధనేతి. ము
[illegible] పునః వృత్తిబాధకీభవిష్యతి [illegible] ముఖ్యా వృత్తిబ్రూ
జో. పాఠాత్ అప్రధాన కర్తృగత కర్తృత్వస్యైవ అభ్యాతేన బోధ ని
[illegible]తి భావః. ఉక్తంత ఇత్యత్ర యుక్తికరణే పరతః బ్రూఞ్‌వచా
దేశో బోధ్యః. బ్రూఞ్ ధాతోర్వద సమానార్థకత్వాద్వద ధాతోః
[illegible] యోగేపి నతు తి. స్వమతేన ధాతుద్వయ స్యోదాహరణం. పరంత్వ
తి. వ్యాపారాను బంధినీతి. [illegible] సవిషయకత్వాభావే నకర్తృ విష
యక జ్ఞాన జనకత్వమితి ధర్మ[illegible]కత్వ [illegible]తి భావః. తాదృశ[illegible]
స్తేరితి. క్రియాన్వయిత్వం నకారకాణాం లక్షణం. ‘‘[illegible] పస్స్వ
దుగ్ధ తానాం ప్రతి కుర్వీత ధిమన్ను భేషజై’’ రిత్యాదౌ వ్యభి

రూపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థేన్వయః. నవ్యమతేచ యదాశ్రయత్వం కర్తృత్వం తదాధేయత్వం ద్వితీయార్థః. యదనుకూల కృతిమత్త్వం తత్ర కృతిజన్యత్వం. యత్ప్రతియోగిత్వం. తదనుయోగిత్వం. తేషాఞ్చాశ్రయతా సంబంధేనైవ ధాత్వర్థేన్వయః. గత్యర్థాదిభ్యోఽత్రచ ణిచ్ప్రత్యయ ప్రకృతి ధాత్వర్థ కర్తృవాచక శబ్దాన్న ద్వితీయా. తాదృశకర్తుః కర్మత్వాతి దేశావిషయత్వాత్. తేన పాచయత్యోదనం సహాయేనేత్యాదయ ఏవ ప్రయోగాః. నతు పాచయత్యోదనం సహాయమిత్యాదయః కేచిత్తు పాకాదికర్తుః పాకాదికర్తృత్వ ణిగ

ర్థ సంబంధస్య ప్రతిక్రియా రూపధాత్వర్థ ఏవాన్వయేన షష్ఠ్యర్థ సంబంధవతి కారక భిన్నేతి ప్రసఙ్గాత్. తథాచ కారక విభక్త్యర్థస్య క్రియాభిన్నేన్వయేపి నక్షతిః. కర్త్రాద్యన్యతమస్యైవ కారక లక్షణత్వాత్. అతఏవ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ కారక విభక్త్యర్థస్యాధేయ క్రియాయామనన్వయ ఇతి భావః. క్రియా రహితం న వాక్యమస్తీతి వైయాకరణోక్త్యా భూతలే ఘట ఇత్యాదావపి అస్తీతి క్రియాపద మధ్యాహార్యమేవ. తథాచ ధాత్వర్థ ఆధేయత్వే ఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయః. అధికరణ సప్తమ్యాః క్వచిన్నామ్యపి తత్ప్రాకత్వాత్. ఏవంచ నోక్త నియమే వ్యభిచార ఇత్యాశఙ్క్యాహ. అస్తువేతి. క్రియాపదయుక్తత్వస్య సదీకక్షకతేత్యాహ. జ్ఞానానుకూలేతి. విషయతాన్వయ బోధ ఇతి. ధాత్వంశక సమభివ్యాహారస్థలే ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకఫలే ఆధేయత్వాన్వయ బోధ జనకే ద్వితీయాయాస్సాకాంక్షత్వేపి నిరాకాక్షతయా ధాతు సమభివ్యాహారస్థలే ద్వితీయాయా నాధేయత్వ బోధ

హేపి ణ్యన్త సముదాయస్యాపి ధాతుత్వేన తత్కర్మతయా నహి యా-
దేః పాచయత్యోదనం సహాయ ఇత్యాదయః ప్రయోగా అపిసాధవః.
అతఏవ "... కహాత్రం జనకోధ ను స్త్రది" త్యాదయో భట్టప్రయోగా[illegible]
గతిబుద్ధీత్యాది సూత్రంచ నియమ పరతయా గత్యర్థ ధాతుయోగే క
ర్తుః ప్రత్యయా సాధుత్వజ్ఞాపకం. తేన పాచయత్యోదనం సహాయో స
త్యాని వనజయా గాత్రిమం యాపయతీత్యాదయో న ప్రయోగాః ఇత్యా
హుః. తేషామయమాశయః. హేతుమతి చేత్యనుశాసన నాణ్ణి జన్యో
హేతు కర్తృత్వం. తచ్చస్వాతంత్ర్య కర్తృప్రేరణా అన్యనిష్ఠకర్తృత్వాని

జనకే అతాంశః. కింతు విషయతాన్వయ బోధన ఏవేతి భావః. ణిజన్త
ఇతీతి. తథాచ జ్ఞానం నధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలం కింతు ధాత్వర్థ
ఏవేతి నతదన్య ధాత్వర్థస్యాన్వితతయా బోధయతీతి భావః. * అన్యాదితి
ణిచోద్ధానానుకూల వ్యాపారార్థకత్వ ఇత్యర్థః. గతిబుద్ధీత్యాది. గత్య
ర్థక జ్ఞానార్థక బోధనార్థక పాఠార్థక కోశ్య శబ్దక నాశార్థక ధాతూనాం
మూగానేచిన్త కృతేయః కర్త్రాణిచిపతి సకర్మనాన్నాం భజ తీర్థకర్తక సహా
శేచేత్యర్థః. గౌణ కర్తృత్వ ముఖ్య కర్తృత్వయోర్విభాగమాహ.
గతీత్యాది. ఆశ్రయత్వం గౌణం కర్తృత్వం క్రియానుకూల కృతి మ
త్త్వం ముఖ్యం కర్తృత్వం. తచ్చ భోజయతి పాఠయతీత్యత్రైవ. ఏ
వం నాశయతీత్యత్రాపి నాశ నిరూపిత ప్రతియోగిత్వ రూపం కర్తృ
త్వమపి గౌణమేవేత్యాహ. * నాశ నిరూపితంచేతి. * నవ్యాస్తు తేనేతి
వైచిత్ర్య త్వ నియామక సంబంధస్య భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ
సంస్కారేణ చైత్రం జ్ఞాపయతి చైత్రేణ ఇత్యాదౌ చైత్ర నిష్ఠ క్రియా

త్వాపాదక వ్యాపారవత్వం కర్తృత్వం కేచిత్ప్రియుక్తః. కేచిదాశ్రయ త్వానుకూలకం. యాదృశ ధాతూపాత్తఫలావచ్ఛేదేన యాదృశ కర్తృత్వం బో ధ్యతే. తదు త్పరణిత్వమేవ తాదృశ క్రియా నిరూపక వ్యాపారో జన్యతేఽనయైవ పాచయతీత్యాదౌ పాకాది కృతి నిర్వాహకః. జ్ఞాపయ తీత్యాదౌ జ్ఞానాశ్రయస్య నిర్వాహకః. నాశయతీత్యాదౌ నాశ ప్రతి యోగిత్వే నిర్వాహకో వ్యాపారః ప్రతీయతే. నిర్వాహకత్వంచ స్వ రూప సంబంధ విశేషః. తత్తు జనకతా. అనేన నాశయతీత్యాదావ న్వయ ఉపపద్యతే. ఏవం సత్యం కథాను ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంఫలా నిర్వాహకస్యైవ ఫలత్వాత్. తదాశ్రయస్య సమ్యక్త్వం తస్య కర్తుః క

ర్తృత్వం నిరూపకతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకా భావస్య ఫలా శ్రయత్వేన సంభవాదితి భావః. ఇత్యాదిన సముదాయార్థః. ఇత్యాదిధా తోః పాకానుకూల వ్యాపారోపాదానత్వం ఇత్యంతదాన్వ యాత్ తావచ్ఛేదకఫలం పాకోత్పత్తి కర్తృతా సంబంధేన తద్వ్యాపిత్వం స మూరాదేరితి తేషాం కర్తృత్వం వ భవితి భావః. తత్ర్యేవం గతి బుద్ధి త్యాది సూత్రే నైయత్యం. గత్యర్థానాం భావేప్యత్ర ప్రతీత్య ధాత్వర్థతా వచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వే నైవ కర్తృత్వేన ప్రతీతత్వాత్. గతి బుద్ధి త్యాది. కర్తృత్వమేవ కర్తృత్వే బోధక ఇత్యాది కర్తృత్వం ప్రతి త్యాది సూత్రవిహిత స్మృతీయా విధి ప్రయోగ ప్రసక్తిర్యథా. నను ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫల శాలిత్వాదితి ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫ లాశ్రయత్వం. తదాశ్రయః పాకాదా ప్రయోజ్యత్వేన కర్తృత్వముపపత్తిః. యదితు ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫల సంబంధిత్వం. తదాత్వాలిక సంబం

ర్థతా. తాదృశ ఫల విశేషణతయా స్వాతంత్ర్య కర్తృత్వ వృత్తిత్వ వివక్షా యాం పాచయత్యోదనం సహాయ ఇత్యాదయః ప్రయోగాః యదాతు పాకాది విశేషణతయా సహాయాది కర్తృత్వం వివక్షితం తదా పాచయ త్యోదనం సహాయేనేత్యాదయః. అథయత్ర స్వైరస్వైరో భయక ర్తృక ఏకఏవపాక స్తత్ర స్వైరస్వైరితం ప్రయోజనమితి. యజ్ఞదత్తో స్వై రేణాన్నం పాచయతీతి ప్రయోగాపత్తిరితి. తత్రాపిణ్యర్థ కృతావేవ కృతిమాత్రార్థ స్వైరితాదిస్వ కృత్యస్యాన్వయోవాచ్యః. ఏవంచ స్వైరితం పాచయతీత్యాది వాక్యజన్యబోధానా ముపపత్త్యాద్వితీయా తృతీయయో ర్నిరర్థకత్వ భేదేన స్వనప్రాయాన ప్రసక్తిరితిచేన్న. అగత్యాత్ర పాకాది విశేషణకృతేః పారతంత్ర్యేణ వ్యాపార విశేషణీభూతణిజర్థ కృతావ భేదాన్వయ స్వీకారస్యౌచిత్యాత్ ప్రసంగస్య వారణీయత్వాత్. పదార్థైక దేశేఽతో పాకాదేరన్వ కృతేరన్వయో వ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యాత్. వస్తు

తస్తు స్వార్థే తాత్పర్యక ఫలసంబంధేనః కాలాదేరపికర్మత్వా ప త్తి రిత్యస్వరసాదాహ. తేషామిత్యాది హేతుమతీతి హేతుకర్తృత్వే. స ప్రయోజ్యవ్యాపారకత్వమర్థః. తస్యచ చకారేణాను కృష్టపూర్వ సూత్రేణ ద్వితీయాయాః. హేతుకర్తృత్వం నిర్వక్తిచ వేత్యాది. ననుకర్తృ త్వం యత్కృతిరూప మాశ్రయత్వాది రూపంచ తదాశ్రయత్వయేన కదాచిత్కృతిబోధః కదాచిదాశ్రయత్వాది బోధ ఇత్యనేకాం నియామ కమిత్యత్రాహ. యాదృశస్థానే త్తితి. అన్యథానాను పపత్తిరితి. నాశక వ్యాపారస్య ఘటాది నిష్ఠనాశ ప్రతియోగిత్వా జనకత్వాదితి భావః. కర్తృత్వమేవేతి. ననుజన్యమేవఫలం స్వరూప సంబంధరూప

తః కర్తృత్వా వ్యాపారశ్చ పృథగేవార్థః. విశిష్టలాభో(౽)న్వయబలా
త్. కేచిత్తు అనుకూలవ్యాపార ఏవ ణిజర్థః తదన్వయిని గమనభోజన
క్రియైవ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకం ఫలం తత్సంబంధిన స్తాదృశక్రియా కర్తృ
త్వం తత్కర్తృతా. తాదృశక్రియా సంబంధశ్చ ఆశ్రయస్య కృతిమత్త్వాన్వ
తరో. గ్రామ్యాః అతో గమనాది సంబంధితాలాదౌ నాతిప్రసంగ ఇ
త్యాహుః. అత్ర న తాదృశకర్తృతావాచక పదాత్సునాచిద్ద్వితీయా క
దాచిత్ప్రకృతి న్యోత్యశనియామకాభావః. తాదృశబోధే తర యో స్తు
యోస్తుల్యార్థత్వాద్విశేషభేదమూల నియామకాభావా దితి రుచిం
నియం. అజాం గ్రామం నయతి చైత్ర ఇత్యాదౌ చైత్రకర్తృక వ్యా
పార నిరూప్యం యద్గ్రామవృత్తి సంయోగానుకూల క్రియాకర్తృ
త్వం తదాశ్రయో అజేతి బోధః. గ్రామసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియాధాతు
లభ్యా సంయోగే గ్రామవృత్తిత్వం ద్వితీయార్థః గ్రామీయా వృత్తి

యా ఆశ్రయత్వాదికం చ న ద్వితీయార్థ ఇత్యాహ. నిరూప్యస్యేత్యాదినేతి. తృతీయా
ద్వితీయయో ర్విషయభేదమాహ. తాదృశేతి. ఫలేతి. ధాత్వర్థతావచ్ఛే
దకీభూత కర్తృత్వస్య మూలఫలస్యేత్యర్థః. యదా తు ధాత్వర్థ వ్యాపారాదే
ర్న్య సహాయాదికం వివక్ష్యతే తదా తృతీయేత్యాహ. యదా త్వితి పార
గంతేత్యాదినేతి. విశేష్య వారతంత్ర్యేణేత్యర్థః. విశేష్యపారతంత్ర్యం
చాన్యతమే విశేష్యాన్వయ ప్రయోజకతయా సమభివ్యాహారాది రూపా
పాదుర్భి తత్ప్రయోజ్యత్వమేవ. సహాయాదేః ప్రకారాంతరేణ కర్మ
త్వ ముపపాదయతాం మతమాహ. కేచిత్త్వితి ఆశ్రయత్వేతి. ఆశ్ర
యత్వం ప్రకృతే సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న నిరూపితాధేయం. అన్య

త్వాన్వయ బలాద్గ్రామాది వృత్తిసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియాలభ్యతే. తాదృశక్రియాజనక కర్తృత్వేఽన్వయః. కర్మాఖ్యాతాది సమభివ్యాహార వియంత్రితవ్యుత్పత్తి బలాచ్చ తాదృశక్రియాన్విత కర్తృత్వం తృతీయార్థ చైత్రాది కర్తృత్వ విశేషిత వ్యాపారరూపావరణ జన్యనిర్వాహ్యత్వ సంబంధేన విశేషితం. అజాదిరూప కర్మీభూత కర్తృవిశేషణీ భవదాఖ్యాతార్థాశ్రయత్వే విశేషణ తయాభాసతే. యేనగతి బుద్ధీత్యాది సూత్రస్య సంజ్ఞావిధాయకత్వముపవర్ణయతాం తేషామయమాశయః. వ్యాపార ఏవణిజర్థః. తత్రధాత్వర్థ క్రియాయాం స్వకర్తృత్వ నిరూపకత్వం సంసర్గః అణౌయః కర్తృత్వం సూత్రాంశరహస్యం. యాదృశతాదృశానుకూల్యేన స్వార్థవ్యాప్య కర్తృతా నిరూపకత్వ సంబంధేన వ్యాపారవిశేషిత ధాత్వర్థః కర్తృత్వేన్వేతి. తచ్చాశ్రయస్య

ధాత్వర్థ సంబంధనివేశేపి కాలస్యాపి కాలికసంబంధేనా శ్రయతయా ప్రతీత్యాపత్తేః. మతమిదం దూషయతి. అత్రచేతి తుల్యార్థకత్వాభి. ప్రకల్ప్యేతావ్యయా చ్చేతిశేషః. అన్యస్యామభిప్రేతం నోభయమపి ప్రేరణామాత్రం ణిజర్థః. గ్రన్థస్యాఖ్యాతవిధానాయథా నాజ్ఞావిధానేప్యంతస్య వాక్యార్థతయా క్వచిదన్వేతి. తథానధాత్వర్థే కార్యభేదకం ఫలం తత్కర్తృత్వం నప్రాధాన్యేన. అతఏవగతి బుద్ధీత్యాది సూత్రమపి సార్థకం. "అభిగమ్య త్వం జనకోనుస్తత్" ఇతిభట్టిప్రయోగస్తు ప్రాధాన్యేన నాదోషః. ముఃగమ్య ధనుర్జ్యేమయక రామచంద్ర వృత్తిజ్ఞానానుకూల వ్యాపారక కర్తృత్వ ఇత్యాకారక బోధజనక తయైవ తదంచిమప పద్యతే. జ్ఞానంచేదం ధనుమరా యావ

సంబంధేనా జాదావిశేషణతయా భాసతే. తాదృశవాక్యార్థే ద్వితీయాం తార్థస్య చైత్రాదికర్తృకస్యంధా [illegible] దేశే సంయోగాదిఫలే ద్వితీయార్థాశ్రయస్య గ్రామస్య [illegible] విశేషణతయా భానా. [illegible] భ్యాత స్యాపికర్తృత్వ [illegible] మేవాఖ్యాత [illegible] తచ్చో [illegible] ధాత్వర్థస్య విశేష్యతయా [illegible] పదార్థస్యచ విశేషణతయా భాసతే. నచయుక్తమభివ్యా [illegible] ఖ్యాతో [illegible] కర్తృ [illegible] స్యాన్వయ [illegible] మే గమ్యతే [illegible] గమనకర్తా [illegible] త్వాన్వయ బోధస్స్యాదితి వాచ్యం. [illegible] క్రియ [illegible] సమభివ్యాహృతా ఖ్యాత [illegible] కర్తృత్వాన్వయ బోధనియామకత్వాత్. అధ [illegible] జాయాప్యత ఇత్యాదౌ కర్తృత్వ స్యాఖ్యాత బోధ్యత్వే కర్తరి విశే

జ్ఞం కార్యమిత్యాకాంక్షబోధన్యా. [illegible] విషయాభావ విశిష్టార్థేన ఘటకానాం పదార్థానాం మధ్యేక [illegible] లాభఇత్యాకాంక్షాయామాహ [illegible] కర్త్రాఖ్యాతాదీతి. ఆదినాకర్త్రా ద్యర్థక కృత్ప్రత్యయ సంగ్రహః. [illegible] సమభివ్యాహార [illegible] విధ్యాత్మ [illegible] యా వ్యుత్పత్త్యా [illegible] నచఫలంవా సార్థ్య త్వాత్ [illegible]

లం వ్యాపారాంశే విశేషణతయా [illegible] విశేష్యత యాభా పత ఇతినియామాకారః. [illegible] యద్యపి [illegible] పారే జనకతా సంబంధేనైవ ధాత్వర్థ [illegible] అవ్యాపారాంగమే [illegible] పరసంబంధాను భావనమనుచితం. ఏవం [illegible]

పద విషయతయా యక్ అసాధుతాపత్తిః. నచయాదృశ ధాతూత్తరం యత్సార్వధాతుకం విహితం తాదృశ ధాత్వర్థనిరూపిత కర్తృత్వస్యైతేన వివక్షాయా మేవ కర్తరి శబిత్యాదేశ్శబాది విధాయకత్వాత్. ప్రకృతేణ్యంత సముదాయస్యోత్తర మేవాఖ్యాతం తేన తదర్థ నిరూపిత కర్తృత్వంచన బోధ్యతే. అపితు ణ్యర్థా విశేషిత ధాత్వర్థాన్వయి కర్తృత్వమేవేతిన తాదృశానవాద విషయతేతి వాచ్యం. కర్త్రాఖ్యాతస్థలే విశేష్య విశేషణభావస్యైవ పరిత్యాగేన వ్యాపార విశేషిత క్రియాయా అపిణ్యంతధాత్వర్థత్వాన్నైవం. లకారసామాన్య వృత్త్యా యుత్రకర్తృత్వం ప్రతీయతే తస్యైవ కర్తరిశబిత్యస్య విధాయకతా. స్వత్వకర్తృత్వ సమాలితే కర్తృత్వే ఆత్మనేపదత్వే సక్తిః. వస్తుతః ఫల వ్యాపారయోః పృథక్త్వేధర్మతామతేగచ్ఛతీత్యాదౌ వివక్ష్యత ఇత్యాదితో హింకారాదిత్రయవ్యపహృత కర్తృత్వాభిధానేయనుపపన్నత్వాత్. పరస్మైపద సమభివ్యాహృత ధాతునాయాదృశవిశిష్టోర్థః

కర్త్రాఖ్యాత స్థలీయ శాబ్దబోధేపి పదార్థేనేపి జన్యతా సంబంధేనైవ వ్యాపారస్య క్రియాన్వయ సంభవాద్గురుతర సంబంధాను ధావనమనర్థకమేవ. తథాపి కర్తృత్వ నిర్వాహక వ్యాపారస్య జిజ్ఞాసావాది సత్త్వేత శాబ్దబోధస్య సమాన విషయకత్వేన పత్తయె మతాంతర సిద్ధశాబ్దబోధస్య గురుతర సంబంధాను ధావనమితి అనుభవైకల వ్యాయయము కత్వాదితిధ్యేయం. సూత్రే తఙేతి «కర్తరిశప్యనస్య» ఇతి సూత్రాంశస్య పాఠిత్వం నేయంధనః. తస్త్రాచేతి. కర్తృత్వే చేష్యర్థః. తస్య కర్త్రాఖ్యాతస్య వృత్తిః. శక్తిః స్వైవేతి «ఆఖ్యాతస్య యత్రో

ప్రత్యాయ్యతే. తాదృశ విశిష్టార్థాన్విత కర్తృత్వాభిధాన మేవశబ్ద
ద్వయోః. ఏవంచ ప్రకృతేపినానుపపత్తిరితిధ్యేయం. గాం మోచయాప్యతే
ధర్మో బోధ్యతే ఇత్యాదౌ భావనా విశేష్యకతయా గ్రామాదేర్భానేపి
గమనాదికర్మణః కర్మత్వ వివక్షాయాం తస్యైవాఖ్యాతార్థ
వ్యక్తయా బోధోత్పత్తేః. "ణ్యంతే కర్తుశ్చకర్మణా" ఇత్యనుశా
సనాద ప్రాగ్గాంమోచయాప్యతే శిష్యముద్యో బోధ్యతే ఇత్యాదయోఽ
ప్రయోగాః. గాంమోచయాప్యతే అర్థో బోధ్యతే ఇత్యాదౌ ఫలంచిమాసు
త్వాదిరూపంచ ముఖ్యభాక్తసాధారణం కర్మత్వ మేవాఖ్యాతార్థః,
ఫలవ్యాపారయోః పృథగ్ధాత్వర్థత్వ,తాంమతే ఆశ్రయత్వ మేవాఖ్యా
తార్థః. ధాత్వర్థ వ్యాపార విశేష్యకతయా తాదృశాశ్రయత్వ విశే
షణతయా చ ధాత్వర్థ ఫలస్య భానేపి ధాత్వర్థ వ్యాపారస్య జన్యతా
సంబంధేనైవ ధాత్వర్థ క్రియాజ్ఞానాది విశేషణత్వం పూర్వవదేవ. అ

వాచ్య" ఇతిదీధితి కారోక్తాఖ్యాత సామాన్యస్యైవ యత్నానవక
త్వ బోధనాదితి భావః. స్యాదితి వాచ్యమితి తథా చాఖ్యాత సామాన్య
స్య కర్తృత్వ శక్తత్వేపియత్న మభిధాయ వ్యాపాఖ్యాతో కర్తాః
కర్తృత్వ విషయక శాబ్దబోధోన జనకత్వస్య వశేనమంగీకార్యం
ఏవంచ ణ్యంతోత్తర యత్నమభివ్యాపాఖ్యాతేన కథం కర్తృత్వ
విషయక శాబ్దబోధోజన యతుం శక్య ఇతిభావః ణ్యంతోత్తరేతి. త
థాచణ్యంత భిన్నధాతూత్తర యత్నమభి వ్యాపాఖ్యాతస్య కర్తృత్వ
విషయక శాబ్దబోధా జనకత్వ నియమేపి ణ్యంతధాతూత్తర తాదృశా
ఖ్యాతేన కర్తృత్వ బోధనే బాధకాభావ ఇతిభావః. కర్మ్మారిర్తి. క

జాగ్రిమోయాప్యత ఇత్యాది కస్తున ప్రయోగః. ద్వితీయయా కర్తృ
త్వబోధనే ధాత్వర్థ వ్యాపార విశేష్యతయా ణ్యర్థబోధక సామ
గ్ర్యాః ప్రయోజకత్వాత్. యగాది సమభివ్యాహృతస్థలేచ ధాత్వర్థ
విశేషణతయైవ ణ్యర్థస్య బోధనాత్. ణ్యన్తధాతోః సకర్మకత్వే
న తదుత్తర భావాఖ్యాతస్య "భావేచాకర్మకేభ్య" ఇత్యనుశాసనేనా
సాధుత్వాచ్చ నతాదృశ ప్రయోగః. గ్రామంయాప్యత ఇతి భావా
ఖ్యాతే ప్రయోగస్త్విష్ట ఏవ. ణ్యన్తకర్తా సమభివ్యాహారాత్. ఏకదా
కర్తృత్వకర్మత్వబోధకతాయా ఆఖ్యాతస్యావ్యుత్పన్నతయా అజాగ్రా
మో యాప్యత ఇత్యాద్యప్రయోగాః. ఏవంతండులస్పాకో యేన
పాచ్యతే చైత్రేణేత్యాదౌ ణ్యర్థః సహాయాది కర్తృత్వస్య తద్వి
శేషణత్వే వ్యాపారే చైత్రాదికర్తృకత్వస్య తృతీయాం తాదృశస్య
బోధః. శేషం పూర్వవదితి దిక్. గ్రామంగచ్ఛతీతి వత్ స్వంగచ్ఛతీ

గమ్యర్థాధ ఆఖ్యాతే వరతశ్చ ప్రత్యయో భవతీత్యర్థః. తకార
వకారయోరను బంధత్వేన అకార మాత్రావశిష్టత్వాత్ తప్రత్యయోపిచ
యాపయతి యాపయత ఇత్యేవరూపంభవతి. నతుయాప్యత ఇతిభావః.
సార్వధాతుకమితి. లాదికమిత్యర్థః కర్త్రాఖ్యాత స్థలఇతి. ణ్యన్తధాత్వర్థ
స్యం హి ణ్యన్తధాతు ప్రతిపాద్యత్వైవ. కర్త్రాఖ్యాతస్థలే ధాత్వర్థ విశేషి
త వ్యాపార ఇవకర్త్రాఖ్యాతస్థలే వ్యాపారవిశేషిత ధాత్వర్థోపిణ్యాం తధా
తునా ప్రతిపాద్య ఏవేతి వ్యాపార విశేషిత ధాత్వర్థ స్యాపిణాం ప్రత్యయా
ర్థతా సంభవాదితిభావః. అర్థస్యైకత్వేనేతి. భావకర్తృణో రేవార్థనే
ఏవవిధానాత్కర్తృణ, కర్తృసంజ్ఞయా కర్తృ ప్రత్యయాపకాశాత్ అ

[illegible] వయో గవాదేశాయుపరసమవేతత్వమపి ద్వితీయార్థ ఇష్యతే. తస్య చ ధాత్వర్థేన్వయః. పరశబ్దైకదేశేన [illegible] [illegible] స్వర్గస్య ప్రయోగో [illegible]. ఏవంచ గామిమాం గచ్ఛతి చైత్ర ఇత్యాదౌ గామినుభిన్న సమవేత [illegible] సంయోగజనికాయా చైత్ర క్రియాయా [illegible] [illegible]. స్వనిష్ఠ సంయోగ జనక క్రియాయాం స్వభిన్న సమవేతత్వ సంబంధాధ్యాస్య [illegible] గచ్ఛతీతి న ప్రయోగః. [illegible] మన్యాంతర సమవేత క్రియాయా స్వనిష్ఠ సంయోగ జనికాయాస్సత్వే [illegible] సమవేతత్వేపి [illegible] క్రియా [illegible] గచ్ఛతీతి ప్రయోగః. [illegible] సంయోగజనక [illegible] సమవేత క్రియా [illegible] సమవేతత్వస్య [illegible] [illegible]

[illegible] ధాత్వర్థే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ప్రయోగానురోధేన [illegible] [illegible] అంగీకరణీయ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] భావనేతి [illegible] [illegible] [illegible] సమభివ్యాహారే [illegible] [illegible] లాభినా

స్వాశ్రయసంయోగ జనకత్వం విషయతాకత్వస్య శాబ్దబోధ సంభవాత్. తదర్థమాత్ర తాత్పర్యేణ స్పందగచ్ఛతీతి ప్రయోగో దుర్వార ఏవేతి వా చ్యం పరసమవేతత్వావిషయకస్య ద్వితీయార్థేన ఫలజనకత్వ బోధస్య కుత్రాప్య నభ్యుపగమేన తాదృశబోధే తద్జనక సామగ్ర్యా అప్యపేక్షణీయత్వాత్. అథస్యాపి ద్విత్వా వచ్ఛిన్న భేదవత్త్వాత్ స్పందగచ్ఛతీతిప్రయోగస్య దుర్వారత్వ యాద్వితీయా ప్ర కృత్యర్థస్య ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబం ధేనైవ భేదే ద్వయో బోధ్యః తథా చ చైత్రో ద్రవ్యం గచ్ఛతి మల్లో మ ల్లం గచ్ఛతీత్యాది వాక్యాత్ [illegible] ప్రత్తిః చైత్రో మల్లాదినిష్ఠ ప్రతియోగితా ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకీభూత ద్రవ్యత్వ మల్లత్వాద్య వచ్ఛి న్నభిన్నాసమవేతత్వాత్. తత్ర ద్వితీయార్థత్వాను పస్థితావపి శాబ్దబో

అభిహితస్వరూప పక్షాన్తరే. దేశాంతరస్యైవ ధారణాధారత్వాత్. ద్వితీ యాసేయం. ప్రధాన కర్మాణి కారకే ఏకదా ఏకత్ర ద్వితీయమేకత్రః. [illegible] బోధక సామగ్ర్యా ఇతి. సామగ్రీవ ధాతోశ్చ వశా నముభివ్యాపార [illegible]. [illegible] బోధాదితి తథా చ ద్వితీయయా కర్మత్వబోధ ప్ర యోజక సామగ్ర్యభావాదేవ సాంగాదిప దో త్తర ద్వితీయయా కర్మత్వ బోధసంభవతీతి నకర్మణస్య బోధకతాప్యర్థేన గ్రామాద్యర్థ ప్రయోగా [illegible]. అతఏవ కర్మణో బోధనము అభిహితే కర్మణి ప్రథమా విధానేన ప్రథమైవ నద్వితీయేతి భావః. [illegible] ప్రథమావసర ఇత్యాశంకాహ. [illegible] తోరతి నకర్మకత్వేన అభిహి [illegible] తత్వసిద్ధేః. నన్వేవం చైత్రేణ గ్రామం గమ్యతే ఇత్యాది

భేదపేన తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా సంబంధేనాన్వయానవగమాసంభవాత్. ఉక్తయుక్త్యా సంబంధఘటకోపస్థితేరపి శాబ్దబోధే అపేక్షితత్వాత్. ఏతద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా అన్వయత్వావచ్ఛిన్న సంసర్గత్వే మానాభావాచ్చ ప్రతియోగి విశేషితాభావబుద్ధౌ విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వ నియమాత్. అన్వయితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా స్సంబంధతా సంభవాన్నైతచ్చేత్తహి. క్రియాన్వయి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యైవ మేవన్వయితాన్యోక్త. భేదే ప్రత్యాసత్య సాధ్యయా సంబంధేనాన్వయ ఇతి న కాచిదనుపపత్తిః. న చైవ మపి విహగో భూమిం త్యజతీతివద్విహగోపి విహగం త్యజతీతి ప్రయోగో స్యాత్. విహగనిష్ఠ భూమిసంయోగ జనక క్రియాయాః విహగాంతర నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా విహగనిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విహగ వృత్తిత్వాభావాత్

ప్రయోగానుపపత్తిః. యథా గోస్పందకర్మకతయా అకర్మక ధాతోర్ధస్య ఏవభావే అఖ్యాత విధానా దిగన్తర అహ గామిమిత్యాది. గ్లాంకర్త్రా సమభివ్యాహారాదితి. తథాచ సకర్మకత్వం తత్తత్కర్తృక కర్మతా నిరూపకత్వం. కింతు కర్మతా బోధకత్వ సహాభావ్యారిత్యర్థమేవ తద్వ్యావాసి పదప్రయోగాభావేన ప్రైకృతిభావః. గమికర్మగామిత్యాది పదసమభివ్యాహారస్య సర్త్వేన గతేస్సకర్మకత్వం తేషు ఇతి ఫలానుకూల వ్యాపారస్య ధాత్వర్థతాయాం విక్లిత్తిరూప ఫలమేవ కర్త్రాఖ్యాతార్థః. ఫలావ్యాపారయోరవిపృథగేవ ధాత్వర్థతా. తదాశ్రయత్వమేవ తదర్థ ఇతి మంతవ్యం. ఉక్తయుక్త్యా శాబ్దబోధే తాత్పర్యజ్ఞానస్య

జనకక్రియా శ్రయత్వ స్యాభావేఽపి తాదృశేతి వాచ్యం. విభాగో విభాగజ న్య ఇత్యాదౌ విభాగాది ప్రకృత్యర్థ వృత్తిత్వ విశిష్టసంయోగస్య క్రియాయాం జనకత్వ స్యాశ్రయనిష్ఠ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వో భయ సంబంధేనాన్వయో పగమాత్. విభాగనిష్ఠ క్రియాయా స్తద్విభాగనిష్ఠ సంయోగ జనకత్వేన తజ్జనకతా సంబంధేన తత్సంయోగవత్త్వేఽపి విభాగవృత్తిత్వ విశిష్ట తత్సంయోగాశ్రయ తద్విభాగనిష్ఠ భేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా భావాన్నోక్తో భయసంబంధేన విశిష్టసంయోగవత్త్వమిత్యనతిప్రసంగాత్. ఏవంసతి పరసమవేతత్వసంబంధ ఘటకమేవన ప్రతీయేతే త్యాహ ఇతి చేత్. రామ.రు. విభాగో విభాగేన గమ్యత ఇత్యాదావపి జన్యత్వ స్యావచ్ఛిన్న భేదసామానాధికరణ్యో భయసంబంధేన క్రియాయాం సంయోగేన్వయో ఇష్యతే తత్ప్రతియోగ్యవచ్ఛిన్న భే

దేతుగతయా ఇత్థం తత్పదార్థ ప్రకారక తత్సంసర్గక తత్పదార్థ విశేష్యక శాబ్దబోధే యోగ్యతాదిసహకృత తాత్పర్యజ్ఞానే న పదస్యాపి ప్రకారతయా తత్తాదృశ పదార్థజ్ఞానం వినా తాత్పర్యజ్ఞానా సంభవాదితస్య పూర్వముక్తత్వాదితి భావః. విశిష్టేతి. తద్విభాగవృత్తిత్వ విశిష్టేత్యర్థః. నతు ద్వితీయార్థ ఇతి తథాచ పరసమవేతత్వం ద్వితీయార్థ ఇత్యుపక్రమ విరోధ ఇతి భావః. రామ.రు. క్వచిదనుపపత్త్యా ద్వితీయార్థత్వం పరిత్యజ్య ద్వితీయార్థస్య క్రియాయా ముభయ సంబంధాన్వయ స్వీకారే తాత్పర్యగ్రహః. నను విభాగో విభాగేన గమ్యత ఇత్యాది ప్రయోగో నస్యాత్. తత్రాపి ద్వితీయార్థ సంయోగఽవచ్ఛిన్న తా సంబంధేన క్రియాయాం అన్వయస్యైవ గంతవ్యతయా క్రి

దవతి భూమ్యాదావేవ తాదృశ ఫలసామానాధికరణ్యసంబంధేన తత్
క్రియయా విశిష్టసంయోగ వత్త్వోపగమాత్. తత్తత్క్రియాశ్రయ వి
హగే తద్బాధేన నాతిప్రసంగ ఇతి ధ్యేయం. జ్ఞానాదిరూపస్య విషయక వ
స్త్వభిధాయక ధాతుసమభివ్యాహృతద్వితీయాయాః ప్రాచీనమతేనిరూ
పకతా సంబంధేన ధాత్వర్థాన్వయి విషయత్వమర్థః. తత్ర తత్ర వస్త్వన్త
స్యాధేయతా సంబంధేనాన్వయః వ్యుత్పత్తినియామకత్వ సంబంధస్య తావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా ఘటం జానాతి ఇత్యాదావపి ప్రసంగః స్వ
స్వగతవిషయిత్వార్థకత్వే తేనైవ విషయతానయాత్. తత్రత్య ప్రకృత్య
ర్థస్య నిరూపితత్వసంబంధేన తన్నిష్ఠధాత్వర్థే ఆశ్రయతా సంబంధే
నాన్వయః. ఘటాదినిష్ఠజ్ఞానాదికర్మత్వం చ జ్ఞానాదివిషయత్వమేవ.
విషయిత్వాదౌ తద్ద్వితీయాయా లక్షణైవ నవీనతన్త్రరీతి సాంప్రదాయి

యాయామన్వయ స్వీకారస్త్వతిరీత్యాతః విహగో విహగేతి. నన్వే
వమపి భూవిహగ సంయోగే క్రియాజన్య స్పన్దభూమ్యాదౌ తావతైవ
క్రియావచ్ఛిన్న ఫలసామానాధికరణ్యస్య చాక్షుషత్వాత్ తాదృశే ప్ర
యోగో దుర్వార ఏవేత్యత ఆహ: తత్క్రియావచ్ఛిన్నేతి ఉపగమాదితి.
గుణకర్మాన్యత్వేన వత్త్వేన సామానాధికరణ్యేన గుణకర్మాన్యత్వ విశిష్ట స
త్తాస్వీకారాదితిభావః అథవా చ స్యేతి. పట్యాద్ధి విషయతా యా
తేనిరూపకతా సంబంధే నాభావస్య నహి బోధానుపపత్తేరితిభావః.
విషయత్వం బోధస్యేతి నవీనమతేనాన్తరితి. ప్రసాధ్యత్వేనేతి ఘటే
నసంయోగస్య తత్ప్రకారానుసారేణ ఘటత్వస్య ప్రకారాప్రకార
త్వాదిభావః. నన్వేవం ఘటం జానాతి సమభివ్యాహృతే ద్వితీయా

టీ. వస్తుతస్తు విషయితాత్వస్య సంయోగత్వాద్యపేక్షయా ఆధేయతాత్వాద్యపేక్షయా చాగురుతయా కింధర్మావచ్ఛిన్నే శక్తిః కల్ప్యత ఇత్యత్ర వినిగమకం దుర్లభం. ఏకస్మిన్ప్రయోగే భూయస్త్వ మాప్యేకస్య గ్నేయమితి తత్రాపి శక్తిస్సిద్ధ్యేత్యవధేయం. చైత్రేణ జ్ఞాయతే ఘట ఇత్యాదౌ కర్మాఖ్యాతస్థలే ఆఖ్యాతేన ఘటాదాధాత్వర్థ నిరూపిత విషయత్వం బోధ్యతే. చాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛిన్న వాచకదృశ్యాది సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా లౌకికవిషయిత్వం. తాదృశ కర్మాఖ్యాతస్య లౌకిక విషయత్వమర్థః. ఉపనీత సౌరభాది విషయక సురభిచందన మిత్యాకారకచాక్షుషాది దశాయాం సౌరభం పశ్యామి సౌరభం దృశ్యత ఇత్యాద్య ప్రయోగాత్. అథ సంపుష్పం జిఘ్రతీత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. ఘ్రాణజప్రత్యక్షస్య పుష్పాద్యంశే లౌకికత్వవిరహాత్. తాదృ

విషయత్వార్థకత్వమేవ స్వీకరణీయమితి నానుపపత్తిః. పుష్ప ఘ్రాణజస్య ప్రత్యక్షస్య లౌకికవిషయతా విరహేఽప్య లౌకికవిషయతా సత్వాదిత్యత ఆహ. తాదృశధాతు యోగేతి ప్రత్యక్ష విశేషస్యేతి. ఘ్రాణజప్రత్యక్షేత్యర్థః. లక్షణయేతి. యద్యపి గంధలౌకిక ప్రత్యక్షత్వాపేక్షయా ఘ్రాణజ ప్రత్యక్షవృత్తి వైజాత్యస్యైవ లఘుత్వాత్తస్యైవ వాచకత్వముచితం. తథాపి పుష్పంజిఘ్రతి ఘటంజిఘ్రతీత్యాదౌ గంధలౌకిక ప్రత్యక్ష ఏవఘ్రాధాతోః ప్రయోగ ప్రాచుర్యేణ తత్రైవ తస్యశక్తిస్స్వీక్రియత ఇతి భావః. ఇదానీంతన పుష్పేత్యాది. ఇదంచధాత్వర్థ ప్రత్యక్షఏవ ఆశ్రయతా సంబంధేన ద్వితీయార్థ ప్రకారతయా అన్వయోపగమే నైవోపపత్తౌ కిమేకదేశ భూతలౌకిక వి

శ ధాతుయోగే విషయత్వాది సామాన్యస్య కర్మప్రత్యయార్థత్వే గం
ధసాక్షాత్కారే ఉపనయమర్యాదయా కాశాదిభానే ఆకాశం జిఘ్రతి
తి ప్రయోగ ప్రసంగే నతత్రాపి లౌకికవిషయతా యావత్కర్మప్రత్య
యార్థతయా ఉపగంతవ్యా త్వాదితిచేన్న. ఘ్రాధాతోర్హి గంధలౌకిక
ప్రత్యక్షత్వం శక్యతావచ్ఛేదకం ఘ్రాగంధోపాదాన ఇత్యనుశాసనాత్.
తత్సమభివ్యాహృతద్వితీయాయాశ్చాధేయత్వమేవార్థః. తస్యచపుష్పా
త్మైవ చిత్రేణ గంధాది రూపధాత్వర్థైక దేశేనాన్వయః. ఏవంచపుష్పం
జిఘ్రతీత్యాదితః పుష్పస్య గంధలౌకిక ప్రత్యక్షాశ్రయ తావానితా
కారక ఏవశాబ్దబోధోదయ పుష్పనిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలి ప్రత్య
క్షాశ్రయ ఇత్యాకారక ఇతినానుపపత్తిః. నచైవంస విషయకార్థబో
ధక ధాతుసమభివ్యాహృత కర్మప్రత్యయస్య విషయిత్వార్థకత్వని

షయితాయాం నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయ స్వీకారేణ వ్యాకరణా
రసాంకర్యం. వస్తుతస్త్వాధేయతాయాంసమవాయ సంబంధావచ్ఛి
న్నత్వ నివేశేనైవ తద్దోష వారణ సంభవాత్ నైతావతా ప్రయోగ
వారణా ధాత్వర్థైక దేశవిషయితాయాం ద్వితీయార్థ ప్రకారితా
యాః నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయ స్వీకారస్య ప్రయోజనం. కింతుక
పాలేపుష్ప గంధఇతి ప్రత్యక్ష దశాయాం కపాలం జిఘ్రతీతి ప్రయోగ
వారణమేవ తత్ప్రయోజన మితిధ్యేయం. ద్వితీయకల్పాశ్రయనవీన
మాహ. అతఏవేతి. కాలం మన్యతీత్యాది. కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న కాల
వృత్తిత్వస్య గంధపత్త్వాదిభానః. తద్విశేషణతాయాస్త్వితి. ధాత్వర్థవిశే
షణ తావచ్ఛేదకః యద్యపి గంధనిరూపిత లౌకికవిషయితైవ ధా

యమర్థాప్రసంగ ఇతి వాచ్యం. విషయావచ్ఛిన్న తాదృశ వస్త్వభిధాయక ధాతుసమభివ్యాహృత కర్మప్రత్యయస్యైవ తదర్థకత్వనియమాత్. అన్యథా గంధాత్మక విషయావచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షవాచకతయా తాదృశ నియమస్యాబాధితత్వాత్. నచ ఘ్రాధాతు సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా గంధాన్వితాధేయ తార్థకత్వే ఆమోదమ్ జిఘ్రతీత్యాదే రనుపపత్తిః. గన్ధవిశేష రూపామోద పదార్థా ధేయత్వస్య గంధేబాధా దితి వాచ్యం. విషయావచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షార్థక ఘ్రాధాతు సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా ఏవ ఆధేయత్వార్థ కత్వనియమాత్. గన్ధవిషయావచ్ఛిన్నస్యైవ ప్రత్యక్ష విశేషస్య ఘ్రాణజ యాథార్థ్య నోపగమేన విషయితాయా ఏవ నవచ్ఛేదకత్వాత్. వస్తుతస్తు పుష్పం జిఘ్రతీత్యాదౌ సమవాయావచ్ఛిన్నాధేయత్వ సంసర్గావచ్ఛిన్న విషయతా

త్వసంసర్గకావచ్ఛేదికా తన్నిరూపిత తత్సంబంధేన పుష్పనిష్ఠ ప్రకారతాయాం గంధనిష్ఠ విషయతాయా ఏవ తన్నిరూపితత్వాత్. తథాపి గంధనిష్ఠ విషయతాద్వారా తాదృశ విషయితా నిరూపితత్వం పుష్పనిష్ఠ ప్రకారతాయా మవ్యాహత మిత్యత్ర తాత్పర్యా న్నైవమపి ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక విషయితాయా అపి తథాత్వస్య స్వీకారే కిం ప్రయోజన మితి వాచ్యం. కపాలేఘట ఇతి ప్రతీతిబలాయాతం. కపాల మాఘ్రాతి ఇతి ప్రయోగ వారణాయైవ తత్ప్రయోజన త్వాదితి భావః. అనైవమపి ధాత్వర్థస్యాపి ప్రత్యక్షస్య నిరూపితత్వ సంబంధేన గన్ధాన్వయ స్వీకారో విఫలఏవేతిచేత్. సత్యం ఏకవిశేషణత్వే నోపస్థితస్య స్యాకాంక్షే నాన్యత్ర విశేషణత్వేనాన్వయ స్యాయోగా త్ప్రత్యక్షస్య

నిరూపిత ప్రకారేణైవ ద్వితీయార్థః. తస్యాశ్చ గన్ధ నిరూపిత లౌకికవిష యితాశాలి ప్రత్యక్షత్వస్య తథాస్యార్థస్య దేశే విషయితాయాం నిరూపిత త్వ సంబంధేనాన్వయః. తేనేదానీంతన పుష్పగన్ధ ఇత్యాది ప్రయోగయ స్యార్థయితా సంపాదేన కాలాది ప్రకారకత్వేపి తాదృశ ప్రత్యక్ష ద శాయాం నకాలంజ ఘ్రాతీత్యాది ప్రయోగః. తాదృశజ్ఞానీయ గంధా దివిషయితా సంబంధేన ప్రకారతా నిరూపితస్య విరహాత్. అతఏవ «తదానీం ఘ్రాత్వా భీతిశ్చక్రోశ హంసప్రఘూర్ణియున తృప్తిమాగ తా" «అఘ్రాసీ ర్వాసరాన హంసగన్ధం" ఇత్యాదౌ చోపాధి విశ్వ గంధగ్రహ తాత్పర్యేణైవ ఘ్రాతే ప్రయోగాత్. తాదృశగంధే చా వవగంధవహాది వృత్తిత్వ స్యాబాధే పి నక్షతిః. తాదృశగంధస్యాన వా ద్యవృత్తిత్వేపి అనన్తే గంధ ఇత్యాకారక బోధీయ గంధవిషయితాయాః

సంబంధేనాపి విషయతాన్వయ సంభవే ప్రత్యక్షస్యాప్య వ్యాప్యా తారాదితి ధ్యేయం. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకతా ఘటకఫలవ్యాప్యతా వత్త్వస్య గమపి నక్తి కిత్యాశయేనాహ. అపరోక్ష ఏవేతి. వృత్తిరనాదికా సంబంధస్యా భావప్రతియోగితావ చ్ఛేదకత్వేనైవేత్యర్థః. మాయాంగర మాహ. అన్వయబోధస్యేతి. భంగప్రసంగాచ్చేతి. నిరూపకతాసంబంధేన ఘటతి ఘటాభావం ప్రతిలౌకిక విషయిత్వాభావ వానాశా ఇత్యాకా రకస్వీతరూపా కానన్యముఖ్య విశేష్యక శాబ్దబోధస్యైవ తత్ర స్వీకృతత్వాదితి భావః. కించాభావవిషయక శాబ్దబోధస్య బుద్ధ్య ప్రతి యోగితావచ్ఛేదక విశిష్ట ప్రతియోగిజ్ఞాన సత్త్వ ఏవ జాయతే. నహ్యత్ర త ద్దృ ప్రత్యక్షత్వేనా ఘటాద్యుపస్థితా నాస్తీతి శక్త్యఘటాభావ విష

ఆననాది ప్రకారతా నిరూపితత్వేన వాక్యార్థబోధాత్. వాయ్వానీత చాంపకగంధస్య సుత్రవాయ్వాది వృత్తిత్వేనైవ గ్రహః. తత్ర చంపకం జిఘ్రతీత్యాది ప్రయోగో నేష్యత ఏవ. యత్తు ఆధేయతా మాత్రం ద్వితీయార్థః. నతు సమవాయావచ్ఛిన్నత్వ విశేషిత మాధేయత్వం. తథా చ ముఖాది సంసృష్టమృత్తికాదిగంధే పరంపరా సంబంధేన ముఖాది వృత్తిత్వసత్త్వాత్. నతాదృశస్థలే ఽనుపపత్తిరితి. తదసత్. తథాసతి కాలం జిఘ్రతీతి ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. పుష్పం జిఘ్రతీత్య త్యాదౌచ నిరుక్తప్రకారత్వ మాఖ్యాతార్థః. ఆశ్రయతా సంబంధేన పుష్పాద్యన్వితే తస్మిన్నర్థే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వ సంబంధేన తద్విశేషణతా వచ్ఛిన్న విషయతా [illegible] తాదృశ సంబంధేనాన్వయః. ఏకధర్మి విశేషణక [illegible] స్వాతంత్ర్యేణాన్వయి విశేషణతయా [illegible] బుద్ధేర్ [illegible] అత ఏవ ప్రకృతే పారతంత్ర్యేణై

వయః శాబ్దబోధ [illegible] విషయత్వాదితి తాదృశ ప్రతియోగిత్వానవచ్ఛిన్న తాదృశాభావో బోధయితుం శక్యత ఇత్యాహ. చాక్షుషాదీతి. చక్షురాదికవిషయితాయా ద్వితీయార్థత్వాచ్చాక్షుషస్య చ ద్వితీయార్థత్వాదన్వయబలేన చాక్షుషవృత్తి లౌకికవిషయిత్వం వాక్యలభ్యమేవేత్యాశంకాయామాహ. భావాన్వయ బోధే చేతి. [illegible] వినిర్ముక్త బోధేనేత్యర్థః. తథా చ [illegible] ద్వితీయార్థస్య ధాత్వర్థే విశేషణతయా [illegible] నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే ధాత్వర్థ [illegible] ద్వితీయార్థే విశేషణత్వేన భాన [illegible] భావః. [illegible] సంబంధస్య భాన [illegible]

వ గంధవిషయితాయా ఆఖ్యాతార్థేనాన్వయేన వృత్త్యా విరోధవిరహాత్
అస్తు వా గంధః. లౌకికవిషయితా. ప్రత్యక్షంచ విశేషితమేవ ధాతోర
ర్థః. కర్తాఖ్యాతాది సమభివ్యాహారే గంధవిషయితాయాః ప్రత్య
క్షే విశేషణతయా కర్మాఖ్యాత సమభివ్యాహారస్థలేవ ప్రత్యక్షే విశేష్యత
యేతి నకశ్చిద్దోషః. జిఘ్రతేస్తు గంధవిషయితా నిరూపిత నిరుక్త ప్ర
కారతా నిరూపకత్వ మేవవ్యుత్పత్తిసిద్ధం జిఘ్రతికర్మత్వ మిత్యాహుః. అథ
దృశ్యాది సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయాః లౌకికవిషయిత్వార్థక
త్వే సౌరభం నపశ్యతీత్యాదౌ సౌరభాది నిరూపిత లౌకికవిషయితాశా
లి చాక్షుషస్య ప్రసిద్ధ్యా కాలం నపశ్యతీత్యాదౌ చాకాశాది నిరూపిత
లౌకికవిషయితాయా ఏవాప్రసిద్ధ్యా తాదృశ విషయితాశాలి చాక్షు
షాశ్రయత్వా భావరూప వాక్యార్థా ప్రసిద్ధిః. నచసౌరభం నపశ్యతీ
త్యాదౌ సౌరభాది నిరూపిత లౌకికవిషయిత్వాభావః చాక్షుషా ద్యప్ర
గితావచ్ఛేదకత్వే వాచ్యమేవ తన్మతేనాను పపత్తిరిత్యాశంకాయామా
హ. భవతువేతి నను లౌకిక విషయితా స్వావచ్ఛేదకైవ నిరూపకత్వ
సంబంధేనాకాశాభావ నబాధోస్యేత ఇత్యంగీక్రియతే. తాదృశబోధే
చ లౌకికవిషయితాత్వ సామానాధికరణ్యేనాపి ఆకాశవత్త్వజ్ఞానం ప్ర
తిబంధకమేవ తథాచాకాశం పశ్యతీతి వాక్యజన్య శాబ్దబోధ దశాయా
మాకాశం నపశ్యతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధా ప్రసిద్ధిరత ఆహ.
మాకాశం పశ్యతీతి. తాదృశబోధకత్వేతి. లౌకికవిషయితాత్వసామానాధి
కరణ్యేన నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నా కాశాభావబోధ ఇతిభావః.
దర్శితయోగ్యతాజ్ఞానేతి. లౌకికవిషయితాత్వ సామానాధికరణ్యేన ని
రూపితత్వ సంబంధేనా కాశప్రకారక నిశ్చయోత్పత్తేః. ఏతేనేతి. అత

తీయత ఇతివాచ్యం. ఏవమప్యాకాశం నపశ్యతీత్యాదావ ప్రతీకారాత్ నచలౌకిక విషయితానామాం నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తాకాకాశాభావః ప్రతీయత ఇతివాచ్యం. వృత్తినియామక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా తాదృశాభావస్యాప్రసిద్ధేః. ఏతేన నిరూపకతా సంబంధేన చాక్షుషాదినిష్ఠ లౌకికవిషయితాయా అభావస్తు తాదికాశాదౌ ప్రతీయత ఇత్యపిరస్తం. అన్వయబోధస్య ప్రథమాంతార్థ ముఖ్యవిశేష్యకతాయాస్సర్వానుభవ సిద్ధాయా భంగప్రసంగాచ్చ. చాక్షుషాదినిష్ఠ లౌకికవిషయితా త్వావచ్ఛిన్నస్య పదార్థాన్వయాను పస్థితత్వాన్నవ భానస్యాకాంక్షా భానాసంభవాచ్చ. భావాన్వయబోధేన లౌకికవిషయితా ప్రకారేణ చాక్షుషాదేర్భానాత్. అభావాన్వయబోధే చాక్షుషాది ప్రకారేణైవ తస్యాభానం అస్తువాన్యత్ర నిరూపకతాపి సంబంధో భావప్రతియోగి తానవచ్ఛేదకస్తథాపి

ఘటం పశ్యతీతివాక్యజన్య శాబ్దబోధ దశాయాం నాకాశం నపశ్యతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధాపత్తిరూపదూషణేనేత్యర్థః *ఘటంత్విత్యాది. ఆకాశ నిరూపిత లౌకిక విషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వస్యాపి ఘటేబాధితత్వాదితిభావః. అవిలక్షణ బోధస్యేతి. చైత్రోఘటాతిరిక్తమైత్రాతిరిక్తాకాశాతిరిక్తవిషయకాంశజ్ఞత్వాదేః. తేనమైత్రోఘటం నపశ్యతీత్యత్ర మైత్రః ఆకాశం నపశ్యతీత్యస్యచ మైత్రాతికాశ వాక్య సమయత్వేన శాబ్ద బోధస్య విలక్షణత్వే వివక్షితే. న మైత్రోఘటం నపశ్యతీత్యత్రాపి ఆకాశస్య చైత్రాభావోఽగమేన ఘటానిరూపిత లౌకికవిషయితా శాలిచాక్షుషాశ్రయతాభావనాంశే

నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య విషయితా విశేషని ష్ఠాకాశాద్యభావస్య భానే౽సంగమేన సంభవతి. తథా చ నిత్యాకాశం ప శ్యతీత్యత్ర ఇత్యాకారక వాక్యజన్యబోధ దశాయాం ఆకాశం న పశ్యతి త్ర ఇత్యాది వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధ ప్రసంగః. ఆకాశం పశ్యతీత్యత్ర ఇత్యాది భ్రమదశాయాం ఆకాశం న పశ్యతి త్ర ఇత్యాది వాక్యా చ్ఛాబ్దబోధస్య దురపహ్నవతయా లౌకికవిషయితాయాః సామానాధికర ణ్యేనైవ శాబ్దబోధకం తదాకాంక్ష ముపగన్తవ్యం. శాబ్దబో ధశ్చ లౌకిక విషయితాయాః సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదేన కాశాని ని రూపితత్వాభావగాహీ ద్వితీయార్థాన్వయబోధకత్వమేవ తృ తీయ చాక్షుషాదినిరూపిత లౌకికవిషయితా సామానాధికరణ్యేన శాబ్ద శాబ్దో దర్శితే వాక్యేన ప్రత్యాయ్యేన ఇతి చైత్రీయ చాక్షుషా దినిరూపిత లౌకికవిషయితాయాం సామానాధికరణ్య వగాహీ తృతీ

త్ర ఇత్యాకారకఏవ శాబ్దబోధస్స్వీకరణీయః. తథా చ నాపి కేన శాబ్దబో ధాపత్తిరిత్యత ఆహ. నహీతి అనుపపత్తేరితి. ననుఘటాది విషయ క లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయస్య భ్రమదశాయాం ఆకా శం న పశ్యతీత్యాది వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధానుత్పాదే ఇష్టాపత్తిరేవేత్యత ఆహ. యద్వేత్యాది. ఉక్తభ్రమదశాయామితి. ఘటాదివిషయక లౌకి కవిషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయస్య భ్రమదశాయామ లౌకికవిషయ తాశూన్యత్వ విశేషణ ప్రయోజనమాహ. జీవతీతి. ప్రయోజనాన్తర మాహ. ఘటాదావితి. చాక్షుషాశ్రయస్య ప్రమదశాయామితి. ఆకా శవిషయకోపనీత చాక్షుషాశ్రయస్య భ్రమదశాయాం నిత్యాదిః.

ఆకాశం పశ్యతీతి వాక్యజన్యబోధః ప్రతిబధ్యేత్యేవ తాదృశ వాక్యజన్య ధీయుతమితి పాఠ్యం. తాదృశ విషయితాత్వేన విషయితాయా అనవస్థితేస్తదవచ్ఛేదకాభావప్రత్యయేనా సాధకత్వాత్ చైత్రశ్చాకాశం పశ్యతీతి వాక్యజన్యబోధే చైత్రాంశే దర్శనాశ్రయత్వం విశేషణం దర్శనాంశే లౌకికవిషయితా విశేషణమితిరీత్యా పదార్థానాం జ్ఞానాత్ప్రతీయ చాక్షుషాది నిరూపిత విషయితాత్వం నాకాశాది ధర్మితావచ్ఛేదకం కింతు శుద్ధలౌకిక విషయితాత్వమేవేతి తస్య శుద్ధలౌకిక విషయితాత్వావచ్ఛేదకేనా కాశాస్య భావావగాహిజ్ఞానత్వ ప్రత్యేవ ప్రతిబంధకతయా నిరుక్తధర్మావచ్ఛేదేనా కాశాద్య భావావగాహిప్రతిజ్ఞానస్యతద బద్ధత్వాన్న్యూ. ఏతేన తత్తాకాశాది పదస్యాకాశాది నిరూపితత్వాద్వతాం స్వీకృత్య లౌకికవిషయితాయా ఆశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్ర

సన్నలౌకిక విషయితా శూన్యత్వనివేశాపేక్షయా లాఘవేన చాక్షుష లౌకికత్వవిశేషణ మేవోపాదాతు ముచితమిత్యత ఆహ. ఆకాశాదీతి. ఆన్వయబోధః కథం తాదృశ వాక్యాదుత్పత్తిత్యత ఆహ యూమాహ. ఆశ్రితి ధాత్వర్థతావ్య సంభవేపీతి. ఆశ్రయత్వమితి. యద్యప్యాశ్రయత్వస్యాఖ్యాతార్థతావ్యవగమోపపత్త్యా వ్యాశ్రయత్వ నిరూపితత్వరూపాఖ్యాతార్థతాస్య అగమోనోచితః. తథాప్యాశ్రయత్వరూపం తార్థ ముఖ్యవిశేష్యక శాబ్దబోధ స్వీకరణీయతయా తదనురోధే నైవతత్వరూపాఖ్యాతార్థత్వమపగమితమిత్యేయం. నిరుక్తధర్మేతి. అలౌకికవిషయితా శూన్యచాక్షుషత్వరూప ధర్మేత్యర్థః. శాబ్దబోధస్య ప్రథమాంతార్థ ముఖ్యవిశేష్యకత్వ రూపాద్భుతకల్పాంతరమాహ. అథ

తియోగితా కత్వభానో పగమేనాపి నవిస్తారః. ఘటఆకాశం నపశ్యతీ త్యాదా నితరామేవాగతిః. యత్తునఞర్థస్యద్విధా భానోపగమేన ఆకా శాది నిరూపితత్వ భావవల్లౌకిక విషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వ భావవాన్ఘట ఇత్యాకారక స్తత్రాన్వయ బోధఇతి. తదపిన తథాసతి చైత్రోఘటం నపశ్యతి చైత్రఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యజన్యశా బ్దబోధా దవిలక్షణ బోధస్య సర్వానుభవసిద్ధస్య తాదృశ వాక్యాదను పపత్తేః. నహితత్రాపి తాదృశఏవ శాబ్దబోధః. తథాసతి చైత్రో యదాఘటాదికంనపశ్యతి తదాపటాదికంతత్రఘటాద్యనిరూపితలౌకికవి షయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వాభావస్యతత్రబాధాత్. చైత్రోఘటం నపశ్యతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. యదాచఘట మాత్రంపశ్యతి తదా ఘటనిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వ భావవత్వా

పత్తేః స్వంఅలౌకికవిషయతాశూన్యచాక్షుషం. అఖణ్డాభావనిరూపకత్వేతి తథాచనిరూపకస్య సామాన్యతోఽభావస్యద్వితాభానమితిభావః. ఘటా దేరు భయాభావ నిరూపకత్వం కథమిత్య పేక్షాయామాహ. ఘటా దేరితి. తథాచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విధయైవ ఘటాదేరు భయాభా వ నిరూపకత్వమితిభావః. దూషణాంతర మభిధాతుం [illegible] కోపాప్రతియోగికోపావా. వర్తమానస్య నివేశన మహ్యావశ్యక మి త్యాహ. చైత్రాదేరితి. దూషణాంతరముపపాదయతి. యదేతి [illegible] నిరూపితా లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషత్వావచ్ఛేదేనైవ ఘటంనప శ్యతీత్యాదా ఉక్తద్వితావచ్ఛిన్నా భావబోధస్వీకరణీయః. నాగ్ని [illegible] విదంతి అలౌకికఘటాంశే లౌకికచాక్షుషదశాయాం ఘటంనపశ్య తీతి

ద్భావం నపశ్యతి చైత్రఇత్యాది ప్రయోగాపత్తేః. ఏవమాకాశే శ్యతి ఘటఇత్యాదౌ ఆకాశాద్య నిరూపిత లౌకికవిషయి తచాక్షుషాశ్రయత్వాభావస్య వాక్యార్థత్వే యదా కాశావ్యతిరిక్త ఘటాది విషయక చాక్షుషాశ్రయత్వ నిశ్చయరూప ప్రతిబంధకసత్త్వం తదా తాదృశ వాక్యజన్య శాబ్దబోధానుపపత్తిః యథాచైత్రో ఘటం పశ్యతీత్యాది నిశ్చయదశాయాం ఘటంనపశ్యతి చైత్రఇత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధోత్పాదోనుభవసిద్ధః. తథా చోక్తభ్రమ దశాయామాకాశంనపశ్యతి ఘటఇతి వాక్యజన్యబోధోత్పాదోపీతి నతత్రేష్టాపత్తి స్సంభవతి. యచ్చాలౌకిక విషయితా శూన్యచాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛేదనా కాశాదివిషయకత్వ ఘటాదివృత్తిత్వోభయాభావ ఆకాశం నపశ్య తీత్యాది వాక్యాత్ప్రతీయతే. ఉపనీతాకాశాది విషయక చాక్షు

ప్రయోగాపత్తి రిత్యత ఆహ. సమానేంద్రియేతి. ఘటచాక్షుషానంతరం చక్షుస్సంయోగ స్తత్రైవ ఘటీయ గంధస్య లౌకికసన్నికర్షేణ ఘటాంశే అలౌకికం గంధాంశే లౌకికం ఘ్రాణజ ప్రత్యక్షం భవతీత్యత ఉక్తం. సమానేంద్రియజన్యేతి. ఏతేనేతి. పూర్వోక్తదూషణేనేత్యర్థః. ఇత్యత్ర దనుఖండితం. * విధేయత్వం ప్రాచీనమతే ద్వితీయార్థః. తన్నిరూపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థ స్యాన్వయః. నఘటమిత్యాదౌ ద్వితీయా విధేయత్వస్య నిరూపకతా సంబంధేనైవా భావోనఞా బోధనీయ స్తే ప్యనవీనమతేన సంభవతి. స్వ త్వనిరూపక సంబంధస్య నఞర్థాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వానంగీకారాత్. అతస్తన్మతానుసారేణాహ. విధేయత్వంచేతి. తథాచద్వితీయార్థ స్యాశ్రయతాసంబంధేన వానఞా

త్వాశ్రయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాకాకాశాదివిషయతాకత్వస్య చైత్రాదివృత్తి త్వోభయవత్త్వేన చైత్ర ఆకాశం జానాతీత్యాదిప్రయోగానుపపత్తిః. ఘటాకాశాద్యేకచాక్షుషాద్యాశ్రయస్య ప్రమదశాయాం ఘటమాకాశం చ పశ్యతీత్యాదివాక్యజన్యబోధానుపపత్తిశ్చ స్యాదతః విషయితాయాస్త్వేన చాక్షుషాదికం విశేషితం. ఆకాశవిషయకచాక్షుషాద్యప్రసిద్ధ్యా భానస్యా విశేషితాంశే తాదృశాన్వయ స్యాదృశానుపపత్తిరాదవస్థ్య మాత్రాంశే విశేషణ ముపేక్షితం. అతీతాదివిషయితాయాస్తు చాక్షుషత్వావచ్ఛిన్నస్య ఘటం పశ్యతీత్యాదౌ తన్మాత్రధాత్వర్థతావచ్ఛేదకత్వ సంభవేపి లక్షణాయాం ప్రత్యక్షత్వేనైవ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకత్వ ముపేయతే. విషయితా సామాన్యమేవ తత్ర ద్వితీయార్థః. నిరూపకత్వమపి లక్షణయా తదర్థః. ఆశ్రయత్వం ద్వితీయా నిరూపకత్వం చాఖ్యాతార్థః. ఆశ్రయత్వే వృత్తిత్వాపేక్షయా ప్రథమాంతపదార్థ ఘటాదేస్తస్య చ నిరూపకత్వే

తియోగితాకవిధేయతాయా భావవిశేష్యత్వే ఇతి భావః. నను విషయక తథా తయోగే విషయిత్వ స్యైవ వ్యతిరేకా రూపాపూర్వమభ్యుపగమాన్న మయి తేనపి నవిషయకత్వా సంసర్గ కథాను ప్రత్యేకత్వాది సామాన్యే విధేయతారూప విషయతా విశేషాత్మకత్వే సంసర్గమర్యాదా భావత్వాత్ సంబంధాభావాత్. తేనవి ద్వితీయాయా ద్వితీయా ర్థకత్వే వహ్నిమత్త్వేన పర్వతమనుమినోమీత్యాదౌ సంసర్గత అహ. యదిచేత్. వహ్నిమాన్ పర్వత ఇత్యాకారకానుమితౌ విధేయతా సర్వతో వహ్నిమానుమినోమీత్యాది ప్రయోగః. తథాత్ర ప్రయోగోపి సం భావో ద్వైతత్వాది కరణ ప్రమాణవ్యక్త విధేయతాభిప్రాయేణ ఉపపత్త్యర్థం.

విశేషణతయాన్వయః. తాదృశ నిరూపకత్వ ద్వితీయాంతార్థాకాశాది విషయకత్వయోశ్చ ప్రకారతయా ద్విత్వాన్వయః. ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేన తాదృశోభయస్య నఞర్థాభావే తస్యాన్వయి తావచ్ఛేదక నిరుక్తధర్మావచ్ఛేదేన ధాత్వర్థేన్వయః. ధాత్వర్థస్య ప్రకృతే ముఖ్యవిశేష్యతయైవ భానం. అథవాస్య నిష్ఠాన్యోన్యాభావ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకత్వరూప వ్యాపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థేన తాదృశోభయా భావాన్వయః. తస్య చాఖ్యాతార్థ నిరూపకత్వే తస్య చ ప్రథమాంత పదార్థ ఘటాకాశ ఘటాదౌ. ప్రతియోగి తావచ్ఛేదక ఘటకతయా తాదృశాభావ నిరూపకత్వాత్. ఏవంచాన్వయ బోధస్య ప్రథమాంత పదార్థ ముఖ్య విశేష్యకత్వ నియమస్యాపి న క్షతిః. తదుక్తం. ఘటాదివిషయక చాక్షుషాదేః కాలికసంబంధేన ఘటాదివృత్తితయా ఘటో ఘటం న పశ్యతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. ఆకాశాది విషయకత్వావచ్ఛిన్నే చాక్షుషే కాలికాది సంబంధేన ఘటాది వృత్తిత్వ నిశ్చయదశాయాం ఘట ఆకాశం న పశ్యతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్ద బోధానుపపత్తేశ్చ సమవాయేన ఘటాదివృత్తిత్వాకాశాదివిషయకత్వోభయాభావస్యైవ స్వీకరణీయతయా అభావ ఆకాశం న పశ్యతీత్యాదౌ అభావస్య సమవేతత్వ ప్రసిద్ధ్యా వాక్యార్థాప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్. చైత్రాదేరిత చాక్షుషస్య ఘటాది విషయకత్వేపి సమవాయవిశేషే చైత్రో ఘటం

నస్యేవంసతి కదాచిత్స్వత్వేనమను మనోభావాత్ప్రయోగ వ్యాప్తికత్వాగే ఆహ. తస్యచేతి. ద్వితీయార్థో ద్దేశ్యత్వాదేరిత్యర్థః. సర్వోపరి మేకం గకనాశే ఇతి సమూహాలంబన జ్ఞానతాద్వ్యక్తిత్వేన తరంగ

ద్వితీయా కారకం.

పశ్యతీత్యాది ప్రయోగాన్వర్తమాన చాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛేదేనోభ
యాభావ భానస్య ప్రతియోగికోటౌ వర్తమానస్య మంశాన్యాన్య ప్రతి
త్వాద్య వచ్ఛిన్నా భావస్య వాస్వీకరణీయ తయాయ దాంచిదంశే
లౌకికమేనఘటాది చాక్షుషంశస్య వర్తతే తదా [illegible] శోపిఘటం నపశ్య
తీత్యాది ప్రయోగాపత్తే దుర్వారత్వాత్. వర్తమానా లౌకికవిష
యితా శూన్యచాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛేదేన చైత్రస్య [illegible] ఘట విషయక
త్వోభయాభావ సత్త్వాత్. నచాంశేప్రతి యజనోపవీతత్వానాదా
లౌకికప్రత్యక్షే సామగ్రీ విరహాత్ [illegible] అలౌకిక
విషయితా నియామకో నాయక త్వాది సముపహిత లౌకిక విషయి
తాశూన్యచాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛేదేన చైత్రస్య ఘట విషయకత్వో
భయాభావ సత్త్వాత్. సమానేంద్రియ జన్యోపనీత భానాదా లౌకిక
ప్రత్యక్షే సామగ్రీ విరోధకత్వస్య [illegible] లౌకిక విష
యితా నియామకోప నాయక త్వాది సముపహిత లౌకిక [illegible]
ఘటాది నిరూపిత లౌకికా లౌకికోభయ విషయితా శాలిచాక్షుష దేశ
త్వాద్య [illegible] చాక్షుషాది దశాయాం ముక్త ప్రయోగాపత్తేః.
ఆకాశాది నిరూపితా లౌకిక విషయితా శాలి వర్తమాన చాక్షుషా
ద్యంశే ఘటాది స్వ విషయస్య ఆకాశం [illegible] త్వాదినా లౌకిక విషయితా
యాశ్చ భావ దశాయాం ఘట ఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యా

జానాతీతి ప్రయోగాపత్తిః. సమూహాలంబన స్థలే రజతస్య ప్రకారకత్వ
స్యారంగ విశేష్యకత్వస్యచ సత్త్వాదిత్యర్థ అహ. తృతీయాం [illegible]
ది. [illegible] పచతి. పాకచికీర్షావత్వాత్. [illegible]

చ్ఛాబ్దా బోధా పత్తేర్ఘటత్వావచ్ఛిన్న ఘటాది నిరూపితా లౌకిక విష
యితా శూన్య చాక్షుషత్వా వచ్ఛేదేన ఘటాది విషయకత్వఘటితో
భయా భావభానోప గమేప్యవిస్తారాత్. ఏతేనాఖ్యా తార్థవర్తమాన
త్వాద్య వచ్ఛిన్న సమవాయా వచ్ఛిన్నా శ్రయత్వాద్య వచ్ఛిన్నే
ఆకాశాది విషయక ప్రతియోగికత్వ లౌకికాన్య విషయితా శూన్యచా
క్షుష ప్రతియోగికత్వఘటాద్యను యోగికత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నా
భావో భాసతే. అతః అభావ ఆకాశంనపశ్యతీత్యాదా నానుపపత్తిః. తత్ర
విషయితా సమ్బన్ధేన యోగికత్వం ద్వితీయార్థః. నిరుక్త చాక్షుష ప్రతి
యోగికత్వం ప్రత్యయార్థః. ఘటాద్యను యోగికత్వంచ ప్రకృ
త్యర్థ ఇత్యపి వివక్షణీయమ్. అతః ఘట ఆకాశం నపశ్యతీ
త్యాది వాక్యానాం ప్రామాణ్య ముపగంతవ్యమితి.

ఇతి ప్రకరణఖండం.

అనుమిత్యాదిధ భానయోగే విశేష్యత్వం విధేయత్వం వాద్వితీ
యార్థః. తేన పర్వతో వహ్నిమానితి వ్యాప్తి పరస్య వహ్నిమను మినోమీ
త్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్యం. యదివ వహ్నిసాధ్యక పర్వత పక్ష
కానుమితి పరస్య వహ్నిమత్త్వేన పర్వతమను మినోమీత్యాది వాక్య
స్యాపి ప్రామాణ్యం మన్యతే. తదా తాదృశ భాను యోగేపుద్దేశ్య
త్వముద్దేశ్యత్వం వా ద్వితీయార్థః. తస్యచ తృతీయాం ప్రత్యర్థస్య సా

చిక్ష్యతి నపచతి. సాకానుకరణ వ్యాప్య పాకవిషయక చికీర్షా నా
వయం. తస్మాత్పచతి. తిన్యాయ ప్రయోగాంతర్గత నిగమనవాక్యే; జ్ఞాన
జాప్యత్వ రూపసంబ న్యస్యాఖ్యా తార్థకృతా వన్వయ నస్యా నాతి

ష్యవిధేయకత్వేన వివక్షితత్వాయః. అతోవహ్నిమత్త్వేనేత్యాద్యసమ
భివ్యాహారేణ తత్రపర్యాప్తమను మినోమీత్యాకారానుమాన ప్రయోగాః.
విధేయత్వావచ్ఛేదక తృతీయానుశాసన విరహాత్ తృతీయాంతేన వహ్న్యాది
విధేయకత్వం కథముపస్థాపనీయమితి వాచ్యం. వైశిష్ట్య మాత్రార్థే తృతీ
యానుశాసనసత్త్వేపి ధేయతాదేరపి వైశిష్ట్య రూపత్వాత్. అత
ఏవ రజతత్వేన శుక్తింజానాతీత్యాదౌ జ్ఞానే రజతత్వాది ప్రకారకత్వస్య
ఘటత్వేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాదౌ సాంప్రదాయికమతే అభావేఘటత్వావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వస్య తృతీయార్థతయా బోధః. తృతీయాంతార్థ
రజతత్వ ప్రకారకత్వ ద్వితీయాంతార్థ శుక్త్యాది విషయకత్వయోః విశి
ష్టవైశిష్ట్యబోధ స్యాక్షమా వచ్ఛేద్యా ప్రత్యేక భావభానం రజత
త్వేన శుక్తింజానాతీత్యాదౌ నియమం. కేవలమేకత్రతద్వయమితిరీత్యా
తత్రతదుభయ బోధస్య సుస్పష్టత్వాత్. అత ఇమేరంగ రజతే ఇతి
ప్రమాపరస్య తాదృశ వాక్యస్య నప్రామాణ్యం. ఘటత్వావచ్ఛిన్న
వహ్న్యభావాత్మక వహ్న్యాది నిరూపితాను యోగితా విశేషణాంశ వ
హ్న్యాద్యభావత్వేన తదభావనిష్ఠ ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కత్వస్య వచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక భావః స్వీక్రియతే. ఘటత్వేన వహ్నిర్నా
స్తీత్యాదావ తద్వ్యవస్థాపకత్వ పక్షకత్వమితి ఘటత్వాద్య వచ్ఛి
న్న వహ్న్యాద్యభావస్య వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ఘటాద్యభావస్య నియా

భావః. విధ క్త్యాపే విధ ప్రత్యయానుపపత్త్యా ఘటత్వేన వహ్నిర్నా
స్తీత్యాదౌ సర్వథా నిరాకాంక్షత్వ సంభవతీత్యాహుః. ఏవమితి. సమస్తే
ష్వప్యేషు యోగితాయా ఉద్దేశ్యతా వచ్ఛేదకత్వే భానేన

తత్త్వేన తదభిన్నతయా తత్రఘటత్వా వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ ఘటాద్యభావస్య సత్త్వేఽపి తాదృశా భావపరస్య ఘటత్వేన ఘటో నాస్తీత్యాది వాక్యస్య ఏవంవహ్నిత్వేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాది వాక్యస్యచ ప్రామాణ్యం. ఉక్తస్థలేచ తృతీయాం తాదృగర్థకస్య ద్వితీయాం తాదృగర్థే వచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక భావసంబంధేనాన్వయ ఇత్యపి కేచిత్. తన్న. విభక్త్యర్థే విభక్త్యర్థాన్వయ స్యావ్యుత్పన్నత్వాత్. నచరజతే వేదంన్యాయత ఇత్యాదౌ అభ్యాసార్థ విషయితాయాం తృతీయార్థప్రకారతాయా నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయా నోక్తవ్యుత్పత్తిర్విరుద్ధేతి వాచ్యం. తత్ర రజతత్వప్రకారకత్వ విశిష్ట ధాత్వర్థజ్ఞాన నిరూపితస్య స్వాఖ్యాతార్థ భావనాయాంగేఽప్యాతి ప్రసంగభంగాత్. నచైత్రస్యచ తత్సాధ్యప్రసిద్ధ్యాదౌ విభక్త్యర్థ వ్యాప్తిసంబంధాదౌ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయ దర్శనాన్నోక్త వ్యుత్పత్తిరితి వాచ్యం. హేతువిభక్త్యర్థాతిరిక్తవిభక్త్యర్థస్య నన్వయనియమాత్. నచరజతత్వేనేదానామిత్యాదౌ తృతీయార్థస్య ప్రకారవిధేయకత్వ భావాన్న తదర్థస్య

తస్యాన్వయ యోగితయా ఘటత్వా వచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వ స్యావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక భావభానా సంభవ ఇత్యత ఆహ. మయాప్యేతి. వహ్న్యన్తర్భావ యోగితస్య స్థలీయస్య తస్యానుశీలనస్యాశయః. సంబన్ధ వహ్న్యాదౌ. అభావసంబంధ వహ్న్యాదౌ స్వరదః. సామంజస్యాదిరూ యద్యపి కేషాంచిన్మతేపి తృతీయార్థ ప్రతియోగిత్వస్య అవచ్ఛేదకతా సంభవేన అనుయోగితా నుశీలవహ్న్యాదావన్వయస్సంభవతి తథాపి విభక్త్యర్థే విభక్త్యర్థాన్వయస్య తత్సమ్మతస్యాను పపత్తిరిత్యాశయేన కృతాంతాత్ప

క్రియాయామన్వయ సంభవ ఇత్యాగత్యా ద్వితీయార్థ ఏవ తదన్వయ ఉపగంతవ్య ఇతి వాచ్యం. మణికారమతే తస్యాజ్ఞానాతిశయాద్యానాదియా వ ధాత్వర్థహేతువిభక్త్యర్థస్య తస్యాత్రిక్రియాయా ఇత్యాదౌ చ సత్వేన తవ ధాత్వర్థ స్థితాదౌ తదన్వయే తస్యాన్వయేన షష్ఠ్యర్థసంబంధ స్యాపి "గురువిపాపస్య దుర్గతానాం ప్రతికుర్వీత భిషక్స్వభేషజైః" రిత్యాదౌ ధాత్వర్థేన్వయేన కర్మసంభవాన్నాతే రజకస్య వస్త్రం దదాతీ త్యాదౌ ధాత్వర్థే తృతీయార్థాన్వయసావకాశత్వేన కారకవిభక్తి భి న్నవిభక్త్యర్థస్య క్రియాయామన్వయ ఇత్యనియమాత్. ఏవంచ ఘటస్యే న వహ్నిరస్తీత్యాదౌ ప్రథమార్థో నానుయోగిత్వం. ప్రథమాయా స్సంఖ్యాతిరిక్తార్థబోధకత్వానియమాత్. అతోనఞర్థాభావే సంబ ంధ ఏవ తత్. తత్రచ న తృతీయార్థాన్వయ సంభవః. ఘటస్యానుయోగి తా సంబంధేన వహ్నివిశిష్టాభావే తృతీయార్థాంశే ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య వైశిష్ట్యస్య భానే విశిష్టవైశిష్ట్య బోధమర్యాద యా వహ్న్యాదేరనుయోగిత్వస్య తస్మిన్నన్యస్య యోగిత్వేన సంబ

ర్యం. అభావస్య రూపాఖండోపాధ్యంగీకారే తస్యానుయోగితాయాం దకత్వమేవ స్వీకార్యం. తథాచ నఞర్థే ఆ వహ్న్యాదౌ అనుయోగితాయా మేవ నిరూపితత్వ సంబంధేన ప్రతియోగినో వహ్న్యాదేర్నిరూపితస్య సంబంధేనాన్వయో యుజ్యతే అనుయోగితాయా నియమేన నిరూపక సాకాంక్షత్వాత్. ఏవంచ వహ్న్యాదినిరూపితానుయోగితాయామేవ ప్రతియోగినో వహ్న్యాదేర్నిరూపితత్వేనాన్వయ స్వీకారేపి న క్షతిః. క్వ చిదేకదేశాన్వయస్యాపి స్వీకృతత్వాదిత్యాహ. అనుయోగితాయామితి

వహ్న్యాదేస్తాదృశ ప్రతియోగితాకత్వేనా నవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక భావభా నోపగమేన సామంజస్యాత్. అనుయోగితాయా నఞర్థ తావచ్ఛేదకత్వే తత్రైవ వహ్న్యాదేః ప్రతియోగి నోఽన్వయః. అత స్తత్ర తృతీయాంతా ర్థఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా నిరూపకత్వే నాన్వయాం స్వీకృ త్యాతి ప్రసంగ వారణం సముచిత మితి భాతి. రంగే అభేదేన రజతా రోపస్థ రంగం రజతేన జానాతీత్య ప్రయోగాత్తా దాత్మ్యభిన్న సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతైవ తృతీయార్థః. తత్ర చ రంగం రజతత్వేన జానాతీతి ప్రయోగాత్తా దాత్మ్య సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతా కర్మత్వేన శిష్టద్వితీయాదే రేవార్థః. తస్మాత్తాదృశ ప్రకారవాచి పదసమాన విభక్తిక పదోప స్థాప్యవిశేష్యతా విశిష్టాయామేవ స్వరూపసంబంధాయామన్వయః. తే నభేదారోపస్థలే రంగే రజతత్వం జానాతీతి నత భేదారోపస్థలే రఙ్గేరజతం జానాతీతి న ప్రయోగః. ఉక్తస్థలేచ రంగరజతాదేస్సమాన విభక్తిక పదోపస్థాప్యయో రభేదాన్వయోపాకాంక్షేపి నాయోగ్యతయాతాదృ శాన్వయః. నన్వేవమపి రంగరజతాదిపదయోస్సామానాధికరణ్యానుప

విశేషదర్శి ప్రయుక్తస్యేతి. భ్రాంతిజ్ఞస్యాపి భ్రాంతత్వే తత్ప్రయుక్తవా క్యస్య ప్రామాణ్యోపపాదనం నావశ్యక మిత్యభిప్రాయేణ భ్రాంతిజ్ఞ స్యాపి విశేషదర్శిత్వ ముక్తం. విశేషదర్శినస్తు భ్రమాసంభవేన వాక్య ప్రయోగ నిర్వాహకవాక్యార్థజ్ఞానస్య ప్రమాణతావశ్యకత్వాదితి భావః. నను లోహితవహ్నిం జానాతీత్యత్ర లోహితపదార్థస్య వహ్నినాభేదేనా న్వయ ఉపగమ్యతే. కింత్వైకైవ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతా సంబం నజ్ఞాన ఏవ తదన్వయస్స్వీక్రియతే. తథాచ వాక్యార్థజ్ఞానస్య న ప్రమాణ

వృత్తిరితి చేత్కృతమితి. నచైవం రజకో గతైకత్వబహుత్వ వివక్షాయాం రంగాని రజకం జానాతీతి ప్రయోగస్య స్త్రీయం పాంసులాన్ జానాతీతి ప్రయోగస్య చ ప్రసంగః. సామానాధికరణ్యస్యైవ సమానవచనలింగకత్వనియతత్వాదితివాచ్యం. సమానాధికరణయోరివ యత్పదార్థవిశేష్యకత్వ విశిష్టే అభేదసంబంధావచ్ఛిన్న యత్పదార్థ ప్రకారకత్వస్యాన్వయస్తయోరపి సమానలింగవచనత్వ నియమాత్. యజ్ఞపతిను తాను యాయినస్తు. రంగం రజకం జానాతీత్యాదౌ సామానాధికరణ్యానురోధాత్ ద్రజకాది పదస్య రజకాభేదజ్ఞానవిషయే లక్షణా అతఏవ భ్రాంతిజ్ఞ విశేషదర్శి ప్రయుక్తస్య లోహితవహ్నిం జానాతీత్యాది వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యం నిర్వాహః. నహ్యసమాసస్థలీయ లోహితవహ్న్యాదౌ నకర్మధారయవివక్షా. జ్ఞానాంశే లోహితాదేస్స్వాతంత్ర్యేణ నయోర్వా సంభవతి. కర్మధారయస్య సాధుతానుపపత్తేః. లోహితపదోత్తరం ప్రథాంకతా బోధక విభక్త్యభావాత్. ధాత్వర్థే సాధుత్వానాం [illegible]

తాను పపత్తిరిత్యత ఆహ. నహీత్యాది. అభేదావివక్షేత్యస్య నహీసంశయ ఇత్యశాన్వయః. కర్మధారయద్వంద్వసమాస ప్రయుక్తైరిన పదద్వయే లక్షణా విరహేణ తయోరైక్య లక్షణాయా పదార్థయోరభేదవివక్షాయాం కర్మధారయః. భేదాభేదోదాసీనపదార్థద్వయమాత్రవివక్షాయాం ద్వంద్వ ఇతి నియమస్య స్వీకరణీయత్వేన తావః. ప్రకృతేచ సమాసో ద్వంద్వ ఏవస్వీకరణీయః. * సాంశం తేనానయయోరితి. విశేషణ వాచకపదస్య సమాస ఘటక పదసాపేక్షత్వే సమాసస్యైవ సాధుతానుపపత్తిరితిభావః. ననుపదార్థయోర్యత్ర వాస్తవి

భేదాన్వయే అవ్యుత్పత్తేః. ద్వంద్వస్థల వశ్య[illegible]ర్థాకారయో ర్గరవిభక్తే పూర్వపదప్రకృతిక త్వాభావాత్. తస్యాః పూర్వ పదార్థాన్విత ప్రకార తా బోధకత్వాయోగాత్. సవర్ణం సర్వసమాస ఏవాసౌ. అల్పాచో వ హ్ని పదస్య పూర్వనిపాత ప్రసంగాత్. సమాహార పక్షే పుంలింగతా యోః ఇతరేతరపక్షే ద్వివచనస్యాను పపత్తేః. ఏతన్మతే శుక్లోవహ్ని రిత్యాది ప్రయోగాణాం లోహితాభేదా రోపవిషయ వహ్నివిషయకత్వేపి శుక్లోవహ్నిర్లోహితా [illegible] సమాహార [illegible] బహువ్రీహిసమాసానాం లోహితాభి న్నావగాహి స్వవిషయ వహ్నివిషయకత్వేపిచ శబ్దజ్ఞానీయాం లోహితవ హ్నిం లోహితం వహ్నిం జానామీతి న ప్రయోగః. తాదృశ పదోపస్థా ప్యవిషయతాయాః ప్రకృతార్థ [illegible] ద్వితీయార్థవిషయతాయామభేద సంబంధేన విశేషణతయా నియమాయోగాత్. యద్వా లోహితా

కో భేదః [illegible]. [illegible] స్వభావః [illegible]. కర్మ ధారయ[illegible] [illegible] నిరా [illegible]. [illegible]. [illegible]వహ్ని [illegible] లోహితవహ్నిం జానాతీతి [illegible]. [illegible]లోహిత [illegible] పరంపర [illegible] స్వీకృత్యైవ [illegible] శుక్లోవహ్నిర్లోహితా [illegible]లంబన [illegible] శంకాం సమాధ [illegible]. [illegible]. [illegible]. [illegible]విషయతాయా ద్వి తీయార్థత్వే లోహితాభేదజ్ఞాన విషయతాయా ద్వితీయార్థత్వే లోహి తాభేదజ్ఞాన విషయతాయా అభేదేన తదాన్వయస్సంభవతి. నవీన

ంశవిషయతా నిరూపిత విషయతాపన్నస్య వహ్న్యాదేస్తానాన్యాయి విషయితా నిరూపకత్వం భాసతే. సమూహాలంబనాదా వతాదృశ విషయితానాపన్నస్యైవ విషయితా నిరూపకత్వమితి నాతిప్రసంగః. విషయతాపన్నస్య నిరూపకత్వే మిత్యస్యైవ విషయితావచ్ఛిన్నం నిరూపకత్వమిత్యర్థః. ఏతచ్చవిలక్షణం విషయితా నిరూపకతావచ్ఛేదకత్వంచ విషయస్యాపి విషయాత్వనోపేయతే. రక్తదండవానిత్యాదౌ దండాదిరూప ప్రకారాంశే అప్రకారేణాపి రక్తత్వాది ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యత్వేన దండాది ప్రకారతాయా అవచ్ఛేద్యాన్నవచ్ఛేదక భావవదిత్యాశయః. తన్నశోభనం. ఉక్తరీత్యావిశిష్టేన లక్షణా నుపపత్తే తస్యా అన్యాయత్వాత్. అథో క్తస్థల ఆరోప్యారోప విషయబోధక పదసామానాధికరణస్యక్తత్వయస్యతే లోహితో వహ్నిర్జ్ఞాయతఇత్యా

మతే విషయితాయా ఏకత్వేపి రూపాన్తరవా సంసర్గోపాధిక పదార్థవిషయతాయా అభేదేనాన్వయోపి సంభవతీతి విషయితా యాశ్రితి గ్రాహ్యపక్షే ప్రకారాంతరే నోక్తమ్ ప్రసంగం వారయతి. అథవేత్యాది. వస్తువిషయతా నిరూపకతా వచ్ఛేదకత్వం విషయాంశే ప్రకారీభూత ధర్మస్యైవ దృష్టచరం నతువిషయాంశే ప్రకారీభూతాయా భాసమానేనత్రలోహితో వహ్నిరపి భిన్నాన్యకజ్ఞానేవ వహ్నౌ తాదాత్మ్యమేవ ప్రకారః నతుస్య నిరూపిత విషయత్వమపీతి లోహితా భేదవిషయతా నిరూపిత విషయితాయా తాదృశ భిన్నవిష్ట విషయితా నిరూపకతా వచ్ఛేదకత్వమసంభవ ద్విధుకమిత్యాశయాత్ ఆహ. ఏతచ్చేతి. అత్రైవదృష్టాంతమాహ. రక్తదండవానిత్యాది. రక్తోపదండః దండీపురుష ఇత్యాది వ

దా విశేష్య భేదాద్వాక్య భేదాపత్తేః. నచ లోహితాభేదజ్ఞాన ఏవ యోవహ్నిరిత్యేవ శాబ్దధీరుపగమ్యతే. నతుజ్ఞానే ప్రకారో లోహితః విశేష్యశ్చ వహ్నిరితి సమూహాలంబనం. తథాసతి శుక్లోవహ్నిర్లోహితా జపేత్యాదావపి తథాప్రయోగ ప్రసంగాత్. దర్శితవిశిష్ట వైశిష్ట్య బోధస్వీకారే లోహితాది ప్రకారకత్వ విశిష్ట నిరూపిత విశేష్యతాయా శ్శుక్లవహ్న్యాదౌ బాధితత్వేన తాదృశప్రయోగాపత్తి విరహాదితి వాచ్యం. తత్రలోహితాది పదోత్తర ప్రకారతాబోధక ద్వితీయాది విరహేణ లోహితాది ప్రకారకత్వేన జ్ఞానభానాసంభవాత్. నామార్థధాత్వర్థయోస్సాక్షాదన్వయస్యా వ్యుత్పన్నతయా ప్రకారతాయాస్సాక్షాత్తయాభానాసంభవాదితి చేన్న. యథాహి సుందరోస్తీతి భవతివ్యుక్తో నాభాసతే. కాత్యంభ స్త్వభవతీత్యాదౌ ధాత్వర్థే అసాధారణధర్మ

సమూహాలంబనతో రక్తదండవాన్పురుష ఇతి విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్య వైలక్షణ్యోపపత్తయే రక్తత్వప్రకారతా నిరూపిత దండనిష్ఠ విశేష్యతాయాః పురుషనిష్ఠ విశేష్యతా నిరూపిత ప్రకారతాయాశ్చ భేదం కేచిదంగీకుర్వంతి తథాసతి దండాభావవాన్రక్త ఇతి బాధబుద్ధేః రక్తదండవాన్పురుష ఇతి బోధప్రతిబంధకత్వానుపపత్తేః. రక్తత్వస్య రక్తరూపవత్త్వరూపతయా తత్రచ రక్తత్వ జాతేః ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వేన రక్తత్వజాతినిష్ఠప్రకారతానిరూపిత రక్తరూపనిష్ఠ విశేష్యతాయా ఏవ దండనిష్ఠ ప్రకారతాత్మకవిశేష్యతానిరూపితత్వేన దండాభావ ప్రకారతానిరూపిత రక్తరూపనిష్ఠవిశేష్యతాశాలి బాధబుద్ధేః దండనిష్ఠప్రకారతానిరూపితరక్తరూపనిష్ఠ విశేష్యతాశాలి బుద్ధిత్వేనైవ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్.

తథాపి వృత్తి [illegible] చిత్త్యేన నీలనౌకా భవత్యాదే స్స్వార్థేనాన్వయః ప్రథమాయా అంశాంతరే [illegible] సమానాధికరణ్యాభావాత్ నౌకాదిపదస్య సామ్యరంభకా వయవావయవ్యాద [illegible] లాంశ [illegible] ప్రకృతి విక్రి [illegible] మతేపి వ్యక్తో నౌకా భవతీత్యాదౌ [illegible] తాయా ఉక్తత్వాత్. తథా థాత్వేపి ప్రకృతేపి ప్రకారితా సంబంధేన లోహితా దేస్స్వార్థాదన్వయస్యోపగమాత్. యథా ప్రకృతి వికృతి భావస్థలేష్వపి పంచనౌకా భవతీత్యాదౌ ప్రకృతిభూత వృక్షాదేః తేషు తథాభావ నాన్వయిత్వాత్ తత్తత్సంఖ్యాబోధకతయా ప్రకృతివాచక పదసమాన వచనకత్వమావశ్యకం. తథాపక్షో [illegible] ఇత్యాదౌ భవత్యర్థేనాన్వయీయవాక్యే ఏకాంత పదాస్థానే సోపవిశేషణ స్థాపత్యాన్వ విశేషతయా న్వయబోధ విశేషణతయా తత్పదసమాన వచనకత్వ మావశ్యకం. [illegible]

అతః ప్రకారతా విశేషణత [illegible] పదాంగీకరణీయః [illegible]. తథాచో [illegible] సమూహాలంబన [illegible] బోధ [illegible] ప్రకారతా [illegible] వచనకత్వం [illegible] విశ్వప్రకారతా [illegible] విశేష్యతా [illegible] మంగీకార్యం. సమూహాలంబన [illegible] ప్రకారతా [illegible] ప్రకారతా [illegible] విశేష [illegible] మువపాదనీయం. విశిష్ట [illegible] విశేష్యబోధేచ [illegible] ప్రకార [illegible] ప్రకారతాని [illegible] విశేషణత్వ [illegible]. [illegible] దాయా [illegible]. సంభవతి ముఖ్యార్థకత్వే తత్పరిత్యాగస్యాను చిత

రాశిరస్తీతి" ఇత్యత్ర కథమస్య విశేష్యవాచకపదవిరుద్ధవచనత్వము మానీతి క్రియాపదస్యేతి వాచ్యం. తత్రాపి యత్ర ద్వయస్య వా స్తనత్వం నతు చికురభాగద్వయస్య రాజ్ఞ ఆరోప్యత్వేన వివక్షితత్వాత్. ఆఖ్యాతార్థ విశేష్యతాయా విశేష్యతయాన్వయి విశేషత్వేనాయత్రోయుగస్యైవ వివక్షితత్వాత్. ఇచ్ఛార్థక ధాతుస్థలే ముఖ్యవిశేష్యత్వరూపం కర్మత్వం ద్వితీయార్థః. అతోఽవ్యాప్తిసాధ్యం సుఖం భవత్విత్యాదీచ్ఛాస్థలే సుఖమిచ్ఛతీత్యాదివదవ్యాప్తిమిచ్ఛతీత్యాదయో న ప్రయోగాః. అథ అహం సుఖీస్యామిత్యాదీచ్ఛాయాస్సుఖాది విశేషణకతయా తత్ర సుఖమిచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగాపత్తిరితి చేన్న. మమ

త్వాదితి భావః. యద్యపి లోహితవహ్నిం జానాతీతి ప్రయోగస్య లక్షణాం వినానోపపత్తిస్సంభవతీత్యకతాం లక్షణాప్యేతాదృశ ఆవశ్యక ఇతి తస్య తేనైవ పక్షం తథాపి స్వమతే భాగేఽత్రైవ విశేషదర్శనాత్తాదృశవాక్యం నైవ ప్రయుజ్యతే కింతు లోహితం వహ్నిం జానాతీత్యేవేతి నియమోపపత్తరాస్య దోష ఇతి మన్తవ్యం. వాక్యభేదాపత్తిరితి. నానాముఖ్యవిశేష్యక బోధజనకస్యైకవాక్యస్య వాక్యభేదకత్వాత్. న చాయుక్తం "సంభవత్యేకవాక్యత్వే వాక్యభేదో న హీష్యతే" ఇత్యభియుక్తోక్తేరితి భావః. న హి ప్రత్యేకవిశేష్యకబోధస్వీకారేఽపి సమూహాలంబనదశాయాం తాదృశప్రయోగాపత్తిర్దుర్వారైవ సమూహాలంబనస్యాపి లోహితాభేదవిషయకత్వాత్. వహ్నిముఖ్యవిశేష్యకత్వాచ్చేత్యత ఆహ. దర్శితే. శుక్లపటస్య చాపి. శుక్లత్వేనజ్ఞాయమానపటస్య యదా ఇత్యర్థః. అభేదసంబంధావచ్ఛిన్నశుక్లప్రకారతాక విశిష్టనిరూపితజ్ఞాన నిరూపితత్వమేవ న

నవత్వేత్యాది సుఖవిశేష్యకేచ్ఛాయా ఏవకదాచిత్సుఖాది విశిష్టా త్మబోధక శబ్దేనవిషయాభిలాపాత్. స్వకృత్యధీనసిద్ధికత్వరూప స్వకృతిసాధ్యత్వ ప్రకారక పాకవిశేష్య కేచ్ఛాయా ఏవ పాకంకృత్వా సాధయామీతి పాకవిష్యనుకూల కృత్యభిన్న వ్యాపార విశిష్టబోధక శబ్దేన విషయాభిలాపవత్. యదిచోద్దేశ్య సుఖాదేర్విశేషణతయాపి క్వచిద్భానమాహ భావికంత దోద్దేశ్యాది వ్యవహారనియామకః క్వచిత్కించిద్విశేషణ సాధారణో విషయతా విశేషోభ్యుపేయః. అనుమితౌ విశేష్యతయా క్వాచిత్కభానవిషయ సాధ్యనిష్ఠ విధేయతాఖ్య విషయతావత్. సవచసుఖ మిచ్ఛతీత్యాదౌ ద్వితీయార్థః. గౌరిమమిచ్ఛతి

మూపాలంనీయ వహ్నినిష్ఠ విషయితాయాం వస్తుతథావిధ లోహిత ప్రకారకత్వవిశిష్ట విశిష్టజ్ఞాన నిరూపితత్వమిత్యాహ. సాధ్యాదేవేతి. విధేయత్వంద్ర మత్యారీక్ష్యతేస్వస్య. తథాచనీలరూప విశిష్టస్య నీలపదార్థస్య విధేయత్వే అసాధారణ ధర్మాతధేయతా సంబంధేనాన్వయ ఇతి వక్ష్యవసితోర్థః. ఘటధర్మా నీలత్వాదికమేవేతిభావః క్వచిన్నాపయి అహంసుఖీస్యామితీచ్ఛాయా మిత్యర్థః. విషయతా విశేషః. ఉద్దేశ్యతాఖ్యః. విధేయతాఖ్య విషయతాచేతి. పృథివ్యామి తరభేదసాధనే పృథివీవ్యతిరిక్తేక్యాపి పృథివీతర భేదజ్ఞానా సత్త్వేన పృథివీతరత్వ వాచకకీభూతాభావ ప్రతియోగికంతవతీ పృథివీతి వ్యక్తిరేక పరామర్శాత్ పృథివ్యామితర భేదత్వాకారక సాధ్యవిశేషణకానుమితిరేవస్వీకర్తవ్యా. విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వేన అప్రసిద్ధసాధ్యస్య విశేషణతయా భానాసంభవాత్. తథాచానుమితేస్సాధ్య విధేయకత్వ నియ

త్యాదౌ గ్రామాదిపదం గ్రామస్వత్వాదిపరం. అతఏవచ సిద్ధస్యగ్రామాదే ర్ముఖ్యవిశేష్యతాయా ఉపదర్శిత విలక్షణ విషయతాయా విరహేపి నక్షతిః. గ్రామాదేస్సిద్ధత్వేపి స్వస్వత్వాద్య సిద్ధోపరక్తస్య ఇచ్ఛాయాం ప్రాధాన్యేన క్వచిద్భానం విశిష్టస్యా సిద్ధత్వాత్. తత్రైవ చ గ్రామమిచ్ఛతీత్యాదిప్రయోగ ఇతివదంతి. పాకంచికీర్షతీత్యాదౌ ద్వితీయా విశేష్యతారూప కర్మత్వార్థ తయాకృతి ప్రకారక పాక విశేష్యకేచ్ఛా ప్రతీయతే. సాచ పాకం కృత్యాసాధయ మితీచ్ఛా. అథవాసనో ధాత్వర్థ విశేష్యకేచ్ఛావా చికీర్షాస్థలేతు విశేష్యకేచ్ఛా. చికీర్షాపదార్థః. సాచ పాకః కృతిమే భవత్వితీచ్ఛైవ. ప్రతీకా చ

మేవక్వచిదుద్దేశ్యతయాభానేపి విధేయతాఖ్య విషయతావశ్య మభ్యుపేయమితిభావః. సిద్ధస్యేతి. తదుద్దేశ్యకేచ్ఛాం ప్రతి తద్ధర్మికా సిద్ధత్వజ్ఞానస్య కారణత్వేన సిద్ధగ్రామోద్దేశ్యకేచ్ఛాయా అసంభవాదితిభావః తత్రైవేతి. యత్రతస్య స్వస్వత్వవిశిష్టగ్రామస్యా సిద్ధతా తత్రైవేత్యర్థః. యాచేత్యాదరభ్యైవ దంతీత్యంత ఏకో గ్రంథః. ననుచికీర్షాయాః ప్రవృత్తిహేతుత్వస్య సర్వసమ్మతతయా పాకసాధ్యక ప్రవృత్తౌచ పాకవిశేష్యక కృతిసాధ్యత్వ ప్రకారకేచ్ఛాయా ఏవ హేతుత్వేన గ్రంథకృద్భిరుక్తత్వాత్. కథంకృతివిశేష్యకేచ్ఛా చికీర్షాపదార్థ ఇత్యతఆహ. సాచేతి కృతివిశేష్యకేచ్ఛాచేత్యర్థః. తథాచచికీర్షేత్యాదౌ సన్నంతధాత్వర్థః కృతివిశేష్యకేచ్ఛైవ. ప్రవృత్తౌ కారణత్వం తస్యాః గ్రంథకృదుక్తమనుసారేణ కృతిసాధ్యత్వ ప్రకారకేచ్ఛారూపమేవేతి నతత్రాగ్రహఇతిభావః. ననుముఖ్యవిశేష్యత్వ రూపకర్మత్వే సైవేచ్ఛాప్రకృతధాతుయోగే ద్వి

సాధనతు మావేశ్యాన్యాదేశాత్. పాకాదేశ్చకృతేః కర్మత్వమేవ ద్వితీయ యా ప్రత్యాయ్యతే. సత్విచ్ఛాయా విషయత్వ రూపం కర్మత్వం. గృహాస్థితిచ్ఛాయామాదాయ గృహంతిష్ఠాసతీత్యాది ప్రయోగాపత్తేః. యుక్తంచైతత్. సనోధాత్వర్థ ప్రకారకేచ్ఛావాచిత్వే ఓదనభోజనేచ్ఛా దశాయామోదనం బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగోనస్యాత్. తత్రభోజనస్యా ప్రకారత్వాత్. నచకర్మతా సంబంధేన భోజనప్రకారికా యదాఓదన విశేష్యకేచ్ఛా తదైవ తాదృశ ప్రయోగః. సాచేచ్ఛా భోజనధర్మికేష్ట సాధనతాజ్ఞానాత్ భోజనవిశిష్టేష్టసాధనతాజ్ఞానాద్వా ఓదనస్యాసిద్ధత్వాదశాయామపి విశిష్టధర్మికేష్ట సాధనతాజ్ఞానాద్విశిష్ట ధర్మికాప

తీయాయాః ప్రత్యాయ్యత్వేన స్వవిశేష్యకేచ్ఛాయాం పాకస్య ముఖ్యవిశేష్యత్వేన భానాభావాత్సనం పాకంచికీర్షతీతి ప్రయోగ ఇష్యతాం చేన. పాకాదేరితి. గృహంతిష్ఠాసతీతి. సన్నంతధాతోః స్వార్థవిశేష్యకేచ్ఛావాచిత్వే సిద్ధే పాకంచికీర్షతీతి ప్రయోగో పపన్నమేవ తచ్చిత్తప్రకారత్వ పాకం కర్మత్వమపి ద్వితీయయా ప్రత్యాయ్యత ఇతి నాన్యుచ్యతే. తదా గృహంతిష్ఠాసతీతి ప్రయోగోపిస్యాత్. అతవాస్తిని మస్గృహం భవత్విత్యిచ్ఛాదశాయాం గృహస్య ముఖ్యవిశేష్యతేవ గృహంతిష్ఠా తి ప్రయోగాపత్తిః న స్యాత్. గృహంతిష్ఠాసతీత్యేవ ప్రయోగః సార్వజనీనః తస్మాత్సన్నం తధాతు ప్రయోగే సన్ప్రత్యయ ప్రకృతిభూత ధాత్వర్థ కర్మత్వమేవ ద్వితీయయా ప్రత్యాయ్యత ఏవేత్యేవ స్వీకరణీయమితి భావః. ననుభోజన విశిష్టోదన విషయకేచ్ఛాయామోదన ధర్మికేష్టసాధన తాజ్ఞానమేవ కారణం వాచ్యం. తచ్చనసంభవతి సిద్ధత్వే

ద్ధత్వ జ్ఞానసహితత్వాది విశిష్టేచ్ఛా సంభవాత్. యత్ర భోజన సిద్ధతాద
శాయాం భోజనోత్తర కాలీన గమనత్వాది ప్రకారిక భుక్తోదన జన్యతృప్తి
త్వాది ప్రకారికా వా ఇచ్ఛా తత్ర బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగజన్య నప్రసంగః
ముఖ్యవిశేష్య విశేషణతా పన్నకర్మత్వాంశే ఇచ్ఛా ప్రకారకత్వైవ
సన్ప్రత్యయార్థ భానోపగమాదితి వాచ్యం. భోజనం భవత్విత్యా
ది భోజన విశేష్య కేచ్ఛా దశాయా మపి ఓదనం బుభుక్షత ఇ
త్యాది ప్రయోగస్య సర్వసిద్ధత్వాత్. ధాత్వర్థ విశేష్య కేచ్ఛా బోధక
తాయా స్సన్ప్రత్యయ స్యావశ్య ముపేయత్వాత్. నచద్వయోః ప్రత్య
యోరేవోపేయతే ఏకప్రత్యయస్యైవ నిర్వాహే వ్యుత్పత్తిద్వయ కల్పనే
గౌరవాత్. అత ఏవచ స్థిత్యాదిగోచ రేచ్ఛాయాం గృహాది విశేష్య కత్వ
స్యాక్షతత్వా సంభవేపి గృహం తిష్ఠాసతీత్యాదయోన ప్రయోగాః.
భోజనప్రకారకోదన విశేష్య కేచ్ఛా విశేషదశాయాం బుభుక్షత ఇత్యాది
ప్రయోగ సత్త్వేతూద్దేశ్యతాఖ్య విషయతాయా ఏవ ధాత్వర్థే భానోప
గమేన తన్నిర్వాహాత్. నచ ధాత్వర్థ విశేష్య కేచ్ఛాయా స్సన్ప్రత్యయ

నజ్ఞాతే తత్ర సిద్ధ్యానుత్పత్త్యా సమానధర్మికా సిద్ధత్వ జ్ఞాన సహితేష్ట
సాధనతాజ్ఞానస్యైవేచ్ఛా జనకతయా సిద్ధౌదన ధర్మికాసిద్ధత్వజ్ఞానాసం
భవాదిత్యాశయ ఇతి సాధేతి. యన్ముఖ్య విశేష్యికా ఇచ్ఛా తన్ముఖ్య విశే
ష్యకేష్ట సాధనతా జ్ఞానస్యైవ తద్ధేతుత్వేన సర్వత్ర క్లృప్తతయా ప్ర
కృతే భిన్నధర్మికేష్ట సాధనజ్ఞానస్యేచ్ఛా హేతుత్వే అక్లృప్తకల్పనాపత్తి
రిత్యభిప్రాయేణాహ. భోజన విశిష్టేతి. తద్ధర్మి తద్ధర్మికా సిద్ధత్వ జ్ఞానా
భావాత్కథం తత్రేచ్ఛాసత్త్వమిత్యత ఆహ. ఓదనస్యేతి. నను ధాత్వర్థప్రకా

యార్థత్వే పాకంచికీర్షతి ఓదనం బుభుక్షతే ఇత్యాదౌ పాకౌదనాదే
ర్ద్వితీయయాకృతి భోజనాదికర్మత్వ ప్రత్యాయనా సంభవేపి పాకశ్చి
కీర్ష్యతే ఓదనోబుభుక్ష్యత ఇత్యాదౌ కర్మాఖ్యాతేన తత్ప్రత్యాయనా
సంభవః. తత్ప్రకృతి భూతసన్నంత ధాత్వర్థకృతి భోజనేచ్ఛా కర్మత్వ
స్యైవతత్ప్రత్యయేనైవ బోధ్యత్వాత్. ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్విత
స్వార్థ బోధకత్వాత్. ఇచ్ఛావిషయస్య విశేషిత విశిష్టకృతి భోజనా
దేశ్చ ప్రకృత్య ప్రతిపాదనాదితి వాచ్యం. కర్తృప్రత్యయస్థలే సన్ప్రత్య
యార్థేచ్ఛాయా ధాత్వర్థ విశేష్యతయా భానేపి కర్మప్రత్యయ స్థలే
తస్యాః ధాత్వర్థ విశేషణతయా భానోపగమాత్. చికీర్ష్యతే పాక
ఇత్యాదౌ ఇచ్ఛావిశేషిత కృత్యాదేరేవ సన్నంతేన ప్రతిపాదనాత్. తా
దృశకృత్యాది కర్మతాయా అఖ్యాతేనైవాదినా ప్రత్యాయన సంభవాత్.
ఆఖ్యాతాద్యుపస్థిత వర్తమానత్వాదే శ్చకృత్యాది విషయ కేచ్ఛాయాము
త్ర ప్రకృత్యర్థః. యత్రవాఇచ్ఛా విషయ కృతి స్తత్రోభయత్రాపీచ్ఛా
యామన్వయః. ప్రకృత్యర్థైకదేశేపి నీలఘటో ఘటవానిత్యాదిస్థలే నీలరూ

తకేచ్ఛాయా సన్ప్రత్యయార్థత్వే భోజనోత్తరకాలం భోజనోత్తర
కాలీనగమనేచ్ఛాయాం భుక్త్వాదన జన్య వృష్టీచ్ఛాయాం వాబుభుక్షత
ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిరిత్యాశంకామాహ. యతేరితి. ఉక్తరీత్యే
తి. ఆధారతా సంబంధేన స్థితి విశిష్టగృహాం భవత్వితిచ్ఛాయా గృహ
ముఖ్య విశేష్యకత్వ [illegible] ముఖవిశేష
కేచ్ఛాయా ఏవ సర్వత్ర సన్ప్రత్యయార్థత్వే భోజన కర్మోదనం భవ
త్వితిచ్ఛాదశాయాం ప్రామాణికానాం బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగానుపప

పాదానైరబాధ్యర్థాతిశయాన్వయానురోధాత్. నచైవం కర్తృప్రత్యయస్థలేపికృతివిశేషితైవేచ్ఛా సనా ప్రత్యాయ్యతాం. విశేషణే భవంతి కృతిరేవ కర్తృత్వేనాన్వీయతాం. భవన్మతే విశేషణీభూతేచ్ఛాయాం వర్తమానత్వాద్యపరాఖ్యాతార్థాన్వయ ఇతి వాచ్యం. ఏకత్ర విశేషణతయోపస్థితస్యాన్యత్ర విశేషణతయాన్వయో అవ్యుత్పన్న ఇతి ప్రధమాంతార్థవిశేషణకర్మత్వేచ్ఛాయాం విశేషణతయోపస్థితస్య ధాత్వర్థస్య విశేషణతయాన్వయాయోగాత్. విశేష్యతయా చాన్వయస్యాప్రసక్తత్వాత్. ధాత్వర్థవిశేషణతయా ఇచ్ఛాభానేపి తస్యావర్తమానత్వాదివిశేష్యత్వేనభానే ప్రోక్తవ్యుత్పత్తివిరోధవిరహాత్. ఏవంధాత్వర్థస్యేతరవిశేషణతయోపస్థితస్య స్వాతంత్ర్యేణ కర్తృతావిశేషణత్వమయుక్తమేవ. ప్రకృత్యర్థస్యైకదేశేపి ప్రకృత్యర్థాంశతద్గతతయా భాసమానఏవప్రత్యయార్థాన్వయదర్శనాత్. నాపి స్వాతంత్ర్యేణ భాసమానేచ్ఛాయామపి విశేష్యపారతంత్ర్యేణ సమానాన్వ

తిరిత్యభిప్రాయేణాహ భోజనప్రకారికేతి. సన్నిత్యయోనేః. యద్యపీచ్ఛామాత్రస్యైవ సన్ప్రత్యయార్థతయా ఇచ్ఛావిశేషితకృతిర్న సన్ప్రత్యయస్య ప్రతిపాద్యా తథాపి ధాతుసహితేనేత్యాదిపూర్వగ్రంథాత్తు సన్ప్రత్యయాభ్యాం ఇచ్ఛావిషయకృతిప్రతిపాదనాదదోషః. ఇచ్ఛాయామన్వయ ఇతి. ఇచ్ఛావిషయకృతేస్సన్నంతధాత్వర్థత్వే కృతావేవ వర్తమానత్వాన్వయస్వీకారే అతీతేచ్ఛాకేన పాకకృతికాలేపాకంచికీర్షతీతి ప్రయోగాపత్తిః నచేష్టాపత్తిః. తదానీం పాకోపచికీర్షితో కింతు పూర్వం చికీర్షితఇత్యేవప్రయోగాదితిభావః. తిరబర్థోతిశయ

యామపి ఇచ్ఛాయాం కర్మతాన్వయేన దుష్టః. విశేష్యాన్వయస్యే
వ విశేషణస్య పారతంత్ర్యేణాన్వయస్య విశిష్టాన్వయస్థలే వ్యుత్పత్తిసిద్ధ
త్వాత్. అథాత్ర విషయతా రూపకర్తృత్వే చికీర్షతి పాకమిత్యా
దా ఇచ్ఛాయా స్వత్వర తంత్రకృతేశ్చాన్వయః. ఉభయత్రైవ పాకా
దేర్విషయత్వాత్. స్థిత్యాది కర్తృతా ప్రసిద్ధ్యాదౌ గృహంతిష్ఠాన్యతే
ఇత్యాదేర ప్రసంగాదితిచేత్. ఓదనో బుభుక్షత ఇతి ఇత్యాదావాగతిః
తత్రేచ్ఛా కర్తృతాయాః విషయితా రూపత్వాత్. భోజనాది కర్తృతా
యాశ్చ తదన్వయిత్వాత్. విశేష్యేఽభవదిచ్ఛాన్వయిన కర్తృత్వే భోజ
నాద్యన్వయా యోగ్యత్వేన విశిష్టాన్వయా సంభవాత్. వస్తుతః పాక
శ్చికీర్షిత ఇత్యత్రాపి గతిరేవ కృతి విశేషణతయా పాకనిష్ఠేచ్ఛా వి
షయతాయాః కృత్యవిశేషణతయా తన్నిష్ఠ కృతి విషయతాభిన్నతయా
ఇచ్ఛాన్వయినో విషయత్వ రూప కర్తృత్వస్య కృత్యన్వయా యోగ్య
త్వాత్. యదిచ విశేష్యాన్వయి వ్యక్తావేవ తత్ప్రకారకత్వేన విశేష

తత్వం. నీలపదార్థస్తు నీలరూప విశిష్ట ఘటాదిరేవ ఘటపద సామా
నాధికరణ్యాను రోధాద్ఘటే నాతిరేకః. నీలపదార్థైకదేశే నీలరూపే
నేతిభావః. ఆదినాత ముప్పత్త్యయ పరిగ్రహః. ఏవం ప్రకృత్యర్థైకదేశే
నాపి ప్రత్యయార్థాన్వయ స్వీకారే. అప్రసక్తత్వాదితి. ప్రథమాంతా
ర్థ ముఖ్య విశేష్యక శాబ్దబోధస్యైవ సర్వత్ర స్వీకరణీయతయా కృ
తా విశేషణతయా కర్తృత్వాన్వయే గదసంభవాదితిభావః. నను కృత్యా
ర్థనే పదస్థలే విశేషణే భవత్యా మిచ్ఛాయామపి పర్యాసత్త్యాదస్త్వా

ర్థాన్వయ ఇతిననియమః అపితుపదన్వయి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యైవ. తథా చవిషయితాత్వావచ్ఛిన్నస్యోభయాన్వయ యోగ్యతయాన ప్రకృతే ష్టాన్వయానుపపత్తిః. అతఏవ అరుణయేత్యాదౌ వారుణ్యా నిరూపిత సాధ్యతాయాఃగో నిరూపిత సాధ్యతా భిన్నత్వేపి నతృతీయార్థే విశిష్టాన్వయానుపపత్తిః తత్ర పరంపరయా విశేష్యాన్వయి సోమక్రయ వ్యక్తేః పరంపరయా విశేషణాన్వయి వ్యక్త్య భేదవత్. ప్రకృతేపి పరంపరయోభయాన్వయి కర్తృ వ్యక్త్యభేదో అక్షత ఏవేత్యుచ్యతే. తథా భోజన కృతిమత్వవతు పాకశ్చ భవత్వితి సమూహాలంబ నేచ్ఛామాదాయ పాక చికీర్షిన ఇతి ప్రయోగస్య కాలాంతరీయ కృతి విషయతామాదాయ దుర్వారత్వేన. విషయతా సంబంధేనేచ్ఛా విశేషణీభూత కృతి వ్యక్తి కర్తృత్వస్యైవ తదిచ్ఛాన్వయి కర్మణ్యన్వయాన్నా యమతి ప్రసంగ ఇతి

గౌాన సంభవత్వేన ఉక్త వ్యుత్పత్తి విరోధాదిత్యాశంక్య నిరాకురుతే. థాంశేచేతి విశేషణతయేతి. నను కథం విశేషణతాపన్న స్యారుద్యాదే స్తృతీయార్థే సాధ్యతాయాం విశేషణత్వే నాన్వయాత్ ప్రకృతే పి చ్ఛా విశేషణతాపన్న కృతేః కర్మత్వే విశేషణతయా న్వయేన విరుద్ధ ఇత్యాశంకాయామాహ. ఏవమితి. స్వాతంత్ర్యేణేతి. ప్రకృతిజన్యబోధీయ నిరూప్య నిరూపక భావాపన్న విషయతానాపన్నతయేత్యర్థః. ప్రకృతేన కృతినిష్ఠ ప్రకారతా నిరూపితేచ్ఛా నిష్ఠవిశేష్యతా ప్రకృతి జన్య బోధీయా కృతి కర్మతాక ఇచ్ఛాన్వయ బోధోపగమే కృతి నిష్ఠ ప్రకారతానేచ్ఛా నిష్ఠ విశేష్యతా నిరూపితేతి తాదృశ విషయతానాపన్న స్యైవ కర్మత్వేన్వయ ఇతిభావః. ప్రకృత్యర్థాంశేగతేన తయా భాస

చేత్తథాపి తదిచ్ఛాకాలే పాక ఇదానీం నచికీర్షిత ఇతి ప్రయోగానుపపత్తిః. అన్వయితావచ్ఛేదక కృతి విషయతాత్వకృతి గోచర వర్తమానేచ్ఛా విషయితాత్వావచ్ఛిన్నాభావ యోస్తదా పాకే అసత్త్వాత్. వచ వర్తమాన కాలావచ్ఛిన్న కృతి విషయత్వతాత్వావచ్ఛిన్నాభావ ఏవ తత్ర ప్రతీయతే. నపాకే అభానిత ఇతివాచ్యం. యద్యతీతేచ్ఛాధీన పాకకృతిరపి తత్రైవ వృత్తే తదా తాదృశాభావస్యాపి తత్ర బాధాత్ పాకకృతీచ్ఛాయా మసత్త్వే ముక్తేచ్ఛా సత్త్వేపిచ తథా ప్రయోగాత్. కృత్యసత్త్వేపి పాకకృతీచ్ఛాసత్త్వే తథా ప్రయోగ విరహాత్ కృతివిషయతాత్వాభావమాత్ర బోధస్య తత్రాభ్యుపగమా సంభవాచ్చేతి. కర్మ ప్రత్యయస్థల ఇచ్ఛాధాత్వర్థ విశేషణమేవ. ఇదంతు చిన్త్యం. కర్మ ప్రత్యయస్థలేపి ధాత్వర్థ విశేష్యత్వే నేచ్ఛాయాః ప్రత్యయేన ప్రత్యాయ్యః

మానత్వమపి ప్రకృతిజన్య బోధీయ నిరూపక నిరూపక భావాపన్న వి యతాపన్నత్వమేవ. నన్వేవం పచి కర్మత్వే ప్రకృతేః సార్థక్యంతి స న్యాయ స్వీక్రియతే. అపితున్య న్వేన భావేచ్ఛా సాధకంత్వే నేన్యని స్సోర్ ఇత్యత ఆహ. ఇచ్ఛా యాంపితి. గమ్యతామితి. ధర్మి పారతం త్ర్యేణానయోరానాను. ధర్మాన్వయ స్వానుగీ ప్రయుక్తత్వ నన. ధర్మాన్వయా భావేపి తత్సానుగీ ప్రయుక్తాన్వయాన్యస్య సంభవా దితిభావః. ఉభయత్రైవేతి. కర్తా విచ్ఛాయాంచేత్యర్థః. ప్రకృతేస్సా ధ్యతాఖ్య విషయతాయాః పాకేసత్త్వాత్. ఇచ్ఛాయాశ్చ ప్రకృతి నిష్ఠవి శేష్యతా నిరూపిత ప్రకారతాఖ్య విషయతా సత్త్వాదితిభావః. తద స్యత్వాదితి. గళాధస్సంయోగానుకూల క్రియానుకూల వ్యాపారో భు

తే. తత్కర్మత్వ మేవకర్త్రాఖ్యాతార్థః. తచ్చ ధాత్వర్థ కర్మతా యా తద్విషయత్వం. ఓదన కర్తృక భోజనం భవతు పాక విషయకృతి ర్భవత్విత్యాదీచ్ఛాయాంచ పాక భోజనాదీనాం తదిచ్ఛా విషయతయా తత్కర్తృత్వ మక్షతం. గృహస్థితీచ్ఛాయాం గృహాదేః స్థితిత్వా ధారత్వాదినైవ విషయత్వమితి నగృహాదేః స్థితావపి కర్మత్వం. అత ఏవ యథోదనవ్యక్తి కర్మక భోజన మప్రసిద్ధం అతశ్చ భోజన కర్మతయా నదిష్టం తథాప్యయమోదనో బుభుక్షిత ఇత్యాదేస్తర్కనాది విషయత్వే గగనాదిగోచరేచ్ఛాస్థలేవ గగనం దిదృక్షిత ఇత్యాదేశ్చ ప్రయోగస్యా నాపత్తేః. స్వోదనాది కర్మకతయా మానసోత్పాదనాగేణ యత్ర భోజ నాదీచ్ఛా తైనవదేవ తద్భోజనాదికం విషాదికర్మక మపి తత్రవిషం బుభుక్షిత ఇత్యాదయః ప్రయోగాః. కర్తృప్రత్యయస్థలేపిన తాదృ

శధాత్వర్థః. తత్కర్మత్వంచ తాదృశ ప్రకారరూప ధాత్వర్థతా వచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వమితి భోజనస్య సవిషయకత్వాభావేన తస్య విషయతారూప కర్మతాయా అసంభవాదితి భావః. ప్రకృత్య విశేషణతయేతి. పాకనిష్ఠ సాధ్యతాఖ్య ప్రకృతి విషయతాయా ప్రకృతి నిష్ఠవిశేష్యతా నిరూపితత్వేన ముఖ్య విశేష్యతారూపత్వాదితి భావః. భిన్నతయేతి. సాధ్యతాయాః కార్యతారూపత్వేన కార్యతాయాశ్చ స్వనిరూపక కారణ భేదేన భిన్నత్వాదితి భావః. విషయతాసంబంధేనేతి. తన్నత్ర విశిష్టాన్వయస్థలే ధర్మి పారతంత్ర్యేణ విశేషణీభూత స్యైవ తదన్వయ కల్పనాదిచ్ఛాయాము విషయీభూత ప్రకృతి విషయత్వస్య విశిష్టాన్వయ ప్రయోజకత్వాదితి భావః. అన్వయి తావచ్ఛేదకేతి. ప్రకృతి

కవిషయతా రూపం కర్మత్వమేవేచ్ఛా విశేషణతయా భాసతే. నతు ధాత్వర్థ కర్మత్వం ధాత్వర్థ విశేషణతయా తస్య దార్థ కర్మత్వ విశిష్ట భోజనాది నిరూపిత విషయతాయా నియమత ఇచ్ఛాయాం భానోపగమే నోక్తస్థలే విషం బుభుక్షతే చైత్ర ఇత్యాది ప్రయోగ వారణేపి గగనం దిదృక్షతే చైత్ర ఇత్యాది ప్రయోగస్య దురుపపాదత్వాత్. ఇదంతుబోధ్యం. సన్ప్రత్యయ పాద్యేచ్ఛాయాం ధాత్వర్థ కృతి భోజనాదేః కేవల విశేష్యతా సంబంధేన విశేషణత్వం తథాసతి పరకర్తృక కృతి భోజనాది గోచరేచ్ఛావతి అయం చికీర్షతి బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగ ప్రసంగాత్ కింతు విశేష్యతా సమాన కర్తృకత్వోభయ సంబంధేనైవ. ఉత్పత్తి ప్రసాగవాక్యాయ ఇచ్ఛా సమాన కర్తృకత్వేపి సన్ప్రత్యయ వాచ్యతాం స్వీకృత్య ప్రకృత్యర్థాయాం తదన్వయోపగమోనసాక్షీయాన్. ఇచ్ఛాంశే సమాన కర్తృకత్వ మాదాయ సన్నిష్పత్తేతి ప్రస

త్వేనైవ ప్రవృత్తేస్సన్నం తథాత్వర్థ ఘటకతా నతు కర్మత్వ క్రియత్వేన తథాచ ధాత్వర్థాన్వయి తావచ్ఛేదక ప్రకార విషయతాత్వమేవ నతు కర్తృత్వ క్రియ విషయతాత్వం. ఘటోనాస్తీత్యాదావ ఘటాభావాద్యవచ్ఛిన్నాభావ ఏవ బోధ్యతే. నతు ఘట నిష్ఠ కర్తృత్వ క్రియత్వావచ్ఛిన్నాభావ ఇతిభావః. నచేతి. నకలంజం భుంజీతేత్యాదౌ లిఙః కృతి సాధ్యత్వేష్ట సాధనత్వ బలవదనిష్టా ననుబంధిత్వానాం ప్రత్యయానాం బోధకత్వేపి ప్రకృతిసాధ్యత్వేష్ట సాధనత్వయోః కలంజ భక్షణేపి సత్త్వేన నఞా అబాధితో బలవద నిష్టాననుబంధిత్వా భావఏవ బోధ్యతే. నత్వభావ త్రయం. తథా ప్రకృతేపి వర్తమాన కాలీనప్రకృతి విషయకేచ్ఛా విష

గతాదవస్థానాత్. స్వసమానకర్తృకత్వస్య వాచ్యత్వే తత్తదిచ్ఛా రూపపదార్థానామననుగమేన వ్యుత్పత్త్యనుపపత్తిః. న చ సమానక ర్తృకత్వస్య సంబంధత్వోపగమే తత్ర శక్తిగ్రాహకానుశాసనవిరో ధః. యతో ధాతోః కర్మణస్సమానకర్తృకాదిచ్ఛాయాం వేతి సన్ప్రత్య యవిధాయకసూత్రం సనః సమానకర్తృకత్వార్థకతాం న ప్రతిపాదయతి. తస్య హీచ్ఛాకర్మత్వేన తత్సమానకర్తృకత్వేన చ స్వా ర్థపరాద్ధాతో రిచ్ఛారూపార్థే సన్ భవతీత్యేవార్థః. ఇచ్ఛాధాత్వర్థ యోః సంసర్గతయా సమానకర్తృకత్వవివక్షాయామపి సమానక ర్తృకత్వస్య సనర్థాంతరత్వం ధాతోర్విశేష్యతీతిచ్ఛామాత్రే శక్తి గ్రాహకం తన్మాత్రమితి. సుబంతోత్తరేచ్ఛార్థవిహితస్యాపి కామ్య

యతోఽభావస్యాబాధితత్వేన వర్తమానకృతివిషయత్వాభావ ఏవ న శాబ్దబోధ ఇతి భావః. ఇదం చ వర్తమానత్వస్యేచ్ఛాయాం ధాత్వర్థే చ విశేషణత్వాభిప్రాయేణోక్తం. అన్యథా వర్తమానకృతేరనుపస్థి తాభావప్రతియోగిత్వేన నఞర్థే తదన్వయాసంభవాదితి ధ్యేయం. అతీతే చ్ఛానేనేతి. అతీతపాకచికీర్షాధీనేత్యర్థః. తత్ర పాకే విషయత్వం న ష్టమిత్యర్థః. నను క్త సమూహాలంబనేచ్ఛాదశాయాం పాకకృతి స త్త్వేన భవత్యేవ తాదృశప్రయోగ ఇత్యాశంకాయామాహ. పాక కృతీచ్ఛాయామితి. వర్తమానకృతివిషయత్వాభావస్య తాదృశప్ర యోగాద్బోధేఽగమే దూషణాంతరం సూచయతి. క్రమేణ సత్త్వేపీతి. తథా చ యదా పాకచికీర్షాస్తి పాకకృతిస్తు న వర్తతే తదా ఇదానీం న పాకం చికీర్షతి ఇతి ప్రయోగస్స్యాదితి భావః. ఉపసంహరతి. కర్మణ ప్ర

జిఘత్స్య ధాతో రిచ్ఛార్థకతయా సన్ప్రత్యయాంతా ద్విశేషేపి సన్నంత ధాతు వన్నస కర్మకతా. తదంతర్గత ప్రాతిపదికస్యైవ కర్మ బోధ కతయేచ్ఛాయాః కర్మాకాంక్షా విరహాత్. నచపుత్రీయతి పుత్రకామ్య తీత్యాదౌ క్యజాది ప్రకృత్యర్థ పుత్రాదేః క్రియాత్వా భావే నాకర్మ కత్వేపి ఆత్మనః పాకమిచ్ఛతి పాకీయతీత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థ పాకాదేః సకర్మకతయాసన్నంత సముదాయ వత్క్యజంత పాకాది సముదాయ స్యాప కర్మకతాయా దుర్వారతయా తండులం పాకీయతీత్యాది ప్ర యోగాపత్తి రితివాచ్యం క్విప్ ధాతు సమానార్థక యత్యేరివ సన్నం త సమానార్థకస్యక్య జంతా దేరపి కర్మతా బోధక సుప్సాకాంక్ష త్వా నుపగమేన తథా ప్రయోగా ప్రసంగాత్. కృదంత కర్మణ్యో వి

తీయస్థల ఇతి. తస్య కర్మత్వే. ఇచ్ఛాకర్మత్వం. తచ్చ విషయతా రూపం. నన్వేవం భోజనం కుతః పాకశ్చ భవత్వితీచ్ఛాదశాయాం పాక శ్చికీర్షతీ ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిరత ఆహ. తచ్చేతి. తథాచ సన్నం తధాతూత్తర కర్మ ప్రత్యయస్య విలక్షణై తాదృశ విషయతా సా సకర్మణ్యేవ అనాది తాత్పర్యమితిభావః. నన్వేవం భోజనాభావ ప్రా ర్థ్యవత్యేతిథా దశాయాం ఓదనో బుభుక్షితః పాకశ్చికీర్షిత ఇతి ప్ర యోగో నస్యాత్. క్షుతి భోజనకర్మత్వేన సాకాదనా దేస్తాదృశేచ్ఛా యా విషయత్వాదిత్యాశంకాయా మిష్టాపత్తిమాహ. ఓదనకర్మకే తి. తథాచోక్తేచ్ఛా దశాయాం నభవత్యేవ తాదృశ ప్రయోగ ఇతి భావః. యద్వా నన్వేవం భోజనకర్తాదనం భవతు క్షుతి కర్మ సాకోధ వతు ఇతీచ్ఛాదశాయామేవ తాదృశ ప్రయోగోపపత్తిః. నతు ఓదన

పతోయాంతు వస్త్వాబాధాత్. ద్వితీయాయా అప్రసక్తేశ్చ. నచ తథా త్వేవమేవ కృద్యోగే కర్తృకర్మణోః కృతీత్యస్య ద్వితీయాబాధకత్వే కంసకర్మక వధమాచష్టేకం సంఘాతయతీత్యత్ర ద్వితీయా నస్యాత్. కంసస్యాఖ్యాన కర్మత్వా యోగేనవధ కర్మతయైవ తదుత్తరం ద్వితీయాసమర్థనా దితివాచ్యం. కృదంతోత్తరం యత్రాఖ్యా నార్థే ణిచ్ తత్ర ప్రకృతివత్కారక మిత్యనేన కృదంత కారకస్యాపి తత్ప్రకృతి ప్రతిపాద్య క్రియాకారక తుల్యత్వాతిదేశాత్ రాజానం గమయతి సూర్యముద్గమయతీత్యాదావాఖ్యాంత ధాతుయోగే యథా ప్రకృత్యర్థ క్రియాకర్తుః కర్మత్వం తథా కృదంతోత్తరణిచ్ప్రయోగే పీత్యాఖ్యే య గత్యుద్గత్యాది కర్తుః కర్మతయా తదుత్తరం ద్వితీయేతి యథా

భోజనం భవతు పాకకృతిర్భవతు ఇతీచ్ఛావతశ్చైత్రాత్ ద్రుతేచ్ఛాయా ఓదన పాక భోజనకృతి కర్మత్వ ప్రకారతా నిరూపిత విషయతాయా అసత్త్వాదిత్యాశంకాయామాహ. ఓదనకర్మకేతి. తథాచ ధాత్వర్థ కర్మత్వే నేచ్ఛావిషయత్వం నధాత్వర్థ ప్రకారతా నిరూపితేచ్ఛీయ విశేష్యత్వం. కింతు ధాత్వర్థ కర్మత్వ నిష్ఠ విషయతా నిరూపితేచ్ఛా విషయత్వమేవేతి భావః. కర్త్రాఖ్యాతస్య ఇచ్ఛావిశేషిత ధాత్వర్థ కర్మతా బోధకత్వే దూషణం సూచయతి. అతఏవేతి. వ్యుత్పత్త్యనుపపత్తేరితి. శాబ్దబోధోప యోగి శక్తిగ్రహ నుపపత్తేరిత్యర్థః. తథాహి పూర్వం వ్యవహారాదినా ఇచ్ఛావద్వృత్త్యంతక సమాన కర్తృకత్వ శక్తిగ్రహాత్ అపూర్వేచ్ఛావ్యక్తి సమాన కర్తృకత్వే శక్తిగ్రహాభావేన తద్విషయక శాబ్దబోధో నస్యాదితిభావః. యద్యపి సంబంధకో

ణ్యంతధాతుయోగే యథా ప్రకృతేః కర్మణో ద్వితీయా తథా తథా సన్ప్రత్యయాంత కృదంత కర్మణోపీతి లాభాత్తదంత కర్మణః కంసాదేర్ద్వితీయోపపత్తిః. తథా వివక్షాయాం తండులస్య పాకీయతీతి ప్రయోగ ఇష్యత ఏవ. కారక విభక్త్యర్థస్య వృత్త్యేకదేశే నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నత్వాత్. సంబంధ వివక్షాయాంచ న తథా ప్రయోగః. వస్తుతస్సంబంధ వివక్షాయామపి తథా ప్రయోగ ఇష్యత ఏవ. నచ తత్ర వృత్త్యేకదేశేన షష్ఠ్యర్థాన్వయే "ప్రతియోగి పదాదన్యాద్యదన్యత్కారకాదపి" ఇతి వ్యుత్పత్తి విరోధ ఇతివాచ్యం. తాదృశ వ్యుత్పత్తేర భేదాన్వయస్థలఏవ స్వీకారాత్. వృత్త్యేకదేశేన భేదాన్వయే బాధకాభావాత్.

ఇతి ప్రవిష్టమపి స్వత్వేన తద్విశిష్టరూప మననుగతమేవ. తథాపి సంబంధే శక్తిగ్రహేపీచ్ఛా విశేషస్య ప్రాధాన్యానుపపత్తేస్తస్యాపి సంబంధస్య యోగ్యతా బలాదేవభాన సంభవాన్నానుపపత్తిః. సమవేతస్య విరోధ ఇతి పరేత్వాహుః. ఇచ్ఛాకర్మత్వేనేతి. తృతీయాద్యర్థస్య ప్రయోజ్యత్వరూప వైశిష్ట్యమేవార్థః. తథా చేచ్ఛా విశేష్యత్వేచ్ఛా సమాన కర్తృకత్వాశ్రయీభూతాయా గమనాది వ్యక్తిత్వాత్పరస్య తాదృశాదాది ధాతోః పరం ఇచ్ఛాయాం వాచ్యాయాం సన్ప్రత్యయో భవతీతి సూత్రార్థః పర్యవసితః. సమాన కర్తృకత్వేన చ రక్తేతి. సంసర్గభూత సమాన కర్తృకత్వ విషయతా నిరూపిత విషయతా పదార్థ కర్మత్వమిత్యర్థః. సన్నంత సముదాయవతీతి. పూర్వోక్తరీత్యా సన్ప్రత్యయప్రకృతి ధాత్వర్థాన్వయి కర్మత్వస్యైవ ద్వితీయార్థత్వానుపగమాత్ప్రకృత్యైవ సన్నంత ధాతు కర్మత్వం. తండుల పదాద్ద్వితీయాంత

అతఏవ బుద్ధస్య రాజమాతంగా ఇత్యాది ప్రయోగోనేష్యతే. ఇష్యతే చ పితుస్స్వర్గ కామ ఇత్యాదిప్రయోగః. నచకారక పద ప్రతియోగి పదయోర్భేద వివేశన మఫలమితివాచ్యం. తన్నివేశస్య దృష్టాంత విధయో క్తత్వాత్. యథా ప్రతియోగి పదార్థస్య కుతాప్యభేదాన్వయోనభవతి తథా న్య త్త్వైక దేశేనాన్య పదార్థస్యైత్యర్థే తాత్పర్యాదితిధ్యేయం. అభేద వివక్షాయాం పండితం పుత్రీయతి. ప్రవీరం పుత్రకామ్యతీత్యాది ప్రయోగాభావస్ పరపుత్రాది గోచరేచ్ఛావతి పుం

త్వేతు సన్నిత్యయ ప్రత్యయ దాన్వయార్థ కర్మత్వే నేచ్ఛావిషయత్వామేవసన్నం తథాతు కర్తృత్వం ద్వితీయయాభిధేయం. తథాచ చికీర్షతీత్యాదేర్యథా కర్తృసాకాంక్షత్వం తథా పాకీయతీత్యస్యాపి కర్మసాకాంక్షతా సంభవత్యేవ. పాకః కింకర్మకః పాక కర్మత్వే నేచ్ఛా విషయః కఇత్యాకాంక్షాయా స్సంభవాదితి భావః. షష్ఠ్యాబాధాదితి. "కర్తృకర్మణోః కృతి" తి సూత్రేణ కృదంతధాతు యోగే షష్ఠీ విధానాత్ తయా "కర్మణి ద్వితీయే" తి సూత్ర విహిత ద్వితీయా బాధనాత్. విశేషేణ సామాన్యం బాధ్యత ఇతి న్యాయాదితిభావః. కంసంఘాతయతీతి. ఘాత ఇతిఘటితహననధాతో రూపం. తస్య పదోర్థః తదుత్తరం కంసస్య వధమాచష్టే ఇత్యర్థేణిచ్ప్రత్యయేసతి ణిజంత ధాతు స్వరూపం నిర్వహతి. తదుత్తరంతి బాఖ్యాతే సతి ఘాతయతీతిరూపం. తత్రచ ధాత్వవయవ కృదంతయోగేపి షష్ఠీయని ద్వితీయా బాధకాపదాకం సంఘాతయతీతి ప్రయోగోనస్యాదపితు కంసస్య ఘాతయతీత్యేవస్యాదితిభావః. కర్తృకర్మణోః కృతీతిసూత్రేణ కృదంతధాతుయో

సి ప్రతీయతీత్యాదయోన ప్రయోగాః. సువ ఆత్మనః కృతిత్యాదినా
మిత్ర సంబంధి యదిచ్ఛాకర్మ తస్యాభక సుబః తాత్పర్యగ్రాహ్య
త్వోర్విధానాత్. సంబంధిత్వంచ సంబంధిత్వేన భాతత్వం. అన్యథాయ
స్యేచ్ఛాకర్తుః పుత్రోఽసిద్ధస్తస్యాపి స్వీయత్వేన పుత్రేచ్ఛా దశాయాం
పుత్రీయతీత్యాది ప్రయోగస్య సర్వ సిద్ధస్యానుపపత్తేః. ఉక్తస్థలే పు
త్రీయతీత్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్య వారణాయచ కర్మజాన్యత్వేచ్ఛా
యాం పుత్రాద్యేర్విషయిత్వ మాత్రం నసంబంధః. కింతు స్వాంశే భాస

గమాత్రమేవ షష్ఠీ ద్వితీయా శాబ్దికా. కంసంఘాత యతీత్యత్రతు సూ
త్రాంతరేణ ద్వితీయయా షష్ఠీబాధనాన్న తాదృశ ప్రయోగా నుపప
త్తిరితి సమాధత్తే. కృదంతో స్మరతీతి. ప్రకృతివత్కారకమితీతి. సూ
త్రార్థస్తు. కృదంతో త్తర మాగా నాసక నివృత్త్యయస్థలే కృ
త్ప్రత్యయ ప్రకృతి భూతధాతూ త్తర పేరణార్థక నివృత్త్యనేకతి
కర్త్రాదికారకస్య యాదృశం ద్వితీయాంతాదికం రూపం భవతి తాదృశ
మేవ కర్త్రాదికారకం కృదంతో త్తరణిజా తధాతుయోగేఽపి. తథాచ స
ప్తం తధాతూ త్తరం పేరణార్థకణిచిక్కృతే హాంతికర్తృ స్థ మన్యః ప్ర
యుక్త ఘాతయతీత్యత్రయ ధాహన ధాతు కర్మణః కంసాదేర్ద్వితీ
యాంతతా తమాచష్టే ఘాతయతీతి కృదంతో త్తర నివృత్త్యయస్థలేపి
హనధాతుకర్మణః కంసాదేర్ద్వితీయాంత త్వైవేతి భావః. అత్రైవ
దృష్టాంతమాహ. రాజానమితి. గమనమితి కృదంతాదాఖ్యానాత్తే ణి
చ్ప్రత్యయే కృత్స్నోపి గమయితి ణిజంతో ధాతుః. గను స్మరంతికాఖ్యా
తే గమయతీతిరూపం. తాదృశ కర్తూరాజ్ఞ స్తృతీయాం తత్త్రైవాపేక్షి

మాన సంబంధస్య ప్రతియోగిత్వేన గ్రహస్య విషయః యస్తాదృశ పురుష వృత్తిత్వ సహిత మిత్యపేయం. స్వసంబంధస్య క్యజాద్యవాచ్యత్వే పూర్వోక్త సంబంధేనైవేచ్ఛాయాం సంబంధార్థస్యాన్వయ ఇతి వ్యుత్పత్తి ప్రదర్శనాయైవ సూత్రే ఆత్మన ఇత్యుపాత్తం. ఆత్మన ఇతిషష్ఠ్యర్థ సంబంధశ్చ ధాతోః కర్మణ ఇత్యాది సూత్రాంతరాను వృత్తాయామిచ్ఛాయా మన్వేతి అవ్యావర్తకత్వాత్. ఉక్తార్థలాభా ప్రయోజక

తా. అనభిహితే కర్తరీతి తృతీయావిధానాత్. పరంతు కదంతధాతు యోగే షష్ఠ్యా తృతీయా బాధనాత్. షష్ఠ్యేవాపేక్షితా సాతు న ప్రయుజ్యతే రాజానంగమయతీతి ద్వితీయైవ ప్రయుజ్యతే. కేవల గమిధాతూత్తరం ప్రేరణార్థే ణిచి క్రుతే గచ్ఛతి రాజానమమాత్యః ప్రేరయతి రాజానంగమయతీతి యథాప్రయోగః. అణిజంత ధాత్వర్థకర్తుః ణిచి క్రుతే కర్మసంజ్ఞావిధానాత్ తథా కృదంతాణ్ణిచ్ప్రత్యయేపి గమనాదికర్తృ బోధకానాం రాజాది పదానాం ద్వితీయైవ నతు క్రుదంత కర్తరిత్యేపి షష్ఠీతి సమునాయార్థః. నను బుద్ధస్య రాజగమనంగా ఇత్యాద్య ప్రయోగాత్ విభక్త్యర్థస్య వృత్త్యేక దేశాన్వయో న భవతీత్యపేయం. తత్కథం తండుల పదోత్తర షష్ఠ్యర్థస్యకర్మత్వస్య ఏకదేశార్థే పాకేన్వయ స్సంభవతీత్యాశంకాయామాహ. కారకేతి. సంబంధ వివక్షాయామితి. సంబంధార్థక షష్ఠ్యాః కారక విభక్తిత్వాభావాదితిభావః. రాజకీయ ధనేచ్ఛాయాం రాజ్ఞో ధనీయతీతి ప్రయోగోపీష్ట ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ. వస్తుత ఇతి. కారకాదపీతి. వృత్త్యేకదేశే నాన్వేతీత్యుత్తరార్థస్థం. ప్రతియోగి పితృత్వ పుత్రత్వాది సంసర్గ

త్వాత్. అపితు సుఖ ఇత్యాద్యే సుఖంతాదిష్వత్ర పచేచ్ఛాకర్తుః సంబం ధితయేచ్ఛా విషయతాధికరణత్వం. ఏవంచేచ్ఛా కర్మణః సుఖంతా ది చ్ఛాకర్తు రిచ్ఛాయామపి వృత్త్యావ పిచ్ఛాకర్తు స్సుఖంతాదిష్వేవ యోజ నాకార్యా. యథాశ్రుతే దర్శితా నుపపత్తే రితిధ్యేయం. భ.త్త్వం పు త్రీ యతిత్యాదా ఆచారార్థ విహితక్య జంతస్య సకర్మకత్వం యుజ్య తఏవ. తథాహి. తమివాచరతీత్యర్థే ఉపమానవాచినః క్యజ్విహితః. తమివాచ రతీత్యస్య తత్తుల్యం జానాతీత్యర్థః. ఆచారపదస్య వ్యవహా

ప్రతియోగి. యథా చైత్రస్య మాతుల ద్రవ్య మిత్యాదౌ చైత్రనిరూ పితత్వస్య ప్రత్యేక దేశమాతుల పదార్థేఽన్వయః. చైత్రస్య పాకక ర్త్రేత్యాదౌ కర్తృకారకస్య చైత్రాదేః పాకేఽన్వయో న్యాయ్య ప్ర త్యర్థ మన్యద్వయం. అతఏవ ప్రత్యేక దేశే పదార్థాంతరస్యా భే దాన్వయో స్వీకారాదేవ. నను సంసర్గ మాత్రేణైవ ప్రతియోగి వా చకపద కారక పదాతిరిక్త పదార్థస్యాన్వయా స్వీకారే పుత్ర ప్ర యోగస్యాసాధుత్వ ముపపద్యత ఏవ కింతదను రోధేన వ్యుత్పత్త్యా భే ద సంబంధేన వివక్షాదరణేయోగ్యత ఆహ. పితుస్స్వర్గ కామ ఇతి. త థాచ ప్రత్యేకదేశార్థే స్వర్గే పితురిత్యర్థస్యాన్వయమేవ వ్యుత్పత్తి భంగాపత్త్యా వ్యుత్పత్త్యా భేద సంసర్గ వివక్షావశ్యకీతి భావః. అఫలమి తీతి. నిరుక్త ప్రతియోగివాచక పదకారక పదయోరర్థస్య తాదాత్మ్య భే దేనాన్వయస్యైవా ప్రసక్తేరితి భావః. ప్రయోగాభావవదితి. ప్రత్యే కదేశేన ప్రతియోగివాచక పదకారక పదాన్యతర పదార్థాతిరిక్తస్య అ భేదేనాన్వయా భావాదితి శేషః. యద్యపి తస్య పుత్రాభిన్నత్వేనదా

ర మూలజ్ఞాన పరత్వాత్. తుల్యతయా జ్ఞానంచవ్యుత్పత్తిః. తచ్ఛాసకర్మకం. తత్ర తుల్యత్వే ప్రతియోగితయా పుత్రాదేరన్వయః. పుత్రాదిపదమేవ వా గౌణ్యా పుత్రాది తుల్యపరం. జ్ఞానమాత్రంత్వ జర్గ స్వత్రచస్యా ఖిలా వగాహిత్వ సంబంధేన పుత్రాది తుల్యస్యాన్వయః. నచైవం పుత్రాది పదముపమేయార్థకమేవ. నతూపమానార్థకమితి కథం "ముఖమా నాదాచార" ఇత్యనేన తదుత్తరం క్యచో విధానం. సంగచ్ఛత ఇతివాచ్యం. పుత్రాది పదస్య తుల్యార్థకత్వేపి తుల్యస్య ప్రతియోగితయా

విషయతయా కర్తృతా సంబంధేన కారక పదత్వం శక్యతేనోక్తం. తథా పీచ్ఛార్థక ధాతుయోగే ముఖ్య విశేష్యత్వస్యైవ కర్మతా రూపత యా నతస్య కారక పదత్వమితి భావః. అస్తువా సమాన విభక్తి కత్వస్యా భేదాన్వయ ప్రయోజకస్య ప్రకృతే అభావేన నతథా ప్రయోగ ఇతిధ్యేయం. విశిష్ట సంబంధీతి. సూత్రే ఆత్మన ఇత్యస్య విశిష్టు రిత్యర్థకతయా తల్లాభ ఇతిభావః. యత్తితి. సప్తమ్యర్థాయక సూత్రే క్యచ్ఇత్యస్యేచ్ఛాయా మిత్యస్య చానువృత్తేః తదర్థలాభ ఇతిభావః. స్యాంశే ఇతి. స్వపదం క్యచ్ప్రత్యయ ప్రకృతి భూత పుత్రాది పదార్థ పరం భాసమాన సంబంధ స్స్వత్వాదిః. తత్ప్రతియోగిత్వేన గ్రహస్య విశిష్ట జ్ఞానస్య. విషయోయః విశిష్టైవ. తదన్యత్వ సహిత ఇత్యర్థః యదన్యః లాఘవాత్ప్రతియోగి వృత్తిత్వమేవ వక్తుముచితం తథోక్తావపి యస్యపుత్రః అప్రసిద్ధః. తస్యాత్మనోపి పుత్రీయతీతి ప్రయోగాపత్తేః. అప్రసిద్ధాత్మ అన్యదీయపుత్రే మమపుత్రో భవత్విత్యాకారకవిషం

[illegible]

ఉపమాన పుత్రాద్యర్థకత్వాత్. అతఏవ తస్య కర్మణ వాచకత్వం. పుత్రాదితుల్యస్యాచార కర్మణాత్వాత్తస్యానుపపద్యతే. పూర్వోక్త ఉపమానపదస్య కర్మవాచకత్వం ఆచార కర్మవిశేషణ తుల్యతా ప్రతియోగి బోధకత్వాభావం బోధ్యం. వస్తుతః పుత్రమివ ఆచరతీత్యస్య పుత్రం యథా వ్యవహరతి తథా వ్యవహరతీత్యర్థః. వ్యవహారశ్చ ప్రతిపాల్యత్వాదినా జ్ఞానం ప్రతిపాలనాదిరూపో వ్యాపారో వా. ఏవంచ పుత్రీయతీత్యస్య పుత్ర కర్మక వ్యవహారతుల్య వ్యవహార కర్తేత్యర్థః.

పుత్రేపి సంభవాత్. తథాపి యత్ర స్వపుత్రేపి స్వత్వం నాస్తి తస్యాపి స్వీయత్వేన పుత్రేచ్ఛాదశాయాం పుత్రీయతీతి ప్రయోగోపపత్తయే తదుక్తం. అన్యథా తస్య యత్కించిత్స్వత్వస్యాప్య ప్రతియోగిత్వేన తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తిరితి భావః. ననుస్వత్వంచ ఇచ్ఛావిషయతావిశేష కత్వ సూత్రే సుప ఆత్మన ఇత్యనేన సుబంతే ఏషి తు సంబంధో స్థిరత్వా స్యాదిత్యాశంకాయామాహ. స్వసంబంధస్యేతి. అన్యాదృశ స్వకత్వాదితి. పుత్రీయతీత్యాదౌ క్యజంతధాతూ స్తరాభ్యాం తస్యాశ్రయత్వస్య కతయా స్వసమవేతేచ్ఛాయా ఆశ్రయత్వస్యాప్యస్మిన్ సంభవాదితిభావః. ఉక్తార్థేతి. పరకీయ పుత్రేచ్ఛాదశాయాం పుత్రీయతీతి ప్రయోగవారణాయ తాదృశస్య స్వాంశే భాసమాన సంబంధ ప్రతియోగిత్వ ప్రకావిషయ వృత్తిత్వ సహిత విషయిత్వ సంబంధేన క్యజర్థేచ్ఛాయాం ప్రకృత్యర్థ పుత్రాదేరన్వయ రూపార్థ ఇత్యర్థః. సుబంతేతి. ఆ స్తువ ఇత్యస్యాన్వయేనైవ తాదృశార్థ లాభాదితి భావః. సచేతి. ఆ త్మన ఇత్యత్ర పష్ఠ్యర్థ భూతైషిత్వ సంబంధస్యేత్యర్థః. ఏషిత్వ సంబంధి

ముఖచంద్రాదేర్యథా స్వజన్యాహ్లాదస్య తుల్యతయా ఉపమానోపమేయ భావ స్తథా పుత్రభృత్యయోరపి స్వాకర్తృక వ్యవహార తుల్యతయేవ ఇతి పుత్ర పదస్యోపమానవాచితా. ఆచార నిష్పాదకత్వ ప్రతియోగ్యాచార కర్మతావాచితా చ. ఆచార సదృశాచార ఏవ కర్మ బోధతా. ప్రథమాచారే కర్తృతా సంబంధేన పుత్రాదేరన్వయః. అమాత్యం తాత్కాచ్ఛిత్యయ విధానేపి ధాత్వవయవ తయా లుప్తస్యామా దేర్నియ మే

తయా ఇచ్ఛావిషయః పుత్రాది సదృశాకర్తృత్వం. పుత్రమితి సుబంత ఇత్యర్థః. నన్వేవం తాదృశసూత్రస్య వ్యుత్పత్తివిరోధః. ఏషితురిచ్ఛాయా ఇషేః కర్మణః సుబంతాత్క్యచ్విధాన ప్రతీత్యస్యైవ వార్తిక వాక్యార్థత్వాదిత్యత ఆహ. ఏవంచేతి. నను యది క్యజంత ధాతోః కర్తృతా తథాభృత్యం పుత్రీయతీత్యాదౌ కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేణ భృత్యాదిపదోత్తరం ద్వితీయానుపపత్తిరిత్యత ఆహ. భృత్యమితి. ఆవకతేత్యర్థ ఇతి. తథాచేచ్ఛాప్రకారక జ్ఞానజన్యదానాదేః కర్మత్వే వ్యాపారాధారకస్య జాతధాతోః స్వకర్మకత్వ సంభవాన్నానుపపత్తిరితి భావః. నన్వాచారోత్మీయ ప్రధానార్థకమేవ తత్కర్మత్వం న భృత్యస్యేతి కథముక్త ప్రయోగోపపత్తిరిత్యాశంకాయామాహ. తమివాచరతీత్యస్యేతి. తచ్చ సకర్మకమేవేతి. జ్ఞానస్య సవిషయకతయా సవిషయక ధాతుయోగే విషయతా ఏవ కర్మతాయా ఆవశ్యకత్వాదితి భావః. లాఘవాదాహ. పుత్రాదిపదమేవేతి. న చ క్యజంతే లాఘవేపి పుత్రాదిపదస్య పుత్రాది తుల్యార్థకత్వే పుత్రపదస్య గురుతరార్థకత్వేన గౌరవమితి వాచ్యం. క్యచో

నానుపపత్తేః కర్మత్వస్య సంబంధత్వేనాభాన ముపేయతే. యథాగా
ఇ పురుష ఇత్యాది సమాసరూప ప్రాతిపదికావయవత్వేనా లుప్త ష
ష్ఠ్యాది ప్రతిసంధానానియమాద్విభక్త్యర్థం తాదర్థ్య విశిష్టపూర్వ్య పకల
తుణోపేయతే. ద్వితీయే ఆచారే భృత్యస్య కర్మత్వేనాన్వయః అంశస్య
కర్మత్వమితి. కుట్యాం ప్రాసాదీయతీత్యాది దావాధార రూపోపమా
నవాచి సప్తమ్యంతో స్థ విహితత్వ జాతస్య పనక ప్రకతా. తత్ర ప్రాసా
సాదాధికరణ కాచార తుల్యాచారః క్యజంతార్థః. సచావస్థానరూప ఏ

తు పుత్ర తుల్యార్థకతా లక్షణయైవ వాచ్యా సాచ భృత్యాదౌ ప్ర
యుక్తే అయం మమపుత్ర ఇత్యాదివాక్యే వ్యక్తైవేతి నాప్రకల్పనా ప్ర
యుక్త గౌరవమితి భావః. సమ్యగుపపద్యత ఇతి. ఆచారస్య భృత్యస్య పు
త్రతుల్య ఇతి జ్ఞానరూపత్వేన తద్విషయతా రూపం కర్మత్వం పుత్ర
స్యాక్షతమేవేత్య త్సమ్యగిత్యర్థం. పూర్వమతేతు తుల్యత్వం పుత్ర
తుల్యత్వేన జ్ఞానాత్మక ప్రయోగాత్తుల్యత్వ ప్రకారక విశిష్టజ్ఞాన నిరూ
పిత విశేష్యత్వమేవ తత్కర్మత్వం వాచ్యం విశిష్ట నిరూపితం విశేష్య
త్వంచ తాదృశ ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతైవ సాచ భృత్యఏవ న
తు పుత్ర ఇతి నసమ్యగుపపద్యత ఇతి భావః. నన్వాచార శబ్దస్య వ్యవ
హార ఏవభూరి ప్రయోగాన్ముఖ్యోర్థః వ్యవహార ఏవ తథాచ ప్రకృతే
ఆచారపదస్య ముఖ్యార్థ పరిత్యాగోనుచిత ఇత్యాశంకాయా మాహ.
వస్తుత ఇతి. పాల్యత్వ ప్రకారక జ్ఞానవత్వాంశస్య ఆచార శబ్దార్థతాక
ల్పనే గౌరవం. పాల్యత్వస్య పాలన కర్మత్వరూపతయా తదపేక్షయా
లాఘవేన పాలనస్యైవ తదర్థతౌచిత్యాదాహ. పాలనాది రూప

వేశ్యకర్మక ఇతికుట్యాస్తత్రాపి కరణకయా తతస్సప్తమ్యేవ. అవస్థా నయోస్సామ్యం చైకజాతీయ సుఖజనకత్వాదినా. అవిశేషజ్ఞాన విషయత్వేనవా. హంసఇవాచరతి హంసాయతే హంసతీత్యాదావుపమానవాచి కర్తృవాచక పదోత్తరవిహితక్య జంతక్విబంతథా త్వకర్మక ఏవ తత్రహంసాది కర్తృకాచార తుల్యాచారస్య గమనాదిరూపస్యక్య జంతాద్యర్థత్వేపి గమ్యాది ప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక సంయోగరూపఫలావచ్ఛిన్నస్యైవ తదర్థత్వోపగమాత్. శబ్దజ్ఞానాదిరూపస్య విషయక వ్యాపారాత్మకాచారస్య క్వచిత్తదర్థత్వేపి విషయరూపకర్మావిరుద్ధస్యైవ తస్యతదర్థత్వోపగమాత్. కర్మావరుద్ధస్య చకర్మాన్వ

వ్యాపారపరేతి. నన్వేవం సత్యాచారయోరేవోపమానోపమేయభావః పర్యవసితః సాదృశ్యాశ్రయస్యైవోపమేయతారూపత్వాత్సాదృశ్యప్రతియోగిన్యైవ చోపమానతారూపత్వాత్తథాచ పుత్రాదిపదస్య సూత్రోక్తోపమాన వాచకత్వం నసిద్ధ్యతీత్యాశంకాం సమాపా ముఖచంద్రాదేరితి. తస్యాకర్మత్వాదిత్యుపపాదయతి. ఆచారనిష్ఠేతి. ధాత్వవయవేతి. పుత్రమితి ద్వితీయాంతాత్ క్యచ్ప్రత్యయే పుత్రీయఇతి సముదాయస్య సనాద్యంతాశ్చ ధాతవఇతి సూత్రేణధాతుసంజ్ఞాభవతి. తథాచ పుత్రమితిద్వితీయా విభక్తేర్ధాత్వవయవతయా ధాతుప్రాతిపదికయోరితి సూత్రాంతరేణ ధాతుప్రాతిపదికావయవభూతవిభక్తేర్లోపోభవతీతి భావః. విభక్త్యర్థ తార్థవిశిష్టఇతి. రాజ్ఞఇతిషష్ఠ్యన్తం తస్యరాజపదస్యార్థః తద్విశిష్టోరాజసంబంధీ సమాసస్థరాజపదస్య లక్షణయా అర్థఇతిభావః. షష్ఠీసమాసే పూర్వపదస్య

యుచిరాకాంక్షత్యాదికం స్వయమూహనీయం. కృత్యర్థకధాతుయో
గ ఇష్టసాధనత్వాదిజ్ఞానవిశేష్యతా ప్రయోజ్యసాధ్యతాఖ్యవిషయతా
విశేష ఏవకర్మత్వం ద్వితీయార్థః. నతువిషయతామాత్రం యతః
ఘటంకరోతీతి ప్రయుజ్యతే నతుకపాలంకరోతి జలాహరణం కరోతీత్యా
ద్యప్రయోగాత్. అతఏవాకాశంకరోతి. కాష్ఠంభస్మకరోతీత్యాద
ఆకాశకాష్ఠాదిపదోత్తరద్వితీయానుపపత్తిః. ప్రత్యక్షాదినిరూపితో వి
విషయతా విరహాదితిచేత్. ఉపాదానీయ విలక్షణవిషయతాపి ద్వితీ
యార్థః. పాచకద్వితీయాంతపదోపస్థాప్య సాధ్యత్వవిషయతా విశిష్టా
యా ఏవ కృతావన్వయః. అతః [illegible] సమభివ్యాహా
రేణ కాశాన్కరోతీత్యాద్యపి ప్రయోగః. అద్వైవమపి కాష్ఠంభ

యా లక్షణాసా నిరూఢలక్షణైవ సమపాద్యనిని. తథాపి గంగాయాం
ఘోషఇత్యాదౌ వినష్ట [illegible] నానార్థకత్వాపత్తిః. నిరూ
ఢలక్షణా చానాదితాత్పర్యనిర్వాహ్యా. అతఏవ పరగానే పూర్వప్రవృ
త్తస్య కీదృశతాత్పర్యనాదితాత్పర్యమిత్యత్ర నియామకాభావేనైవ న
భిహితమితి మంతవ్యం. నన్వాహారార్థకభుజంతధాతోస్తుకర్మకత్వే
కుట్యాం పాలిసాకీయ తీత్యాదౌ కుటీం పాలిసాకీయ తీత్యాది ప్రయో
గాపత్తిరిత్యాశంకామపాకరోతి. కుట్యామిత్యాది. నను పాలిసాక కుటీ
స్థిత్యోరేక జాతీయసుఖజనకత్వమనుభవవిరుద్ధమిత్యాశః కల్పాంతర
మాహ. అవిశేషేతి. ఫలానవచ్ఛిన్నస్యైవేతి. వ్యాపారస్యైవ వ్యాపార
స్య క్యజర్థతాన తూత్తర సంయోగానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాత్వర్థ
తావచ్ఛేదక ఫలాభావాత్ క్యజంతధాతోర్నసకర్మకతేతిభావః. నన్వే
వమపి యత్రశబ్దజ్ఞానాది స్వవిషయక ఏవ వ్యాపారః క్యజర్థః. తత్రాపి

స్తత్కరోతి దుగ్ధం దధికరోతీత్యాదౌ కాష్ఠదుగ్ధాదేః కర్మత్వాపత్తిః త స్యభస్మదధ్యాద్యుపాదానతా విరహాత్. కాష్ఠదుగ్ధాది నాశానంతర మేవ తదారంభక పరమాణుభిస్తదన్య ద్వ్యారంభాదుత్పత్త్యాశ్రయ స్యైవోపాదానత్వాత్. విభిన్నకాలీనయోరాధారాధేయ భావవిర హాత్. కారణస్యైవోపాదానత్వమితి నియమాచ్చ. నచపరిణామ వాదవిద్వేషిణాం నైయాయికానాం కాష్ఠాదేర్భస్మాదిరూపద్రవ్యాంత ర కారణత్వమపితు ప్రతిబంధకత్వమేవ ద్రవ్యవతిద్రవ్యాంతరానుత్పత్తే రితిచేన్న. కర్మహి త్రివిధం భవతి. ప్రాప్యం ప్రకృతి వికృతిశ్చ. తత్ర ప్రాప్యం కర్మక్రియాజన్య ఫలశాలితయా గమ్యాదేర్గ్రామాది. జ్ఞానాదేర్విష

షయకథాతు యోగే విషయతాయా ఏవకర్మతా రూపత్వేన కృఞ్జ త్వథాంశే సకర్మకత్వం. మద్వారమేవ శబ్దస్య సాక్షాత్సవిషయక త్వాభావేపి స్వజన్యజ్ఞాన ద్వారాసవిషయకత్వాదిత్యాక్షేపం నిరాకరో తి. శబ్దజ్ఞానాదీతి. విషయమాహేతి. కించిద్విషయకస్య విశిష్టశబ్దజ్ఞా దేరేవజ్ఞత్వోపగమేనేత్యర్థః. ఇత్యాదికమితి. అయంమహిమా యత ఇత్యాదౌ మహిమాచార సదృశాచారః కృఞర్థః. సచాచారః జాడ్యరూపఏవ తచ్చవిలక్షణ జ్ఞానాభావరూపం. అభావబోధక పదస్య ప్రతియోగి బోధకపద సాపేక్షతయా విలక్షణజ్ఞానస్య మహిమాయత ఇ త్యాది ప్రయోగాపత్తిరత స్తద్వారణాయ కేవలాభావోన కృఞర్థః. కింతువిలక్షణజ్ఞాన ప్రతియోగికస్య విశిష్టాభావఏవ తస్యచ నప్రతియోగి వాచకపదసాపేక్ష తేత్యాదివదేవ ప్రాచీనం. సాధ్యతాఖ్య విషయతా విశేషేతి. కృతేస్త్రివిధా విషయతా సాధ్యత్వాఖ్యా ఉద్దేశ్యత్వా

యశ్చ. క్రియానిష్పాద్యం యత్తద్వికృతిరూపం. యథాపాకాదే రోదనాది యథా వాకృతేర్మాల్యాది. కటాదిచ. ప్రథమేతండులాది రూపపూర్వద్రవ్యం వినాశ్యైవోదనా దేర్నిర్వర్తనం. ద్వితీయేపుష్పాదిరూపపూర్వద్రవ్య మవినాశ్యైవ సందర్భాదిరూప విశేషణ నిష్పాదనేన విశిష్టస్య మాల్యాదేర్నిర్వర్తనం. తృతీయేచ కాశాదిరూప పూర్వధర్మిణ మవినాశ్య తత్రైవ కటాదిరూప ధర్మినిష్పాదనం క్రియయా. ఈదృశంచ ప్రకృతేర సమభివ్యాహారస్థలేపి నిర్వర్త్యముచ్యతే. తండులానోదనంపచతి. కుసుమాని స్రజంకరోతి. కాశాన్కటంకరో తీత్యాదౌ ప్రకృతిసమభి వ్యాహారస్థలే నిర్వర్త్యతేని ష్పాద్యతేయదితి వ్యుత్పత్త్యా

ఖ్యా ఉపాదానత్వాఖ్యాచేతి. మృత్పిండేన జలాహరణాయ ఘటంకరోతీత్యాదౌ ఘటేకృతేస్సాక్షాత్త్వాఖ్యవిషయతా మృత్పిండే ఉపాదానత్వాఖ్య విషయతా జలాహరణే ఉద్దేశ్యత్వాఖ్య విషయతా. తత్రఘట ఏవసాధ్యత్వా ఖ్యవిషయతా నాన్యత్రేత్యత్ర కింప్రయోజక మిత్యాకాంక్షోదయా త్తన్నిరాసాయేష్ట సాధనత్వాది జ్ఞానవిశేష్యతా ప్రయోజ్యత్వం విషయతా విశేష్యకేష్ట సాధనతాజ్ఞానస్యాపి కదాచిత్కస్య చిత్సంభవేపి నఘటసాధ్య కకృతేః పటసాధ్యత్వాఖ్య విషయతాపత్తిః. ఆదినాకృతి సాధ్యత్వ బలవద నిష్టానను బంధిత్వయో ర్జ్ఞానపరిగ్రహః. తేనఘటశ్చ జలాహరణం చేష్టసాధనమితి జ్ఞానాద్యది ఘటసాధ్యతాప్రవృత్తి స్తత్ర తాదృశకృత్యుత్పాద కేష్టసాధనతా జ్ఞానవిశేష్యత్వస్య జలాహరణేసత్త్వేపి నతత్ర తస్యాస్సాధ్యత్వాఖ్యవిషయత్వం. తత్కృతిజనక కృతిసాధ్యతాజ్ఞానవిశేష్యత్వస్య తదాభావాదిత్యాదికం

యద్యప్యోదనాదేరపి నిర్వర్త్యతాస్తి, తథాపి తద్వ్యుత్పత్తిమపహారి భాషికం నిర్వర్త్యత్వం తదుక్తమభియుక్తైః "సతీ వా వివర్తమానా వా ప్రకృతిః పరిణామినీ. యస్యాసా క్రియతే తస్య నిర్వర్త్యత్వం ప్రచక్షతే" ఇతి. యస్య వికృతికర్మణో సా క్రియతే, స ఉపయుజ్యత ఇత్యర్థః. ఏవంచ తత్ర తత్రోదనాదేర్వికార్యకర్మణ్యేవాన్తర్భావః. తదుక్తం: "క్రియాకృతవిశేషాణాం సిద్ధిర్యత్ర న గమ్యతే. దర్శనాదనుమానాద్వాతత్ప్రాప్యమితికథ్యతే. యదసజ్జాయతే పూర్వం జన్మనా యత్ప్రకాశ్యతే

స్వయమూహ్యం. ఉత్పత్త్యాశ్రయస్త్వేవేతి. యద్యపి ఘటోత్పత్త్యాశ్రయో ఘటఏవ నతు తదుపాదానకపాలాని. తథాపి స్వాశ్రయాశ్రయత్వరూపపరంపరాసంబంధేన ఘటోత్పత్త్యాశ్రయత్వం కపాలానామవ్యాహతం. అతఏవ గృహే పచతీత్యాదౌ విక్లిత్త్యనుకూల కాష్ఠాశ్రితవహ్ని కాష్ఠసంయోగాదిరూప వ్యాపారాత్మక పాకస్యాధారత్వం గృహాదావసత్త్వేఽప్యుపపద్యతే. సాక్షాత్స్వాశ్రయాశ్రయత్వేన తదాధారతాబోధస్య. నను పరంపరాసంబంధేన ధ్వస్తోత్పత్త్యాశ్రయత్వం కాష్ఠేపి సంభవత్యేవ. ధ్వస్తోత్పత్తిప్రయోజకనాశప్రతియోగిత్వరూప పరంపరాసంబంధస్య కాష్ఠేపి సత్త్వాదిత్యాశంకాం నిరాకరోతి. విభిన్నకాలీనయోరితి. విషయతాదిరిక్తసంబంధేనేత్యాదిః. తేన భూతలఘటయోర్విషయతయా ఘటజ్ఞానాధారత్వేపి న క్షతిః. నను ధ్వస్తసమానకాలీన కాష్ఠాన్తరేపి స్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబంధేన ధ్వస్తోత్పత్త్యాశ్రయత్వం సంభవత్యేవ. తస్యాపి కాలికాదినా ధ్వస్తాశ్రయత్వాదిత్యత కాష్ఠాదేర్ధ్వస్తోపాదానతావారణసంభవ ఇత్యాశంకాయామాహ, కాలస్యైవేతి నను ధ్వస్త।

తన్నిష్ఠత్వం వికార్యంతు కర్మద్వేధావ్యవస్థితం. ప్రకృత్యుచ్ఛేద సంభూతం కించిత్కాష్ఠాది భస్మవత్. కించిద్గుణాంతరోత్పత్త్యా సువర్ణాది వికారవత్" ఇతి. అత్రప్రకృతి రపిగ్రాహ్యా. అన్యథాకాష్ఠసువర్ణాదేష్వరీయతా వర్తేత. వికార్యపదస్యైక వృత్తిత్వాత్ ప్రకృతివికృత్యో ర్భయాబోధనేపి ఉభయసాధారణరూపావచ్ఛిన్నే పారిభాషికమేవ వికార్యపదం. ప్రకృతిరూపం కర్మచ క్రియయా వస్త్వంతర నిష్పత్తయే పూర్వభావ విశిష్టస్యయ స్యాసత్త్వరూపో వికారో నిర్వాహ్యతే. తదుక్తా

కాలీన కాష్ఠాంతరస్య భస్మకారణత్వాభావేపి యాదృశకాష్ఠైవ భస్మోత్పత్తి స్తాదృశకాష్ఠస్య భస్మకారణత్వ మవ్యాహతమేవ సంవిదా భస్మానుత్పత్తేరిత్యాశంకా మపాకరోతి. నచేతి. కారణత్వ మిత్యుత్తరత్రాన్వయః. పరిణామవాది నస్సాంఖ్యాః. నైయ్యాయికమేవ వికారవత్త్వ ధ్యాంతరూపం భవతి నతుపూర్వద్రవ్యనాశ ఇతివదంతి. తత్రవైకుల్యాది కంపద్యాద్యుప వారయతి శక్యతేనత్వం. కార్యశనాశే విశిష్టనాశ యాయికాస్తు కాష్ఠదుగ్ధాదినాశో త్తరమేవ తదారంభక పరిణామ భి ర్భస్మదధ్యాదుత్పత్తిః ద్వితీయేతు ఘటమాత్రం త్వం ప్రసూతిద్రవ్యమేవ నసంభవతీతి సందర్భస్యైవోత్పత్తిస్తు ద్రవ్యాంతరం నేతి విశేష ఇతిభావః. నచఘటోపి ద్రవ్యాంతరం సందర్భ విశేష విశిష్టకాశానామేవ ఘటత్వాత్. యదిచోత్పన్నో ఘటః వినష్టోఘట ఇతి ప్రతీతి బలాత్సాయుక్తిక పాలాతిరిక్తోఘటః ద్రవ్యాంతరమేవేతి యథా స్వీక్రియతే. తథోత్పన్నః కటః వినష్టః కట ఇతి ప్రతీతి బలాత్కటోపి ద్రవ్యాంతర మిష్యతే. తదా సందర్భ విశేషోత్పాద వినాశాభ్యాముత్పన్నప్రగ్నిన

పాకాదేస్తండులాది. కృతేః ప్రపుష్పకాశాది తగ్రప్రథమస్థలే తండులాదిరూపధర్మినాశాదేవ పూర్వభావవిశిష్ట తదసత్త్వమోదనాదిరూప కర్మాంతరనిష్పాదకం. ఇతరత్ర దమిణాం కాశకుసుమాదేః సత్త్వేపికట సందర్భాది విరహరూప పూర్వభావాసత్త్వేన తద్విశిష్టస్యాసత్త్వం కట సందర్భాది నిష్పాదక క్రియాయాం నిర్వహతి ఏవంచ తండులానోదనంప చతీత్యాదౌ ప్రకృతికర్మాంతర ద్వితీయాయా నాశకత్వమర్థః స్తండులాద్యన్వితం నాశకత్వంచ పాకేన్వేతి. వికృతికర్మాంతర ద్వితీ

స్థాప్రకృతి ప్రతీతేస్సత్యపి ద్రవ్యాంతరమేవ కిం నస్యాదితి వాచ్యం. ఘట సంయుక్తకపాలాదన్య ఇతి ప్రతీతి వత్ఘటః కాశాదన్య ఇతి ప్రతీతిబలాత్ఘటో ద్రవ్యాంతరమేవేతి స్వీక్రియతే. ప్రకృత్యాదర్శ విశిష్టానుత్పాదకేతి ప్రతీతిస్తు తత్రవిషాంతు తేతి భావః. అన్యథేతి. ఓదనాదిరూపమిత్యర్థః. తస్యాన్యత్త్వమేవేతి. ప్రకృతికర్మ సమభివ్యాహృత వికృతి కర్మవాచకత్వమిత్యర్థః. పారిభాషికం శాస్త్రీకారీయ సంకేతేన నిరుక్తపదబోధ్య తావచ్ఛేదకం. తత్. ప్రకృతికర్మ సమభివ్యాహృతకర్మ సతి నిష్పాద్యకర్మమేవేతిభావః. తాదృశ పరిభాషాగ్రహితాం కారికా ముదాహరతి తదుక్తమితి. సతీవేతి. వికారోత్పత్తికధాయాం విద్యమాన మపీత్యర్థః. సాచ సువర్ణం కటకం కరోతీత్యాదౌ సువర్ణాదిరూపా. అవిద్యమానావేతి. వికారోత్పత్తి దశాయామవిద్యమానేత్యర్థః. సాచ కాష్ఠాదిరూపా ప్రకృతిరితిభావః. పరిణామినీ. భస్మ కుండలాదిరూప పరిణామ సంబంధినీత్యర్థః. యాదృశ వికృతి కర్మణాం నాశ్రీయతే. యాదృశ వికృతి కర్మ సమభి వ్యాహృతత్వేన ప్రయు

యామాత్ర ఉత్పాదకత్వ మర్థః. ఓదనాద్యన్వితస్య తస్య నాశకత్వ విశిష్టేనాన్వయః. నాశోత్పత్త్యోః ప్రయోజకత్వ ముద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయ భావమహిమ్నా నియమో భాసతే. అతః పాకస్య తండులాద్యారంభక సంయోగనాశ జనకత్వేపి తస్మాత్తస్య ద్రవ్యాంతరోత్పత్తౌ ద్రవ్యనాశేనాన్యథా సిద్ధత్వాత్ ప్రయోజకత్వబాధేన సంయోగనాశనం పచతీతి న ప్రయోగః. పచతస్తు నిర్వర్త్య కర్మాణ్యసమభి వ్యాహా

రస్థలత్వాద్ధరాః. తత్ర. తండులమోదనం పచతీత్యాదౌ. వికార్య కర్తృత్వేనేతి. ప్రకృతి కర్మణా అసమభి వ్యాహారపం ఓదనాదేర్నిర్వా కత్వాదితి భావః. పూర్వస్యాం క్రియాతః పూర్వం ఓదనాద్యప్రకాశతే. న ప్రత్యక్ష విషయో భవతి. [illegible] క్రియాధీనోత్పత్త్యా ప్రకాశతే ప్రత్యక్ష విషయో భవతీత్యర్థః. ఓదనకర్మ [illegible] [illegible] విశిష్టం [illegible] పిదం భవతీత్యర్థః. వికార్యకర్మోదాహరతి. ప్రకృత్యుచ్ఛేదేతి. ప్రకృతినాశ సంభూత భస్మాదివత్. య[illegible] [illegible] కర్మ భవతి తత్ [illegible] నాశమంతరా తస్యైవ గుణాంతరోత్పత్త్యా నిష్పన్నసువర్ణాది వద్భవతీత్యర్థః. అత్రేతి. [illegible] తథా చ ప్రకృతి కర్మాపి కార్యకర్మణో[illegible] [illegible] అంగరూపాకరం [illegible] [illegible] వికార్యకర్మణాం ప్రయోగాభావోక్తత్వాత్. ప్రకృతి కర్మణా స్తత్ర సాహిత్యేన నభిధానా దితి భావః. వికృత్యుత్పత్త్యేతి. యద్విలక్షణం వస్తు క్రియాతో నిష్పాద్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వికార్యపదేన భస్మాదివికారస్య. [illegible] నాశ ప్రతియోగిత్వ వతీతి వ్యుత్పత్త్యా వికార్యపదేన ప్రకృతి కర్మణోపి [illegible] సంభవాత్

స్థలే సంయోగం పచతీతి ప్రయోగవారణాయ సంయోగ నాశక ద్వా రా నాశకత్వమేవ ద్వితీయార్థో వక్తవ్య ఇతి కృతం ప్రయోజ్య ప్రయో జకభావ బోధేన. తండులమోదనం కరోతి కాష్ఠం భస్మకరోతి దుగ్ధందధి కరోతీత్యాదావపి ప్రకృతి కర్మోత్తర ద్వితీయా తన్నాశకత్వం కృత్వా ప్ర త్యాయయతి. వికృతి కర్మోత్తర ద్వితీయయా చ విషయతా విశేషఉత్పా దకత్వంవా నిష్ఠితంవాకృత్వా బోధ్యతే. కాశాన్కటంకరోతి కుసుమా ని మాల్యకానివా స్రజం కరోతీత్యాదౌ కాశాది పదోత్తర ద్వితీయాకృ త్వా విషయతా విశేషమేవ బోధయతి. కాశాద్యుచ్ఛేదకతా యత్ర ప్రమాణాత్. కటాదిద్వారా ద్వితీయార్థ పూర్వవత్. స్రగాది ప దార్థ విన్యాస విశేష విశిష్ట కుసుమాదేర్న కుసుమాద్యుపాదానక కృ

తిపుష్పత్వ త్రైత్యాద్యం. ఉభయ సాధారణ్యాపేతి. ప్రకృతి వికారాన్య తరత్వ మాపేక్షణం. పారిభాషికమేవ. శాస్త్రకారీయ సంకేతేనతా న్వశి ధర్మావచ్ఛిన్న బోధక మేవేత్యర్థః. వస్తుమాత్ర బోధాన్వయి వి షయితాఖ్యైర్కత్వా దితిభావః. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయః. వాగ్ది సృష్టి మాపత్తీత్యాదౌ తృప్త్యాది ప్రయోజకత్వ ప్రయోజ్యత్వ భావ ఘటక వారిదత్వాదౌ భాన దర్శనా దితిభావః. ప్రయోజ్య ప్రయోజ్యక భావభానే ప్రకృతే ప్రయోజనం దర్శయతి. అతఇతి. నన్వేవం వికృతి త్వా సమపి వ్యాపారే కేవలం తండులం పచతీతి ప్రయోగ వత్సంయో గం పచతీతి ప్రయోగో మాస్త్వితి. తత్ర ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావ భాన ప్రయోజకోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయభావ విరహేణ కేవల సం యోగ నాశకత్వస్యైవ పాకే ప్రత్యేతవ్యతయా తత్ర తిష్ఠాపనత్వా

ఉద్దేశ్యవిషయతా. అపితు విషయితారూప విశేషణతైవ సైవ కృత్యే
ధీనోక్త్యా ఇతి ప్రథమాన్త ద్వితీయారూపస్య విశిష్ట నిష్ఠ నిరూపక
త్వం. విశేషణోక్త్యాదిక పాఠే ద్వారూప సమ్బన్ధ విశేషరూప విశిష్టస
నిష్ఠ నిరూపకత్వ ముక్తమేవ. అస్మిన్ పక్షే గంగాం కరోతీత్యాదా
వపి తత్ర వ్యాపారనిరూపకస్య ఫలస్య సమభివ్యాహృతస్య ధాతూపాత్త
ద్వితీయార్థే కర్మత్వం విషయతాయా విశేషణత్వ
త్వ సంభవః. అపితు తాదృశ ద్వితీయార్థ స్వాశ్రయ విషయరూప విశి
ష్ట నిరూపకతారూప విశేషణత్వం తాదృశ వ్యాపారే ప్ర
తీయతే. ఘటం గంగాం కరోతీత్యాదావపి ముఖ్యార్థ పదసాంగ తస్య
శిష్ట ముఖ్యాది లాభకత్వా విశిష్ట ముఖ్యార్థ నిష్ఠ నిరూపకత్వం

దిత్య సంరసాధాహ. యస్య తత్ర ఇతి. తత ధాతు సమభి వ్యాహృతస్య
ప్రకృతి కర్మ స్థల ద్వితీయాయా నాశకత్వాదికత్వం పాప హేతుః ప్రకృతా
తు సమభి వ్యాహృత ద్వితీయాయా అవికరణకత్వా ద్యాహ తండుల
మిత్యాది. ప్రకృతి కర్మ స్థల ద్వితీయార్థం వస్తు ముఖ్యకము తే ప్రకృ
తి కర్మ స్థల ద్వితీయార్థాన్వయి. విషయతా విశేషః. సాధనత్వా
మయ్యం. తేన చ ముఖ్యకరణ స్థలే కేవలం కరోతీత్యాదావ
త్యాగః. యత్ర వా భావికస్య చందనాభిహారాది కోటక ప్రవృత్త్యా చం
దనాభిహరణం కరోతీతి ప్రయోగాపత్తి రిత్యత ఆహ. ఉత్పాదక
త్వం వేతి. తథాచ తత్ర చందనాభిహరణాది పాదకక ప్రవృత్తి సత్త్వేపి
తస్యాశ్చందనాభిహరణోత్పాదకత్వాభావాన్న తథా ప్రయోగ ప్రసంగ
ఇతి భావః. నను యత్ర తండుల పాకచికీర్షయా ప్రవృత్తే దైవా త్తదు

ప్రతీయతే. ప్రవృత్తి నివృత్తి భావస్థలే కర్త్రాఖ్యాతేన ప్రకృతేః కర్మార్థత్వ మేవ ప్రత్యాయ్యతే. అతః కాష్ఠాని భస్మనాశః క్రియంత ఇత్యాదావా ఖ్యాతార్థ విశేష్యస్య కాష్ఠాదివాచక పదసమాన వచనకత్వ మాఖ్యాత స్య. నతు నిష్ఠస్య భస్మాదిరూప వికార వాచక పదసమాన వచనతా. అథైవం నిష్ఠస్య కర్మవాచక పదాత్ప్రథమా నస్యాత్. అపితు ద్వి తీయైవ తస్య కర్మతాయా మాఖ్యాతేనా నభిధానాత్. యత్తూభయోః కర్మ త్వమేవ లకారేణాభిధీయతే. ప్రధానా ప్రధానకర్మ సమభివ్యాహృ త నీవహాది దుహాది ధాతుస్థలే ప్రధానకర్మణోన్యత్ర కర్మ ప్రత్యయస్యైకత్ర ద్వయో రనభిధాయకత్వ స్యోక్తత్వాత్. ప్రకృతేనైవ కర్మద్వయస్యై వ తుల్యత్వాత్. నిష్ఠాదే రాఖ్యాతార్థ విశేష్యత్వేపి ఆఖ్యాతస్య త

త ప్రవృత్త్యా యవపాకో నిష్పన్నః. తత్ర యవపాకం కరోతీతి ప్రయో గాపత్తిః. వస్తుతస్తు తత్ర తండులపాకం కరోతీత్యేవ ప్రయోగః. అత ఏవ తాదృశస్థలే యవపాకోస్త్వితీచ్ఛా, నతు యవపాక ఇతి వ్య వహ్రియత ఇత్యభిప్రాయేణాహ. మిలితానేతి. అచేతనేతి. అచేతనా ప్రకృత కర్త్రేకార్థః. కర్తృవ్యాపారః. కర్మకర్తృస్పందాదిరూ పః. తద్వ్యవచ్ఛేదయోగ్యార్థః. ఇదంచ క్రుష్ట ధాతో. ప్రకృత కర్తృత్వే అచేతనాఖ్యా తద్వ్యాదేన ముఖ్యార్థ బోధకత్వా సంభవేన వ్యాపారా నర్థకత్వమేవ స్వీక్రియత ఇత్యేతదభిప్రాయేణ. తథాచ వ్యాపార స్య సవిషయకత్వ భావాత్తదర్థకత్వ ధాతుస్థలే ప్రతీయమానా వి షయతార్థకత్వం నసంభవతీతి భావః. అపిత్వితి. శ్యామపదస్య శ్యా మరూప విశిష్ట ఘటాద్యర్థకతయా తస్య నాశాభావే నాశకత్వ మ

త్సమాన వచనత్వ నియమః. «గృహ్ణాతి వాచక స్సంఖ్యాం ప్రకృతే ర్వికృతేర్నహి» ఇత్యను శాసన సిద్ధ ప్రకృతి వికృతి సమభి వ్యాహారస్థల కారీయ వికారసంఖ్యా బోధకత్వా భావ వ్యుత్పత్తి నిర్వాహాయ ఇత్యస్మి న్నర్థేన ప్రకృతివాచకస్యైక వచనాంతతా. తద్వాచినో సంఖ్యా బోధక స్యైవాఖ్యాతస్య తత్పద సమాన వచనత్వ నియమాత్. నతు తద్వి శేషణక స్వార్థ కర్మత్వాది బోధ జనకాఖ్యాత మాత్రస్యేతి. నీల వత్. వికార వికారిణోర్ద్వయోరాఖ్యాతార్థ విశేష్యత్వే వాక్య భే దాపత్తిః. ఘటపటౌ దృశ్యేతే ఇత్యాదౌ విశేష్యభేదేపి విశేష్య తావ చ్ఛేదక ద్విత్వావచ్ఛేదేన భానాన్న వాక్య భేదః. అత్రచ నతాదృశం వి

శి ద్వితీయార్థో నసంభవతీతి నాశకత్వ ముక్త విశిష్టాన్వయ స్య నిర్వాహక త్వమేవ. అస్మి వ్యాఖ్యానేచ తాదృశ రూప విశిష్టాన్వయ స్య నిర్వాహక త్వాన్నానుపపత్తి రితిభావః. నహ్యేతి. తావనాన్య యుత్యేవ సంఖ్యాన్వ యు నియమాదితిభావః. అనభిధానాదితి. అభిహితే కర్మణ్యేవ ప్రథ మా నియమాదితిభావః. వాక్యభేదాపత్తేరితి. నానాముఖ్య విశేష్య క శాబ్దబోధ జనకత్వం వాక్యభేదో వాక్యదోషః. నచైవం ఘట పటౌ స్త ఇత్యత్రాపి ఘటపట యోర్ముఖ్య విశేష్యత్వా ద్వాక్య భేదాప త్తి రితో నోక్త రూపో వాక్య భేదదోష ఇత్యాశంకాయామాహ ఘట పటావిత్యాది. ఏకధేతి. ఘటపట నిష్ఠ విశేష్యతావచ్ఛేదకత్వేన ద్విత్వ స్యైక వారమేవ భానాదిత్యర్థః. అయంభావః. పరస్పర నిరూప్యని రూపకభావాపన్న ముఖ్య విశేష్యతా ద్వయ శాలిబోధ జనకత్వమేవ వాక్యదోషః. ప్రకృతేచ విశేష్యతా ద్వయస్యాపి విశేష్య తావచ్ఛేదక

శేషస్య తావదభానమస్తి. యేన తత్రాకాఙ్క్షైక వాక్యతా ని ర్వాహః. నచాఙ్గత్వేప్యత్ర ఏవాత్ర వాక్యభేద ఇతివాచ్యం. తథాస త్యేక వాక్యత్వే వాస్య కాష్ఠం క్రియతే. భస్మక్రియత ఇత్యేక తాదృశ ప్రయోగస్యాపత్తేః. కాష్ఠం భస్మక్రియత ఇతి వాక్యజ బోధస్య కాష్ఠప్ర కృతి భస్మ అన్య వికృతికేతి సంశయ నివర్తకత్వానుపపత్తేః. కాష్ఠ భస్మనోః ప్రకృతి వికార భావాభావాత్. అస్తు నతేచ కాష్ఠోచ్ఛేదక త్వయావ కాష్ఠకర్మకత్వ భస్మ నిష్ఠకత్వయావ తత్ప్రకారక త్వ స్యానేక విశిష్టే ప్రయోగ ఏవ పూర్వోపదర్శిత రీత్యా కాష్ఠోచ్ఛేదక ప్రయోజకత్వప్రకారతయైవ కాష్ఠ ప్రకృతికత్వస్య భస్మనిష్ఠ సంభ వాదితి చేత్. నచ్చం భస్మక్రియత ఇత్యాదౌ భస్మాదినిష్ఠ కర్మ తాయాం లకారేణానభిధానేపి తత్ప్రకారతాయా ధాత్వర్థే సంసర్గ

తాఖ్య విషయితాన్యాయా నిరూప్య నిరూపక భావ సత్వాన్న వాక్యభేద ఇతి. వస్తుతస్తు కాష్ఠ భస్మనిష్ఠ విశేష్యతానిరూపకవచ్ఛేదక ద్వయాను గతీకరణీయ మానాభావాత్ వాక్యభేద ఇత్యాహుః. అనచేతి. ప్రసంగమస్తి త్యుపస్థితమస్తీత్యర్థః. తదుపస్థాపక ద్విపదవదాద్యభావాత్ భావః అగత్యేతి. "సంభవత్యేక వాక్యత్వే వాక్యభేదోన హీష్యతే" ఇతి భా ష్యకారికాదర్శనాదేక వాక్యత్వస్య సంభవస్థల ఏవ వాక్యభేదస్య దోష త్వావధారణాదితి భావః. నన్వుక్త శంకాయా మిష్టాపత్తిరేవ ఏక వా క్యత్వాసంభవస్య మయా స్వీకృతత్వాదిత్యాశంకాయాం గూఢాశయం తగమాహ. కాష్ఠగతీతి. లాభ సంభవాదితి. ప్రకృతేకైక విశిష్టే పరా న్వయాసంభవేపి తల్లాభేన సంభవతీతి భావః. నిర్వర్త్య కర్మతాయా

తయా భానోపగమేన తాదృశ కర్తృత్వం ప్రథమాయా స్సాధుతా. ప్రాతిపదికార్థ విశేష్యతయా కర్మత్వస్య వివక్షాయా మేవ ద్వితీయాది విభక్తేస్సానుకూల్యాత్. యథా అఖ్యం నముఖశాదావపి తదా ధాత్వర్థే ఆఖ్యాత కర్మత్వ బోధేపి ఆఖ్యాత పదానాశ్రయత్వేన. నిరాఖ్యాతే కర్మతా సంబంధేనైవ నామార్థస్యాన్వయాత్. ఏవం భూతలేన ఘట ఇత్యాదావపి సంబంధస్యా భావే సంసర్గతయా భానాత్ షష్ఠీ విషయేపి ప్రథమా. ఏవం ధాత్వర్థే నామార్థస్య సాక్షాదన్వయం అవ్యుత్పన్న ఇతి ప్రకృతేః కర్మతాయా స్సంసర్గతయా భానం సంభవతీతి భావం. ఘటోనీలో భవతి. కాష్ఠం భస్మభవతీత్యాదౌ భవనాది క్రియాయా నీలాదేః కర్తృతా సంబంధేన సాక్షాదన్వయః పదతాత్పర్య ? నైవేత్యాహ కర్మాంతర విశేషణా ద్యాపన్న క్రి

ఇతి. నిర్దిష్టే భస్మాది నిష్ఠస్య ? తస్య కర్మతాయా ఉద్దేశః. తథా చోపాదకతా సంబంధేన భస్మాదేః కృతావన్వయాదేకోనస్య ? లాభః తస్య కర్తృత్వాభావాన్న ద్వితీయాత్. తస్యైవమపి కర్మణి ద్వితీయాపమాతేషు భస్మాదిభూత నిర్దిష్టే కర్మ బోధక పదా ద్వితీయోత్పత్తిర్భవతీత్యాహ. ప్రాతిపదికేతి. సాక్షాత్ కర్మ పదస్య కర్తృత్వ లాక్షణికతయా ప్రకృత్యర్థ విశేష్యతయా కర్మత్వే వివక్షితే ద్వితీయా భవతీత్యస్త్యేవ ప్రాతిపదికార్థ ప్రశ్నః. తేన కర్మత్వస్య సంసర్గతయా విశేష్యత్వేనా వివక్షితత్వాన్న ద్వితీయావకాశః. తత్ర వమపి ప్రథమా విధాయక సూత్రాభావాన్నైవం ప్రథమేతి వాదస్య. ప్రాతిపదికార్థ మాత్ర వివక్షాయామపి ప్రథమా విధానాత్. అత

యాయామపర కర్మణః కర్మతా సంబంధేన సాక్షాదన్వయో వగ మాత్. నచైవమపి కర్మత్వస్య ప్రకృత్యర్థ విశేష్యత్వేన వివక్షాయాం కాష్ఠభస్త్రరాశిః క్రియత ఇత్యాదౌ ప్రయోగాపత్తిః. కర్తృత్వాదేర విశేషణతా నన్న క్రియాయామేవ ద్వితీయయా కర్మత్వం బోధ్యత ఇతి వ్యుత్పత్తి కల్పనే గౌరవాభావాత్ తేక్షీరం. అజానియతే గ్రామమిత్యాదౌ దోహన నయనాది క్రియాయాం క్షీరగ్రామాది కర్మకత్వాన్వయ ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం. ప్రకృతి విశేష్యతయా కర్మణ్యన్వయే తథావ్యుత్పత్తేః. యథోక్తాతి ప్రసంగవారణాయ దర్శితా వ్యుత్పత్తిః కల్ప్యతే. తథా కర్తృత్వస్య విశేషణతయా అభాసమానాయాం క్రియాయాం ద్వితీయార్థ కర్తృత్వాన్వయ ఇత్యపి వ్యుత్పత్తిః కల్ప్యా. అన్యథా ప్రకృత్యర్థ విశేష్యతయా కర్తృత్వ వివక్షయా కాష్ఠంభస్త్రా భవతీ

వ క్రియాధ్యాహారం వినాపి సింహోఘట ఇత్యాదౌ ఘటాది పదోత్తరం ప్రథమాపత్తిః. ప్రాతిపదికార్థ సూత్రే వివక్షా చ ప్రాతిపదికార్థమాత్రస్య ముఖ్య విశేష్యతయా బోధే తాత్పర్యం. తథాపి ప్రకృతే భస్త్రాదౌ ధాత్వర్థ విశేషణత్వ మేవభాతి తాత్పర్యాత్. ప్రథమానుపపత్తిః. కింతు స్వ ప్రకృతిక విభక్త్యర్థ విశేష్యత్వేన కించిద్వాచితక్షణమేవేతి భావః. అఘ్యంవముషితి. నమస్కార్థ స్యాగః. తత్ర ప్రథమాంతార్థ స్యాన్యస్య కర్మణా సంబంధేనాన్వయ ఇత్యర్థః. పద ప్రకృతిక విభక్త్యర్థ విశేష్యతయా కించిత్సమ్బన్నస్య వివక్షణాదన్యథా ప్రథమాపాతనస్యంతథా ప్రకృతేపీతి భావః. నమఃస్వస్తీత్యాది యోగే ణ సమర్థ్యాదిస్థానే చతుర్థీ విధానాత్ పదోత్తరం కుర్

ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. ఉత్పత్తిప్రయోజకనాశప్రతియోగిత్వ స్యావవికార ఏవ కాష్ఠం భస్మ భవతీత్యాదౌ ధాత్వర్థః. ఆధేయత్వరూపం తత్కర్తృత్వమేవ సంబాధ మర్యాదయా భాసతే. కాష్ఠేన భస్మనా భూయత ఇత్యాదౌ భస్మాద్యాధేయత్వముత్పత్తౌ కాష్ఠాద్యాధేయత్వంచ నాశప్రతియోగిత్వే తృతీయోపస్థాప్యం ప్రకారతయా భాసతే. కర్తృత్వవిశేషణతయా భాసమానస్య నిరుక్తభవనస్యాంశద్వతాయామేవోత్పత్తౌ భస్మాదేరాధేయత్వం సంబంధతయా భాసత ఇతి వ్యుత్పత్తేః కాష్ఠేన భస్మభూయత ఇత్యాదయోఽప్రయోగాః. భావాఖ్యాతస్య కర్తృత్వాబోధకత్వాత్. కర్మత్వాంతర విశేషణతాపన్న కృత్యాదౌ కర్మత్వస్య సంసర్గతయా భాన మవ్యుత్పన్నమితి. కాష్ఠం భస్మరాశిః కరోతీత్యాదయోఽప్రయోగాః. "అనభిహితానాం కర్మణి" త్యాదినా యతోఽధికారస్య కర్మసంజ్ఞా తతోఽధికారస్య పరా

స్థితిచేత్. తత్రేన నమశ్శబ్దాదినా యోగస్య స్వార్థాన్వితావనే సంప్రదానత్వాన్వితాన్విత స్వార్థకత్వరూపస్యైవ వివక్షితత్వాత్. నను స్వారాధనే నమశ్శబ్దయోగే అపనిత్వస్య త్యాగార్థకశబ్దయోగే సంప్రదానత్వస్య చతుర్థ్యర్థతయా శివాయనమ ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్తిః. అస్తిచ అపనిత్వ సంప్రదానత్వయోర్భేదేన నచతుర్థీప్రసక్తిరితిభావః. క్రియాయామేవేతి. ఏవకారేణ కర్త్రంతర విశేషణతాపన్న క్రియాయాం నామార్థస్య కర్మతా సంబంధేనాన్వయో వ్యవచ్ఛిద్యతే. తేనకాష్ఠం భస్మరాశిః కరోతీతి నప్రయోగ ఇతి మంతవ్యం. ప్రయోగాపత్తిరితి. తాదృశ వివక్షాయాం కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్ర

యత్వంవా ద్వితీయార్థః. స్థలీమధిశేత ఇత్యాదౌ తాదృశార్థే ద్వితీయాయా స్థల్యా అధిశయితేత్యాదౌ కృత్ప్రయోగే షష్ఠ్యాశ్చాపత్తిః అర్థమేవా ధారస్యకర్మ సంజ్ఞావిధానాత్. అథకృతార్థ వ్యాపారరూప క్రియాంతరం ధాత్వర్థేంతర్భావ్య శయనాదిరూప ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారార్థక సోపసర్గశీఙ్ప్రభృతి ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక శయనాదిరూప ఫలాశ్రయత్వ యాధారస్య కర్మత్వోపపాదనసంభవాత్తాదృశసూత్రాణాం వైయర్థ్యమేవ అథ్యాద్యుపసృష్ట శీఙ్ప్రభృతీనామేవ చతాదృశార్థే నిరూఢలక్షణా నత్వేరుప సృష్టానామతోన స్థలీం శేత ఇత్యాదయస్సాంసిక ప్రయోగాఇతిచేన్న. ధాతోర్ముఖ్యార్థపరత్వేపి దర్శిత ప్రయోగనిర్వాహాయ భగవతాపాణి నియునా తా

స్య ద్వితీయా విధాయకత్వా దితిభావః. భాసత ఇతి. ఉక్త ధాత్వర్థైక దేశోత్పత్తావితిశేషః. ననుయత్ర భస్మపదోత్తర విభక్త్యా ఆధేయత్వం ప్రకారతయా నవివక్షితం అపితు సంబంధ విధయైవాధేయత్వాది బోధతాత్పర్యం తత్ర తృతీయాయా అప్రసక్త్యా భస్మపదోత్తరం ప్రథమాయా అపిసాధుత్వం స్యాదిత్యతఆహ. కర్తృత్వ విశేషణతయేతి. చ నామార్థస్య సాక్షాత్తాదృశ ధాత్వర్థాంతర్గతా ర్థ ఏవ భేదే నాన్వయో వ్యుత్పన్న ఇతిభావః. నన్వాధేయత్వస్య తత్ర సంసర్గతయా అభానేపి ఆఖ్యాతే నైవోత్పత్త్యా శ్రయత్వ రూపం కర్తృత్వం బోధనీయ మిత్యభిహిత కర్తృత్వాద్భస్మ పదోత్తరం ప్రథమా దుర్వారైవ. నచోత్పత్తేరితర ధాత్వర్థాంశే విశేషణతయోపస్థితత్వేన కథమాఖ్యాతార్థాశ్రయత్వే తస్యవిశేషణత యాన్వయ స్సంభవతీతి వా

త్వేనసూత్ర ప్రణయనాత్తద్ప్రణీతవతాం శర్వవర్మ ప్రభృతీనాం ముఖ్యార్థపరాణాం స్థల్యామధిశేతఇత్యాది ప్రయోగాణాం సాధుతా యాః దుర్వారత్వాచ్చ. కాలాధ్వదేశానామకర్మకక్రియాయోగే వైశిష్ట్యమర్థప్రత్యయాన్తం విభాషయా కర్మత్వమనుశిష్యతే. అన్యేతు క్రియాంతరాణాం తద్భావేణోక్తరీత్యాత్ర పాక్షికం కర్మప్రత్యయ ముపపాదయంతి తన్నానుశాసనం. ఉక్తంచైతత్. «కాలభావాధ్వదేశానా మంతర్భూత క్రియాంతరైః. సర్వైరకర్మకైర్యోగే కర్మత్వ ముపజాయతే» ఇతి. తన్మతేచ మాసమధితే మాసమాస్తే యోజనం ధావతీత్యాదా వభివ్యాప్త్యర్థే «కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగ ఇత్యనేన ద్వితీయా విధానం యద్వ్యవధానకం ధాత్వర్థస్యాయన్తి

చ్ఛేదం. గమ్యతే గ్రామమిత్యాదౌ వ్యాపారాంశే విశేషణీభూతసంయోగస్య ఆఖ్యాతార్థాశ్రయత్వే విశేషణతయా న్వయాసంభవేన సంయోగ ఏవాత్ర కర్మాఖ్యాతార్థః. తత్రచోక్తరీత్యా సంయోగానుకూల వ్యాపారరూప ధాత్వర్థస్య జన్యతా సంబంధేన తస్యచాశ్రయతా సంబంధేన గ్రామాదావన్వయ స్స్వీక్రియతే. తథాప్రకృతే పుత్రస్తే నాఖ్యాతార్థస్య స్వీకృతస్య తత్రపరంపర యాశాస్త్రే ప్రాగుక్తశ్రిశ్రయతా సంబంధేన భస్మాదావన్వయ స్వీకార సంభవాదిత్యత ఆహ. భావాఖ్యాతస్యేతి. ననూక్తసూత్రేణా ధారస్య కర్మసంజ్ఞైవ విహితా. నతుతత్ర తేనాధారత్వాద్యర్థే ద్వితీయా విధీయతే. తథాచ శక్తిగ్రాహకవ్యాకరణాభావే కథం ద్వితీయాయా ఆధారత్వాద్యర్థకతా సంభవ ఇత్యాశంకాయామాహ. స్థలీమిత్యాది. తథాచ తాదృశాను

త్యాది విశేషణతయా భివ్యాహారార్థ క్రియాయా ధాత్వర్థాంతర్భావే ణ తత్కర్మతయా తత్ర తత్ర ద్వితీయోపపత్తేః. తాదృశ ధాత్వర్థే వ్యాప్త్యనంతర్భావే మాసమాస్త ఇత్యాదౌ ద్వితీయా యాతవ్యోభవే పి ఆస్యతేమాస ఇత్యాదౌ మాసాదౌ స్థిత్యాదివ్యాప్యత్వ లాభానిర్వా హాత్. తథాపి మాసంరమణీయా క్రోశం కుటిలానదీత్యాదౌ భవతి త్యస్యానధ్యాహారేపి ద్వితీయా మాసాదేరుక్త నిర్వాహకత్వేన భాష్య కృత స్వరూపగ్రాహం సార్థకయంతి. తత్రహి రమణీయత్వాభివ్యాప్యత్వం మాసాదౌ ప్రతీయతే. నచతత్ర క్రియాసమభివ్యాహారో స్తి యత్రాపిం భివ్యాప్తి గంతవ్యనిష్ఠాని తత్కర్మ తయా ద్వితీయాచస్యాత్. ఏవం మాసమాసితేత్యాదౌ అభివ్యాప్త్యంతర్భావేణ మాసస్య కర్మత్వేప

శాసన వైయర్థ్యాపత్త్యేన ద్వితీయాయాస్తదర్థకత్వం కల్పనీయ మితి భావః. కృఞర్థ వ్యాపారేతి. యద్యపి వ్యాపారే కృఞర్థత్వోక్తి ర్విఫలా శయనానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాత్వర్థత్వోపగమేన శయనాధార స్య కర్మతాపత్తేః. తథాపి తాదృశాసు శాసనానంగీకృద్భి ర్ధాత్వర్థే ధాత్వర్థాంత ర్భావేణాధారస్య కర్మతాయా అగత్యోప పాదనీయ త్వాత్. తదనుసారేణైవ కృఞర్థ వ్యాపారస్య ధాత్వర్థతా ప్రదర్శి తేతిధ్యేయం. నన్వేవం నిరుపసర్గస్యాపి శీఙ్ధాతోః కదాచిత్తాదృశార్థే లక్షణా సంభవేన స్థలీం శేత ఇతి ప్రయోగాపత్తిః. మన్మతేత్వధి పూర్వ కశీఙ్ధాతు ర్యోగఏవ ఆధారస్య కర్మత్వాను శాసనాన్న తాదృశప్ర యోగాపత్తి రితి చేదత్రాహ. అథాద్యుపసృష్టేతి. స్వారసికేతి. తథాచా ధునిక లక్షణయా గంగాయాం ఘోష ఇత్యాది వదర్థం శేతఇత్యాది

పాదనేపి క్రియాయోగాత్ షష్ఠ్యేవస్యాన్న ద్వితీయేత్యతోఽపి తదుప్రాన్తంసా ర్థకం. అతకేయ మభివ్యాప్తి ర్వ్యాంత్యంత సంయోగ ఉచ్యతే. నను వద్వ్యాప్యస్య వృత్తిః కాలికస్సంబంధః. కాలిక సంబంధస్య వ్యాప్యస్య వృ త్తిత్వం వ్యాపకకాలా నవచ్ఛిన్నత్వం. దివసాదిమాత్ర వృత్తి మాసాది నిష్ఠ సంబంధో దివసాద్యనవచ్ఛిన్న ఇతి తత్రమాస మాస్త ఇత్యప్రయోగః. మాసపదార్థశ్చాత్ర త్రింశద్దినస్థాయీ కశ్చిదఖండః పదార్థః నను క్రియాప్రచయ స్తథాసతి దినైకాది మాత్రస్థాయినోఽపి సంబంధస్య కాసు చిత్క్రియాసు వ్యాప్య వృత్తితయా తత్రతథా వ్యవహారాపత్తేరితియు క్తం. చైత్రోమాసం కాశ్యాంతిష్ఠతీత్యాద్యౌ కాశీసంయోగస్య మా

ప్రయోగాపత్తావపి న తథావిధస్య స్వారసికప్రయోగాపత్తిః. అనాదితాత్పర్య స్యైవ స్వారసిక ప్రయోగ నియామకత్వాత్. నిరూఢ లక్షణాస్థల ఏ వానాది తాత్పర్యస్యోపగమాదితి భావః. నను ఖలీమని శేత ఇత్యాదౌ సర్వత్రాశయనానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాతునాబోధః. శయనమాత్ర స్యతతోబోధస్తు వివాదగ్రస్తఏవేతి నేదం ప్రయోజనం సమ్యక్ప్రతిభాతీ త్యాశఙ్కాయామాహ శాసనాపన్నైర్యాణాం మతేదూషణా నుపాహ తత్రప్రసక్త్యానామితి ఉక్తరీత్యేతి. మాసమధీత ఇత్యాదౌ పుక్తరీత్యే త్యర్థః. అనర్థకమితి. తన్త్రానుసారేణ ద్వితీయోపపాదనసంభ వే కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగ ఇతి సూత్రానుసరణం మహర్షీణా మఫలమితి భావః. నన్వభివ్యాప్తే ర్గాత్యర్థానంతర్భావేపి ద్వితీయోపప త్తయే సూత్రానుసరణమస్త్విత్యత ఆహ. తాదృశ ధాత్వర్థ ఇతి. లానానిత్యాహ ఇతి. వ్యాప్తిబోధక ద్వితీయాభావేన అభివ్యాప్తేః క

సమాప్యపకస్యైకస్యాభావే అప్రామాణ్య ప్రసంగాత్. సంయోగవ్యక్తీనాం మాసనిష్ఠ కాలిక సంబంధస్యావాంతర దినాత్మక కాలావచ్ఛిన్నత్వాత్. నచ సంయోగానాం భేదేపి చైత్రీయ సంయోగత్వాద్యవచ్ఛిన్న నిరూపిత కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నాధారతా మాసవ్యాపిన్యేకైవ. సా చ నావాంతర కాలావచ్ఛిన్నేతి తత్ర తదనవచ్ఛిన్నత్వ బోధకముక్తవాక్యం భవేదేవ ప్రమాణమితివాచ్యం. సామాన్య ఘటిత విశేష ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతా కూటాదేవ సామాన్య ధర్మావచ్ఛిన్నవత్త్వప్రత్యయోపపత్తేః. శుద్ధ సామాన్య ధర్మావచ్ఛిన్న నిరూపితాధికరణతాయామతిరిక్తాయాం మానాభావాత్. యత్ర త్రింశద్దినేష్వేక మపి కాలమధీత్య త్రిమాసేష్వధ్యయన సంబంధస్య వ్యాప్య వృత్తితయా మాసమధీత ప్రయోగానుపపత్తిరితిశక్యమేవాభిధాతుం. ఉచ్యతే. అభివ్యాప్తిర్వ్యాపకత్వయోః సంబంధః. యస్మిన్ముహూర్తాదౌ మాసాది పదార్థస్వరూపతద

మనాత్మకస్యైకర్మాఖ్యాతేనాపి తద్బోధనాసంభవేన మాసాదావ్యాప్తి లాభాసంభవాదితి భావః. ననుమాసో రమణీయ ఇత్యాదౌ ధాత్వర్థేవాభావేన ధాత్వర్థే వ్యాప్తేరంతర్భావాసంభవేపి భవతీత్యస్య క్రియాపదస్యాధ్యాహారేణ రమణీయత్వాది రూప సాధారణ ధర్మాత్మక భావస్య ధాత్వర్థతయా తత్రైవ ధాత్వర్థవ్యాప్త్యంతర్భావేన ద్వితీయోపపత్తి స్సంభవతే; వేత్యాశంకాయాముక్తం భవతీత్యస్యానధ్యాహారేపీతి. నతావదితి. వక్తుం యుక్త మిత్యగ్రేతనే నాన్వయః. కాలిక సంబంధస్యేతి. యద్యపి దైశిక విశేషణతయా మాసవృత్త్యభావాప్రతియోగిత్వమేవ లఘుభూతం వ్యాప్యవృత్తిత్వం శక్యతేనిర్వ

వయవాః. ఏవంచ త్రింశద్దినానాం మాసపదార్థతయా త్రింశద్దినేషు కించిత్కించిత్కాలావచ్ఛేదే నాధ్యయన సంబంధేపి మాసమధీత ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్తిః. త్రింశద్దిన సంబంధస్య దినపర్యాప్త త్రింశత్త్వ వ్యాపకత్వం. తాదృశ త్రింశత్త్వానేక మాసాదిపద ప్రవృత్తి నిమిత్త స్య మాసాదిపదానేకధా భావాద్వ్యాప్యత్వ మాత్రం ద్వితీయార్థః. వ్యాపకత్వంచ వ్యాప్య నిష్ఠ ఘటిత సఖండ మన్యూనత్వ ఖండశోఽభా వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ మభావస్య ద్వితీయార్థః. ప్రథమాభావే ప్రకృత్యర్థో మాసాది సంబంధేనాన్వేతి. మాసాదినిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ త్యావచ్ఛిన్నస్య ప్రతియోగితయా భావాంశ రేన్వయః. తస్యచాన్వయి తావచ్ఛేదక కర్తృకాధ్యయనత్వావచ్ఛి న్నప స్వాశ్రయ ఘటిత పరంపరా సంబంధే నాన్వయునాభావస్యయః.

న్తం. తథాపి మాసాదేరస్యాపి మాసశబ్దార్థతయా తద్వ్యాప్యత్వ భావ ప్రతియోగిత్వే నాధ్యయన సంబంధస్య యత్కించిద్దిన మాత్రాధ్యయనస్థలే తథా ప్రయోగానుపపత్తి రిత్యాలోచ్య వ్యాప్య తావచ్ఛిన్నత్వమితి గురుశరాకంభ అదృశః. నను మాసవ్యాపకాధ్యయన సంబంధస్యాపి తదంతర్గత దివసాద్య వచ్ఛిన్నత్వాద సంభవ ఇత్యాశంకాయామాహ. దివసాదిమాత్రేతి. తథాచా వచ్ఛిన్నత్వ మాత్ర స్వరూప సంబంధ స్వస్యాత్ర వృత్తిత్వేన స్వీకరణీయ ఇతిభావః. యావత్సమవసంబంధ ఇతి. నను దిన ఘటక ఘటికాదీనామపి మాసావయవత్వేన యత్ర ప్రతిదినం ఘటికాచతుష్టయ మేవాధీతం తత్ర తదతిరిక్త ఘటికానామపి మాసావయవత్వే నాధ్యయనే తత్సంబంధా భావాత్ మా

ప్రథమాభావేన ప్రతియోగివ్యధికరణత్వం విశేషణ ముపాదేయం. తే
న త్రింశద్దినేష్వేవ పర్యాప్తాధికరణం తత్ర దినాన్తర దండాదావద్వ
యనాభావే వ్యాప్త ప్రయోగోపపత్తిః. మాసపదం చ త్రింశద్దిన పరత్వే
నను తాదృశావత్యాల స్థాయ్యఖండస్య స్వతన్త్రపరం. ఏకదినాధ్యయనస్థలే
పి తాదృశాఖండకాలే ప్రతియోగివ్యధికరణాధ్యయనాభావ సత్త్వేన
మాసమధీత ఇతి ప్రయోగాపత్తేః. షష్టిఘటికంచ దినం సూర్యోద
యావధి సూర్యోదయాన్తర పర్యన్తతావచ్ఛిన్న ఖండవస్తుమాసం. న
తు క్రియా ప్రచయః. తథాసత్యేకైక క్రియావ్యక్తేరపి మాసత్వానేక
రణతయా తత్ర ప్రతియోగివ్యధికరణాధ్యయనాభావసత్త్వేన వ్యాపక
త్వాభావ ద్వితీయార్థస్య బాధాపత్తేః. దివసస్యాపి తిథ్యాత్మకస్య దివస
పదం సూర్యోదయావధి సూర్యోదయాన్తర పర్యన్తఘటికా కూట పర

సమధీత ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్త్యాదికం శాస్త్రాభిమానాహ. యత్స
ముదాయ ఇతి. తథాచ త్రింశద్దిన సముదాయ ఏవ మాసః ఏవం ఘటికా
దీనాం సముదాయ ఇతి న తేషాం మాసావయవత్వమితి భావః. వ్యాపక
విశేషేతి. స్వసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగిత్వ రూప వ్యాపక
తాయాః స్వపదార్థఘటితత్వాదితి భావః. నచాస్తు వ్యాపకత్వం వ్యా
ప్య విశేషఘటితం కాకుతిరితి వాచ్యం. తథాసతి ద్వితీయాయా
అనుగతశక్యతావచ్ఛేదకత్వానుపపత్తేరితి భావః. ఖండశ ఇతి. అభా
వ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య విశేష్యస్య ద్వితీయార్థత్వే అభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావస్యైవ ద్వితీయావాచ్యతయా
అశక్యత్వే సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య లాభా

మేవ. అతో నైక దండాదిమాత్ర స్యాప్తి తథాప్రయోగః. అథవ్యాప కత్వస్య ద్వితీయార్థత్వే ఏకమాసాది వ్యాపకాధ్యయనస్థలేపిమాంసాం తగేధ్యయ నాభావ సత్త్వేన మాసత్వాది వ్యాపకతాయా అధ్యయనే బాధేన మాసమధీత ఇత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. నచ మాసపదేన యత్కించి త్త్రింశద్దిన మాత్రవృత్తి విశేష ధర్మప్రకారేణా నుపస్థాప నేపి తద్ధర్మావచ్ఛిన్న నిరూపితాధేయత్వ సంబంధేన సమాపదార్థస్యా ధావేవ్యయోపగ మాద్యత్రించిన్మాస నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేద కత్వ మన్వయి తావచ్ఛేదకేలభ్యత ఇతి నకాప్యనుపపత్తిరితివాచ్యం. తన్మాసమాత్ర వృత్తి ధర్మవిశేషాణాం సంబంధ ఘటకత్వేపి శాబ్ద బోధే సంసర్గ తాత్పర్య జ్ఞానస్య హేతుతయా సంసర్గ విశేషోపస్థితే రపేక్షితత్వాత్సంబంధ ఘటక తాదృశ ధర్మానిర్వశిష్యా విమునశ్యా

సంభవాత్ఖండశ ఇత్యుక్తం. తథాచాన్వయబలాదేవ విశిష్టలాభ ఇతి భావః. అన్వయితావచ్ఛేదకేతి. కేవలస్యాశ్రయతాశ్రయత్వ సంబంధేనా న్వయ స్వీకారే యత్కించిదిన మేవాధీతం తత్రాపి మాసత్వ వ్యాపక తావచ్ఛేదకత్వస్య స్వాశ్రయ ప్రమేయత్వ వత్త్వ నాబాధే నాధ్యయనే సత్త్వేన మాసమాస్వనధీత ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిరితిభావః. యద్యపి మాసమధీత ఇత్యాదౌ ద్వితీయార్థస్య కేవల ధాత్వర్థ ఏవాన్వయః ధాత్వర్థస్య చాఖ్యాతార్థకృతౌ కృతేశ్చ చైత్రాదావన్వయః తథాచ కేవలాధ్యయనత్వమేవ ద్వితీయార్థాన్వయి తావచ్ఛేదకం తచ్చ చైత్రే నైకదినాధ్యయనేపి మాసత్వ వ్యాపక తావచ్ఛేదకమేవ త్రింశద్దినేష్వ ప్యన్యాన్య కర్తృకాధ్యయనానాం సత్త్వాత్. తథాపి ధాతో శ్చైత్ర

బోధానుదయప్రసంగాత్. నచేష్టాపత్తిరనుభవవిరోధాత్. అనాగతాదిమానవృత్తి తాదృశ ధర్మాణాం విశిష్యజ్ఞానసామగ్ర్యా అసర్వజ్ఞస్య దుర్లభతయా అస్మదాదీనాం సర్వేషామేవ తాదృశమానత్వవాక్యా పకతా బోధోచ్ఛేదప్రసంగాత్. నచ తాదృశవాక్యార్థతాత్పర్యమేవ సంసర్గతాత్పర్యముక్తం జ్ఞానేచ వాక్యార్థఘటకసంబంధస్య సంసర్గమర్యాదయైవ భాసమానత్వాత్ విశేషరూపేణానుపస్థితస్యైవోక్తధర్మఘటిత సంబంధస్య తాత్పర్యజ్ఞానే భానాసంభవాచ్ఛాబ్దబోధేచ తాత్పర్యజ్ఞానబలాద్భానమనపలాపమేవేతి వాచ్యం. ఏకపదార్థే విశిష్టాపరపదార్థరూప వాక్యార్థే విశేషిత తత్ప్రతీతీచ్ఛారూపతాత్పర్యవిషయక నిశ్చయస్య వాక్యార్థనిశ్చయే హేతుతయా తస్య శాబ్దధీహేతుత్వేచ యోగ్యతా సంశయాచ్ఛాబ్దబోధానుపపత్త్యా తత్స్థలే తత్తత్పదార్థే తత్తత్సంసర్గవిషయకత్వ విశేషిత ప్రతీతీచ్ఛాజ్ఞా

త త్ప్రతాకాంక్షాయోగ్యతానాం స్వీకృత్యైవ నైర్ణ ... త్పర్యాఖ్యాయ సత్వాన్యాస్వయి తానవచ్ఛేదకత్వే ముఖ్యపావయిత్వా చైత్రకృత్యోర్వర్ధ్యర్థే భానోపగమేః క్షతి విరహాదితిధ్యేయం. సంసర్గతాత్పర్యజ్ఞానస్యేతి. ఇదంవాక్యమేతద్విశేష్యకైతత్ప్రకారకైతత్సంసర్గప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరిత మితి తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ శాబ్దబోధే హేతుతయా తాదృశ సంసర్గస్య ప్రకారతయా సంసర్గఘటక పదార్థాజ్ఞానే తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవా నిర్వాహాదితిభావః. అనుభవవిరోధాదితి. నన్వయమన్త్రం తాత్పర్యస్య తత్తద్వ్యక్తిత్వేనోపస్థితిస్తత్రైవ తాదృశవాక్యాచ్ఛాబ్దబోధోఽనుభవసిద్ధః నతు తాదృశోపస్థిత్యభావ ఇత్యత్రానుపపత్తిరిత్యతఆహ. అనాగ

తస్యైవ శాబ్దధీహేతుతాయా ఉపేయత్వాత్. తత్రచ తాదృశ సంస
ర్గోపస్థితేరవశ్యాపేక్షణీయత్వాదితిచేత్. సత్యం. మాసాది ఘటకం
తావద్దినాది నిష్ఠత్రింశత్త్వాదిరూప మాసత్వాదిర్నానాని భేదేననానైవ.
మాసాదిపద ప్రవృత్తి నిమిత్తతావదనుగత రూపేణ. అన్యథాశక్త్యా
నంత్య ప్రసంగాత్. నచోపసంహారేణ వ్యుత్పత్తిం వినాపి ప్రతీతి
మాసాదేశ్శాబ్దానుభవా నిర్వాహాచ్చ. నచత్రింశత్త్వాదికం బుద్ధివిశేష
విషయత్వాది రూపం వాచ్యం. దినాదేర్ద్రవ్యానాత్మకత్వేన తత్రగుణ
రూప సంఖ్యాయా అసంభవాత్. ద్రవ్యాత్మకత్వేపి క్రమికేషు తేషు
సంఖ్యోత్పత్తేర సంభవాత్. తత్రబుద్ధేరతిప్రసక్తం వైలక్షణ్యమను
గతందుర్వచం. జాతిరూపస్య తస్య సంకర ప్రసంగనిరస్తత్వాత్. తత్త
ద్దిన విషయకత్వ రూపస్య తత్తద్దినాద్య ననుగమేనా ననుగతత్వాదితి
వాచ్యం. తావత్కాలస్థాయినో ద్రవ్యస్యాపిదినాది రూపత్వసంభవాత్

తాదీతి. వాక్యార్థ తాత్పర్యమేవేతి. ఇదం వాక్యం ఘటవద్భూతలా
ది రూపార్థ ప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరిత మిత్యాకారకమేవ తాత్పర్యజ్ఞానంస
ర్వత్ర శాబ్దబోధేహేతుః. తత్రచ ఘట భూతలయో స్సంయోగస్సంస
ర్గ విధయైవ భాసతఇతి నానుపస్థిత సంసర్గ విషయక తాత్పర్య జ్ఞా
నానుపపత్తిరితిభావః. నన్వేవం ఘటభూతలయో కస్సంసర్గ స్తాత్పర్య
జ్ఞానే భాసతే కోవానభాసతే ఇత్యత్ర కిం నియామక మిత్యతఆహ. తా
త్పర్యజ్ఞానేతి. తథాచ యత్ర సంసర్గద్వయమప్య బాధితం తత్రసం
సర్గద్వయ భానేపీష్టాపత్తిరేవేతిభావః. దుర్ఘటత్వేతి. సంశయ సా
మగ్రీ సాభవేన నిశ్చయోత్పాదా సంభవాదితిభావః. నను యత్రనసం

మీమాంసకానుయాయిభిరగత్యా సంఖ్యాయాః పదార్థాంతరత్వోపగమాచ్చ. సంఖ్యాదిరూప నానాదినాది నిష్ఠానుగత త్రింశత్త్వాదేస్స వచత్వాత్. ఏవం మాసమధీతే చైత్ర ఇత్యాదావధికరణతైవ ద్వితీయార్థః. మాసాదిపదార్థతావచ్ఛేదకదిన పర్యాప్త త్రింశత్త్వాదేర్ధర్మివిశేషణతాపన్నస్య ద్వితీయార్థానికరణతాయాం చైత్రకర్తృకాధ్యయనాధార తాత్వ వ్యాప్య ధర్మావచ్ఛిన్నం స్వరూప సంబంధ రూపమవచ్ఛేద్యత్వం సంసర్గతయా భాసత ఇత్యుపగమేన సామంజస్యాత్. యత్కించిదేకమాసం వ్యాప్య యత్రాధీతం తత్రాధ్యయనాధారతానానవచ్ఛేద్యస్య తావచ్ఛేదకాధారతా వృత్త్యన్యతమత్వ విశేషాదిరూపోక్త ధర్మావచ్ఛిన్నానతి ప్రసక్తత్వే నతద్వ్యక్తి త్రింశత్త్వే నావచ్ఛేదాత్. న్యూనకాలాధ్యయనస్థలేచాతి ప్రసక్తతయా తాదృశస్య మాసత్వస్యోక్త రూపావచ్ఛిన్నాధారతా నవచ్ఛేదకత్వాచ్చ ప్రసంగాతి ప్ర

శయసామగ్రీ తత్రైవ శాబ్దబోధ స్వీకారే యతో నానుపపత్తిరిత్యతఆహ. తస్యేతి. అనుపపత్తిరితి. తథాచాప సిద్ధాంతాపత్తిరితిభావః. నాన్నైవేతి. సంఖ్యారూపస్య త్రింశత్త్వస్య బుద్ధి విశేష విషయత్వ స్వరూపస్యవా మాసభేదేన భిన్నత్వాదితిభావః. ప్రవృత్తి నిమిత్తతామాస పదశక్య తావచ్ఛేదకతా. శక్యానంత్యేతి. నన్వగత్యా శక్యానంత్యమపీష్యత ఏవేత్యతఆహ. సర్వేషు సంహారేణేతి. సకలమాస విషయకత్వేనేత్యర్థః. తృతీయార్థో వైశిష్ట్యం. వ్యుత్పత్తింవినా శక్తిగ్రహం వినేత్యర్థః. దినాదేరితి. క్రియైకాలో పాధిరితిమతే క్రియా ప్రచయస్యైవ దిన రూపత్వాదితిభావః. నన్వేవం మాసవ్యాప్యాధ్యయ నస్థలేపి

సంయోగస్యానవకాశాత్. ప్రాసాదపద ప్రవృత్తి నిమిత్తఘటకైకత్రి
త్వయానాధారతాయా వ్యాప్యవృత్తిత్వస్య శబ్దాదలాభేప్యర్థా త్సల్లాభాది
తి. ద్వితీయాయా అత్యంత సంయోగార్థే పరత్వమేనాను శాసన వి
రోధః. నచ భూతలేనుటః భూతలం ఘటవదితి ప్రత్యయా బాధాదతి ప్ర
సక్తిరితి వాచ్యమ్. ఆధేయతాయా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక త్వాభావాత్. తాదృ
శ ప్రత్యయేవచ్ఛేదకత్వ భానాయోగాత్. ఆధేయతాయా అతి ప్రస
క్త ధర్మావచ్ఛిన్నత్వే సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదక ధర్మాస్తిత్వా
త్తి తదితి మితాదినా స్వరూప సంబంధ రూపావచ్ఛేదకత్వ నివేశస్య
వ్యభిచారిణ్యాతి వ్యాప్త్య నపాయాతి ప్రసక్త మవచ్ఛేదక మితి తత్త్వలీయ
చిన్తామణి పక్షతావిరోధేనచా సంభవదుక్తికతాపత్తే. ఆధారతాయా
అతి ప్రసక్త ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వే యద్ధర్మ సామానాధికరణ్యం సాధ్యాధికరణ తా
వచ్ఛేదకమితి తల్లక్షణ వ్యాఖ్యావసరే స్వరూప సంబంధ రూపావచ్ఛేదక

యుక్తి చింతామణియాం ప్రతియోగి వ్యధికరణాభావయనాభావ స
స్యాసమర్థిత ఇత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిస్తస్మాదగత్యా
స్త్యవకాలో సాధిత్వం మాంగీకృత్య తాదృశ ప్రయోగ ఉపపాదనీయ
ఇత్యభిప్రాయేణాహ. ద్రవ్యాత్మకత్వేతి. తద్వ్యక్తి త్వస్య జ్ఞానస్యా
విపుదాసా యానుగతానతి ప్రసక్త్వమేనుపాదానం సాకర ప్రసంగేతి
తి. తాదృశబుద్ధేః క్వచిత్ప్రత్యక్ష రూపతః క్వచిత్పరోక్షాది రూపత్వా
ద సంభవేన ప్రత్యక్షత్వాదినా సాకర ప్రసంగేత్యర్థః. తావ
తేతి. త్రింశద్దిన స్థాయిత్యర్థః. నచైవం త్రింశద్దిన స్థాయిత్వ
తిరితి వాచ్యమ్. ద్వితీయ సూర్యోదయ ప్రాగభావావచ్ఛిన్నస్య తస్య

ప్రవేశేన వ్యభిచారిణ్యపి వ్యాప్త్యా అభావయత్త్వ విరుద్ధధర్మా-
భిన్న వృత్తిమత్త్వేన వ్యాప్యత్వే మానాంతరేణ సత్వరిత్త్వాద్యధికరణ కృతానా
వ కౢప్త వృత్తిత్వ మానావచ్ఛేదకస్య వినాపి మానా అసంగతత్వాపత్తేః. అ
వా అవ్యాప్యవృత్తి ధర్మస్యాపి ప్రసక్తస్యాపి దర్శిత ప్రతీతి బలా
తాదాత్మ్యే మానావచ్ఛేదకత్వం. వ్యాప్యవృత్తేస్త్వపి ప్రసక్తస్య
వచ్ఛేదకత్వ మప్రసక్తం. క్షితిజలోభయం గంధవత్ స్వభావగంధో
భయం క్షిత్యాదిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతీతేః. అథవా ద్విత్వాద్యవచ్ఛేద్యయనాధా
త్వే స్వత్వ స్నానాది మానః ప్రకృత్యర్థే విశేషణతావన్న తే త్రస్నానతావ
చ్ఛిన్నానాం వ్యాపకతా సంబంధేన పారతంత్ర్యేణ విశేషణత్వ మభి
మతే. తాదృశంచ వ్యాపకత్వం స్వసమానాధికరణ వ్యాప్యవృత్తి
గావ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నస్య యాభేద త్త
త్రయ ధర్మావచ్ఛిన్నం. తాదృశ ధర్మాశ్చ త్రైలోక్యే ఇత్యాదౌ

ప్రథమసూర్యోదయ ద్వితీయ సూర్యోదయ ధ్వంస విశిష్టస్యైవ స్య
యస్య సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య తేనైవ ద్వితీయ దినస్య
పరిత్యాగ తేనైవ ఘటస్య తత్తద్దినోపాధిత్వ సంభవాదితి భావః. న
ను వస్తుపి ధర్మే భేదాభావే త్రింశత్త్వ ముపపత్తిరితి వాచ్యం. ద్వితీయ
సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య త్రింశద్దినస్థాయి ఘటస్య ప్రథ
మదినత్వం. తృతీయ సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య ఏకోనత్రిం
శద్దినస్థాయి ఘటస్య ద్వితీయ దినస్య సూర్యాదిక్రమేణ త్రింశద్ఘటానా
మేవ దినోపాధిత్వస్య కల్పనీయత్వా త్తేషాంచ సర్వేషామపి చరమదినే
సత్త్వేన తత్ర త్రింశత్త్వోపపత్తౌ బాధకాభావాదితి భావః. అనీత్యాది. ప

తుర్యాంశత్రిగుణ [illegible] సహచరర్గాణిత్యాది ప్రతీత్యన్యథా సమవేత్యస్యశ్చ
నచ తత్రాపి తత్ [illegible] బుద్ధివిశేష విషయత్వమేవ చతుర్థ్యాంశత్వాదిక మితి
నానుప ఉత్రితి [illegible] వాచ్యం. తథాసతి ఘటపటాది గత ద్విత్వాదేరపిసత్తా
త్వ స్వీకార స [illegible] మగంధవేన సంఖ్యా రూప గంధాద్యైక ప్రసంగాత్. తస్మా
త్సంఖ్యా సప్త [illegible] ద్రవ్యమవవాధర్మ ఏవేతి మీమాంసకానాం సిద్ధాంతః. సంస్థా
ధారతామాత్ర ద్ధ [illegible] త్వస్య ద్వితీయార్ధత్వే కాలాన్యస్యారత్వాంశ సంయోగ శి
తి ద్వితీయా [illegible] న సుధాయుక సూత్రవిరోధః. అత్యంత సంయోగస్య వ్యాప
కతా యాపద [illegible] న్యాత్. ద్వితీయాయాశ్చ తదర్థత్వాభావాదిత్యత ఆహ.
తానావవ [illegible] ద్వయః కి. తథాచ సూత్రే అత్యంత సంయోగ ఇత్యస్య వ్యాప

కస్యేమి వాచ్యా: గత్వాస్యృత్యకా ద్వితీయా ప్రయో కృత్యస్యేత్యర్థ: పరత
యా సంసర్గ విశయతాకత్వాత్ వ్యాపకత్వ లాభ సంభవేపి ద్వితీయా
యా స్వవ్యాపకత్వ నిర్వాహక నసూత్ర విరోధ ఇతిభావ:. వ్యభిచారిణ్యా
తి వ్యాప్త్య స్వరూపస సంబంధ రూపావచ్ఛేదకత్వ నివేశస్య సంభవదు
క్తికతాపత్తే రితిదూషణా. విరోధేనచేతి. వృత్తి యాంశంశేపి అవచ్ఛేద
కత్వ నివేశ సంభవాన హేతుర్వైవర్థ్యం. విరుద్ధ దిక్కాలావచ్ఛిన్నేతి.
కపాలోద్ఘటవాన్ ఘట నాస్తిభావానితి విరుద్ధ కాలావచ్ఛిన్న వృత్తిక
స్యోదాహరణం. అగ్రేవృక్ష: కపిసంయోగి మూలే వచ్ఛిన్న తత్సం
యోగి వృక్షేరితి విరుద్ధ దేశావచ్ఛిన్న వృత్తికస్యోదాహరణం. యదన్య

ద్వితీయాన్వయ సాధారణ్యం విశిష్యైవ సంబంధగర్భాపనీయం.
కాలాంతర నిష్ఠ తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశ
ధర్మే సత్త్వేపి తత్సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితాన
వచ్ఛేదక తాదృశధర్మేణ సంబంధేన తత్సమానకాలీనస్య విచ్ఛిన్నసం
యోగభేద ప్రతియోగితయా మకుటనివేశే యత్కించిదేక మాసాదిమాత్ర
వ్యాపకత్వస్యానవస్థానేపి తాదృశ ప్రయోగనిర్వాహః ప్రతిమాసమ
ధీత ఇత్యాదౌ ప్రత్యేకశక్తానాం మాసాది పదోపస్థాప్యానుగత రూ
పావచ్ఛిన్న మాసత్వాదిమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసామా
న్యాభావ ఘటిత వ్యాపకతా బోధకస్య యత్కించిదేక మాసవ్యా
పకత్వస్యానవస్థానేన తాదృశః ప్రయోగః. అథాత్యంత సంయోగాన్వ
క ద్వితీయాయాః ఏకాదిపదం వినాపి యత్కించిదేక మాసాది వ్యాపక
తాబోధకత్వే «దివసమస్మై శ్చైరిత్వా మాసమధీతే మాసమనుక్రోశం జుహోతి»

త్వాత్తైత్తిరీయ పద నైయత్య మితిచేన్న. తత్ర మాసాదికకాల వ్యాపకత్వే
పి మాసవ్యాపకత్వ మాసాదిక కాల వ్యాపకస్య హోమస్య శాస్త్రీయత్వా
వారణాస్మైక పదో పాదానాత్. సర్వాసతి తస్య కేవలాధికారత్వాయా
సమాప్త వ్యాపక కాలాభావా త్తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తేః. అత ఏవ చ
యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహోతీతి శ్రుతి జీవనత్వాగ్ని హోత్రాణాం వా
దేన సకలప్రీహీణ గుణానాం ద్రవ్యస్య మాసైకమాత్ర కాలస్య చ విశే
షవాక్య భేదస్స్యాదితి తాదృశ ద్రవ్య కాలోభయ విశిష్టస్య గౌణాగ్ని
హోత్ర పదప్రతి పాద్యస్య కర్మాంతరస్యైవ విధాయకో తాదృశీ శ్రుతి
రితి సిద్ధాంతే యావజ్జీవ కాలాంతర్గత మాసమాత్ర కాలాంశేష్వపి వా
చకతా సాధ్య [illegible] స్యాగ్నిహోత్రానుపాదేన ద్రవ్యస్యైవ విధానము
చిత ఇతి పూర్వపక్షే [illegible] స్తః. యావజ్జీవమిత్యాది శ్రుత్యా యావజ్జీవ
వ్యాపకత్వే బోధితే కాలో మాసైక వ్యాపకే తల్లోభేప్యుపపత్తేరిత్య

త్వస్యాప్యనుగతత్వం బోధ్యం. గ్రామమధీత ఇత్యాదావపి చైత్రాది కర్తృకాధ్యయనాధికరణ కాలత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదక ధర్మస్యా ప్యనుగత రూపస్యైవానుగమః కార్యః. అతో మాస మధీయానో ద్రష్ట ఇత్యాదౌ విశిష్య చైత్రత్వాద్యనుపస్థితావపి నాన్వయ బోధానుపపత్తిః. అన్యత్స్వయమూహనీయం. దండం వినా న ఘట ఉత్పద్యతే. రాసభం వినాపి ఘట ఉత్పద్యత ఇత్యాదౌ వినాపదార్థో అభావవాన్. తత్పద సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా అభావాన్వయి ప్రతియోగిత్వ మనుయోగిత్వం వార్థః. అభావ పదస్యోత్పత్తా వాధారత్వే నాన్వయః. తథాచ దండాభావ వద్వృత్త్యుత్పత్తికత్వాభావవాన్ ఘటో రాసభాభావ వద్వృత్త్యుత్పత్తికో ఘట ఇత్యాకారకో బోధః. యద్యపి వినార్థే నామార్థస్య సాక్షాదపి భేదేనాన్వయః. తథాపి సంభవతి సార్థకత్వే విభక్తేర్నిరర్థకత్వ మనుచితమితి ద్వితీయాయాః సార్థక

తా. అథవేతి. స్వావచ్ఛిన్నస్యాభేద ఇతి. యద్యపి స్వసమానాధికరణ వ్యాప్యవృత్త్యభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదక చైత్రకర్తృకాధ్యయనాధార కాలస్యైవ సంబంధతాస్తి కర్తుముచితా. ఉక్త సంబంధావచ్ఛిన్నస్యాభేదః తస్య శ్రుతధర్మస్య సంబంధత్వోపగమే లాఘవాభావాత్. తథాపి మాస శబ్దేన దినవత్యాస్త్రింశత్త్వరూపానుగత ధర్మేణైవ మాసస్యోపస్థిత్యా తాదృశానుగత ధర్మ సమానాధికరణా భావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం చైత్రకర్తృకాధ్యయనాధార తాత్వేన సంభవతి మాసాంతరే తాద్రూపాధ్యయనాధారతా విరహాత్ తత్సంబంధతోక్తి ప్రవిష్టస్వపదేన త్రింశత్త్వ

కత్వం ముపేయతే. భూతలేన ఘటశ్చంద్ర ఇవముఖ మిత్యాదౌ ప్రథ మాయాః ప్రతియోగి తాదృశధర్మకత్వే ప్రథమైవవసాధుస్యాత్. ప్రా తిపదికార్థాన్వయి నోప్యపతే నాభిధానస్థలఏవ ప్రాతిపదికార్థే త్యా ది సూత్రేణ ప్రథమా విధానాదితి గ్రన్థకృతాం తాత్పర్యాత్ స్వాంశే విశిష్టైవ భాసత ఇత్యుపేయతే. దండం వినాన ఘటోత్పత్తిరిత్యాదా చ వినాంతార్థే ఘటోత్పత్త్యాద్యభావాన్వయే అనుయోగి విశేష దండాద్యభావస్యైవ తదనుయోగి భావచ్ఛేదకత్వం భాసతే. ద్రవ్యేన గంధ ఇత్యాదౌ ప్రయోగానుపలక్షణే భూతధర్మావచ్ఛిన్నస్య నఞర్థాభా వాన్వయాత్ ఇతి వ్యుత్పత్తేరిత రాసభంవినాన ఘటోత్పత్తిరితి నప్రయో గః. అతిప్రసక్తస్య రాసభాభావస్య ఘటోత్పత్త్యాద్యభావాన్వ యానుయోగి భావచ్ఛేదకతా విరహాత్. అథవా భావఏవ వినార్థః. దండంవినాన ఘట ఇత్యాదౌ చ వినాంతార్థస్య భావస్యనఞర్థే ఘ

స్య త్వేయుతానాయో స సంబంధేన స్వవిశిష్టేయో ధర్మస్తద్భేదస్య నైత్యకర్తృత్వానాధారతాత్వేన తత్త్వేనోక్త ప్రయోగోపపత్తిః సంబంధకోటి ప్రవిష్టస్య తత్త్రింశత్త్వస్య విశేష్యానుపస్థితావపి సంబం ధస్యాద్యనా భానేతాథతా భావాదితిభావః. యద్యపి తాత్పర్యజ్ఞా నే సంసర్గస్య ప్రకారవిధయైవ భానోపగమేన సంసర్గ ఘటకస్యాస్వ పదార్థస్య పూర్వముపస్థితస్య భానముచితమేవ. తథాప్యనా యత్యా ప్రకృతే ఉక్తసంబంధేన పూపస్య విశిష్టాధ్యాయ నాధారతా బోధచ్ఛయోచ్చరిత మితి తాత్పర్య జ్ఞానస్యైవ హేతుత్వోపగమేన త త్రైవ సంసర్గవిధయైవ స్వపదార్థభానస్యానుపపత్తిరితిభావః. న

యోగ్యాభావే ప్రయోజ్యతా సంబంధేనాన్వయః. అత ఏవ రాసభం వి
నా ఘట ఇత్యాదయో న ప్రయోగాః. అత ఏవ దండాద్యభావవతి ఘటా
దేర్వ్యుత్పత్తావపి జాయత ఇత్యనన్వయాపత్తేః కింతు న దండం వినా ఘట
ఇతి ప్రయోగో భవతి. రాసభం వినా ఘట ఇత్యాదౌ చ వినార్థాభా
వస్య సామానాధికరణ్య సంబంధేన ఘటాదావన్వయః. దీధితిస్తు తా
వ్యం వినాభావో వ్యాప్తిః తత్ర సాధ్యం వినా సాధ్యాభావవతి యో భావ
ఇతి యద్వ్యాఖ్యాతం తత్ర సప్తమ్యంతేన సంసర్గవిధయా భాసమా
నం తదధికరణనిష్ఠత్వమేవోపాత్తం. నతు వినార్థత్వేనాధికరణం. అ
భావాధికరణపర్యంతస్య వినాపదార్థత్వేపి సప్తమ్యా ఆధేయత్వరూ
పార్థవివరణరూపతయా ఆవశ్యకత్వాత్. నచ వినాపదోత్త
ర లుప్తసప్తమ్యర్థ ఏవాభావవతీతి సప్తమ్యా వివృత ఇతి వాచ్యం. ని
పాతోత్తర విభక్తేర్నిరర్థకత్వాత్. అత ఏవ సర్వత్ర నిపాతోత్తరం

తాదృశః ప్రయోగ ఇతి. యద్యపి యావజ్జీవం ప్రతిమాసాధ్యయనేపి న
తాదృశ ప్రయోగోపపత్తిః. తత్పూర్వకాలీన మాసాదిషు తదీయాధ్య
యనాధారతాభావస్య సత్వాత్. తథాప్యేతత్సంవత్సరే ప్రతిమా
సమధీత ఇతి ప్రయోగస్యైవ ప్రామాణికత్వేన తత్సంవత్సరీయ మా
సత్వ వ్యాపకతాయా ఏవ బోధ్యాన్న దోషః. నను విభిన్న పురుష కర్తృ
క హోమాధికరణతాద్వయం యది చైత్రక మైత్రకర్తృక హోమాధి
కరణతాద్వయం తదా చైత్రమైత్రభిన్న నానాకర్తృక హోమాధా
రతాయామపి ఉక్తరూపేణ వ్యాపకత్వ మక్షతమేవ. నచ వినిగమనా
విరహాదన్యాన్య కర్తృక హోమానధికరణతాద్వయమపి తాదృశో ద్వ

సాధుత్వార్థం ప్రథమైవేతి శాబ్దికాః. వృత్తివ్యాప్యమేవగంధ ఇత్యాదావే వకార ప్రకృతిక సప్తమ్యా యదాధేయత్వ బోధకత్వ మంగీకృతం తదపి తార్కికైస్తతోఽపి తేషాం ననిస్తారః. అస్తు వా తత్ర ప్రతియోగితయా వృత్తివ్యాప్య వృత్తిత్వాభావానురోధేన వకారస్యాన్య వృత్తిత్వార్థకత్వం గౌరవాదుపేక్ష్య తత్రాఽఽధేయత్వ వాచకత్వే నస్తు సప్తమ్యాః కల్పనం. ప్రకృతే చాధేయత్వస్య సంసర్గతయైవోపపత్తౌ వినాపద

య పదార్థ ఇతి వాచ్యం తథా సతి తత్తత్పురుషాణాం విశిష్య ముక్తేరయుక్తే నాసర్వజ్ఞస్య కృతిజన్య శాబ్దబోధానుపపత్తిరిత్యత ఆహ. తాత్పర్యానికరణ తేత్యాది. అన్యదితి. దివసమధీతే వర్షమధీత ఇత్యాదౌ శాబ్దబోధ ప్రకారస్స్వయ మూహనీయ ఇత్యర్థః. దండాభావవదవృత్తీతి. అవచ్ఛేదకతా సంబంధేన దండాభావవది వృత్తిత్వా త్పత్తేః తదభావవానిత్యర్థః. ఏవమగ్రేఽపి. నన్వేవం భూతలేన ఘట ఇత్యాదావపి ప్రథమాయాః ప్రతియోగిత్వార్థకత్వం స్యాత్. సంభవతి సార్థకత్వే తత్పరిత్యాగస్యానౌచిత్యాత్. తథా చ ఘటాది పదార్థస్య ప్రతియోగితయాను యోగితయా వా నఞర్థాభావేన్వయ ఇతి సిద్ధాంత వ్యాఘాత ఇత్యత ఆహ. భూతలే న ఘట ఇతి. అన్వయినఇతి. విశేష్య విధయేత్యాదిః. అన్యథా ఘట ఇత్యాదౌ ప్రథమయా ఘటాన్వితస్యైకత్వస్యాభిధానేన ప్రథమానుపపత్తి ప్రసంగాత్. అన్యపదేనేతి. అత్రాన్యపదం. ప్రాతిపదిక ప్రకృతిక విభక్తి పరమేవ నతు ప్రాతిపదికభిన్న పదసామాన్యపరం. తథా సతి విశేష్య విధయా ఘటాన్వయినో భావస్య నఞభిధానేన ఘట ఇత్యత్ర ప్రథమానుపపత్తిరితి ధ్యేయం. తదనుయో

సాక్షాత్సాధేయత్వార్థకత్వ స ప్తమీ కల్పనం ముక్కల్పనమేవ ఏవకార స్థలేచాభావరూప ఏవార్థేన్వ్య రూపతదర్థాంతరస్యాధేయతా సంబంధ ఇతినసంభవతి. ఆధేయతాదేస్తద్వత్త్వేవ సంబంధత్వాత్. నతునదభావే. నచనత్రాధేయత్వాభావోన ప్రతీయతే. అపితు తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక వ్యతిరేకాద్యన్యాభావ ఇత్యుపేయం తాదృశప్ర

గితావచ్ఛేదకత్వం భాసతఇతి. తథాచానతి ప్రసక్త ధర్మస్యైవాప చ్ఛేదకతయా అవచ్ఛేదకతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకోత్పత్త్యభావానుయోగితా నతి ప్రసక్తోయద భావోనుయోగి విశేషణతయా భాసతే తత్రైవాయం ప్రయోగ ఇతిభావః. అనుయోగితావచ్ఛేదకస్య భానస్య ప్రయోజనమాహ. ప్రమేయేన గంధ ఇత్యాది. ఉపలక్షణీభూతేతి. నఞర్థాభావస్య ప్రతియోగ్యనుయోగితావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నేతిశేషః. నఞర్థాభావాన్వయ ఇత్యస్య విశేషణతయా విశేష్యతయా వేత్యాదిః. తథాచ ప్రమేయత్వత్వస్య ప్రతియోగికస్య జలాదివృత్తిత్వాభావస్య గంధత్త్వేపి ప్రమేయత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్య గంధబాధాద్వ్యధానోక్త ప్రయోగః. తథాక్వచిదాపి సభాభానతి ఘటోత్పత్త్యభావత్వేపి రాసభాభావస్య ఘటోత్పత్త్యభావానుయోగిత్వాతి ప్రసక్తత్వేన రాసభంవినాన ఘటోత్పత్తిరితి న ప్రయోగ ఇతి భావః. లాఘవాదాహ. అథవేతి. నవ్యాభావ మాత్రస్య వినా శబ్దార్థత్వే తస్య ఘటోత్పత్త్యభావాదౌ కేన సంబంధేనాన్వయ ఇత్యత ఆహ. దండంవినా నఘట ఇత్యాదావేతి. చకారేణోక్త ప్రయోగ సముచ్చయః. ఘటాద్యభావఇతి. యద్యపి సంయోగాదినా ఘటాద్యభావః న

తియోగితా కత్వమేవాభావేన్యస్య సంబంధోస్త్వితి వాచ్యం. అథయ
తా సంబంధస్య ప్రతియోగిన ఆధారస్యాను యోగిన్యాధేయే వృత్త్యని
యామకత్వే నాభావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వాత్. చైత్రః పచతీ
త్యాదౌ కృత్యాది సంబంధస్య పదార్థత్వేపి పాక కృతిమానిత్యా
దౌ మతుబాదిపదేన వివరణ వదుక్తస్థలే సామానాధికరణ్యస్య పదేన

తత్సంబంధేన దండాభావ ప్రయోజ్యః దండవత్యపి భూతలాదౌసంయో
గాదినా ఘటాభావ సత్త్వాత్. నచస్వోత్పత్త్యవచ్ఛేదకతా సంబంధేన
ఘటాభావస్సంయోగేన దండాభావ ప్రయుక్తఏవేతి నానుపపత్తిరితివా
చ్యం. తాదృశ సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా భావ ప్రతియో
గితా నవచ్ఛేదకత్వాత్. తథాపి దండ ప్రాగభావ వినాంతాథః. ఘ
టాభావోపి ప్రకృతే ఘటప్రాగభావఏవ. కారణ ప్రాగభావసత్త్వే కా
ర్యప్రాగభావ సత్త్వాయా ఆవశ్యకత్వేన దండ ప్రాగభావస్య ఘటప్రా
గ భావప్రయోజకత్వ సంభవేన నానుపపత్తిః. నచాత్యంతాభావోన్యో
న్యా భావశ్చ నఞర్థఇతి దీధితి గ్రంథ విరోధఇతివాచ్యం. శక్త్యానఞా
ఽభావద్వయ బోధనేపి లక్షణయా భావాంతర బోధన సంభవాదితి
మంతవ్యం. నన్వనాది ప్రాగభావేపి స్వరూప సంబంధరూపం ప్రైమికం
ప్రయోజ్యత్వం స్వీకృత్యోక్త ప్రయోగోపపాదనం కిమితి కర్తవ్యం సా
మానాధికరణ్య సంబంధేనైవ దండాభావస్య ఘటాభావేన్వయ సంభ
వాదిత్యతఆహ. అతఏవేతి. ననుదండం వినానఘట ఇత్యాదౌ జాయత
ఇత్యధ్యాహారేణ ఘటోత్పత్త్యభావ ఏవ దండాభావ ప్రయోజ్యత్వా
న్వయ స్వీకారేణై వోపపత్తౌ కిం ప్రాగభావరూపః ప్రయోజ్య ప్రయో

వివరణమపి నవిరోధమాసాదయతి. వివరణీయార్థస్యాప్యన్య లభ్యత్వే అపదార్థత్వోపపత్తేరిత్యలమనదావేశేన. వినావాతం వృక్షః పతతి ఇత్యాదౌ వినాపదార్థస్యాభావస్యాశ్రయతా సంబంధేన వృక్షేన్వయాద్వాతాభావ విశిష్టోవృక్షః పతతి ఇతి శాబ్దబోధోలభ్యతే. పతనేనుభవసిద్ధోవాతజన్యత్వాభావ లాభశ్చార్థః. జన్యతాయాః పదానుపస్థా

జకభావ భానాదరేణేత్యత ఆహ. అతఏవేతి. తథాచాధ్యాహారం వినైవోపపత్త్యాఽధిక పదకల్పనానావశ్యకేతిభావః. నన్వభావస్య వినాపదార్థత్వే తస్యచ ప్రయోజ్యతా సంబంధేనేతర పదార్థేన్వయ స్వీకారే రాసభం వినాఘట ఇత్యత్రాప్యుపపత్తిః. ఘటస్యరాసభాభావాప్రయోజ్యత్వాదిత్యత ఆహ. రాసభంవినేతి. నన్వేవం దీధితిగ్రంథ విరోధః. సాధ్యంవినేత్యస్య సాధ్యాభావవతీతి తైర్వ్యాఖ్యానాత్. అభావవతో వినార్థత్వ ఏవతత్సంగతేరిత్యత ఆహ. దీధితికృతోపీతి. నన్వపదార్థస్యాధికరణస్య మతుపావివరణం నసంభవతీత్యాశంకాయామాహ. అభావాధికరణ పర్యంతస్యేతి. నను నిపాతోత్తర విభక్తేర్నిరర్థకత్వే పృథివ్యామేవ గంధ ఇత్యత్రైవకారస్యాన్యస్మిన్న భావేచ ఖండశశ్శక్తిముపగమ్య ఏవకార ప్రకృతిక సప్తమ్యా ఆధేయత్వార్థకత్వం చోపగమ్య గంధే పృథివ్యన్య వృత్తిత్వాభావ బోధోపగమోఽసిథితి కృత్వా మసంగత ఏవస్యాదిత్యత ఆహ. పృథివ్యామేవేతి. నిర్భర ఇతి. తథాచాన్య వృత్తిత్వ మభావశ్చైవ కారస్యైవార్థ ఇత్యత్రాపి నిర్భర ఇతిభావః. మత్కల్పనమేవేతి. వినాపదోత్తర సప్తమ్యా లుప్తతయా సప్తమ్యంతవినా పదస్యైవ వ్యాఖ్యానం సాధ్యాభావ వతీతి. త

న్వయిత్వాత్. నఞర్థాభావస్య గస్య వృత్త్యనిరూపక సంబంధత్వాత్తదవ
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్యైవ శబ్దేన బోధయితుమశక్యత్వాత్. పుత్రం వి
నా గత ఇత్యత్రాపి పుత్రనిరూపిత లక్షణయా పుత్రాగమనాదిపరం. వినా
పదబోధ్యస్తత్ర భావశ్చ సమానకాలీనత్వాది సంబంధేన గమనేన్వేతి. స
మానకాలీనత్వ ఘటకం కాలనిష్ఠం సప్తమ్యాదినిరూపకత్వ యావచ్ఛిన్నం బో
ధ్యం. అతో గమనాదికాలే తదనధికరణ దేశావచ్ఛేదేన గమనాద్యభా
వస త్త్వేపి నాతిప్రసంగః. కేచిత్తు తత్ర అనాహిత్యమేవ వినార్థః.
తస్య చ గమనాదికర్తృత్వాన్వయః. అనాహిత్యంచ స్వకర్తృక సమాన
కాల్యావృత్తి గమనాది క్రియా సమానకాలీన త్వావృత్తి క్రియాకర్తృత్వ

త్రచ సాధ్యాభావవాన్వినా పదార్థః తదుత్తర సప్తమ్యా ఆధేయత్వ
మితి కల్పనా కుకల్పనైవ అభావమాత్రస్య వినా పదార్థత్వే సంసర్గ
భూతస్య సామానాధికరణ్యస్య అభావవతీత్యనేన వివరణ సంభవాత్.
అభావవత్త్వ తదర్థత్వేపి సంసర్గభూతస్యాధేయత్వస్య సప్తమ్యా వివ
రణ సంభవాదితిభావః. నన్వేవమేవ కారార్థస్యాన్యస్యాభావ స్యా
పరపదార్థే ఆధేయత్వస్య సంసర్గతా సాధనాదేవకారో [illegible]
ధేయత్వార్థక సప్తమీ కల్పనం కుకల్పనమేవ స్యాత్ [illegible] ఆహ. [illegible]
కారస్థలేచేతి. ఉక్తస్థలేచేతి. సాధ్యంవినా సాధ్యాభావవత్యేత్యర్థః.
వివరణీయార్థస్య సామానాధికరణ్యస్య అన్యలభ్యత్వే సంసర్గ విధ
యాలాభసంభవే. అపదార్థత్వాపత్తేః. అధికరణస్యాధేయత్వాచ
వినాపదార్థత్వే తదుత్తర సప్తమ్యర్థత్వాభావాపత్తే రిత్యర్థః.
ననువినా పాతే మిత్యాదౌ తత్రనేవాతత్[illegible] భావబోధానుభవ [illegible]

గాన సాహిత్యాభావః. క్రియాన్వయి పదార్థ [illegible] త్వేన తాదృశ క్రియాశా
లిత్వాభావ ఏవవాచ్యవినార్థః. తత్త్వనేవ పురాణిదేవాధేయనయాన్వ
యః విభ [illegible] స్వార్థత్వాద్ధన. అస్తువాధేయత్వం ద్వితీయార్థః. సప్త
మ్యా ఆధేయత్వార్థకత్వేఽపి నాత్ర సప్తమీ ప్రస [illegible] సాః కారక వి
భక్తేర్న క్రియాన్వయి స్వార్థబోధకత్వాత్. అతఏవ షష్ఠీ ప్రస
క్తౌ సామాన్యోపపద విభ [illegible] ద్వితీయాబాధక ఇతి పరాస్తం ఉపపద విభ
[illegible] యస్యాప్యపవాదకా ఇత్యన్యే విదాంకుర్వన్తి. వినాపదార్థక బు
తేంతరేణాది ప్రసక్తౌ నాపి సర్వత్ర వర్తితః ఏవం వినాయుక్తే తృతీయా
పంచమ్యోరపి. మధ్యనాభివినార్థకయోః పఞ్చమ్యోరపి ద్వితీయా

పదార్థ [illegible] న్వయస్వీకారే నోపపద్యేత ఇత్యాహుః. పరేతు ఇత్యాహుః.
ఆర్థఇతి. అనుమానలబ్ధ ఇత్యర్థః [illegible] ప్రసా పరేతం పదార్థజన్యం
చాలాభావ విశిష్ట వ్యక్తి [illegible] తాదృశత్వాత్ కారకం. పదార్థజన్యతా సం
బంధావచ్ఛిన్న పారాభావ ఏవ వినాపదార్థోఽస్తు తస్య చాత్రశయుతా సం
బంధేన పదార్థస్యాన్వయః స్వీకారే శబ్దతఏవ పాక జన్యత్వాభావస్య
నైలాభ స్యాపరతిపాక జన్యత్వాభావస్య జన్యతా సంబంధేన వాతా
వానవత్వా [illegible] వైతాన్యకాంక్షా నిరాకరోతి. తన్నేతి. ప్రాతిపదికం ఇతి.
[illegible] దంన ప్రాతిపదస్య పు [illegible] కమన మాత్రేతి [illegible] కింత్వసన్ని
ధివాక్యార్థ పదబోధ్య క్రియానికరణ దేశాదికర్మ తాదృశకమన ప్రతీ
తిబోధ్యం. అన్యథా వైకాంతికం ప్రతి పునస్య కమనేపి తాదృశ ప్ర
యోగాపత్తిరితి బోధ్యం. మతాంతర మాహ. కేచిత్త్వితి. ఏతన్మ
తే ప్రాతిపదం ముఖ్యార్థకమేవ నలాక్షణికమితి విశేషః లక్షణాపంగీ

ద్యోత్యతే. తత్ర మర్యాదార్థకో యావచ్ఛబ్దః. “ఆరభ్య తపస్యాం తత మీంతు యావత్ప్రతిపూజయేత్పర్వతరాజపుత్రీ” మిత్యాదౌ మర్యాదాఽసీమా కాలరూపా దేశరూపా చ కాలనిష్ఠా స్తత్త్వంచ. తత్కాలనిష్ఠస్య సమభివ్యాహృత కాలవృత్తిభావానధికరణస్య వృత్తిభావాధికరణస్య సజాతీయ యావత్కాలవృత్తి సమభివ్యాహృత క్రియానధికరణత్వం ఏవం చోక్తస్థలే యావచ్ఛబ్దేన పూజారూప క్రియాయాం తపస్యాదశమీ నిష్ఠ తాదృశసీమాత్వ నిరూపకత్వం ప్రత్యాయ్యతే. తావతైవార్థేన శుక్లదశమ్యాం మర్యాదాత్వం లభ్యతే. తన్నిష్ఠ సీమాత్వ నిరూపకత్వంచ. తదవ్యవహితత్వేన కృష్ణనవమీ వృత్తిభావానధిక

కాలే తస్యైవ లఘుత్వాత్ వినాపదార్థేన స్వరూపమాహ. క్రియాన్వయిని. కర్తృత్వమితి. స్వాతన్త్ర్యే తత్ర స్వపదార్థో వినా పదార్థేంశత్వావతి తస్య పుత్ర వినా దేవంభాత్. కింతు ప్రకృత్యర్థస్య బోధ విశేష్యతయా వివక్షితా వినాయాం ప్రథమాయా ఏవ సాధుతయా ద్వితీయా ప్రయోగోనుపపన్న ఏవేత్యతఆహ. విధ్యర్థేతి. తథాచ ద్వితీయాయా నిరర్థకత్వేపి వినాపదయోగే ద్వితీయావిధాన సామర్థ్యాదేవ ద్వితీయైవ సాధుః నతు ప్రథమేతిభావః. సంభవతి సార్థకత్వే తత్సార్థకత్వానా చిత్యాదాహ. అస్తువేతి. తన్నాధేయతా రూప ద్వితీయార్థస్య ధాత్వర్థేన నావచ్ఛేదకత్వ ఏవాన్వయో వ్యుత్పన్నః నతి మంగచ్ఛతీత్యాదౌ తథాదర్శనాత్. అన్యథా భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ

తిగత్యాహ. పక్షమ్యా ఇతి త

థాచ భూతలేఘట ఇత్యాదావపి అస్తీతి క్రియాధ్యాహారే తైవ పక్ష

రణ శుక్లదశమ్యాం పాక్షికభావాధికరణ తిథికాల వ్యాపకత్వం కావక షోడశతిథ్యధికరణక షోడశ పూజాయాం పక్షే కర్మణోఽవిధేయతయా లాభః. వ్యాప్య కాల సముదాయే సజాతీయత్వ విశేషణస్యాప్యుపాదాయ ముక్త విశేషణత్వయా కాలిక దండాది సముదాయ వ్యాపకత్వేఽపి నభావః. అన్వయ కావచ్ఛేదకత్వేన సాజాత్యస్య వివక్షితా దుగ్ధ లేనతిథి మిత్యస్యాప్యర్థాపత్తేః దశమీ పదార్థ కావచ్ఛేదకస్య తిథిత్వ మటిత్యేవ వాయూవచ్ఛేదార్థాన్వయి కావచ్ఛేదకత్వయా తిథిత్వాభావా త్తేన యాసేన దండాదేర్దశమీ సజాతీయత్వా భావాత్. తిథిత్వావచ్ఛి న్నకాల విశేషయా. నతు చంద్రమస్థల కలాకృభావదనుగుణ క్రియా

యాః స్వానుకూలత్వాభావః. ఏతేన నైతేష క్రియత ఇత్యాదౌ ఆధేయ త్వాభావ కర్మత్వస్యైవ తృతీయయా బోధనాత్ప్రకృతే కృత్యస్య ధ్యాధేయత్వ వివక్షాయాం తృతీయైవస్యాత్. కర్తృకరణయో స్తృ తీయేత్యను శాసనాదిష్వపి పరాస్తం క్రియాన్వయాధేయత్వస్యేవ క ర్తృత్వా ద్యంత్వాత్ ప్రకృతేచ కృతేర్వినా పదార్థతేన క్రియా త్వాభావాద్వాస్యార్థస్యైవ క్రియాత్వాదితిధ్యేయం. తృతీయేతి. నా నవినా ఘటాన్వయేత్యాదా విత్యర్థః. ద్వితీయాద్యప్రయుక్త ఇతి. యావ చ్ఛబ్దయోగే ద్వితీయాను శాసనవిరహే త్వసిద్ధ ప్రయోగాను సారేణ వక్తాపి ద్వితీయా సాధుత్వం. ఏతల్లాభాయైవ దృశ్యత ఇత్యు క్తం సమభివ్యాహృత క్రియేతి. ద్వితీయాంత పద సమభివ్యాహృతాయా పూజాదిరూప క్రియాయా దసనధికరణత్వ మిత్యర్థః. దశమ్యామనిష్టం పూజాయాస్సత్త్వాత్ పూజానాధారత్వం తత్రదుర్ఘట మతః పూజా వి

పచయరూపా. పూజాయాస్తు పతిప్రియాప్యత్తిత్వ సంభవాత్. అ
త్రచ పారిగభావ ఏవ ప్రాయవశ్యాభావః క్వచిత్ సాధకః ప్రతియోగిత్వ
మనుయోగిత్వంవా తత్ర తత్వసిద్ధ్యర్థం దశమ్యా అన్వయః. తావ
తా దశమీ ప్రతియోగిక పారిగభావలాభః. తస్యాస్య ప్రతియోగ్య వ్యా
ప్తిత్వ విశిష్ట వ్యాపకతా సంబంధేన పూజాయాం సముఖ వ్యాప్త్యాశ్రి
యా యామన్వయః. వ్యాపకత్వం చ స్వానధికరణ తిథి నిష్ఠాభావ ప్రతి

శేషయాపా. స్వసముఖ వ్యాప్త్యతేతి. అత్రాపి స్వపదం ద్వితీయాం
త పదపరమేవ ద్వితీయాంశ దశమీ పదే సముఖ వ్యాప్త్యతే కాలః భా
ద్రపద కృష్ణనవమీరూపః తత్పారిగభావానధికరణత్వే సతి స్వపూర్వోన
శుక్లదశమీ పారిగభావానధికరణీభూతో యః కాలః షోడశతిథ్యా
త్మకః తద్వ్యాపకీభూతాయాం పూజా తదనధికరణత్వం దశమ్యా మితి
తస్యాప్సీమాత్వాపత్తిః. యావజ్జీవ క్రియమాణ నిత్యపూజావ్యా వ్యా
ప్యభేదం తదవృత్తిత్వే సతీతి విశేషణం. దశమీ పారిగభావాధికర
ణ తిథనూట వ్యాపకత్వం షోడశతిథిషు క్రియమాణ పూజాయామపి న
సంభవతీత్యత ఉక్తం. కృష్ణనవమీ పారిగభావానధికరణేతి. కృష్ణ న
వమీ పారిగభావానధికరణత్వం దశమ్యుత్తర తిథీనామపీత్యాత ఉక్తం.
శుక్లదశమీ పారిగభావానధికరణేతి. తావతేతి. పూజాయామేతాదృశ
సీమాత్వ నిరూపకత్వ ప్రాప్తేనేత్యర్థః. యావజ్జీవ వ్యాపకనిత్య పూజా
యాం దశమ్యా వృత్తిత్వ బాధాత్తద్వ్యావృత్తిః. ఏతాకతిథి మాత్రేసా
ధ్యక పూజాయాం తాదృశతిథికూట వ్యాపకత్వ విరహాత్తద్వ్యా వృత్తి
ం సంభోధ్యమ్. సజాతీయత్వ నివేశస్య ప్రయోజనమాహ. వ్యాప్యతాతే

యోగితా నవమ్యాదికర్మ పూజా విశేషస్యైవ [illegible]. సాధికరణత్వాచ్చ సాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగభావావచ్ఛిన్న భేద విశిష్ట కాలస్య విశేషణతా సంబంధేన. ఏతేన కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణ [illegible] దసాధ్యా [illegible] నివేశే ప్రాక్కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావాధికరణ [illegible]. తథాపి [illegible] దశమీ ప్రాగభావాధికరణ కాలస్య సాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగభా

---

౧. [illegible] పరత్వేన [illegible] కాలే. [illegible] తదా [illegible] దశమీ [illegible] దండాద్యా [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] చంద్ర [illegible]. ఇతి [illegible]. [illegible] కృష్ణనవమీ ప్రాగభావ [illegible] దశమీ ప్రాగభావాధికరణ [illegible] పూజా [illegible]. [illegible] కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వేన [illegible]. [illegible] కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వస్య నవమీ [illegible] పూజా [illegible]. [illegible] దశమీ ప్రాగభావస్య [illegible] కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావస్య [illegible] విశేషణ [illegible] చేత్ [illegible]. [illegible] ప్రాగభావస్య [illegible] తాత్పర్యవిషయీభూత [illegible]

వావచ్ఛిన్న భేద ఘటిత సంబంధేనా ప్యసహిత పూర్వోక్తకృష్ణనవమీపూ ర్వతిథీనామపి న కృష్ణనవమీ ప్రాగభావవత్త్వ మధికరణ తిథి వ్యాప కత్వం ప్రాజాపత్యం సంభవతీతి వాచ్యం. స్వావచ్ఛిన్న కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్న భేదస్యైవ ప్రాగభావ సంబంధ నివేశ నియమాత్. స్వాధికరణ నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవ చ్ఛేదకత్వమపి తాద్రూప్యావచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్నస్య భేదః. అ

సంబంధేన అధికరణత్వస్య వ్యాపకతా ఘటితే ప్రవిష్టత్వాదిత్యుక్త్వా సమవ ర్తిత్వాభావః. ప్రవేశేతి. సంబంధకోటౌ స్వాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగ భావాధికరణ సామాన్య భేదస్య కాలిక విశేషణతాయాశ్చ ప్రవేశే నే త్యర్థః. అవ్యాప్త్యనవకాశమితి. తాద్రూప్య ప్రాగభావాధికరణ గగనా దావపి భేదస్య తిథిత్వాత్ సామానాధికరణ్యాభావః. తథాసత్యపీతి. ఉ క్తప్రాగభావాధికరణత్వే తిథిత్వనియమః దశమ్యుత్తర తిథీనామిత్యాదిః పూరణీయః. తథాచ కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణస్య సంబంధేన దశమీ ప్రాగభావస్య స్వభేదస్య వ్యాపకతా ఘటకస్య ఇత్యాద్య సమవ ర్తిత కృష్ణనవమ్యాః స్వాధికరణస్య నివేశేపి తాద్రూప్య ప్రాగభావాధి కరణత్వస్య దశమ్యుత్తర తిథిష్వవ్యాపకత్వ తాద్రూప్యేన వ్యాప కత్వం ప్రాజాపత్యమసంభవ మక్షతమేవేత్యాదితి కాలిక విశేషణతాయా అపి నివేశ ఆవశ్యకత్వమిత్యాశయః తదా నయిత్యాది. యద్యపి స్వాధికరణత్వం తిథ్యుత్తర సమవర్తి ప్రాగభావానధికరణస్య నివేశ ఏవ దోషః ప్రసజ్య తే. నను స్వాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రతియోగిక ప్రాగభావానధికరణత్వ రూప సామాన్య స్వావచ్ఛిన్న భేదనివేశే. తథాపి తాద్రూప్య భేదస్య ప్ర

తస్మాద్రూపావచ్ఛేదకత్వత్వా వచ్ఛిన్నాభావ నివేశే యత్కించిద్దేశమ్
ప్రాగభావాధికరణ నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితామాదాయాసిద్ధి వారణా
య విశిష్య తత్తత్ప్రాగభావ రూపస్య పదార్థస్య సంబంధేన ఘటి ప్ర
వేశ్యతయా ననుగమ ఇతి నిరస్తం. దేశరూపాసీమాయాశ్చ కాశీతః కౌశికీం
యావద్గచ్ఛతీత్యాదౌ. తత్ర కాశీకౌశిక్యోః గమన సీమాత్వం ప్రతీయతే.
తచ్చ కాశీపూర్వ కౌశికీ పశ్చిమదేశ వ్యాపకగమనానధికరణత్వం. యా
వచ్ఛబ్దేనచ కౌశిక్య నధికరణత్వేఽపి కాశీపూర్వ కౌశికీ పశ్చిమదేశవ్యా
పకత్వం గమనే ప్రతీయతే. తత్ర ద్వితీయాయా అవధిమత్త్వమర్థః

తియోగితాయాం లాఘవేన స్వాధికరణ క్షణ ధ్వంసవత్ ప్రాగభావానధిక
రణత్వ సంబంధేన స్వవిశిష్టాభావ చ్ఛేదకత్వ మిత్యభిప్రాయేణేదమభిహితం.
వస్తుతస్తు స్వాధికరణత్వ సంబంధకోటి ప్రవిష్టస్య పదార్థస్య తత్త
ద్వ్యక్తిత్వేన నివేశేననుగమః దేశమ్ప్రాగభావత్వేన నివేశే స్వా
శ్రయ ధ్వంసవత్ప్రాగభావా నధికరణ ప్రసిద్ధిరిత్యాహ ఏవ స్వాశ్రయ
ధ్వంసవత్ప్రాగభావాధికరణత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్న భేదస్య స
బంధ ఘటకత్వాత్. సంబంధ ఘటకంచ స్వపదమ్ స్వసమానాధికరణా
భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ మన్యత్వేన సంబంధ ఇతి పరిచాయకా
వ. ఏవం సంబంధకోటి ప్రవిష్ట స్వావచ్ఛిన్న భేదేపి స్వపదం పరిచాయక
మేవ. అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేద వత్త్వమేవ సంబంధః. అనాన
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదవత్త్వం నానాః సంబంధ ఇత్యస్థాపనా ద్గుణవ స
బంధకోటౌ స్వపదోపాదానాదితి ధ్యేయం. తాద్రూప్యావచ్ఛేదకత్వత్వా
వచ్ఛిన్నేతి. దేశమ్ప్రాగభావ సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావ

వా ప్రతీచాద్యన్వయి. నిష్కర్షః పూర్వవన్న్వయ మూహనీయః. అభివిధ్యర్థో యావచ్ఛబ్దః. కార్తికమారభ్య చైత్రం యావచ్ఛీతం భవతీత్యాదౌ కాశీతః పాటలిపుత్రం యావద్వృష్టో దేవ ఇత్యాదౌ అభివిధిస్తత్పర్యంతాభివ్యాప్తిః. ఏవంచ ప్రథమే కార్తిక పూర్వకాలోత్తరచైత్రోత్తర కాలపూర్వ కాల వ్యాపకత్వం చైత్రోత్తర కాలావృత్తిత్వ సహితం శీతభవనే. ద్వితీయేచ కాశీపశ్చిమదేశ పూర్వ పాటలిపుత్ర పూర్వదేశ పశ్చిమదేశ వ్యాపకత్వం పాటలిపుత్ర పూర్వదేశావృత్తిత్వ సహితం వృష్టావాప్రతీయతే. విశేషః పూర్వవత్. యావచ్ఛబ్దసమానార్థకాజ శబ్దస్థలేపి దర్శితైవరీతిరవసేయా. తద్యోగేచపంచ

చ్ఛేదకత్వ త్వావచ్ఛిన్నేత్యర్థః. ఇతి నిరస్త మితి. యద్యపిసంబంధకోటి ప్రవిష్టస్య స్వత్వస్య పరిచాయకత్వమా సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన స్వవైశిష్ట్యమేవ వ్యాపకత్వ మితి శక్యతేవక్తుం కిం స్వావచ్ఛిన్నభేద పర్యంతానుధావనేనేతి. తథాపి సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావస్య కేవలాన్వయి ధర్మమాత్రవృత్తేః సంసర్గత్వే తేన సంబంధేన స్వవైశిష్ట్యం పూజావిశేషత్వాదౌ దుర్ఘట మతస్స్వావచ్ఛిన్న భేదవత్త్వమేవ సంసర్గత్వేనాభిహితం. అతోపి స్వపదం పరిచాయకమేవ అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదవత్త్వమేవ సంబంధ ఇతి సుధీభిర్విభావనీయం. ప్రతీచ్యాద్యన్వయీతి. యద్యప్యుక్త ప్రయోగే ప్రతీచ్యామేవ కాశిక్యావధికత్వ మస్తీతి. నతుప్రాచ్యాం. తత్ర కాశీత ఇత్యంతార్థస్య కాశ్యవధికత్వస్య అన్వయానాదావపద సుసంగతం. తథాపి కాశికేతః కాశీంయా

మిత్యసాధుః. యజ్ఞమనుప్రావర్ష దిత్యాదావను శబ్దార్థ కారకస్య రూపం హేతుత్వం అనుర్లక్షణ ఇత్యత్ర కర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞా విధాయక సూత్రే లక్షణపదస్య కారకహేతు పరత్వాత్. తథాచ యజ్ఞానిరూపితస్యార్థే యస్య రూప ద్వితీయార్థస్యాన్వయః. హేతు భూయాశ్చ నిరూపకత్వ సంబంధేన వృష్టావన్వయః. జన్యత్వం వానుశబ్దార్థః తత్ర నిరూపితత్వ రూప ద్వితీయార్థస్య యజ్ఞాన్వితస్యాన్వయః. జన్యతాయాశ్చ నిరూపకత్వ సంబంధేన వృష్టావన్వయః. అన్వర్జునం యోద్ధార ఇత్యత్రాపి కర్మరూప హేతుత్వమనుశబ్దార్థః. అన్వావధికత్వం ద్వితీయార్థ స్తస్య చాపకర్షేన్వయః. అవధిత్వస్యాపాదానతా రూపత్వేపి క్రియాన్వయాభావాన్న పంచమీ ప్రసక్తిః. అత్రాదయం దీ

పదార్థానిత్యాన్యథా యావత్సదేవ పాణినీప్రాగ్దేశే ప్రాప్తత్వసత్త్వేవ ప్రత్యేతవ్యాపయా తాన్యత పూర్వస్యాయాపి కాశీపవి కస్యత్త్వేన ద్వితీయాయా బోధనీయత్వే నాభిపదముపాత్తం. నిమ్నపర్ణ ఇతి. తథాచ పశ్చిమదేశ ఏవ సీమావచ్ఛిన్నార్థః. తదేకదేశ పశ్చిమత్వాన్వయి కాశీ అవధికత్వం ద్వితీయార్థః. తస్య చ దేశవిశేషస్య పశ్చిమస్య ప్రతియోగస్య వృత్తిత్వ విశిష్ట వ్యాపకతా సంబంధేన గమనాది క్రియాయామన్వయ ఇతి పూర్వపదమూహనీయ ఇతి భావః. విశేషణమితి. ఉత్సవకాల పూర్వకాలో యావచ్ఛబ్దార్థః. తదేకదేశే ఉత్సవత్వే ప్రతియోగికత్వస్య ద్వితీయాంతార్థస్యాన్వయః. యావత్పదార్థే కాలఏవ కార్తిక మాసావధ్యాత్మకార్థస్య కార్తిక నిష్ఠావధితా నిరూపకత్వస్య అన్వయః. "అనుర్లక్షణే" ఇతి సూత్రం. తదర్థశ్చ లక్షణే కారకహేతౌ అనుః క

ర్మ ఇత్యాదా భవతీత్యస్యాధ్యాహారేణైవ పఞ్చమ్యుపపాదనాత్. అతఃషష్ఠ్యపవాదతా నిర్వాహ్యా. వృత్తం ప్రతివిద్యోతతే మాతరం ప్రతిసాధుః. యోగ్యానాం ప్రతిస్యాత్. వృక్షం ప్రతిసిఞ్చతీత్యాదా లక్షణేత్థంభూతేత్యాది సూత్రానుశిష్ట కర్మప్రవచనీయసంజ్ఞక ప్రత్యాది శబ్దేషు ప్రథమే పరిచాయకత్వ రూపం లక్షణత్వం పరిశేషత్వ రూపం లక్ష్యత్వం వా కర్మప్రవచనీయార్థః. వృక్షప్రకాశేన విద్యుద్ద్యోతనజ్ఞానాద్వృక్షస్య పరిచాయకతా. ద్వితీయార్థశ్చాత్ర విషయత్వం నిరూపితత్వం వా. ద్వితీయే సాధుత్వం ప్రియకారిత్వం. సాధుత్వమటః క్రియాన్వయీ సంబన్ధః కర్మప్రవచనీయార్థః. సంబన్ధాన్వయి ప్రతియోగిత్వం తన్నిరూపకత్వం వా ద్వితీయార్థః. తృతీయే భాగస్వత్వం క్ర

ర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞకో భవతీతి. పరత్వాత్తు విధానాచ్చ కర్మప్రవచనీయయోగే ద్వితీయా విధానార్థం. అవధిత్వస్యేతి. వృక్షాద్విభజత ఇత్యాదా విభాగావధిత్వస్యైవ వృక్షే అపాదానతా రూపత్వాదితి భావః. నన్వేవ మయమస్మాద్దీర్ఘ ఇత్యాదా దీర్ఘత్వాద్యవధిత్వమపినాపాదానత్వం దీర్ఘత్వస్య ధాత్వర్థత్వాభావాత్. తథాచ తత్రాపాదాన పఞ్చమ్యనుపపత్తిరిత్యతఆహ. అస్మాదితి. దీర్ఘభవనం దీర్ఘత్వమేవంభూధాత్వర్థాన్వయిత్వే నావధిత్వస్యాపాదానతా రూపత్వాన్న తత్రపంచమ్యనుపపత్తిరితి భావః. అతఏవ. క్రియాన్వయ్యవధిత్వస్యైవాపాదానతా రూపత్వేనాను శబ్దార్థావధ్యన్వయ్యవధిత్వస్యాపాదానతా రూపత్వాభావాదిత్యర్థః. షష్ఠ్యపవాదతేతి. అన్యథా మిత్యత్రాపి పదవిధత్వే ద్వితీయాయా షష్ఠ్యపవాదతా నిర్వాహ ఇతి భావః. తా

యః ప్రత్యాద్యర్థః తదన్వయీ సంబన్ధో ద్వితీయార్థః. ఇత్థంచా
స్తత్సంబంధినో భాగస్స్యాదితిబోధః. చతుర్థే కర్మణ్యేవ ద్వితీయా
దర్థత్వే పక్షే భావఏవ సాఫల్యం. ప్రతిశ్చిన్హార్థః. సహోక్యహో
కే ఇత్యాదావివ వ్యాపకతాయా ద్విరుక్తి బలలభ్యత్వాత్ప్రత్యాది శ
బ్దస్య వ్యాపకతార్థకత్వే ఉదాహరణేష్వేవ గృహం వ్యాప్నువతే శ్చా
ఇత్యాదావివ అర్థఏవ ద్విరుక్తిస్స్యాత్. నచ ప్రతిశబ్దస్యాపి వ్యాపక
తార్థకత్వం ప్రతిదివసముక్తిరిత్యాదౌ స్పష్ట. ద్విరుక్తేరపివృక్షం వృ
క్షం సించతీత్యాదౌ స్పష్టమితి ప్రత్యుక్తే సంభేదేనాన్యతరవైయర్థ్యమితి
న్యాయసామ్యాదనయోరేవ వ్యాపకతా బోధకత్వే నువర్ణనీయ మితివాచ్యం.
ప్రతిరూపమన్వీక్ష ఇత్యాదావవ్యయీభావేపి ప్రథమాతిరిక్త విభక్త్యర్థ

ద్వ్యత్వావచ్ఛిన్నాపాదానాద్యభావస్యాభావేన శేషే షష్ఠీత్యనేనా పా
దానత్వాద్యతిరిక్త సంబంధ సామాన్య వివక్షాయాం షష్ఠీవిధానా దితి
భావః. విద్యోతతఇతి. ప్రకాశతఇత్యర్థః. విద్యుదితి కర్తృపద ము
దాహార్యం. కర్మప్రవచనీయార్థః. ప్రతిశబ్దార్థః. పరిచాయక
త్వం. జ్ఞాపకత్వం. తచ్చ జ్ఞాన జనకజ్ఞాన విషయత్వ రూపం. ఏకదేశో
పపాదయతి. వృక్షప్రకాశనేతి. ప్రకాశోజ్ఞానమేవ. షత్వాభావ ఏవో
పసర్గాణాం కృత్త్వాత్ "ధాత్వాదేష్షస్స" ఇత్యనేనోప సర్గ సంబంధి
నామినః పరస్య ధాతు ప్రథమావయవస కారస్యషత్వం విధీయతే తచ్చ
కర్మప్రవచనీయయోగే నిషిధ్యతే తదేవ కర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞా
యాః ప్రయోజనం. ద్వితీయాయాః కర్మణి ద్వితీయేత్యనేనైవ ప్రా
ప్తత్వాదితిభావః. ప్రతిశ్చేతి. చతుర్థస్థల ఇత్యాదిః. నన్వత్రాపివ్యా

సాధుత్వేన ప్రతిశబ్దేన యాసాన్విత వ్యాపకత్వం క్రియాయాంబోధ్యతే.
విభక్తిస్సాధుత్వార్థా వృక్షం వృక్షం ప్రతిసించతీత్యత్రతునైకే ద్వితీయా
ర్థ నిరూపితత్వానవచ్ఛిన్న ప్రకృత్యర్థ వృక్ష విశేష్య వ్యాపకతాబోధయి
తుం నశక్యతే. ఏకవిశేషణత్వే నోపస్థితస్యాన్యత్ర విశేషణత్వే వ్యుత్ప
త్తి విరోధాత్. కర్మత్వ సంబంధస్యైవచ వ్యాపకతా ఘటకత్వేన
స్వీకరణీయతయా వృత్త్య నియామకస్య తస్య శబ్దాత్ప్రసంభవాచ్చ. న
స్యానేక కర్మత్వ ఆశ్రయతా సంబంధ ఘటిత వ్యాపకతా ప్రకార్యతా
ననుపి నయుజ్యతే. ప్రకృత్యర్థ సంబంధయో రంతరా నఖర్థాతిరిక్తభా

వకత్వస్యైవ ప్రకృత్యర్థత్వ సంభవాన్నిరర్థకత్వోపగమో నోచిత
త్యాశయః. గుహ్యామితి. అతఏవేతి స్వరుక్తిలభ్యార్థకశబ్దయోర్యథా.
నస్యాదితి. "ఉక్తార్థానామప్రయోగ" ఇతి న్యాయాదితిభావః. శబ్దాం
తరేణ లభ్యార్థబోధకానాం శబ్దానామప్రయోగఇతి తదర్థః. ద్వి
రుక్తేరపీతి. వ్యాపకత్వార్థకత్వం స్థ త్వమితి పూర్వేణాన్వయః. సంభే
దే. సమానార్థక నానాశబ్ద ప్రయోగే. తథాచోక్తార్థానామప్ర
యోగ ఇత్యస్య సమానార్థక భిన్నధాతుస్థల ఏవావకాశః. గ్రామం
గచ్ఛతీత్యాదౌ కర్మత్వస్య క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వ రూపత్వేపి క్రియా
యా ధాతులభ్యత్వేన నతదంశస్యాభిధానే ద్వితీయాయాశ్శక్తిః కల్ప్యతే
తథాసత్యుక్తార్థానామప్రయోగఇతి. న్యాయేన తాత్పర్యః ప్రయోగ ఏవ
నస్యాత్. కింతు ఫలమాత్రం ద్వితీయార్థః. ధాతుస్తు నద్వితీయాస
మానార్థకః తస్య వ్యాపారమాత్రవాచిత్వాత్. ఇతి ప్రాచీనమతం. న
వీనమతేతు సంయోగానుకూల వ్యాపారో ధాత్వర్థః సంయోగాన్వ

వస్య పుంస్త్వే విరుద్ధత్వాత్ “నామూఢస్యేతరోత్పత్తేః” నానుపమృద్య ప్రాదుర్భావాత్. ఇత్యాదావుత్తరధర్మనాశస్య పంచమ్యర్థ హేతుతాయా విశేషణత్వేన ప్రకృత్యర్థస్యైవ విశేష్యత్వే నావద్యాత్. తస్మాత్ప్రకృతిరనర్థక ఏవ ద్వితీయాద్యన్వయే తాత్పర్యబలాచ్చ సేచన కర్మత్వే వ్యుత్పాదేశాన్యపకత్వం పావర్థ విచ్ఛిన్నభాసతే. యుక్తంచ వృత్తం ప్రతిసించతీత్యాదావనుప వర్ణస్య ప్రతీత్యాధారాధేయా కల్పితస్యోర్థస్తదాన్తు సపవాతాలిపి సదర్థః. అతఏవ తస్యైవాస్యాపి ప్రతిశబ్దస్య ప్రయోగానాపత్తిః. వస్తుతోనర్థకస్యాపి కర్మ ప్రవచనీయా

వ్యాధేయత్వస్యైవ ద్వితీయార్థత్వమితి సుగతేః ప్రస్తుతమ్. విభక్తిః ప్రథమావిభక్తిః స్వీకరణీయేత్యర్థః. తథాచ ద్వితీయాయా నిరర్థకత్వైవ స్వీకరణీయేతి. నామూఢస్యేతి. అమూఢస్య జ్ఞానాహరహితస్య మిథ్యాజ్ఞానజన్యతా న సంభవాత్. ఇతరోత్పత్తేః. ఇతరోత్పత్తిర్జ్ఞానాదిత్యర్థః. ఇతరత్ పాపపుణ్యాదికం. నానుపమృద్యేతి. ప్రకృతిభూతం కాష్ఠమృదాదికం. అనుపమృద్య అవినాశ్యైవ ప్రాదుర్భావాత్. ప్రాదుర్భావాభావాత్. వికారస్యోత్పత్తిస్వభావాదిత్యర్థః. వస్తుతోన్వా కరణాన్వయం వృత్తం ప్రతిపదమనుపేక్ష్య ద్వితీయాపద బోధ్యత్వమపి సంభవత్యేవ సేచనకర్మత్వ ఏవ వృక్షే వ్యాపకతాయా బోధనీయత్వాత్ ప్రకృత్యర్థ సుబర్థయోరన్యోన్యం [illegible] నా సంభవాదిత్యత ఆహ. ద్వితీయాన్తస్యేతి. తథాచ ద్వితీయాపదస్య న వ్యాపకత్వమర్థః. కింతు ప్రకృత్యర్థస్య సుబర్థే వ్యాపకతా సంబంధనాన్వయే తాత్పర్యగ్రాహకత్వమేవేతి భావః. యది చేతి. ప్రకృత్యర

ధి పరిశబ్దయోః ప్రయోగవత్త్వాద్వృక్షం ప్రతేరపి ప్రయోగస్య ప్రయోజ నాంతరానుపపత్తిశ్చింత్యా. ప్రతేర్వ్యాప్య వ్యాపకతార్థకత్వం తత్ర ప్రతివృక్షం సించతీత్యవ్యయీభావ సమాస ఏవ నియమః. తదర్థ వ్యాప్యయస్యావ్యయీభావ సమాస విధేర్విభాషాధికారీయత్వా విరహేణ నిత్యత్వాదతోఽపి సరూపా ప్రతివృక్షం సించతీతి వక్తవ్యే వృక్షం ప్రతిసించతీతి న ప్రయోగః. యత్ర వ్యాపకత్వార్థకే నావ్యయే నావ్యయీభావ సమాసస్తదుత్తరం సర్వత్ర ప్రథమావిభక్తిరేవ. నహూప కుంభేగచ్ఛతీతివత్ప్ర

థర్థకత్వే ప్రతిభిర్యా కర్మత్వమేవ ప్రతేరర్థస్తయోపవర్ణనీయం. ఏతదన్వయి నిరూపితత్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇతిభావః. ఉపసర్గాణాం ద్యోతకత్వ పక్షేతు కర్మత్వానిరూపక సేవనంథాతో రేవార్థః. కర్మత్వాన్వయి నిరూపితత్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇత్యభిప్రాయేణద్యోతకత్వోక్తే తూక్తం. అథాపి ప్రతిరుక్తత్వేపి తథాచ ప్రతిశబ్దవాచ్యే ద్యోత్యేవా కర్మత్వ ఏవ ద్వితీయాయా వ్యాపకత్వం ప్రత్యాయనీయ మితిభావః. కర్మత్వార్థ ఏవ ద్వితీయా విధానాత్తస్యా అన్యార్థకత్వ కల్పనం కుకల్పనమేవేతి యుక్తిసిద్ధమేవ వ్యజ్యతే. తథాచ తత్రాపి ప్రతేస్సకర్మకత్వ మేవేతిభావః. యదిత్యనేన సూచిత మస్వరసమేవ సూచయన్నాహ. నత్వత్రేతి. అనుపరిశబ్దయోరితి. గామనుమనిగచ్ఛతి గామనుం పరిసర్పతీత్యాదౌ పరి పరిశబ్దయో ర్విరహార్థకత్వసత్త్వేతిరపి నిరర్థక ఏవ. తన్నిమిత్తకుమర్థా తత్ప్రయోగ ఇత్యాశంకాయామాహ. ప్రయోజ నాంతరేతి. తథానవతావదవ్యభిచరితత్వ మిత్యాదౌ తావచ్ఛబ్దస్య నిరర్థకస్యాపి యథావాక్యాలంకారార్థ మేవ తత్ప్రయోగః తథా

తిగృహేఽశ్వా ఇత్యాదిరపి ప్రయోగః. ఉక్తయుక్త్యా స్వత్వ ప్రతినా అశ్వాదౌ గృహాదివ్యాపకతాయా బోధయితుమశక్యత్వాత్. తదాధారతానిరూపక సప్తమ్యాద్యర్థేన చ సమానాధికరణస్య గృహాది వ్యాపకత్వస్యాశ్రయతా సంబంధేన తదధికరణస్య వ్యాపకతాయాం నిరూపకో వా భేదసంబంధేనాన్వయే మేయత్వే ఘటః ఘటవృత్తిర్ఘట ఇత్యాది ప్రయోగవారణాయ కల్ప్యమానా సప్తమ్యర్థాధారతాయా ఆశ్రయతయా సంబంధేనాభేద సంబంధేన వా ప్రకృత్యర్థాన్వయ ఉపపత్తివిరోధాత్. ఉ

తాప్తేరితి భావః. ఇదానీం ప్రతేర్వ్యాపకత్వార్థకత్వే సమాస నియమేనా సమాసస్థలే ప్రతేర్న వ్యాపకత్వార్థకత్వమిత్యాహ. ప్రతేర్న్యతేతి. ఉక్తయుక్త్యేతి. విశేష్యతయా వ్యాపకత్వ ప్రతీతిప్రయోచ్చరితత్వోక్తయుక్త్యేత్యర్థః. ఘటాదేః ప్రకృత్యర్థే సామానాధికరణ్యే నఞర్థాతిరిక్తస్య భానాభావనియమేనేత్యర్థః. సప్తమ్యర్థాధారతాయాం గృహావ్యాపకత్వస్య ప్రతినా బోధనాసంభవాదితి భావః. ననుసమాసస్థల గృహావ్యాపకత్వస్య గృహావ్యాపకస్య వా ఆశ్రయతయా అభేదేన వా సప్తమ్యర్థాధారతాయామన్వయే కిం బాధకమిత్యతాహ. తదాధారతేతి. అశ్వాధారతేత్యర్థః. మేయత్వే ఘట ఇతి. ప్రకృత్యర్థస్య మేయత్వస్యాశ్రయతా సంబంధేన సప్తమ్యర్థాధారతాయాం తస్యాశ్చ నిరూపకతా సంబంధేన ప్రథమాంతార్థే ఘటేఽన్వయ సంభవాదితి భావః. ఘటవృత్తిర్ఘట ఇతి. ఘటవృత్తిర్భిన్నాధారతా నిరూపకో ఘట ఇత్యర్థః. ఇదంచ ఘటోపరి ఘట సత్త్వాభిప్రాయేణ. ఘటవృత్తిర్భిన్నాధారతావాన్ ఘట ఇతి బోధస్తు న సంభవతి. సప్తమ్యర్థాధారతాయాః నిరూ

పకుంభేనిధేహి. ఉపకుంభాదాగతః. ఉపకుంభేన కృత ఇత్యాదావపి వివక్షితస్యాధారత్వాపాదానత్వకర్తృత్వాదౌ కుంభసమీపాదేరాధేయతా సంబంధేనాన్వయస్యాధేయత్వాదినిరూపితత్వసంబంధేన తదన్వయస్యవా బోధేన కశ్చిద్వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యుపపద్యంతే తథాప్రయోగా ఇతి ధ్యేయం. త్వాంచ మాంచాంతరేణ ఇత్యాదావంతరాంతరేణ యుక్తే ఇతి ద్వితీయాయా నిరూపితత్వమర్థః. తస్యాంతరాపదార్థతావచ్ఛేదకమధ్యత్వాదావన్వయః. ఏవమన్యత్రాపి. తదర్థః ప్రయుక్తదిశా స్వయం పరిచ్ఛేద్యః.

ఇతి శ్రీమహామహోపాధ్యాయ గదాధర

భట్టాచార్య విరచితే వ్యుత్పత్తివాదే ద్వితీయా.



వకతా సంబంధే నైవేశరతాన్వయే సాకాంక్షత్వాదితి ధ్యేయం. ఏవమన్యత్రాపీతి. సాహిత్యార్థకానుశబ్దయోగే ద్వితీయార్థః. అనుసీతాంగాను ఇత్యాదౌ ద్వితీయాంతార్థస్య సీతా ప్రతియోగికత్వస్య అను శబ్దార్థ సాహిత్యేన్వయః తస్య చాశ్రయతయా రామేన్వయ ఇతి ధ్యేయం.

ఇతి వ్యుత్పత్తివాద వ్యాఖ్యానే రామరుద్రీయే

ద్వితీయా విచారః.



శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

వ్యుత్పత్తివాదః.

సామరుద్రీయవ్యాఖ్యానమేతత్.

అథ ప్రథమా.

కారకవిభక్తిప్రతిపాద్యాః ప్రకారతయా కర్తృత్వం కర్మత్వం చార్థాః. కర్తృకరణయోస్తృతీయేత్యనుశాసనాత్. కర్తృత్వం ముఖ్యం ప్రకారతయా కృతిరేవ. పాచకస్త్రైత్రాదిసమభివ్యాహృతే చైత్రః పదార్థతయా ప్రకారాంశేప్యనయాఖ్యాతేన ప్రతిపాద్యతే. చైత్రేణ పచ్యతే. ఇత్యత్ర ఇత్యాదికర్మభావాఖ్యాతే చ ప్రకారాంవిశేషణతయా కృతిరాఖ్యాతేన ప్రత్యాయ్యతే. యత్ర

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

అథ ద్వితీయా.

కారకప్రకృతిస్తావత్. హేతుత్వాధికరణ వైశిష్ట్యాధికరణ ప్రకృతిరూపాద్విప్రకారం కారకప్రకృతిత్వం. ప్రకారద్వయాత్. కారకప్రకృతియాధికరణ కర్తృత్వకరణత్వ తయాన్తత్వాధి ప్రధానత్వాయ ఇతినాదనాయ ప్రకారద్వయేనాపి ఉపకారాద్. యద్యప్యేవ మావనేన కర్తృకరణాధికరణత్వమేవ ప్రకృతియా బోధ్యతే. తథాపి ఖానసేన ప్రకృతియా యా అభిధానేన కర్తృత్వేన ప్రకృతి యాన్తకే కల్పయితుం ముఖ్యత్వేన కర్తృకరణాధికరణత్వస్య కర్తృత్వకరణ

తాఖ్యాతార్థ ఏవకృతిః. తృతీయార్థాశ్రయత్వం తస్య చాఖ్యా
తార్థ కృతి విశేషణతయాన్వయః. కృతేశ్చ క్రియావిశేషణతయా
తథాకృతిబోధనే చాస్తునే పద గూంపాఖ్యాతస్య యాగాది సముభి వ్యా
హారజ్ఞాన ముపేక్ష్యం. పచతి, పచన ఇత్యాదౌ తథా కృత్యన్వయా బో
ధాత్. చైత్రేణ జ్ఞాయతే గమ్యతే ఇత్యాదౌ తృతీయాయా ఆధేయ
తార్థత్వం క్లృప్తమేవేతి నాశక్యల్పన మనేకమితి. తన్న. చైత్రేణ ప
క్వ మిత్యాదౌ తృతీయాయాః కృత్యర్థకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. త
త్ర కృత్యర్థ తాఖ్యాత విరహేణ కృతః కర్తృకమర్థవాచకత్వేనకల్ప
ప్యనర్థతా విరహాత్. యచ్చ కర్తృకృత్యః కృతావేవ శక్తిస్తు విశి
ష్టే. జ్ఞాతేత్యాదౌ సాక్షియార్థకతాయాః క్లృప్తత్వేన తత్ర క్రమస్య
న్యాయాదేవ కర్తృలాభ సంభవాదిత్యుచ్యతే. తన్నాపి కర్మ క్రమః

దేవా రిత్యర్థకతాయా ఏవసూత్రే స్వీకరణీయ తయా వాచకత్వంచ
స స్వార్థత్వ ఇతి కర్తృత్వ కరణస్య వాచకా క్రమతీనోఽపిసూత్రాత్రిర్థ ప
ర్థనసామాన్య మపవత్తి రితిధ్యేయం. ఆఖ్యాతార్థ ఏవేతి. ఆఖ్యాత
స్యారూప సామాన్య కర్మణాస్త్యేవ యన్న వాచక భావకత్వాత్కృత
స్యైవ పదాన్వయస్య తథాత్వే చైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ క్రమతి బోధా
నుపపత్తేః. యాగాద్య సముభి వ్యాహృతాఖ్యాతస్య తథాత్వే గౌర
వాత్. లకారాణాం చేత్యాదిసూత్రస్య విరోధాచ్చ. తస్మాత్ చైత్రేణేత్యాది
సకలాదేశ ప్రకృతి భూతలకారాదిష్వేవ కర్తృత్వే శక్తిబోధనా దితి
భావః. పచ్యేవనాస్తి తేన యతి నాన్యార్థ విశేషణతయైవ క్రమతిర్వ్యు
త్పత్తే. తథాచైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ ధాత్వర్థ విశేష్యతయా

కృత్యర్థత్వ మప్రసక్తమేవ. ఉక్త ప్రత్యయస్య కర్తృత్వే వాచ కత్వేపి చైత్రేణపాచ్యః తస్యచ చైత్రేణౌదనః. చైత్రేణౌదనస్య పాక ఇత్యాదౌ కృతాం నకృతి బోధకత్వమితి తత్ర కృతి బోధానురో ధేన తృతీయాయాః కృతివాచకత్వ మావశ్యకమేవ. ఏవంచ చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాదావపి తృతీయయైవ కృతిరుచ్యతే. తత్ర చైత్రాదే స్సంబంధ ఏవాధేయత్వ నిష్టత్వేన నిర్వాహే కృతావాధేయత్వస్య వి శేషణతయా భానోపగమస్యానుచితత్వాత్. తథాసతి తత్సంసర్గ స్యాపివిషయతా కల్పనాగౌరవాత్. తాదృశ వాక్యస్య జ్ఞానఘటిత శా బ్దసామగ్ర్యామపి కోపస్థితి నివేశేనచ గౌరవాత్. అథ తత్ర కృతేస్తృ తీయార్థత్వోపగమే చైత్రేణపచ్యతే న చైత్రేణేత్యాదౌ తృతీయాం

బోధనస్యావశ్యకత్వే తదా మానాభావాత్. తథాహి. ధాత్వర్థవిశేష ణతయా కృతిబోధనేచేత్యర్థః. నన్వేవముపాఖ్యాత సామానాధికరణ్యస్య కృ తివాచకత్వేన కృతావాఖ్యాతశక్తేః స్వీకృతేపి తృతీయాయా అధి యత్వే శక్తికల్పనం తు స్వతంత్ర మేవేత్యత ఆహ చైత్రేత్యాదౌ. త థాచాధేయత్వేపి తృతీయాయాః స్వతశ్శక్తికతయా మతేన కించి దప్యధికం కల్పనీయం. భవన్మతేతు తృతీయాయాః కృతౌ శక్తికల్పన మధికమేవేతి భావః. చైత్రేణపక్వ మిత్యాదావితి. పచ్యత ఇతి పక్వమి తి వచనాత్తు ప్రథమం కర్మణి క్తప్రత్యయః. తత్ర కారకస్యైవ తాదా త్మ్యేచ కారకస్య కారకాదేశేనచ పక్వమితి రూపం భవతీతి భావః. నను కృ తః ప్రత్యర్థకతా విరహాదిత్యాది సంగతం కర్తరి విహిత కృత్ప్రత్యయస్య కృత్యర్థకత్వావశ్యకత్వాత్. నచకర్తరి విహిత కృత్ప్రత్యయస్యాపి

తార్థత్వమైత్రీయకృతేరభావః పాకేప్యేతీత్యుపేయం. తస్యాశ్చ సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నాభావో మైత్రకర్తృకపాకేపీష్యత ఇతి ప్రసంగః. జన్యతాయాశ్చ వృత్తిత్వనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావో న ప్రసిద్ధ్యత్యేవ. మైత్రకర్తృకపాకకర్మతాత్వాభావస్య కర్మణోత్తండులాదౌ ప్రతీతిశ్చ కర్మవాచకపదసమభివ్యాహారస్థలే దుర్ఘటా. ఆధేయత్వస్య తృతీయార్థత్వే చాధేయత్వాభావబోధ ఏవ కృతాంవాగీక్రియతే. నచ తథాసతి చైత్రమైత్రోభయకర్తృకపాకస్థలే చైత్రీయపాకకృతౌ మైత్రవృత్తిత్వాభావసత్వాత్ మైత్రేణ నపచ్యత ఇతి ప్రయోగాపత్తిరితి వాచ్యం. మైత్రేణ నపచ్యత ఇత్యత్ర వర్తమాన పాకానుకూలకృతిత్వావచ్ఛేదేన మైత్రవృత్తిత్వాభావబోధనాదుక్తస్థలేచ తాదృశకృతిత్వసామానాధికరణ్యేన మైత్రవృత్తిత్వసత్త్వాత్తాదృశవాక్యాప్రయోగాత్. వర్తమానత్వస్య కృతివిశేషణ

కృత్యాశ్రయ ఏవార్థః. నతుకృతిః తథాసతి పక్తా దేవదత్త ఇత్యాదౌ నామార్థయోర్భేద సంబంధేనాన్వయస్యావ్యుత్పన్నతయా కృతర్థకృతేరాశ్రయతయా దేవదత్తేన్వయానుపపత్తేరితి వాచ్యం. జ్ఞాతేత్యాదౌ కృత్ప్రత్యయస్యాశ్రయమాత్రే శక్తిః క్లృప్తతయా పక్తేత్యాదావాశ్రయరూప కృత్ప్రత్యయార్థే కృతేర్విశేషణతయా భానోపగమేనైవ కృత్యాశ్రయలాభసంభవాత్. కృత్యాశ్రయే శక్త్యంతరకల్పనామపేక్ష్య కృతిమాత్రే క్లృప్తశక్త్యకల్పనౌచిత్యాదిత్యాశంక్య కర్తరి విహిత కృత్ప్రత్యయస్య కృత్యర్థకత్వే సంభవేపి కర్మణి విహితస్య తస్య కృత్యర్థకత్వమప్రసక్తమేవేతి సమాధత్తే. యది చేతి. క్వచిదితి.

తయా త్రైతేయం ప్రకృతే అవచ్ఛిన్న సముచ్చయ ఇత్యేవ వర్తతే. ప్ర
యాజి శేషస్య తథాత్వాత్. యదా త్రైతేయానుష్ఠానసమయే ఏవ వర్త
తే తదా త్రైతేయం నవచ్ఛిన్న ఇతి ప్రయోగస్య. వచాభ్యాసేన కాలస్య
కృతి శేషగతస్య బోధనాత్ కాల విశేష విశేషిత కృతిశేషానుష్ఠా
నాభ్యుదయ తత్ప్రయోజన సమాధానస్య బోధయితుం. తథా
ప్రయోగస్య విశేషిత కృతిత్వాభ్యుదయ తేన తదా ప్రసజ్యతే. ప్రయో
గస్య కృతిశేషత్వాభ్యాసేన తస్య తదనుష్ఠానం ఇత్యభ్యుదయ
స్య నానాతిథిభేదం. ప్రయోగ విశేష ముక్త్వా తదనుష్ఠానమిత్యా
వభ్యుదయస్య తదర్థ వివక్షితం విశేషణస్య అతన్త్ర పాదస్య
యోగార్థ సంబంధేన సాధుత్వాత్. వచానుష్ఠాన తద్విక్షత
స్యైవ విశేషణ సంబంధే నాదర ఇతి భావః. తథాపి తదతిప్రసక్తం
తిన ప్రథమా ద్వితీయా న ప్రథమ ప్రయోగస్య ప్రాతః తస్య ప్రాప్తి

సర్వశాస్త్ర ప్రామాణ్యేన ప్రదర్శితం ప్రయోగము విధానా అభిధానః.
పాదం ఇత్యాది పదద్వయం ప్రథమ సమాధానమిత్యర్థః. ద్వితీయ ఇత్య
ర్థ సమాధానమిత్యర్థః. పాద ఇత్యాది తతో నిత్యమిత్యర్థః. అన్యత్
పూర్వం. స్మృతి ముక్తాఫలే ప్రతిపాదితః పూర్వమీమాంసా విశేషే తార
తమ్యాభిధానం. అత్ర ప్రయోగత్రయ. త్రైతేయ ప్రయోగ శాస్త్రతోऽపి త్రై
తేయం నవచ్ఛిన్న ఇత్యాద్యుక్త ప్రయోగ ఇత్యర్థః. సుబోధినీ. అనుష్ఠా
న ప్రతియోగి విరోధేనా భావస్య తథా అభోధనాభిధానం. నను వ
ర్తమాన పాఠానుకూల ప్రతిపత్త్యానుష్ఠానకాలేయు దానమనుష్ఠానం ప్రతి
త్యాగ ఛేదేన ముఖ్యస్య ప్రతియోగి భావ బోధకమపి ప్రత్యక్ష ముఖ్య

తాన్వయితా నవచ్ఛేదకత్వరూపా ఆఖ్యాతాంత ప్రతిపాద్య తావచ్ఛేదక పు
ష్పోత్పత్తిత్వావచ్ఛేదేన శరదః . తిత్వావ్యవమే బాధాదనవచ్ఛేదకావచ్ఛ
దేనాన్వయాసంభవ స్తేనాన్వయితావచ్ఛేదక సామానాధికరణ్య మాత్రే
ణాచ శరదన్వయస్య శరది పుష్పోత్పత్తి సంభవాః. శరది పుష్పోత్పత్తిరి
త్యత్ర ఇత్య విశేషేణ ప్రయోగాపత్తేః. యదిచ తత్ర శరత్సంబంధః స
ప్తమ్యర్థ విశేషణతయా భాసతే. నపున రాఖ్యాతార్థే ధాతుమాత్రార్థే
వా పుష్పోత్పత్తౌ. అతఏవ కాలక విభక్తిరూప సప్తమ్యనుపపత్త్యా కా
లరూప విశేషణతయోక్తకస్య స్యాశంకేత్యత్ర సప్తమీశక్య నయతాన్వయో
త్తిరా. ఏవంచ క్రియానిరూపితస్య రూప కారకస్య గత్య కర్తృత్వస్యాఖ్యా
ఖ్యాతార్థే తేన పుష్పోత్పత్తి నిరూపితస్యారూపాఖ్యాతార్థేనాస్య నిర్ధా
న్యరూపాన్వయోధేన శరత్సంబంధస్యాన్వయ ఉపగంతవ్య ఇతి. కారకస్య
సాఖ్యాతార్థేన్వా నుపగమేపి శీతలా సహోపగాఢన నోభిరామానురః ఇతి

భయకర్తృకత్వాక తాత్పర్యేణ మయి తేన నవ్యక ఇతి ప్రయో
గాంతర సాధవాదిత్యా శంకాయాం క్రమేణ నన్వయానవస్య తాత్పర్యాను
కూలస్యాయోగ్యద్దేశ్య తావచ్ఛేదక కోటి నివేశే ప్రయోజనా భావాదితి,
వర్తమానత్వస్యేతి. ప్రయోగస్యేతి. ఉపపన్నత ఇత్యస్యాన్వయః.
సామంజస్యాదితి. తథాచాస్మాయి తాత్పర్యక న్యాయవద్భిన్నత్వా విశేష
ణ సంసర్గాభానత ఇతి నియమాభావేన శబ్దానుపస్థిత వర్తమానతా
తానుకూల క్రియత్వస్య వ్యాపకతయా భాన సాధవాదిత్యభానః. ఆఖ్యా
తార్థే పుష్పోత్పత్త్యాశ్రయస్యే. అతఏవ. క్రియాన్వయా భావా
దేవ క్రియానిరూపితస్వరూపేణ. "స్వసంజ్ఞః కర్తా" ఇతి పాణినియ

వ్యాప్తిత్యాదౌ విధోద్దేశ్య విధేయభావ మహిమ్నోద్దేశ్య విశేషణ త త్సంబంధేన విధేయభాగ పుష్పాశ్య త్వేః ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావ స్య సంసర్గమర్యాదయా భాన మావశ్యకమితి. చంపకాదిపుష్పాశ్య త్వే తత్సంబంధ నిమిత్తకత్వా భావాన్నోక్త ప్రసంగ ఇత్యుక్తత్వేన చ్ఛేదకావచ్ఛేదే వాచ్యాయ ఏవనోపేయుర ఇత్యుచ్యతే. తథాపితాదృశ నియమోవిప్రామాణిక ఏవ. నచతాదృశ నియమానుపగమ ఇహాభ వనేనైతేత్యాద్యైన పఠ్యతే తేషుచ మిశ్రైరితి తద్వచనానికరణ కతేషుచ పాకత్వేన రూపేణ శబ్దాత్ప్రకానుపస్థితా తదవచ్ఛిన్నైనైతాదృశ స మవేత భవిష్యత్కృతి విషయత్వ వ్యవచ్ఛేదబోధా సంభవకథనం దీధితి కృతాం విరుధ్యేతేతివాచ్యం. అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ ధర్మి ణివిశేషణతయా భాసమానమేవరూపం విశేషణే వచ్ఛిన్నత్వ సంబంధేన విశేష్యే విశేష్యతయేత్యనేన శేషాం తదభిధానాత్. విశేషణ సంబంధేన త

సూత్రేణ స్వతంత్రస్య కర్తృసంజ్ఞా విహితా. స్వతంత్రస్స్వాంగ. కార కాంతర వ్యాపారానధీనత్వేసతి కారకత్వం. కారకత్వంచ క్రియానిమిత్త త్వ మితిభావః. నను ముఖ్యకర్తురేవ స్వతంత్రః కర్తేతి మహర్షిణాసం జ్ఞా విహితా ప్రకృతే చాశ్రయస్య రూపం గౌణమేవ కర్తృత్వ మా ఖ్యాతార్థ ఇత్యభిప్రాయేణాహ. కారకస్యేత్యాది. అథవా ననుకారక త్వం నస్వాతంత్ర్యగర్భం. కింతు కారకాంతర వ్యాపారాధీన ప్రకృత క్రి యానుకూల వ్యాపారవత్త్వ మేవేత్యస్వరసాదాహ. కారకస్యేతి నరోపగాహాదితి. శీతలనరోపగాహ సంబంధి నిదాఘదుఃఖంనాశ ప్రతి యోగీతి వ్యాఖ్యాతారః. తత్రోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట నరోప

తదవచ్ఛిన్నత్వమేవ తదవచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ భాసత ఇత్యుపగమే శబ్దాదనుపస్థిత రూపావచ్ఛేదేన విశేషణాన్వయే బాధకాభావాత్. నచావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణాంశే భానమసంభవ ముక్తేః. ఘటో ద్రవ్య మిత్యాదౌ ఘటత్వావచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వాది మత్త్వబుద్ధౌ ద్రవ్యత్వాది విశేషణస్య స్వరూపతఏవభానాదితివాచ్యం. తాదృశబోధే ద్రవ్యత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్యైవాభేద సంబంధేన విశేషణత్వాత్. ఘటత్వాది విశిష్టే ద్రవ్యత్వాది విశేషణక తాదృశ ప్రత్యక్షే అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన భానానుపగమేక్షతి విరహాత్. తథాచ మైత్రోన పచతి ఇత్యాదౌ పాకకృతిత్వస్యాన్వయితావచ్ఛేదకత్వేపి అఖండలభ్య తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్య సంసర్గాంశే భానం నిరాబాధమేవేతిచేన్న. మైత్రోన పచతి ఇత్యాదౌ కృతౌ మైత్రీయ వృత్తిత్వాభావబోధాసంభవేన కృతిజన్యత్వస్య తృతీయార్థతాం స్వీకృ

గానాసే విధేయకోటి ప్రవిష్టనాశ ప్రయోజకత్వం యథాభాసతే. ప్రకృతేప్యుద్దేశ్య తావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్ట శరద్వృత్తిత్వేపి విధేయకోటి ప్రవిష్ట పుష్పోత్పత్తి ప్రయోజకత్వం భాసత ఇతిభావః. జౌత్సర్గికమితి బాధకం వినా పోద్యోక్త నియమ ఉత్సర్గః. తథాచ బాధకాభావే ఏతాదృశ ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావభాన నియమ ఇతిభావః. తాదృశ నియమశ్చేతి. అన్వయి తావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ మేవ విశేషణ సంబంధే భాసత ఇతి నియమ ఇత్యర్థః. నిష్ప్రామాణిక ఇతి. నప్రమాణసిద్ధ ఇత్యర్థః. తథాచ తాదృశ నియమ గ్రాహక ప్రమాణాభావేన తాదృశ నియమానభ్యుపగమేపి నక్షతిరితి భావః శబ్దాదితి. భవిష్య

త్వ క్రియాయాం మైత్రాది కృతిజన్యత్వాభావ బోధస్యోపగమే తన్మాత్ర యా మైత్రేణ నపచ్యత ఇత్యాదావపి తద్బోధోపగమేన సామంజస్యాత్. నచయదా మైత్రస్సుప్తస్తదా మైత్రేణ పక్ష్యతే నతుపచ్యత ఇతి ప్రయోగానుపపత్తిః. మైత్రప్రవృత్తి వర్తమానకృతేర ప్రసిద్ధ్యా తత్ప్రా ద్రుశీ కృతిజన్యత్వాభావ ప్రత్యాయనా సంభవాత్. వర్తమానత్వా విశేషిత తదీయ కృతిజన్యత్వాభావస్య భాసనత్వాదితివాచ్యం. అప్రా తార్థే వర్తమానత్వాదేర్విశేష్యాన్వయి వ్యాపారత్వప్రతీతే అభావాంశేప్యన్వ స్య వ్యుత్పన్నత్వాత్. అన్యథా వినష్టఘటం నపశ్యతీత్యాదౌ తాత్పర్య ఘటకర్మక వర్తమాన దర్శనాత్మక ప్రసిద్ధ్యాన్వయబోధానుపపత్తేః. ప్రకృతేచ మైత్రీయ వర్తమానకృతేర ప్రసిద్ధావపి వర్తమాన కాలావ చ్ఛిన్న తజ్జన్యత్వాభావ స్యైవ పాకే ప్రతీత్యా సామంజస్యాత్. తక్ర త్వాద్యవచ్ఛేదేన మైత్రాదికర్తృకత్వాభావ బోధోపగమాచ్చ

త్వాప్రకారకత్వేమన ఇతి కర్మవిశేష్యక బోధస్యైవ స్వాభావ్యా కేతేమన కర్మణ్యాం బోధక శబ్దాభావాదితి భావః. తదభిధానాదితి. అ వచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్ట బుద్ధ్యా ధర్మితావచ్ఛేదకస్య భానసామా న్యే వ్యాపకతా సంబంధేన విధేయ ప్రకారకత్వమా భానస్య ఇతికేచ వదంతి. కేచిత్తు తాద్రుశబుద్ధ్యా విధేయే ధర్మితావచ్ఛేదకం వ్యాప్తా తయా కింతు యదవచ్ఛేదేన విశిష్ట బుద్ధిస్తాదృశే తద్ధర్మవ్యాపకత్వం విధేయ సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భాసత ఇతివదంతి. తదాద్యమతా నుసారేణ దీక్షితకారోక్తి సంగతిః ద్వితీయమతేతు అన్వయబుద్ధ్యా తద తత్కర్మవ్యాపకత్వస్యాపి విధేయ సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భానే బా

తాత్రిక కర్తృక పాకదశాయాం మన్యకర్తృకపాకే మైత్రాదికర్తృ
కత్వాభావసత్త్వేపి నపచ్యతే మైత్రేణేత్యాదయోన ప్రయోగాః. యత్ర
మైత్రేణౌదనం పచ్యతే నతు తేనమం తత్ర మైత్రేణ నపచ్యతేతే
మనమితాంత్రి ప్రయోగ నిర్వాహాయ తే మనమాకత్వాద్యవచ్ఛేదేనైవా
ఖ్యాతాన్వయబోధ ఉపగమ్యతే. నతు శుద్ధపాకత్వాద్యవచ్ఛేదేన బాధి
తత్వాత్. తథాచ సేన మాంసేన శద్ధాననుపస్థితావపి తదవచ్ఛేదేనా
న్వయబోధ నిర్వాహాయ తథాచ పాకిత మాధేయత్వస్య తృతీయా
ర్థతావాదినైవ. మాంసేన పచ్యతే ఇత్యాదయః ప్రయోగాః ఆ
తాశం నశక్నోతీత్యాది ప్రయోగ సమానయోగక్షేమాః. అచేతనత్వా
ద్యోగ్యత్వాదేరపి కర్తృత్వ ఏవ కృ... [illegible] పవతీతి వత్యాస్త్వేపపద్యా
త ఇతి ప్రమాణాత్ తత్ర వ్యాపారత్వాపి కర్తృత్వే తజ్జన్యస్య యా
తి [illegible] తృతీయా [illegible] ఏవం మైత్రేణాజ్ఞాయతే

[illegible] ఇతి [illegible] [illegible] ఆ
[illegible] ప్రకారతా మాధాన్యస్యైవ.
[illegible] అన్వయి [illegible] పదార్థతా ఏవ
[illegible] నిర్వాహాదిత్యభావః. విశేషణత్వాదితి. నామా
[illegible] సంబంధేనాన్వయిత్వాత్ [illegible]. కుతఇత్య
[illegible]. యద్యపి [illegible] పదా
[illegible] ప్రకారత్వ [illegible] విశేషణ స్వ
రూపత ఉపస్థితే ద్రవ్యత్వేపి ఘటత్వావచ్ఛిన్నత్వ భానోపగమే బాధ
కాభావాదిదము పలగసం. తాబబోధ [illegible]

గమ్యతే గమ్యత ఇత్యాదావాశ్రయత్వ రూపే కర్తృత్వ ఆధేయత్వ రూపే కర్మత్వమప్యేవ. పశ్యతే ఘట ఇత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వ రూపే కర్తృత్వే అనుయోగిత్వరూపే కర్తృత్వమప్యేవ లక్షణా. కర్తృపదమపి వ్యాపారాదిమత్యచేతనాదౌ భాక్తమేవ. అచేతనాదౌ స్వారసతః కర్తృపదాప్రయోగాత్. అతఏవచ కృఞో యత్నవాచకత్వం. నచ యత్నవత ఏవ కర్తృపదార్థత్వే కర్తృకరణయోస్తృతీయేత్యాదౌ కర్తృపదస్య ముఖ్యార్థత్యాగే యుక్తివిరహాదచేతన కాష్ఠాదివాచకపదయోగే కర్తృప్రత్యయానుపపత్తిరితి వాచ్యం. సూత్రస్థ కర్తృపదానాం స్వతంత్రః కర్తేతి సూత్ర పరిభాషిత కర్తృపరత్వాత్. అన్యథా తత్ప్రణయన వైయర్థ్య ప్రసంగాత్. స్వాతంత్ర్యంచ కారకాంతరానధీనత్వే సతి. కారకత్వం. పురుష వ్యాపారాధీన క్రియానుకూల వ్యాపారవతామేవ కాష్ఠాదీనామన్య వ్యాపారానధీన క్రియాను

రణత్వాన్యథానుపపత్త్యైవ అన్వయితావచ్ఛేదక రూపేణోపస్థిత ఏవశాబ్దబోధే పదార్థాంతరస్య ప్రకారతయా భాన నియమోపగమాత్తథాపి నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకక వ్యాపకతా జ్ఞానస్య పరామర్శత్వ నిరుక్తతయా తాదృశ వ్యాపకతాభాన వైయర్థ్య మిత్యభిప్రాయేణైవ తదభిహిత మితిధ్యేయం. అర్థాలభ్యేతి. అన్వయబోధోత్తరకాలీన వానపబోధాది విషయేత్యర్థః. వర్తమాన దర్శనాద్యప్రసిద్ధ్యేతి. దర్శనానుకూల కృతేర్వ్యాపితత్వేన ధాత్వర్థ ఏవ దర్శనే వర్తమానత్వాన్వయో వాచ్యః. తథాచాప్రసిద్ధిరితిభావః. అన్వయబోధానుపపత్తేరితి. తథాచ తత్ర యత్నాదర్శనాభావ ఏవ వర్తమానత్వాన్వయః తథాయుత్ర

కూలవ్యాపారవత్త్వరూపస్వాతంత్ర్యస్య కాష్ఠం పచతీత్యాదౌ వివక్ష యా కాష్ఠాదేః కర్తృత్వం. నచస్వాతంత్ర్య వివక్షణేపి స్వాతంత్ర్యస్య వా స్వవిశిష్ట భావా త్తద్బోధక విభక్తినా మభావిమూన్యాం దుర్వార మేవేతివాచ్యం. సముభి వ్యాహృత క్రియాంశాంతర వ్యాపారానధీన తత్క్రియానుకూల వ్యాపారస్యైవ తత్క్రియా వాచక పద సముభి వ్యాహృత విభక్త్యర్థత్వాత్. అనధీనాంత విశేషణ ప్రయోజనంచ. నైత్రః కాష్ఠైస్థాల్యాం పచతీత్యాదిస్థలే చైత్రస్థాలీకాష్ఠాని పచతీతిప్ర యోగాప త్తివారణం. యత్ర నైత్రః పచతి కాష్ఠం పచతీత్యాదౌ సము భివ్యాహృత కారకాం తరా ప్రసిద్ధి స్వకాధీనాంత విశేషణం నప్రతీ

ప్రయోగానుపపత్తి నిరాసే కుత్రభావ ఏవ తత్త్వయుక్త ఇతిభావః. త దోపపాదితమితి. అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదే నాన్వయ బోధస్థలే యదవచ్ఛేదే నాన్వయ స దావచ్ఛేదకత్వం విధేయ సంసర్గ తావచ్ఛేదకత్వమేవభాసత ఇతి ... ... అభేదయత్వస్య తృతీ యార్థత్వాదినా పూర్వముక్తత్వా దితిభావః. ... యతఏ వ వ్యాపారాంశ కర్తృపదాదేర్లాక్షణికత్వ మత ఏవోక్తం. కర్తృ పదస్య క ఇ ధాతూ తస్తృ ... కర్తృ ప్రత్యయేనైవ నిమ్మన్న త్వాదితిభావః. యు క్తివిరహాదితి. సూత్రస్థ కర్తృపదస్య ముఖ్యార్థ పరత్వేపి చైత్రేణ పచ్యత ఇతి ప్రయోగనిర్వాహేః నైత్రోపపత్తౌ కా ష్ఠేనపచ్యత ఇత్యాది ప్రయోగాభావే ఇష్టాపత్తి సాధనా దితి భావః. హేతు కర్తృ సమభివ్యాహారేతి. ప్రేరకః కర్తాహేతు కర్తాతద్బోధక లకారాది ప్రత్యయస్థల ఇత్యర్థః. కర్తృ ...

యుతఏవ. తన్నిర్వాహశ్చ తత్ర లకారాదేస్స్య తంత్రత్వకల్పనాత్. విశిష్ట విషయక శక్త్యా విశేషణ విషయకబోధా జననాత్. నచ మైత్రేణ చైత్రేణ పాచయతీత్యాదౌ హేతుకర్తృ సమభివ్యాహారస్థలే కర్తరి తృతీయానుపపత్తిః కర్తృ వ్యాపారస్య సమభి వ్యాహృత హేతు వ్యాపారా ధీనత్వాదితివాచ్యం. తాత్పర్యాంత ప్రతిపాద్య పచన క్రియాయామేవహేతోః కారకతయా స్వతంత్ర కర్తృ వ్యాపారస్య పచనాను క్రియాకారక వ్యాపారానధీనత్వాత్. స్వతంత్రం ప్రయుంజానస్య హి ప్రో వ్యాపార స్తాముల క్రయణాది వత్పాకాదావన్యథా సిద్ధతయా నకారణ మితి పాకాది ప్రయోజక వ్యాపారవ త్త్వేపి తస్య తత్క్రియాకారకత్వా భావాత్. అతఏవ చైత్రో మైత్రేణ పాచయతీత్యత్ర చైత్రః పచ

త్ర వ్యాపారస్యేత్యర్థః. సమభి వ్యాహృతేతి హేతుకర్తా మైత్రః. తద్వ్యాపారాధీనత్వాదిత్యర్థః. తదాజ్ఞప్త్యైవ పాకకరణా దితిభావః. తత్క్రియాకారకాంతర వ్యాపారానధీన తత్క్రియా కారక ఏవ స్వతంత్రః కర్తృత్వేనాభిమతోయమర్థః. చైత్రస్తు నపచిక్రియాకారకః కింతు పాకప్రేరణా రూప ప్రయోజనాయామేవ కారకఇతి సమాధత్తే. తాత్పర్యేతి. తాత్పర్య ప్రయోగ ఇత్యర్థః. నను విక్లిత్త్యనుకూల వ్యాపారోహి పచ ధాత్వర్థః మైత్రీయ వ్యాపారస్యేవ చైత్రీయ వ్యాపారస్యాపి పరంపరయా విక్లిత్త్యనుకూలత్వేన తత్కర్తృ చైత్రస్య కథంన పచధాత్వర్థ క్రియా కర్తృత్వ మిత్యాశంకాయామాహ. స్వతంత్రమితి. పాకాదావితి. విక్లిత్త్యనుకూల వ్యాపారో నాత్ర పాక శబ్దార్థః. కింతు విక్లిత్తిః రూప పరావృత్తిర్వా తాద్రూప్యక ఫలఏవ మైత్రీయ వ్యాపారస్య

తీతి నప్రయోగః. నచ పంచభిర్భృత్యైః కర్షతి గృహీత్యాదౌ భూమిలేఖ న రూపకర్షణాదౌ స్వతంత్ర కర్తౄన్ ప్రయుంజానస్య గృహిణో వ్యాపారస్య దర్శితయుక్త్యా లకారాదినాభిధానా సంభవ ఇతి కర్షతీతి న స్యాత్ కర్షయతీతివత్స్యాదితి వాచ్యం. తత్ర కృషేః ప్రతివిధానార్థత్వాత్. ఉక్తంచ. "యాజకా యజంతీతి యజిర్హవిః ప్రక్షేపార్థః. హాలాః కర్షంతీతి కృషిః ప్రతివిధానార్థః" ఇతి యాగాదేర్దేవతోద్దేశ్యక ద్రవ్యత్యాగేచ్ఛా విశేషరూపార్థే ముఖ్యతయా తత్రచ యజమానస్యైవ కర్తృతయా హవిః ప్రక్షేపరూప లక్ష్యార్థపరత్వం దర్శితం. తత్రైవ ఋత్విజామేవ స్వాతంత్ర్యం. హోతేత్యత్రాపి హవిః ప్రక్షేపణమేవ హుధాతోరర్థః. నను తాదృశ ఫలానవచ్ఛిన్నస్త్యాగః. తథా

కారణత్వం చైత్రీయ వ్యాపారస్యాన్యథా సిద్ధత్వం. నతు మైత్రీయ వ్యాపారే చైత్రీయ వ్యాపారస్యాన్యథా సిద్ధత్వం గ్రంథకర్తురభిప్రేతం తథాత్వే ప్రయోజన విరహాదితి ధ్యేయం. అతఏవేతి. చైత్రీయవ్యాపారస్య విక్లిత్త్యాదిరూప ఫలేన్యథా సిద్ధత్వాదేవేత్యర్థః. దర్శితయుక్త్యేతి. స్వతంత్ర కర్తృవ్యాపారస్యైవ కర్తృప్రత్యయార్థత్వం నతు ప్రేరక వ్యాపారస్యేతి యుక్త్యేత్యర్థః. ప్రతివిధానం. ఆప్లావనం. తథాచ కృషేః భూలేఖనమేవ ముఖ్యార్థః. ప్రకృతే తస్య బాధాత్స్వం చ హాలికరణక భూలేఖన ప్రేరణే కృషిర్లాక్షణిక ఇతిభావః. తాదృశ ఫలానవచ్ఛిన్నేతి. హవిః ప్రక్షేపరూప ఫలావ్యవహిత పూర్వ త్యాగః హుధాతోర్ముఖ్యార్థః. దానాది కర్తృత్వే జుహోతీతి ప్రయోగాభావాదితి భావః. ఋత్విజ ఇతి. ఋత్విజోహవిషి స్వత్వాభావేన స్వ

పతి ఋత్విజ స్తత్ర స్వాతంత్ర్య కర్తృతా విరహేణ హోతృపదేన ప్రతి
పాదనా సంభవాత్. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫల కర్తృత్వమేవ కర్తృ
ప్రత్యయేన ప్రతిపాద్యత ఇతి ఋత్విజహోతృ వ్యవహారోన యుక్తః.
అతఏవ ప్రతిగ్రహీతృ వ్యాపారేణ స్వ స్వత్వ జనక స్తథాపి తత్రదాతృ
వ్యవహారా ప్రవర్తత ఇతి జీమూతవాహనః. అథాస్తు సైతేన న్యాగః
పాచయతీత్యాదౌ స్వాతంత్ర్య వ్యాపారస్య హేతు కర్తృ వ్యాపారాధీన
త్వేపి దర్శితరీత్యా తస్య స్వాతంత్ర్య కర్తృత్వ నిర్వాహ స్తథాపి తదా
చక పదో త్తరం ప్రయుజ్యమానస్య ణిచ్. కర్తృత్వస్య ణిచ్ప్రత్యయేనాభి
ధానాదితిచేన్న. కర్తృత్వ నిర్వాహకస్య సంబంధేన పాకాద్యనుయి
నో హేతు కర్తృ వ్యాపారస్యణిజర్థత్వేన స్వాతంత్ర్య కర్తృత్వస్యణిచా

త్ప్రతిపాదనస్య జనకత్వాభావా సంభవాదితిభావః. జీమూతవాహనమతం ద
ర్శయతి. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకేతి. ధాత్వర్థకర్త్రైవ స్వప్రవృత్తినిమిత్తస్య
ముఖ్యార్థత్వః. తథాపి ఋత్విజి ప్రయుజ్యమానస్య హోతృ శబ్దస్య
టకీభూత స్వప్రవృత్తినిమిత్తయోః ఫలకర్తరి లాక్షణిక ఇతిభావః. నన్వేవమపి
ఫలకర్తర్యపి ప్రవృత్తినిమిత్తయోపగమే ప్రతిగ్రహీతర్యపి దాతేతి ప్రయో
గాపత్తిః. ప్రతిగ్రహవ్యాపారాత్తస్యాపి స్వస్వత్వరూప ఫల కర్తృత్వాది
త్యాశంకామపాకరోతి అతఏవేతి. నన్వస్వత్వజనకఇతి. దానజన్య స్వ
త్వ పరిచాయకపదమితి శేషః. ణిచ్ప్రత్యయేనేతి. కర్తృత్వ నిర్వాహ
క వ్యాపారస్యైవ ణిచ్ప్రత్యయార్థత్వాన్న దేకదేశే కర్తృత్వేపి ని
రూపితస్య సంబంధేన పచధాత్వర్థస్యాన్వయా దితిభావః హేతు క
ర్తృవ్యాపారస్యేతి. తథాచ వ్యాపారమాత్రం ణిజర్థః కర్తృత్వే ని

నభిధానాత్. కర్తృత్వరూప ఫలావచ్ఛిన్నస్య తాదృశ వ్యాపారస్యాపి జనకతామతేపి అత్రయోవ రక్తస్యాన్యతో భాన నిర్వాహేణ కర్తురన భిధానాత్తృతీయోపపత్తేః. ఆఖ్యాతస్య ధర్మవాచకత్వేపి కృతి వి శిష్ట బోధకత్వ రూపస్య కర్త్రభిధానస్యాక్షతత్వాచ్చైత్రః పచతీ త్యాదౌన తృతీయా. నచైవం ముఖ్యవిశేష్యతయా కృతి వివక్షయా చైత్రేణ పచతీత్యాదిరవాచ్యం. అత్ర యాతిరిక్తాంశే అవిశేషణతయా కృతి బోధకత్వస్యైవ కర్త్రభిధాన రూపత్వాత్. తథా తదభిధానాభ క్తృత్వధిగ సమాసానామేవ. అశవతైరేవాభిధానం వ్యక్తీకృతా విశ్రు తం. ఇదంత్వవధేయం. యద్యపి స్వతంత్ర వ్యాపారమాత్ర ఏవ తృతీ యాదేరనుశాసనం. తథాపి లాఘవాత్కృతిరూప ఏవకర్తృత్వే తృతీ యాదేశ్శక్తిః. అచేతన వ్యాపారే నిరూఢలక్షణైవ. అనుశాసనస్యా నాది తాత్పర్య మాత్ర గ్రాహకత్వాత్. లాఘవ సహకృతస్యైవతా

త్పర్యగ్రాహకత్వంతు సంసర్గాంశస్యైవ భానమితిభావః. నన్వేవం లాఘవేనా ఖ్యాతస్య కృతావేవశక్తయాయి కైశ్శక్తి స్వీకారాత్కృత్యాశ్రయస్య పకర్తుస్తేనానభిహితత్వాచ్చైత్రః పచతీత్యత్ర చైత్రపదోత్తరం తృతీ యాపత్తిరిత్యతఆహ. ఆఖ్యాతస్యేతి. ముఖ్యవిశేష్యతయేతి. పాకాను కూలాకృతిరితి కృతి ముఖ్యవిశేష్యక శాబ్దబోధ తాత్పర్యేణైవ పచతీతి యత్రప్రయుక్తం తత్రాఖ్యాతస్య కృతి విశిష్ట బోధకత్వమపి నసంభవ త్యేవ కృతి ప్రకారకబోధే తాత్పర్యజ్ఞాన విరహాదితిభావః. అత్రయాతి రిక్తాంశ ఇతి. ఆశ్రయ విశేషణతయా ముఖ్య విశేష్యతయాచ కృతిబో ధకత్వం పర్యవసితం. తచ్చకృతి ముఖ్య విశేష్యక శాబ్ద బోధస్థలే చై

క్రమశః తాత్పర్యస్య కల్పనాత్. వ్యాపారే తస్య త్వేపి గౌరవేణాశ క్త్యసిద్ధేః. ఏవంచ కర్తృత్వరూప కృతిబోధస్థలే కారకాంతర వ్యాపా రాన ధీనత్వం న ప్రతీయతే ఇతి తదంతర్భావేణ శక్తికల్పనే మానాభా వః. వ్యాపారలాక్షణికేన కర్తృప్రత్యయేనలక్షణయా తదంతర్భావేణ వ్యాపార బోధనాదేవ పూర్వోక్తాతి ప్రసంగ వారణాత్. అన్యథా త దంతర్భావేణ కృతిశక్తావపి తాద్రూప్యాతి ప్రసంగస్య దుర్వారత్వాదితి టో జాయతే ఓదనస్స్విద్యతీత్యాదౌ పత్యాద్యర్థ విక్లిత్తీనాం నైయాయి కానాం కారకత్వం కర్తృత్వంచ ఘటాదేరర్థాశ్రుత సూత్రానుసారే ణ దురుపపాదమేవ. ముఖ్యంచ క్రియాకర్తృత్వం వక్రియానుకూలకృ తిమత్త్వం. ఏకక్రియాన్వయికృతిమత్యత్ర నాంతరీయక క్రియాంత ర నిర్వాహ కత్వాది మక స్థిత్యాదిమా కర్తృత్వాభావాత్. అత ఏవ మన్యాభూతం నను ఘటాభ్యన్తరీణే వ్యకదేశ ఇతి. తద్వాదియా కారకత్వేన

త్యాది విశేష్యక కృతి ప్రకారక శాబ్దబోధస్థలేచ అక్షత మేవేతి బోధ యత్యత్రైవ తదర్థం తృతీయావత్యతిభావః. నన్వేవమనభిహిత ఇత్య స్య కృత్ తద్ధిత సమాసైరనభిహితే ఇతి వృత్తికృతాం వివరణమనర్థ కం. లకారస్య కర్త్రాద్యర్థ మాత్ర నిరాంశే విశేషణతయా కృతి బోధ కత్వాభావాత్ తదభిధానాయోగాత్. తథా తదభిధానంచేతి అత ఏవేతి. తథాచైతాదృశ కృతి బోధకత్వస్యైవ కర్త్రభిధాన రూపత్వేతి మాదాయ తేనమేవ వృత్తికృతా తథావివృతమితి తద్వివరణ వైయర్థ్యమి తి భావః. ఇత్థంచ కర్తృత్వ నిర్వాహక వ్యాపారస్య తిఙ్ప్రత్యయవాచ్య త్వేపి నక్షతిః వ్యాపారాంశే విశేషణతయైవ తిఙ్ప్రత్యయేన కృతిబోధ

తి తద్విషయక కృతిస్తత్కర్తృత్వం. అన్యోద్దేశేన నారాచక్షేపాద్యత్ర బ్రాహ్మణ వధ స్తత్ర మరణానుకూలస్య నారాచక్షేపరూప వ్యాపారస్య కృతి విషయత్వేపి బ్రాహ్మణమరణానుకూల వ్యాపారత్వేన తస్యానభి సంహితత్వాత్తేన రూపేణ కృతివిషయత్వం తాదృశ వ్యాపారస్యేతి. బ్రాహ్మణవధత్వ విశిష్ట కర్తృత్వం తాదృశ వ్యాపార కర్తృరితి తస్య సంపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్తం. అతఏవ సంపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్త ప్రయోజకస్య కర్తృ వ్యాపారస్య లక్ష్యతాభిప్రాయేణ హింసాలక్షణమణికృతాం మరణోద్దేశేనానుష్ఠీయ మానత్వం ద్రష్టాద్వారకత్వ విశేషణయోరుపాదాన మితి మిశ్రాభిధానసంగతిః. మరణోద్దేశేనానుష్ఠీయ మానస్య వ్యాపారస్యావశ్యం మరణానుకూల వ్యాపారత్వేనప్రతి సంహితత్వాత్తేనరూపే కృతి విషయత్వమితి తాదృశ విశేషణస్యావిశిష్ట కర్తృతా నిర్వాహకత్వాత్ తద్విశేషణవతో వ్యాపారస్యనియమే

నా [illegible] రూపానుపపత్తేర భావాదితి శ్లేయః. స్వాతంత్ర్యే వ్యాపారమాత్ర ఏవేతి కర్తృ కరణయోః స్వతంత్రీయేతి సూత్రేణ భావప్రధాననిర్దేశాత్ కర్తృత్వ కరణత్వ రూపార్థే ప్రత్యయ విధానాత్ స్వాతంత్ర్యేణ కర్త్రేతి పరిభాష యా నిరుక్త స్వతంత్ర స్యైవ కర్తృతా రూపత్వాదితి భావః. మాత్రపదం ప్రత్యక్షకం తథాచ తాదృశ వ్యాపారః క్వచిత్ప్రతిహతః క్వచి త్తదతిరిక్త ఏవేతి భావః. నిరూఢ లక్షణైవేతి. వస్తవమను శాసనస్య శక్తిగ్రాహకత్వేన శక్తిగ్రాహకాను శాసన విరోధ ఇత్యత ఆహ. అనుశాసనస్యేతి. నన్వేవం శక్తిగ్రహం వ్యాకరణోపమానేత్యాది ప్రాచీనకారికా విరోధః. వ్యాకరణస్య లక్షణే

నలక్ష్యత్వాత్. తచ్ఛూన్యస్యాపి లక్ష్యత్వనియమాత్. అథ మరణోద్దేశేనానుష్ఠితస్యాపి యత్ర ఖడ్గాభిఘాతత్వాన్నైవేష్టసాధనత్వప్రతిసాధ్యత్వధీవిషయతా నతు మరణానుకూలస్య విశేషిత తద్రూపేణ తత్రన మరణానుకూలస్య విశిష్టవిషయిణోఽప్రవృత్తిరితి తాదృశవ్యాపారకర్తృత్వవతస్య విశిష్టకర్తృత్వమితి కథముక్తవిశేషణస్య విశిష్టకర్తృతానిర్వాహకత్వం. యదిచ మరణోద్దేశానుష్ఠీయమానస్యాస్య మరణానుకూలత్వేన కృతివిషయత్వమేవాస్తు ఇత్యుపేయతే. తదా వ్యాపారే తాదృశవిశేషణస్య తత్కర్తరి విశిష్టకర్తృతానిర్వాహకత్వేఽప్యుక్తస్థలే ఖడ్గాభిఘాతాదౌ తాదృశలక్షణావ్యాప్తిస్సర్వాదైవ. తత్ర సంపూర్ణప్రాయశ్చిత్తస్య నిర్వాహకతయా లక్షణతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. నచ విశేషణీభూతఫలనిష్ఠోద్దేశ్యతాఖ్యవిషయతానిరూపకత్వసతి వ్యాపారనిష్ఠసాధ్యతాఖ్యవిషయతానిరూపకత్వమేవ విశిష్ట

చేత్యాదేరప్యనాదితాత్పర్యగ్రాహకత్వేన శక్తిగ్రాహకత్వాభావాదిత్యత ఆహ. లాఘవేన సమాశ్రితస్యైవేతి. నను కారకాంతర వ్యాపారాధీన క్రియాయామేవ తృతీయాయాశ్శక్తిరుపేయా. కారకాంతర వ్యాపారాధీన కాష్ఠాది వ్యాపారస్యైవ కారకాంతర వ్యాపారాధీనాయాః క్రియాతేరపి కర్తృతారూపతా విరహాత్తథాచ కిం లాఘవం వ్యాపారత్వాక్రినాం శక్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వేనపాయాన్నదేయమేవ ప్రకృతావిశేషణాం కారకాంతర వ్యాపారాధీన ప్రకృతేరేవార్థసిద్ధేరితి సమాధత్తే ఏవచేతి. క్రియాయా ఏవ తృతీయార్థాయా లాఘవేన శక్తిసిద్ధావేత్యనేన. ప్రాప్యత్వేతి. చైత్రః కాష్ఠైస్స్థాల్యాం పచతీత్యాదిస్థలే చైత్ర కాష్ఠ

విషయత్వం కృతేరిత్యపి దర్శితస్థలే అనుకూలతా సంబంధేన మరణ వైశిష్ట్యస్య సాధ్యతాయాః విషయతావచ్ఛేదకతా విరహేపి సవిశిష్టక ర్తృత్వాంశే ర్యాపాదితి మరణోద్దేశే నానుష్ఠేయమానత్వస్య మరణ తానుపాధీనక ఇతి విషయత్వ రూపత్వైవేతి వాచ్యమ్. బాధిష్టానం నహ న్యాదినాయాదౌ ధాత్వర్థ భావచ్ఛేదకస్య మరణస్య స్వోద్దేశ్యకత్వ సంబంధేన ప్రకారత్వాయు సాధపపవ. నిరుక్త విశిష్టకర్తృత్వస్య నిషేధ విధి విషయతా సంభవాత్. వ్యాపారవిశేషణతయోపస్థితస్య కృత్యంశే విశేషణత్వస్య వ్యుత్పత్తి విరుద్ధత్వాత్. అత మరణోపలక్షితవ్యాపార కర్తృత్వస్య తాదృశ నిషేధ విషయత్వేపి నక్షతిః. అన్యోద్దేశే

స్థాలీయా పచతీతి ప్రయోగస్య వారణాయేతి భావః. అనంతేతి. వ్యాపారయోగేతి ప్రకృతిమాహ మాత్ర లక్షణాం స్వీకృత్య నిరుక్త ప్రకృత ప్రకృతిమామాత్ర శక్తి కల్పన ఇత్యర్థః. ఘటోజాయత ఇత్యాదిస్థలద్వయోపపత్త్యత్యాదిమత్వ మపాఖ్యాతం తేన బోధ్యతే. తాదృశస్థలే. తాదృశ్యా ప్రకృత్యార్థత్వం. తత్ర్త పూర్వముత్పత్తిస్థలీయ ఘటాదేరుపత్తేరేవ మహాదేయుత్పత్తి ప్రకృతార్థత్వా సంభవాదితి భావః. యథా శ్రుతమాహేతి. స్వగతపాక కర్తేతి మాతేతి తాదృశాతదశ వ్యాపారావచ్ఛిన్న శక్తిర్యానుకూల వ్యాపారవత్వ శక్తిర్యా కర్తృత్వేన ప్రతిపాదనాత్ క్రియాప్యాఖ్య మపశబ్ద క్రియానుకూల వ్యాపారా ప్రయత్నాసంభవాదితి భావః. పర ప్రక్రియా విషయకేతి. పరక్రియాసాధ్యక ప్రతీత్యర్థః. ప్రకృతేస్వార్థకత్వాఖ్య విషయతావచ్ఛేదకావిశిష్ట సాధనతా జ్ఞానాత్ప్రతీతి ప్రస్థైవేతి ధ్యేయం. నాంతరీయకేతి. పరసాధ్యక ప్రతీతి

వనారావక్షేవప్యాపి బాహ్యిస్తాం మరణోవ ధాయకగమా నరక పాదశ శాల్. వరంతు మరణానురూప పారియశ్చిత్తవిధేరేవ గదవిషయ కత్వ మువపాదనీయం. తచ్చ మరణోత్సేన గదనుకూల వ్యాపారే కర్తృత్వ లోకకత్వ శక్యత్వ నద్యధావంశరావ వరోవర్దన్యత్వమితిచేన్. వితమపి శాస్త్రీయమరణ కానువరూపశ్చ నన్ త్ర్యరణానుకూల వ్యాపారానుష్ఠాన మపితు ఘాతాదర కానునాదిస తృరణానుకూల వ్యాపారత్వ ప్రకారక విశేష్యతా కవయ్యాదిక తశాస్త్రీయా విశేష త్ర్యభిమాతి త్రైన. తశాస్త్రి సాపరాదానాం పారిరుశ్చి త్తానాం తత్రాన లక్ష్య లోవకమా సంధవాతి. త్రైనం. యుగసీమా మరణానుకూల వ్యాపార

తత్ప్రత్యయమానవత్వ నాంకరీయకత్వ మితిలోవత్వం. విశిష్ట కర్తృత్వ మితి శాస్త్రీయానుకానుకూల్యత్వ తద్విశ్య వ్యాపారతి కుతిపాత్త శాస్త్ర తు విషయమాన విమానక ప్రుతిగ త్ర్య మానవమికనత్వం. యుగప్ప మారిది వరో త్రైకేన నానావక్కేవ గుగక నానావసేన మానవ వ్యాపారవిస్తార్యకతే పాత్రవ్యాత్య విషయమాన శాస్త్రీయకానుకూల్యత్వ వద్వ్యనేతి వత్వక శాస్త్రీయవకత్వ విశిష్ట కర్తృత్వమితానః. అతనశ్చ. విశిష్టక కర్తృత్వమా స్వయంవ్యాప్య పారియశ్చిత్త ప్రవాహాణకత్వ తేనే త్వకాః. సాపరాధ్య పారియశ్చిత్త ప్రవాహాణకత్వంవ కర్తృ వ్యాపారశ విశిష్ట విషయక ప్రుతివిషయ వవేశితానః. మితాదిభావ సంకలన. తు కత్ర్యానుకేనానుష్ఠేయ మానవత్వ విశేషణేన అనుకూల్యతేన వ్యాపారస్య ప్రుతి విషయకత్వతి మాద్దికం. వ్యాపారే మరణాను కూల వ్యాపార అప్రమత్తావ్యాకత్వ ఇవేశకంతు మరణోద్దేశేనానుష్ఠేయమానవ శిశుప్రా

త్వేన కృతిసాధ్యతా ధీస్తత్రైవ యత్ర వ్యాపార విశేషత్వేనైవ తద్ధీస్త త్రాపి మరణరూప ఫలకామనాధీన వ్యాపారవిషయిణీ కృతి ర్మరణా నుకూలత్వేన వ్యాపారమవగాహతే. ప్రకృతే కామనావిషయ ఫలోప రాగేణాపాయ విషయతోపగమాత్. విశృంఖల ఫల భానోపగమే యుక్త [illegible] కామనయా భోజనం ఫలాంతరకామనయాచరతు నమవ [illegible]హారయాణా సమూహాలంబన కృతి స్సత్ర తు ప్రయోగమనం కరోతీతివ్య వహారాప త్తేః. తదా యూంశే గమనస్యానుకూల్యం సంబంధః ప్రకా రో వేత్యస్య [illegible]. ఏవంచ మరణావచ్ఛిన్న వ్యాపార విషయతాయా భయ్యైవ ప్రకృతే విశేషణావచ్ఛిన్న విషయతా కృతిమత్త్వం విశిష్ట

జాడా హింసాయా మారణాదేర్వధేయం. ప్రకృతి సంహితాయామపి. ప్ర వృత్తి [illegible] సాధనతాయాం [illegible] విషయతానిరూపకత్వం. శాస్త్రాణాం మహానాదిత్వాదావిశ శాస్త్రాణాం మహానాదిని నిషేధ విధినా [illegible] [illegible] యజిబలవదని[illegible] బంధకం ప్రతియోగి [illegible] ప్రమా విశిష్టే [illegible] సంప్రా[illegible] ప్రయోజకతా [illegible] వక్త్వం. తదేవ సంగతమ్. తత్రహి మరణాను[illegible] [illegible] ఫలోప ధా [illegible]. తదు[illegible] [illegible] తత్రైవ ప్రయోజకం. శాస్త్రా [illegible] శాస్త్ర [illegible]. తస్య చ మరణోద్దేశ్యకః. [illegible] సంబన్ధేనాన్వయ [illegible] ప్రకృతావ [illegible]. తథాచ శాస్త్రేణ [illegible] మరణాను[illegible] వ్యాపారానుకూల కృతిమత్త్వముదాహార్యం. [illegible] బలవదనిష్టా న నుబన్ధిత్వస్య తద్బాధకోపోద్ఘటనీయం. తత్ర [illegible] సారణ

కర్తృత్వ ముభయస్థలే నిష్ప్రత్యూహం మరణోద్దేశేనానుష్ఠీయమా-
నత్వమపి మరణానుకూలత్వేన రాగేణ కృతివిషయమాణత్వ లక్షణం ఘ-
టత ఇతి శరాదిదనుపపత్తిః. యస్యయస్య ద్రుష్టద్వారా పాకానుకూల
కృతిమత్త్వేపి పాకాది కర్తృత్వమితి తత్ప్రత్యయార్థ కర్తృత్వ ఘటక కృతి
నిష్ఠ తదనుకూలత్వ మదృష్టాద్వారకత్వేనాపేక్షితం నతు క్రియా ని-
ష్ఠ ఫలానుకూలత్వే తద్ద్వారాపేక్షితమితి వ్యాపారనిష్ఠ మరణానుకూల-
త్వే అదృష్టాద్వారకత్వరూప మణికారోక్త విశేషణస్యాస కర్తృతా-
ఘటకత్వం. తథాచ్యానుష్ఠీయమానత్వ ప్రవిష్టకృతే రేవాదృష్టా-
ద్వారక మరణానుకూలత్వం వివక్షితం. విశిష్ట కర్తృత్వంచాదృష్టా-

ద్వా స్వానిష్టోద్దేశ్యతా నిరూపకత్వ సంబంధేన కృత్యాన్వయోపగమప-
నిరుక్త విశిష్ట కర్తృత్వస్య సత్త్వేన విషమత్వముపపద్యతే. తస్యాసం-
భవతి వ్యాపారే విశేషణత్వే నోపస్థితస్య తస్య కృతౌ విశేషణత్వా-
న్వయాసంభవాదితి భావః. నరకసాధనత్వాదితి అజ్ఞానకృతత్వస్య ప్రా-
యశ్చిత్తానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వాదితి భావః. ప్రాయశ్చిత్త విధిరేవేతి.
సాపూర్వాణ ప్రాయశ్చిత్త విధిరేవేత్యర్థః. తద విషయత్వాత్. మరణో-
ద్దేశ్యక మరణోపధాయక వ్యాపార కర్తృ విషయకత్వం. తథాచే-
తి. మరణోద్దేశేన మరణానుకూల వ్యాపారకర్తృత్వ శబ్దస్యార్థః. స-
ద్విధా సంపూర్ణప్రాయశ్చిత్తవిధా. ఫలాంతరేతి. బ్రాహ్మణ ప్రా-
హరణరూప ఫలేత్యర్థః. చికిత్సయేతి. ఇదంచ మరణానుకూల వ్యాపా-
రత్వేన వ్యాపారస్య కృతివిషయత్వోపపాదనాయోక్తం. అన్యథాత్ర
పకత్వ విశిష్టకర్తృత్వాభావే తాదృశ వ్యాపారస్య లక్ష్యత్వోపగమ

ద్వారకత్వ విశేషిత మరణానుకూలత్వేన కృతివిశేషజనక ఘటితత్వ మితిమి శ్రాశయః. తథాచైవం పర్యవసితం. హినస్తేః ప్రవృత్తి నిమిత్తం మ రణరూప ఫలావచ్ఛిన్నవ్యాపారత్వమేవ. నహింస్యాదిత్యాదౌ ఫలవిశిష్ట స్వనిరూపిత కర్తృత్వసంబంధేన హినస్త్యాద్యర్థస్యానిష్టవిశేషసాధనత్వం ప్రతీయతే. శ్యేనస్యహి నస్త్యాద్యర్థత్వేపి నతస్య తాదృశకారణతావచ్ఛే

సంభవాదిమంగవ్యం. విశృంఖలేతి. ఫలేచోద్దేశ్యతాఖ్య విషయతా స్వా ధ్యతాఖ్య విషయతానిరూపితైవ. వ్యాపారేచోద్దేశ్యతాఖ్య విషయ తానిరూపితైవ సాధ్యతాఖ్యవిషయతా. నతుసాధ్యతాఖ్య విషయతా వచ్ఛేదక తానునావిషయ ఫలభానముపేయుగ ఇతియద్యుచ్యతే తదేత్య ర్థః. వ్యవహారావ త్తేరితి. త్వ ప్తయుఙ్కతివ్యం తార్థః త్వప్యుద్దేశ్యకత్వ గమనమితి స్వర్గరూపం తార్థ గమనసాధనత్వ మోన్వయాబాలబ్రహ్మ తాన శానిత్యాదితిభావః. ఇదానీంతు విశృంఖల ఫలభానానురోధమేవత్వ ... ప్తోద్దేశ్యతాఖ్యవిషయతాయా గమననిష్ఠ సాధ్యతాఖ్య విషయతా యాశ్చ పరస్పరం నిరూప్యనిరూపకభావవిరహాత్ నతాదృశప్రయోగః తాదృశ వాక్య జన్య శాబ్దబోధేన విషయతయో ర్నిరూప్యని రూపక భావ భానంతు విభక్త్యర్థా నిరూపి తత్వ సంబంధేన వి భక్త్యర్థా స్యాన్వయోపగమేన ఫలవిశిష్టా పరాన్వయ బోధ మహి మ్నానేత్యస్య దేశాత్. తతాదృశకమితి. తత్ర విశిష్టకర్తృత్వానిరాసహా కత్వే అదృష్టాద్యాకార ఫలానుకూలత్వం నాపేక్షితమితియోజనా. ఇతి మిశ్రాశయఇతి. తత్తత్ఫలానుకూలవ్యాపారస్య తత్తద్ధాత్వర్థ శక్యతేత త్వ ఘటకమనుకూలత్వం కరణతారూపమేవస్యాభిప్రేతం. అతఏవగంతుల

దక సంబంధేసి క్వచిదపిన త్త్వం. తత్కర్తుర ద్రష్టాద్వారకానుకూల తా ఘటిత ఫలక త్త్రిత్వ విరహేణ విశిష్టా కర్తృత్వాభావాదిష్ట విశేషం ప్రతిహింసాత్వేన సాధనత్వమితి తత్రియాయాం విధ్యర్థాన్వయః స తేపిత్వేన ఏవ స్తథాబాధః.

శ్యేనాదేర్దృష్టద్వారకత్వా సిద్ధేన న [illegible] ఫల [illegible] నిషిద్ధత్వం సాక్షాత్సంబంధేనా ఫల[illegible] [illegible] నాశకానర్థ [illegible] నఫల[illegible] [illegible] సా[illegible] [illegible] ఫలానుకూల [illegible] [illegible] [illegible] ప్రతియోగ[illegible] [illegible] [illegible] తద్వ్యాపకః. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] బలవద [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] బలవదనిష్ట [illegible] [illegible] విధ్యర్థ [illegible] [illegible] బలవదనిష్టా [illegible] [illegible] [illegible] విశిష్ట విధ్యర్థ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సాధనత్వయోరేవ [illegible] [illegible] బలవదని[illegible] [illegible] విధ్యర్థ [illegible] ప్రసంగః. [illegible] [illegible] బలవద[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] విధ్యర్థ [illegible] [illegible] ఏవే [illegible].

11021